



T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BEYPAZARI'NDA KADIN FOLKLORU: EL SANATLARI GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe BULUÇ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Ankara, 2023

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BEYPAZARI'NDA KADIN FOLKLORU: EL SANATLARI
GELENEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe BULUÇ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA

Ankara, 2023

ONAY SAYFASI

Ayşe BULUÇ tarafından hazırlanan “BEYPAZARI’NDA KADIN FOLKLORU: EL SANATLARI GELENEĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Kurumu	İmza
Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA		AYBÜ/İTBF Türk Dili ve Edebiyatı ABD	
Kabul ☒	Red ☐		
Doç. Dr. Oğuzhan AYDIN		Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD	
Kabul ☒	Red ☐		
Dr. Öğr. Üyesi Latife ÖZCAN		AYBÜ/İTBF Türk Dili ve Edebiyatı ABD	
Kabul ☒	Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 14.09.2023

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ünvan Ad Soyad

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

14.09.2023

İmza:

Adı SOYADI: Ayşe BULUÇ



Beni bugünlere getiren annem ve babama...

ÖN SÖZ

Hayatın geçiş dönemlerinden olan evlilik; kadın ve erkeğin sosyalleşmesi, aileler arası bağın kurulması ve yeni bir ailenin oluşturulması sürecidir. Evlilik sürecinin sağlıklı ilerlemesi hem evlenecek çiftlerin hem de ailelerin arasında bir bağın kurulması adına evlilik etrafında birçok gelenek yer almıştır. Özellikle evlenecek kişinin kendisi ve yakın akrabaları tarafından hazırlanan çeyiz ürünlerinin yapımı, asılıp sergilenmesi, gelin evine götürülmesi, bazı çeyiz ürünlerinin ailelere hediye edilmesi ve kullanılması hem aileler arasında hem de evlenecek çiftler arasında bir iletişim dili olmuş, evlenecek kıza sosyal statü kazandıracak kadar değerli görülmüştür. Evlilik etrafında bir hazırlık olarak görülen çeyiz geleneği ve çeyizde yer alan el sanatları kültürel miras özelliği taşımıştır.

El sanatları; toplumun estetik beğenisini, gelenek ve göreneğini, inancını, düşünce yapısını yansıtan işlevsel özellikleri kadar anlamsal özellikleri de bulunan ve yeri geldiğinde iletişim aracı olarak kullanılan kültürel miras öğeleridir. Kültürel mirasın korunması, yaşatılıp sürdürülebilir hâle gelmesine bağlıdır. Bu sürdürülebilirliğin devamlılığı için kültür icracılarının, aktarıcılarının ve kültürel ürünlerin tespit edilip kayda geçirilmesi kültürel değerlerin farkındalığı açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple el sanatları geleneği ve geleneğin aktarımında kadının rolünün farkındalığı için bu çalışma yapılmıştır.

Tez alışmamızda Beypazarı'nda kadın el emeğiyle üretilen eyizlik ürünlerinin neler olduğu, nasıl yapıldığı, hazırlığın ne zaman başladığı, kimlerden öğrenilip kimlere öğretildiği, hangi desen ve motiflerin kullanıldığı, renklerin neye göre seçildiği, ürünlerin pazarlanma durumu, geçmişten günümüze doğru geçirdiği değişim ve dönüşümlerle beraber bu değişim ve dönüşümün sebepleri ele alınmış; kadının çeyiz kapsamında hazırlanan el sanatları geleneğindeki rolünün tespit edilmesi amaçlanmıştır.

"Giriş" bölümünde araştırmanın konusu, problemleri, amaçları, önemi, yöntemi, modeli, evren ve örnekleme, kapsam ve sınırlılıkları, veri toplama tekniği ile verilen analizi yer almıştır. Tez çalışmamızın konusunu Beypazarı'nda çeyiz geleneği kapsamında kadınlar tarafından yapılan el sanatları ürünleri oluşturmuştur. Bu ürünlerin oluşturulmasında evle ilişkilendirilmiş olan kadının rolünün ele alınmaması, çeyiz geleneğine ve el sanatlarına

ilişkin bazı unsurların unutuluyor olması problemleri oluştururken bunlara karşı farkındalık oluşturup el sanatları geleneğinde kadının rolünü tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmamızda öncelikle literatür taraması yapılmış ardından Beypazarlı olan ya da Beypazarı'nda yaşayan 80 gönüllü Kaynak Kişiye çeyiz ve el sanatları geleneği hakkında daha önce hazırlanmış sorular yönlendirilerek görüşme yapılmıştır. Yazılı, elektronik ve kaynak kişi bilgileri sentez edilmiş, kaynak kişilerin ifadeleriyle Beypazarı'ndaki çeyiz geleneği ve çeyizde yer alan el sanatları üzerinde durulmuştur.

“Beypazarı ve Kadın Folkloru” adını taşıyan Birinci Bölüm'de Beypazarı'nın tarihi, coğrafi yapısı, ekonomik durumu ve nüfusu hakkında genel bilgiler verildikten sonra Beypazarı'nda kültürel yapıya ve kültürel yapının unsuru olan mimari yapı, sosyal yaşam, giyim kuşam, el sanatları ve geçiş törenleri gibi konular ele alınmış ardından literatür taraması sonucunda elde edilen ve Beypazarı'ndaki çeyizlik el sanatları hakkında yapılmış tez, bildiri, makale ve kitap çalışmalarına yer verilmiştir. Bölümün devamında toplumsal cinsiyet, Türk kültüründe kadın ve kadın folkloru konuları incelenerek Beypazarı'ndaki kadınların geleneksel mutfak kültüründen yöresel törenlere, turizm sektöründen geçiş törenlerine, sözlü edebiyat ürünlerinden el sanatları geleneğine kadar her alanda folklor üreticileri, yaşatıcıları ve aktarıcıları oldukları üzerinde durulmuştur.

“Beypazarı'nda Çeyiz Kültürü” adlı İkinci Bölüm'de kültürel miras olarak kabul edilen kültür, gelenek, örf, âdet kavramları açıklanmıştır. Devamında hayatın geçiş dönemleri, bu dönemlerden evlilik ve evlilik etrafında oluşan çeyiz geleneği ele alınmıştır. Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucu çeyizin ne olduğu, neyi temsil ettiği, ne zaman kimler tarafından nasıl hazırlandığı sorularının cevapları aranmış; kadınlar arası özellikle de aynı evi paylaşan kuşaklar arası gelenek aktarımına dikkat çekilmiştir.

“Çeyiz Sandığındaki Sanat” adını taşıyan Üçüncü Bölüm'de işleyerek, örülerek, dokuyarak ve boyayarak yapılan el sanatları ele alınmıştır. Maraş işi, kordon tutturma, kanaviçe, etamin, tel kırma, tel sarma, kurdele işi, Türk işi, beyaz iş, Çin işi, kum işi, aplike, Antep işi gibi işlemeye dayalı el sanatları; tığ örgüsü, şiş örgüsü, makrome örgüsü ve oya işi gibi örgüye dayalı el sanatları; dokumaya dayalı el sanatları ve boyamaya dayalı el sanatları örnek çeyiz ürünleriyle açıklanmıştır.

”Kültürel Bellek Alanı Olarak El Sanatlarının Aktarımında Kadının Yeri” adlı Dördüncü Bölüm'de çeyiz geleneğinin aktarıcıları ile çeyiz geleneğinin aktarım ortamları

olan “kadın günleri, oturmalar, bayramlar, törenler, çeyiz serme, çeyiz götürme, dergi, kitap, televizyon, internet sayfaları, sosyal medya platformları” gibi birincil sözlü kültür ortamları, yazılı kültür ortamları ve ikincil sözlü kültür ortamları üzerinde durulmuştur. Bölümün devamında aktarım unsurları olarak desen, motif ve renklere yer verilmiş, neden seçildikleri ve sembolik anlamları irdelenmiştir.

“Değişim ve Dönüşüm: Çeyiz Sandığından Sosyal Medyaya” adını taşıyan Beşinci Bölüm’de çeyiz geleneği ve el sanatları geleneğindeki değişim ve dönüşümün nedenleri, sandıkta saklanan ürünlerin pazarlama alanına girmesi, çeyiz ürünlerinin kültür ekonomisi açısından değeri ve “yeminli motif” anlayışındaki değişim incelenmiştir.

Sonuç başlığında çeyiz geleneği kapsamında yapılan el sanatlarının kadınlar arasında aktarıldığına, kadınların formal bir eğitim sürecinden geçmemelerine rağmen bulundukları ortamda paylaştıkları ve edindikleri “kadınlık bilgileri” doğrultusunda hem öğrenen hem öğreten olarak geleneğin icra edilip yaşatılmasında aktif bir şekilde rol aldıklarına, aktarım ortamlarının değiştiğine, çeşitli sebeplerden dolayı geleneğin icrasında yer alamayan kadınların da pazarlama amacıyla çeyiz ürünü yapanlardan bu ürünleri alarak gelenek içinde bulunduklarına, ürün sayısının ve ürün çeşitliliğinin geçmişe göre azaldığına, sembolik değerleri bulunan desen, motif ve renklerin anlamlarının unutulmaya başlandığına ve geleneğin sürdürülebilmesi için neler yapılabileceğine değinilmiştir.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamızda konunun tespitinden başlayarak savunmaya kadar geçen süreçte bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren değerli danışmanım Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA'ya; Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN ve Prof. Dr. İsmet ÇETİN başta olmak üzere saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Seyfullah YILDIRIM, Prof. Dr. Ali YAKICI, Prof. Dr. Nihal ÇALIŞKAN, Doç. Dr. Oğuzhan AYDIN, Dr. Öğr. Üyesi Şadan ALTINOK, Dr. Öğr. Üyesi Latife ÖZCAN ve Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm SADIÇ'a, hem ders hem de tez yazım aşamasında fikir alışverişinde bulunduğum arkadaşlarım Arş. Gör. Reyhan ÖZKILIÇ, Gülseren UYSAL ve Tuğba YILDIZ'a; kaynak kişilere ulaşmamda bana eşlik eden Elif SANDAL ERASLAN ve Şeyma Nur GÜNGÖR'e; bu süreç boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem Fatma BULUÇ, babam Hüseyin BULUÇ, kardeşim Zeynep BULUÇ ve hayat yoldaşım Halil GÖÇMEN'e; evin bütün sorumluluğu omuzlarında olmasına rağmen annelik görevinin yanında bir öğretmen gibi evlatlarını yetiştirip yarınları inşa eden, kültür ve geleneğimizin yaşatılıp aktarılmasında emeği olan, bilgi ve tecrübesiyle çalışmamıza katılan, görüşme yaptığım Kaynak Kişilerim olan "kadınlara" teşekkürlerimi sunarım.

Ayşe BULUÇ

Ankara 2023

ÖZET

Beypazarı’nda Kadın Folkloru: El Sanatları Geleneği

BULUÇ, Ayşe

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA

Eylül, 2023, XV+243 sayfa

Türk el sanatları geleneği günümüze kadar; sanayileşme, usta-çırak yapısı, ihtiyaçlar gibi çeşitli etkenlerle güncellenerek varlığını devam ettirmiştir. El sanatları eğitimi daha çok usta olarak tanınan erkek profesyonel öğreticiler tarafından verilirken kadın temsilciler de kendilerini geliştirerek geleneğin aktarılmasında rol almıştır. Bazı örneklerinde tek kişinin, bir kısmındaysa iş birliğine bağlı olarak kadınlar tarafından üretilen el sanatları ürünler yoğun olarak çeyiz hazırlama düşüncesiyle şekillenmiştir.

Çalışma alanımız olan Ankara’nın Beypazarı ilçesi hem el sanatları geleneğinin hem de çeyiz kültürünün nitelikli örneklerinin hem ihtiyaçların giderilmesi hem de ticari faaliyet olarak yaygınlık taşıması nedeniyle örnek alan olarak seçilmiştir. Genel yapısıyla Türk el sanatları hakkındaki kaynakların incelenmesi öncelikli aşama olmuştur. İkinci aşamada, saha çalışması kapsamında genç, orta yaşlı ve yaşlı olmak üzere farklı yaş gruplarıyla el sanatları ve çeyiz geleneği hakkında mülakat yapılmıştır. Kaynak kişilerin, yönlendirilen sorulara verdikleri cevaplarla el sanatları ve çeyiz geleneği hakkındaki bilgileri, geleneği hangi seviyede öğrendikleri ve aktardıkları, gelenek aktarımındaki rolleri ve geleneğin değişim, dönüşüm ve yenileşme yapısına dair ilgi veya farkındalık düzeyleri tespit edilmiştir.

Tez çalışmamızda kadın üreticiler öncelikli başlığımız olmuştur. Bu amaçla bir üretim alanı olarak somut olmayan kültürel mirasın aktarımında kadının rolü ve kadın

folklorunun bir ürünü olan el sanatları geleneği değerdendirilmiştir. Yazılı, sözlü ve görsel kaynaklardan hareketle elde edilen veriler sembolik açıdan incelenmiştir. Kültür aktarımı, geleneğin güncellenmesi, değışen ihtiyaçlar ve uygulamalar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Beypazarı, çeyiz geleneği, el sanatları, kadın folkloru.



ABSTRACT

Women’s Folklore in Beypazari: Handicraft Tradition

BULUÇ, Ayşe

MA, Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA

September, 2023, XV+243 pages

Turkish handicraft tradition has survived to the present day; industrialization, education life, needs such as various factors such as updating itself by updating its existence. While handicraft education is mostly given by professional instructors whom we call masters, there has been a handicraft tradition among women and women have played a role in the transmission of tradition by developing themselves as much as master teachers. The handicrafts that women see as social activities and that they do in order to perform the tradition of preparing dowry are seen as the product of cultural memory.

Beypazari district of Ankara has been chosen as an exemplary area with the view of both handicraft tradition and dowry culture. Different age groups, young, middle-aged and old, were interviewed about handicrafts and dowry tradition. With the questions directed to the source persons, it is planned to determine the knowledge about handicrafts and dowry tradition, to what extent they can learn and transfer the tradition, their role in the transfer of tradition and whether they are aware of the tradition.

With the study, the role of women in the transfer of intangible cultural heritage and the tradition of handicrafts, which is a product of women’s folklore, were evaluated. The data obtained from written, oral and visual sources were examined from a symbolic point of view and attention was drawn to the transfer of culture, although the culture continued to

update itself and comply with social needs, it was determined that some cultural elements were forgotten and suggestions were presented for the revival of the forgotten elements.

Keywords: Beypazari, dowry tradition, handicrafts, women's folklore.



İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu	2
Araştırmanın Problemleri.....	2
Araştırmanın Amaçları ve Önemi	2
Araştırmanın Yöntemi.....	2
Araştırmanın Modeli	3
Evren ve Örneklem Seçimi	3
Kapsam ve Sınırlılıklar	4
Veri Toplama Tekniğı	4
Verilerin Analizi.....	5
1. BÖLÜM BEYPAZARI VE KADIN FOLKLORU	6
1.1. Beypazarı.....	6
1.1.1. Beypazarı'nın Kültürel Yapısı	8
1.1.2. Mimari Yapı	9

1.1.3. Sosyal Yaşam	10
1.1.4. Giyim Kuşam.....	12
1.1.5. El Sanatları ve Zanaatlar.....	13
1.1.6. Geçiş Törenleri	14
1.2. Beypazarı’nda El Sanatları Hakkında Yapılan Çalışmalar	15
1.2.1. Tezler	15
1.2.2. Bildiri ve Makaleler.....	17
1.2.3. Kitaplar	19
1.3. Beypazarı’nda Kadın Folkloru.....	20
1.3.1. Toplumsal Cinsiyet.....	20
1.3.2. Türk Kültüründe Kadın	22
1.3.3. Kadın Folkloru.....	23
1.3.4. Beypazarı’nda Kadın Folkloru	26
2. BÖLÜM: BEYPAZARI’NDA ÇEYİZ KÜLTÜRÜ	28
2.1. Toplum Mirası: Gelenek, Görenek, Örf.....	28
2.2. Geleneklerin Çıkış Noktası: Hayatın Geçiş Dönemleri	29
2.3. Anneden Kıza, Nineden Toruna: Çeyiz Geleneği.....	31
3. BÖLÜM: ÇEYİZ SANDIĞINDAKİ SANAT	60
3.1. İşleyerek Yapılan El Sanatı Ürünleri	68
3.1.1. Maraş işi	71
3.1.2. Kordon Tutturma	74
3.1.3. Kanaviçe ve Etamin.....	76
3.1.4. Tel Kırma ve Tel Sarma	79

3.1.5. Kurdele İşi	82
3.1.6. Türk İşi	83
3.1.7. Beyaz İş	85
3.1.8. Çin İşi (Çin İğnesi)	85
3.1.9. Kum İşi	86
3.1.10. Aplike	87
3.1.11. Antep İşi	88
3.1.12. Diğer İşler	88
3.2. Örerak Yapılan Ürünler.....	90
3.2.1. Tığ Örgüsü.....	91
3.2.2. Şiş Örgüsü.....	93
3.2.3. Makrome Örgüsü.....	94
3.2.4. Oya İşi.....	95
3.3. Dokuyarak Yapılan Ürünler.....	98
3.4. Boyayarak Yapılan Ürünler	102
4. BÖLÜM: KÜLTÜREL BELLEK ALANI OLARAK EL SANATLARININ AKTARIMINDA KADININ YERİ	105
4.1. Çeyiz Geleneğinin Aktarıcıları	107
4.2. Çeyiz Geleneğinin Aktarım Ortamları	110
4.2.1. Kadın Günleri ve Oturmalar	113
4.2.2. Bayramlar ve Törenler.....	114
4.2.3. Çeyiz Serme ve Çeyiz Götürme	117
4.2.4. Dergiler ve Kitaplar	118

4.2.5. Televizyon Programları, İnternet Sayfaları ve Sosyal Medya.....	118
4.3. Çeyiz Geleneğinde Aktarılanlar: Desenler, Motifler ve Renkler.....	119
4.3.1. El İşlemelerinde Kullanılan Desen ve Motifler	122
4.3.2. Örgülerde Kullanılan Desen ve Motifler	136
4.3.3. Dokumalarda Kullanılan Desen ve Motifler	149
4.3.4. El Sanatlarında Renklerin Dili.....	152
4.3.5. Göstergebilim Açısından Çeyiz Ürünleri	157
5. BÖLÜM: ÇEYİZ SANDIĞINDAN SOSYAL MEDYAYA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM	167
5.1. Çeyiz Geleneğindeki Değişim ve Dönüşümün Nedenleri	168
5.2. Sanat, Pazarlama ve Tüketim: Çeyiz Ürünlerinin Satılması.....	181
5.3. Kültür Ekonomisi: Sandıktan Mağaza Rafına.....	195
5.4. Desen ve Motiflerin Saklanması: Yeminli Örnekler.....	201
SONUÇ.....	205
KAYNAKLAR.....	210
EK-1: ETİK KURUL ONAY BELGESİ	237
EK-2: BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	238
EK-3: MÜLAKAT SORULARI	239

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.; bkz.	: Bakınız
Çev.; çev.	: Çeviren
Ed.; ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
HEM	: Halk Eğitim Merkezi
K.K.	: Kaynak Kişi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
s.a.v	: Sallallahü aleyhi ve sellem
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
TDK	: Türk Dil Kurumu
URL	: Uniform Resource Loader (Tekdüzen Kaynak Bulucu)
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1. K.K.19'un kuyruklu, cepken giyip çevre örterek katıldığı bebek beşiği kutlaması.....	12
Fotoğraf 2. Çeyizde yer alan mutfak perdesi, perde pervası, masa örtüsü, fırın örtüsü, büyük ve küçük peçeteler	32
Fotoğraf 3. Çeyiz için alınıp oyalanmış yazmalar.....	34
Fotoğraf 4. Çeyizde yer alan kenarları dantelli el havluları	36
Fotoğraf 5. El örgüsü elbezi çeşitleri.....	47
Fotoğraf 6. İmamesi iğne oyasıyla süslenmiş tespih	52
Fotoğraf 7. Sedir örtüsü.....	55
Fotoğraf 8. Yaşayan Köy Anadolu Açık Hava Müzesi'nde çeyiz asma geleneğini temsil eden oda ve el sanatlarıyla yapılmış hem ev ihtiyaçlarında hem de giyim kuşamda kullanılacak ürünler (URL-4)	56
Fotoğraf 9. Maraş işiyle yapılmış haşlama.....	72
Fotoğraf 10. Sandık örtüsü olarak kullanılan ve Maraş işiyle yapılmış bohça	73
Fotoğraf 11. Maraş işiyle yapılmış terlik ve ayakkabı torbası	73
Fotoğraf 12. Yüzeyi Maraş işiyle işlenmiş ayakkabı	74
Fotoğraf 13. Kordon tutturmayla yapılmış salta.....	75
Fotoğraf 14. Kordon tutturmayla işlenmiş cepkenin kolu.....	76
Fotoğraf 15. Etamin işi	77
Fotoğraf 16. Kanaviçe işiyle işlenmiş bohça, seccade, el havlusu, mutfak havlusu	78
Fotoğraf 17. Kanaviçe işinden yastık kılıfları ve karyola etekleri	78
Fotoğraf 18. Tel kırma işiyle yapılmış masa örtüsü	79
Fotoğraf 19. Tel kırma işiyle yapılmış tepsi.....	80
Fotoğraf 20. Tel kırma işinden gelin duvağı	80
Fotoğraf 21. Kasnakta yapılan tel sarma işi	81
Fotoğraf 22. Tel sarma işinden çevre	81
Fotoğraf 23. Kurdele işiyle işlenmiş yazma hurcu	82
Fotoğraf 24. Kurdele işi.....	83
Fotoğraf 25. Kenarı oyalanmış ve Türk işiyle işlenmiş çevre.....	84
Fotoğraf 26. Sıralı kullanılan motifin yakından görünümü.....	84
Fotoğraf 27. Beyaz işle yapılmış ve papatya motifli hurç.....	85

Fotoğraf 28. Çin işinden yatak örtüsü	86
Fotoğraf 29. Kum işinden masa örtüsü	87
Fotoğraf 30. Kurdele ve boncuk işiyle işlenip sutaşı ve organize kurdeleyle kıyılanmış havlu	89
Fotoğraf 31. Gül, çiçek ve yaprak motifleriyle, Brezilya işiyle işlenmiş havlu	90
Fotoğraf 32. Tığ örgüsüyle örülmüş, kuş motifli dantel havlu kenarı	92
Fotoğraf 33. Tığ örgüsüyle örülmüş, gül motifleri kullanılan dantel perde	92
Fotoğraf 34. Dantel işinden gül ve sarmaşık motifli masa örtüsü	93
Fotoğraf 35. Şiş örgüsünden çoraplar	94
Fotoğraf 36. Gelin çeyizi için örülmüş yelek çeşitleri	94
Fotoğraf 37. Makrome işinden gazetelik	95
Fotoğraf 38. Farklı tekniklerle örülmüş oyalar	96
Fotoğraf 39. Farklı tekniklerle örülmüş oyalar	96
Fotoğraf 40. Farklı tekniklerle örülmüş oyalar	96
Fotoğraf 41. Yazmanın içindeki renk ve çiçeklerden hareketle örülmüş oya	97
Fotoğraf 42. İğne oyası ile hazırlanmış havlu kenarları	98
Fotoğraf 43. Dokuma çuval	99
Fotoğraf 44. Halk Eğitim Merkezi öğrencileri tarafından yapılmış dokuma örtüler	99
Fotoğraf 45. Gelin bürgüsü	101
Fotoğraf 46. Yüzü kilim motifleriyle işlenmiş dokuma çuval	101
Fotoğraf 47. Kare desenli dokuma pantolonluk kumaş çizgili dokuma çarşaf	102
Fotoğraf 48. Boyama işiyle sarmaşık desenli seccade	103
Fotoğraf 49. Yöresel bürgü desenleriyle örtü boyama işi	103
Fotoğraf 50. Boyama işiyle fiskos örtüsü	104
Fotoğraf 51. Yöresel kıyafetleriyle Beypazarı kızları (URL-11)	116
Fotoğraf 52. Beypazarı'nda resmî bayram kutlaması (URL-12)	116
Fotoğraf 53. Seccadeye işlenmiş asma yaprağı ve üzüm motifi	125
Fotoğraf 54. Masa örtüsündeki kiraz motifi	125
Fotoğraf 55. Sünnet düğünü için hazırlanmış örtüler ve oda süslemesi	126
Fotoğraf 56. Kelebek, çiçek ve yaprak deseni işlemeli, dantelli ve kurdeleli yastık kılıfı	127
Fotoğraf 57. Çengel, bereket, pıtrak, yaprak ve sümbül motifleriyle işlenmiş bir çevre ..	127
Fotoğraf 58. Küçük çiçekli, yapraklı ve S kıvrımlı motiflerle işlenmiş çevre	128

Fotoğraf 59. Kuş yuvası, ağaç dalı ve kuş motifleri kullanılıp “benim mutfağım” yazısı işlenmiş mutfak havlusu	129
Fotoğraf 60. Camilerdeki avizelerden esinlenerek yapılmış seccade motifi	130
Fotoğraf 61. Karanfil motifiyle ve kordon yürütme işiyle yapılmış kırlentler	131
Fotoğraf 62. Su yolu, pıtrak, koç boynuzu ve bereket motifleriyle işlenmiş dokuma çuval	132
Fotoğraf 63. Seccadelerde sıklıkla işlenen bayram şekeri motifi	132
Fotoğraf 64. Seccadeye işlenmiş lale, kaba gül, çiçek, yaprak motifleri ve geometrik desenler	133
Fotoğraf 65. Yıldız çiçeği motifi kullanılarak avize sarkıtlarını andıracak şekilde işlenmiş seccade	134
Fotoğraf 66. Yonca çiçeği oyası	137
Fotoğraf 67. Fiskos kenarı için üzüm motifiyle örülmüş dantel	137
Fotoğraf 68. Üç gül örneğiyle örülmüş çeyizlik yelek	138
Fotoğraf 69. Yıldız ve tarak motifleriyle minare desenleri kullanılarak örülmüş seccade	139
Fotoğraf 70. Üç boyutlu kuğu figürüyle ve çiçek motifiyle örülmüş masa örtüsü	139
Fotoğraf 71. Gül ve papatya desenli dantel peçete	140
Fotoğraf 72. Papatyalı tığ oyası	141
Fotoğraf 73. papatya, sıçan dişi ve lale motifli patikler	142
Fotoğraf 74. Kiraz motifli patik	142
Fotoğraf 75. Kartla örüldüğü için “kartlı motif” adını alan desen ve çeyizlik yelek	143
Fotoğraf 76. Şişle örülmüş ibrik, baklava ve şerit desenli patik	144
Fotoğraf 77. Lale ve kaz ayağı desenli patik	144
Fotoğraf 78. Papatya, çilek, meyve sepeti ve geometrik desenlerle örülmüş patikler	144
Fotoğraf 79. Ucuna saray süpürgesi modeli dantel geçirilmiş yastık kılıfı	147
Fotoğraf 80. Yıldız, rüzgâr gülü ve çarkıfelek olarak adlandırılan dantel motifinden peçete	147
Fotoğraf 81. İğne oyasıyla çilek ve küçük çiçek motifleri	148
Fotoğraf 82. Yol ve çizgi desenleriyle dokunmuş gelin bürgüsü	150
Fotoğraf 83. Yazmanın rengine ve içindeki desenlere göre örülmüş tığ oyası	157
Fotoğraf 84. Yaşayan Müze’deki Gelin Odası ve farklı el sanatlarıyla hazırlanıp ev dekorunda kullanılan çeyiz eşyaları (URL-13)	169

Fotoğraf 85. K.K.19'un düğünü, gelinlik üstünde kırmızı tül duvak ve yöresel gelin bürgüsü	174
Fotoğraf 86. 2018 yılında Beypazarı Halk Eğitim Merkezi usta öğreticileri ve öğrencileri tarafından açılan yıl sonu sergisi (URL-14)	176
Fotoğraf 87. Maraş işiyle işlenmiş bohçaların sergilenmesi (URL-14)	177
Fotoğraf 88. 2022 yılında düzenlenen "Yıl Sonu Sergisi ve Öğrenme Şenliği Programı" (URL-15)	177
Fotoğraf 89. K.K.29'un Almanya'dan gelen sipariş üzerine hazırladığı Maraş işiyle işlenmiş elbise (URL-16)	187
Fotoğraf 90. K.K.75'in satış yaptığı Instagram hesabı ve iğne oyasıyla, tel kırmayla ve etaminle yaptığı çeyizlik ürünler (URL-17)	191
Fotoğraf 91. K.K.29'un işlettiği Saraç Çeyizevi'nin Instagram sayfası ve Maraş işiyle yaptıkları çeyizlik ürünler (URL-16).....	191
Fotoğraf 92. K.K.33'ün örgü işlerini satmak için kullandığı Instagram hesabı ve satmak için yaptığı örgü çeyizlik yeleklerle lifler (URL-18).....	192
Fotoğraf 93. Tel kırma işiyle yapılmış cüzdan	198

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Çeyiz hazırlamanın kimlerden öğrenildiği	38
Tablo 2. Çeyiz hazırlamanın kimlere öğretildiği	41
Tablo 3. Çeyizde yer alan el sanatı ürünlerinin elde edilmesi	68
Tablo 4. Çeyiz işlemlerinde kullanılan desen ve motifler.....	124
Tablo 5. Çeyiz dokumalarında kullanılan desen ve motifler	145
Tablo 6. Çeyiz dokumalarında kullanılan desen ve motifler	151
Tablo 7. Desen ve motiflerdeki göstergelerin anlamsal ilişkileri	160



ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kuşakların yaş aralığı ve çeyiz hazırlığına başladıkları dönemler.....	105
Şekil 2. Çeyiz geleneğinin ve bu geleneğe bağlı el sanatlarının aktarıcıları.....	109
Şekil 3. Çeyiz geleneğinin ve bu geleneğe bağlı el sanatlarının kimlere aktarıldığı.....	109
Şekil 4. Çeyiz geleneğine yönelik yapılan el sanatlarında kullanılan desen ve motiflerin sınıflandırılması.....	122
Şekil 5. Desen ve motiflerin gösterdiği aracı göndergeler	159
Şekil 6. Kaynak Kişilerin satış yapma ve yapmama nedenleri	185



GİRİŞ

Ortak dil, din, tarih, örf ve âdet gibi unsurlarla birbirine bağlanan, birliktelik ve uyum gösteren, soyut ve somut varlıkların tamamıyla, topluma ait ortak zihniyet ve davranış şekilleri kültür olarak tanımlanmaktadır (Turhan, 1969: 56; Gökalp, 1970: 30; Akyol, 1977: 16). Toplum tarafından geçmişten bu yana oluşturulup yaşatılan bu değerler, kuşaktan kuşağa aktararak devam ettirilmekte, devam ettirilirken de bir alışkanlığa dönüşerek gelenek hâline gelmektedir (Karaalioğlu, 1975: 130).

Toplumun doğaya karşı yaşam mücadelesi sonucu kendisini korumak ve savunmak amacıyla yaptığı ürünler bir ihtiyaca hizmet ederken zamanla estetik zevki besler hâle gelip süsleme ve süslenme arzusunu yerine getirmekte (Arlı, 1993: 23; Özder, 1999: 6); toplumun kendisiyle doğayı nasıl yönetebileceğine ve kendisini nasıl devam ettirebileceğine karşı üretilip sanatsal formlar kazanan bu eserler de kültür ürünleri arasında yer alıp kültür tanımına dâhil olmaktadır (Turhan, 1969: 39).

Kültürün bir parçası olan sanat; toplumun ve toplumu oluşturan bireyin duygu, düşünce ve beğenilerini farklı yollarla anlatabilme ve aktarabilmesi şeklinde tanımlanırken genel olarak endüstriyel sanatlar ve güzel sanatlar olarak ikiye ayrılmaktadır (Şen, 2004: 1). Her iki türüyle de içinde bulunduğu topluma dair izler taşıyan sanat eseri, kendi içinde alt dallara ayrılırken araştırmamızın konusunu oluşturan el sanatları da sanatkarlarca elle yapılması yahut son şeklinin elle verilmesiyle, geleneksel yollarla ya da gelenekselin uyarlaması olan çağdaş tasarımlarla bezenen “estetik, işlevsel, dekoratif, sanatsal veya kültürel” özellikleri bulunan ürünlerden oluşmaktadır (Yazar, 2005: 1).

Ulusal özellik gösteren, geleneği devam ettiren, toplumun ortak fikirlerinden olup sanatsal ürünlerin meydana gelmesine zemin hazırlayan kültür; eğitim ve öğretimi de içine almaktadır (Karaalioğlu, 1975: 204). Çalışmamızda da kültür aktarımı ve bunun kuşaklar arası öğretimi esas alınarak Ankara’nın Beypazarı ilçesi örnek alan seçilmiş, bu yörede çeyiz kültüründe yer alan el sanatları geleneğinin kadınlar arasında aktarımı, aktarım sırasında gözlemlenen folklorik unsurlar incelenmiştir.

Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusunu Ankara'nın Beypazarı ilçesindeki kadınların çeyiz geleneği etrafında yaptıkları el sanatları oluşturmaktadır. Beypazarı'nın tarihi, coğrafyası, mimari yapısı, el sanatları ve zanaatları, folkloru gibi çeşitli alanlarda çalışmalar yapılmış olsa da kadın folkloru ve bütünlüklü anlamsal çözümlemelerin yapılmaması nedeniyle bu konu seçilmiştir.

Araştırmanın Problemleri

Beypazarı'nda el sanatları üzerinde çalışmalar yapılsa da kadınların üretimlerinin kadın folkloru açısından incelenmemiş olması ana problem olarak görülmüştür. Bu problemle beraber kadın folklorunun bir ürünü olan el sanatları geleneğinin gelecek nesillere aktarılmasında kadının rolü, el sanatlarına ve çeyiz kültürüne karşı değişen bakış açısı, el sanatlarında yer alan desen ve motiflerin taşıdığı anlamlar değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Amaçları ve Önemi

Beypazarı kadın folklorunun bir ürünü olup çeyiz geleneği etrafında şekillenen el sanatları geleneğinin güncel durumu ve öğretilmesinde kadının rolünün tespit edilmesi amaçlanmıştır. Türk kültüründe önemli bir yer tutan çeyiz geleneğini oluşturan el sanatlarının incelenmesi ve kadınlar aracılığıyla aktarılması ele alınarak sürekliliğinin sağlanmasında kadın rolüyle birlikte geleneğin değişim ve dönüşüm yönleri incelenmek istenmiştir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda desen ve motiflerin kültür taşıyıcılığı, anlamsal özellikleri, kuşaklar arasındaki değişim ve dönüşüm sebeplerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda Ankara'nın Beypazarı ilçesindeki kadın üreticilerin el sanatları geleneği incelenmiş olup tarihî süreçte yaşanan değişiklikler tespit edilmeye çalışılmış, kültür icracısı insanın ve bu insanın ürettiklerini bütüncül bir şekilde incelemek ve anlamak için farklı bakış açılarına imkân tanıyan nitel araştırma yöntemleri (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 37-39) kullanılmıştır.

Tez konusuyla ilgili birincil kaynaklar esas alınarak literatür taraması yapılmış, verilerin toplanması aşamasında nitel araştırma yöntemlerinden olan açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Araştırmaya konu olan katılımcıların görüşlerini, duygularını ve algılarını ortaya çıkartan görüşme tekniği (Tan, 2003: 119-121) kullanılmıştır.

Literatür taraması sonucu oluşturulan sorular, daha önce belirlenmiş gönüllü Kaynak Kişilere sorulmuştur. Kadın folklorunda önemli yeri olan çeyiz düzme, çeyiz serme ve çeyiz götürme uygulamalara katılarak gözlem ve derleme yapılmıştır. Yapılan el sanatları ürünlerinin kullanımı ve kültür aktarıcısı oluşunun değerlendirilmesinde de işlevsel kurama ve sembolik çözümlemelere başvurulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Araştırmamızda ele alınan konuyu sosyal bilimler alanında yer almış, bu sebeple sosyal bilimlerde uygulanabilen araştırma modelleri tercih edilmiştir. Bu modellerden saha araştırmasına uygun olan, katılımcının baskı altında olmadan konuya dair görüşlerini aktarmasına imkân veren tarama modeli kullanılmıştır. Böylece katılımcı rahat bir şekilde, çeşitli kıyaslamaları yaparak sorulara cevap vermiştir. Ayrıca kadın folklorunun bir ürünü olan el sanatları geleneği ve bu gelenek içerisinde kadının durumunun incelenmesinden ötürü de bir durum çalışması yapılmıştır (Karasar, 2006: 77; Yıldırım ve Şimşek, 2016: 73).

Evren ve Örneklem Seçimi

Araştırmamızın konusunu kadın folkloru ve el sanatları geleneği oluştururken çalışma evrenini Ankara ilinin Beypazarı ilçe merkezi ve köylerinde yer alan kadınlar ve kadınların ürettiği çeyiz ürünleri oluşturmuştur. Üretilen her türlü el sanatı örneklerine erişimin güç olmasından dolayı sadece çeyiz geleneği içerisinde yer alan ürünler esas alınmıştır. Kaynak Kişiler Beypazarlı ya da Beypazarı'nda yaşayan kadınlardan seçilmiştir. Bu seçim sırasında ürünlerin seçiminde uygun ve ölçüt örneklem, Kaynak Kişilerin seçiminde de ölçüt ve kar topu örnekleme uygulanmıştır (Koç Başaran, 2017: 489-492). Bu kapsamda farklı yaş gruplarından, özellikle en az ikisi arasında anne-kız, abla-kardeş, kayınvalide-gelin gibi aile ilişkileri veya komşuluk ilişkileri bulunan, Beypazarlı ya da Beypazarı'nda yaşayan 80 kadın ve bu kadınların çeyiz amaçlı yaptığı el sanatı ürünleri örnekleme oluşturmuştur.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışma konusu zaman, yer ve coğrafya, sektör, cinsiyet, yaş, grup ve sınıf gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak sınırlandırılmıştır (Al, 2010: 178-179). Kadın folklorunun bir ürünü olan el sanatları geleneği ve bu geleneğin yaşatılması, çalışmamızın hareket noktasını oluşturmuştur. Bu bağlamda Ankara'nın Beypazarı ilçesinin seçilmesiyle çalışmamız yer ve coğrafya olarak sınırlandırılmış, el sanatlarının çok geniş bir yelpazede olması nedeniyle sadece çeyiz geleneğinin incelenmesiyle sektör olarak bir sınırlandırma yapılırken kadın folklorunu ve geleneksel el sanatlarının yapıp aktarılmasında kadının rolünü sorgulamak amacıyla sadece kadınlarla görüşülmesiyle de cinsiyet bakımından bir sınırlandırma yapılmıştır. Bu kapsam ve sınırlılıklar dâhilinde, inceleme sonucunda kadın folklorunun bir ürünü olan el sanatları geleneğinin kültür taşıyıcılığı, eğiticiliği, nesilden nesile miras bırakılması, hangi etkenler sonucu değişip dönüştüğü gibi durumların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Veri Toplama Tekniği

Nitel araştırma yöntemlerinde gözlem, görüşme ve belge analizi olmak üzere üç tür veri toplama tekniği yer almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Sürece dair verilere ulaşmak için gözlem ve görüşme tekniklerine; süreçle ilgili verilere ulaşmak için de analiz tekniklerine başvurulmuştur.

Öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Veriler toplandıktan sonra araştırmanın konusuna ve amaçlarına uygun olarak Ankara'nın Beypazarı ilçesinde saha araştırması yapılmıştır. Tespit edilenler ve ilerleyen süreçte eklenecek Kaynak Kişilere yöneltilmek üzere 53 mülakat sorusu¹ oluşturulmuştur. Halkbilimi (folklor) konulu kaynaklardan da yararlanmakla birlikte soruların oluşturulmasında Nail Tan'ın Folklor adlı çalışmasından faydalanılmış, "Halk Sanat ve Zanaatlarıyla İlgili Sorular" bölümünde yer alan 8 madde genişletilerek çalışmamıza uyarlanmıştır (Tan, 2003: 146-147). Hazırlanan sorular, 08.02.2022-02 Etik Kurul Karar ile onaylanmıştır. Alan çalışması için 10.03.2022 ile 30.12.2022 tarihleri arasında farklı yaş gruplarından oluşan, aslen Beypazarlı olan yahut şu an Beypazarı'nda ikamet eden 80 gönüllü Kaynak Kişiyle "Soru Cevap Yöntemi"

¹Mülakat için hazırlanmış sorular Ek-3'te mevcuttur.

kullanılarak yüz yüze görüşme yapılmıştır. Kaynak Kişilerden alınan cevaplar hem yazılı hem de sesli olarak kayıt altına alınmıştır.

Kaynak Kişilere; çeyizin ve çeyiz hazırlama geleneğinin ne olduğu, çeyiz hazırlamayı kimden öğrendiği, kimlere ve nasıl aktardığı, çeyize nelerin konulduğu, üretimde kullanılan materyalin nasıl elde edildiği, bu ürünlerde kullanılan renklerin, motif ve desenlerin neler olduğu gibi temel konular sorulmuştur. Ayrıntılı diğer sorularla ilave bilgiler derlenmiştir. Toplamda 53 adet soru hazırlanmıştır. Bu sorularla çeyiz geleneği ve gelenek içerisinde kültür aktarıcılığı görevi bulunan kadının rolü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çeyiz geleneği kapsamında bireylerin satış amacı gütmeyen kendisi ve çevresi için hazırladığı ürünlerle birlikte bir gelir kapısına dönüşüp satılan çeyiz ürünlerinin kültür ticareti boyutu da incelenmiştir. Kültür ticareti boyutunda, geleneksel değer taşıyan unsurların tanıtımı ve pazarlanması önemli bir boyut olarak ele alınmıştır. Büyükanne, anne ve kız sürekliliğinde “üç kuşak” hâlinde devam eden aktarımın, geçmiş ile bugünün sentezlenmesi ve geleceğe taşınması mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. Çeyiz geleneğinin kaybolmaması adına neler yapılabileceği sorusuyla mülakat tamamlanmış, çeyiz ürünlerini saklayan ve paylaşmak isteyen katılımcıların ellerindeki ürünlerin fotoğrafları çekilerek kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Literatür taraması sonucu gerekli bilgiler fişlenmiş, görüşme ve gözlem sonucu elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Mülakat yoluyla bilgi ve tecrübesine başvurulup Kaynak Kişileri oluşturan 80 kadına 53 soru yöneltilmiş sorulara verdikleri cevaplar; soruda bahsi geçen konu ve el sanatı ürününe göre sınıflandırılmıştır. Söz konusu el sanatına ilişkin ön bilgilendirmeden sonra hem Kaynak Kişilerin verdiği bilgiler hem de örnek olarak gösterdikleri ürünler incelenmiştir.

1. BÖLÜM BEYPAZARI VE KADIN FOLKLORU

1.1. Beypazarı

Ankara'nın ilçelerinden biri olan Beypazarı²; tarihî ve kültürel zenginliği, mimarî yapısı, mutfak kültürü, turistik mekânları, usta-çırak geleneği içinde günümüze kadar varlığını sürdüren zanaat dalları ve yöresel kıyafetleri başta olmak üzere birçok özelliğiyle araştırma alanı olarak tercih edilmiştir.

1863 yılında belediye olan Beypazarı, Ankara'nın kuzeybatısında olup il merkeziyle arasındaki mesafe 99 kilometredir. Ankara-Bolu-İstanbul hattında bulunan ilçenin etrafında Ayaş, Güdül, Çamlıdere, Nallıhan, Polatlı, Mihallıçık, Gerede, Seben, Kıbrısık ve Kızılcahamam ilçeleri vardır (Torun ve Torun, 2011: 1). Beypazarı çevresinde bulunan ilçelerin iklim özellikleriyle harmanlanmış olsa da daha çok karasal iklim görülür (Uğuzman Er, 2002). 1868 km² yüzölçümüne, 675 m yüksekliğe sahip olan ilçenin nüfusu³ 2021 sayımına göre 48.393 iken bu nüfusun %49,84 oranla 24.119'unu erkekler, %50,16 oranla da 24.274'ünü de kadınlar oluşturmuştur (URL-1). Bu nüfus geçmiş yıllara oranla daha yüksek görülmüştür. Beypazarı'nda iş imkânlarının artıp çekici olmasıyla, eğitim ve hizmet sektörlerinin hem iyileştirilmesi hem de geliştirilmesiyle nüfus artış göstermiştir.

² Beypazarı'nın bilinen ilk adı Roma dönemine ait olan ve "Kaya Doruğu Ülkesi" anlamını taşıyan Lagania'dır. Bu şehrin MS 491-518 yıllarında, Piskoposluk merkezi olduğu dönemde Bizans imparatorunun ziyaretiyle "Anastasios Kenti" anlamına gelecek şekilde Lagania-Anastasiopolis olarak değiştirilmiştir. Günümüzde kullanılan adın da Dinar Hezar'ın bu bölgeyi Rumlardan almasıyla onun adının yaşatılması için "Beğhezarı" olarak değiştirildiği aktarılmıştır (Dinç, 2007: 1). Evliya Çelebi de bu bölgeye yöre genelinde "Bebekbâzarı" denildiğini aktarıp gerçekte "Beğbâzarı" olduğundan bahsetmiştir:

"İlk kurucusunu bilmiyorum. Ancak ilk fatihi Kütahya padişahlarından Germiyanoglu Yakub Şah'ın veziri Dinar Hezar olduğu için Germiyan Hezarı derler. Ama şehrin alimleri ve zarifleri Bebekpazarı şehri derler. Ama Türklerin dilinde Beypazarı derler. Gerçekten de haftada bir gün güzel süslü pazarı kurulup bütün değerli şeyler bolca bulunur." (Çelebi, 2003: 567)

Beypazarı'nda halk bilgisi ürünlerini inceleyip derleyen Hüseyin Uysal, halkın anlatmasıyla bu bölgenin adını ticarete bağlamıştır (Uysal, 2016). Yöre halkının aktarmasına göreyse bu adı almasının sebebi soylu aileler ve ticaret olmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: <http://www.beypazari.gov.tr/beypazari-tarihi>.

Çelebi E. (2003). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit (Çev.: Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman) 1.baskı. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Dinç M. (2007). Aşıklik Geleneği İçinde Karaşarlı Veli Namı'nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

³ Beypazarı'ndaki nüfusun tarihi seyri ve değişimi, kır ve şehir nüfusunun karşılaştırılması, nüfus hareketleri, nüfusun dağılışı ve yoğunluğu, nüfusun yapısı, nüfusun istihdamı ve eğitimi gibi alt başlıklar için bkz.: Yaman Kocadağlı A. (2013). Nüfus coğrafyası açısından bir inceleme: Beypazarı. *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 27. Sayı, 2013/2, 41-72.

Bir alan, toplumun gelişimine ve ihtiyaçlarına cevap verebildiği sürece yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir. Su, beslenme ve korunma bu ihtiyaçların başında gelirken toplumun değişip gelişmesiyle farklı ihtiyaçlar da doğmuş, bu ihtiyaçlara göre yeni yerleşim alanları oluşturulmuş ya da bulunmuştur (Öztürk ve Şimşek, 2019: 22). Beypazarı da eski çağlardan bu yana değişen ve gelişen toplumun ihtiyaçlarına karşılık vermiştir. İnözü Vadisi'ndeki mağaralar, Sarıtepe ve Derbentçik köyleriyle Karcıkaya gibi yerler ve bulunan kalıntılar buraların tarih öncesi çağlarda da yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermiştir (Torun ve Torun, 2011: 3-4). Beypazarı; iklim ve toprak yapısının tarıma uygun olması, su kaynaklarına yakınlığı, düşman saldırısına karşı korunaklı ve güvenilir olmasından dolayı Luwiler, Hattiler, Hurriler, Hititler, Frigler, Galatlar, Romalılar, Danişmentliler, Anadolu Selçukluları, Germiyanogulları ve Osmanlılar gibi birçok uygarlığa ve millete ev sahipliği yapmıştır (Şener, 1970: 7; Yavuz, 2000: 18; Torun ve Torun, 2011: 4-12).

İlçe içerisindeki yerleşim de çevre şartlarına ve nüfusun faaliyetlerine bağlı olarak korunaklı yüksek alanlarla tarıma uygun alçak alanlar etrafında yoğunluk göstermiştir. Hıdırlık, Salihler ve Üç Kızlar Tepeleri ile İnözü, Murdancı ve Kumsüren ilk yerleşim yerlerinden olmuştur (Aklanoğlu, 2010: 128). Beypazarı çarşısında ve çevresindeki Beytepe, Cumhuriyet, İstiklal, Kurtuluş, Rüstempaşa ve Zafer mahallelerinde tarihî doku kendisini gösterirken günümüzde yerleşim yerleri ilçe merkezinin dışına doğru genişleme göstermeye başlamış ve mimarî yapıda modernleşmeye gidilmiştir.

Beypazarı coğrafi yapısı ve konumu nedeniyle Kral Yolu ve İpek Yolu gibi önemli ticaret yollarının güzergâhında bulunmuş, hem pazar alanı hem de konaklama alanı olarak seyyahların defterlerinde yer almıştır (Torun ve Torun, 2011: 7). Seyahatnamelerden de anlaşılabileceği üzere Beypazarı'nın ekonomisi genel olarak tarım, ticaret, hayvancılık ve el sanatlarına dayanmıştır (Bozkurt, 2012: 258-283). Günümüzde de bu alanlara ek olarak sanayi ve turizm yer almıştır. Nüfusun giderek artması ve teknolojik alandaki gelişmelerle sanayi alanında kalkınma sağlanmış; “tavukçuluk, sebzecilik, arıcılık, sütçülük ve ticaret” alanlarında ekonomik canlanma görülmüştür (URL-2).

Turizm, tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret ve el sanatları gibi iş alanlarıyla geçimini sağlayan ilçe; 2022 yılında hazırlanan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” adlı raporda, Türkiye genelinde bulunan 973 ilçe içerisinde 264. olurken Ankara genelindeki 25 ilçe içerisinde 15. olmuştur (Acar vd., 2022: 88). Bu durum geçmiş dönemlere ait raporlarla karşılaştırıldığında bir düşüşün olduğu gözlemlenmiştir.

1.1.1. Beypazarı'nın Kültürel Yapısı

Kültür disiplinler arası bir olgu olmakla beraber çeşitli tanımlara sahiptir. Görüşlerin bir kısmı kelime kökenini toprağa, yerliliğe ve yerleşikliğe (Malkki, 1997: 58) bağlarken bir kısmı da işlemek, onarmak, eğitmek gibi anlamlara gelen “colere” sözcüğünden geldiğini savunmuştur (Williams, 2005: 106-107). Bir toplum içinde belirli bir tarihsel çizgideki gelişme süreci ve bu süreç içerisindeki her tür yaratmayla bu yaratmaların nesillere aktarılmasını sağlayan iletiler kültür olarak tanımlanmıştır (TDK, 2009: 1282).

Toplumun bir parçası olan insanın, bilinçli ya da bilinçsiz olarak birtakım bilgilerle ve davranış şekilleriyle donatılması aynı zamanda bunu kendinden sonra gelenlere aktarması kültürken insan da hem kültürün üreticisi hem de aktarıcısı olmuştur (Wells, 1972: 37; Erinç, 1995: 20). “İnsanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün” (Tylor, 1871: 1) olarak tanımlanan kültür, sosyal etkileşim ürünü olup bellekte varlığını sürdüren “sosyal kalıtımın tümü” olarak görülmüştür (Winston, 1933: 209; Wells, 1972: 38).

Kültürü; bir topluma ait duygu, düşünce ve davranışlar bütünü oluşturmuştur. Toplum bulunduğu çevreye ve ihtiyaçlarına göre yaşarken bir yaşam tarzı oluşturup bunu gelecek nesillere aktarmıştır. Kültürün ana ögesi insan ve toplum olduğu kadar bu insan ve toplumun yaşadığı mekân da kültürü oluşturan ana ögeler arasında yer almıştır (Gümüşçü, 2018: 105-106). Manevî ögeler olarak da görebileceğimiz fikirler, maddî unsurlar ve normlar; kültürü oluşturan diğer ögeler olarak üç başlık altında toplanmıştır (Nirun ve Özönder, 1988: 340). Bu durumda insana ve topluma dair duygular, düşünceler, davranışlar, töreler, örf ve âdetler, yaşam tarzları, giyim kuşamlar, mimarî yapılar, el sanatları gibi doğumdan ölüme kadar var olan her şey kültürü ve o topluma ait kültürel yapıyı meydana getirmiştir.

Birey, grup veya toplum tarafından nesillere aktarılan kültürü, ortak kabul gören “olgular, evrensel kavramlar, roller, uzamsal ilişkiler, zaman kavramı, din, hiyerarşi, anlamlar, tutumlar, eylemler, değerler, inançlar, tecrübeler ve bilgi birikimleri” oluşturmuştur (Samovar vd., 1998: 36). Mehmet Kaplan da bu unsurların içine edebiyatı da katıp sadece edebiyatla kalmadığını “edebiyat dışındaki bütün güzel sanatlar, resim, musikî, dans, heykel, mimarî” gibi unsurların da kültür alanında olduğunu ifade etmiş, insan tarafından üretilen “eşya, yiyecek, içecek, elbise, silah, âlet” gibi ürünleri de kültüre dâhil etmiştir (2001:10). Toplumun kendine has kültürü, toplumu oluşturan bireylerin sözlü ve

yazılı geleneklerine bağılı ortak kabulleri olan, maddi ve manevi faaliyetlerin tamamı kültürü oluşturmuştur. Kültür de yazılı ve sözlü kültür olarak iki grupta ele alınırken sözlü kültür, folklor yerine kullanılmıştır (Yıldırım, 1998a: 16). Beypazarı'ndaki Beypazarı'nın kültürel yapısı da yaptığımız kültür tanımlarında yer alan unsurlarla Hüseyin Uysal'ın folklor derleme çalışması olan “Beypazarı Halk Bilgisi Ürünleri Hakkında Bir İnceleme” adlı (2016: X-XVII) yüksek lisans tezinin başlıklarından hareketle ele alınmıştır.

1.1.2. Mimari Yapı

Eski bir tarihe sahip olan ve çeşitli toplumlara ev sahipliği yapan Beypazarı'nın, belgelerden ve kalıntılardan hareketle geçmişteki kültür izleri gün yüzüne çıkartılmıştır. İlçenin yaşantısında karakteristik alanlardan biri mimaridir (Göğebakan, 2011: 199). Beypazarı'ndaki mimari yapıların çoğu Anadolu Türk mimarisinin özelliklerini taşımakla beraber mahallî özellikler de göstermiştir. Kurşunlu Camii, Boğazkesen Türbesi, Kuyumcutekke Köyü Kara Davut Türbesi, Suluhan, Paşa Hamamı, Rüstem Paşa Hamamı, Hacılar Köprüsü ve Dağ Salı Sokağı Çeşmesi gibi erken tarihli yapılar kullanılan teknik, yapı malzemesi ve süslemeleriyle dikkat çekmektedir (Bozkurt, 2004).

Beypazarı mimarisinin bir kısmını ahşap evler oluşturmuştur. Bu evler, yangınlar sonucu Safranbolu'dan gelen ustalar tarafından Beypazarı'nın iklimine, geleneksel aile yapısına uygun olarak ve Safranbolu'nun ahşap evlerine⁴ benzetilerek yapılmıştır (Torun ve Torun, 2004: 197). 1960'lı yıllarda elektrik ve su gibi imkânların artmasıyla modern yapılanmaya geçene kadar (Demir, 2020: 27) geniş ailenin birlikte yaşamasına, birkaç kuşağın bir arada bulunmasına imkân sağlayan konak tipindeki ahşap evler ve bu evlerde bulunan ahşap işçiliği aynı zamanda Türk süsleme sanatına da örnek olmuş, kapılarındaki tokmakların yapısıyla da Türk kültüründeki ince nezaketi barındırmıştır (Çal, 2004).

Beypazarı mimarisinde dikkat çeken yapılardan biri de gündelik hayatta ve kültür aktarımında önemli bir yere sahip olan hamamlardır⁵. Beypazarı'nda bilindiği kadarıyla üç hamam inşa edilmişken bunlardan Paşa Hamamı ve Rüstem Paşa Hamamı günümüze kadar

⁴ Ahşap evler ve bu evlerdeki kültürel yapı için bkz.: Özköse A. (2001). Ahşap Kültürü: Anadolu'nun Ahşap Evleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

⁵ Beypazarı hamam kültürü ve hamam kültürü çevresinde oluşup kullanılan işlemeli ürünler için bkz.: Çavuş N. (2009). Ankara İli Beypazarı İlçesi Geleneksel Hamam Kültüründe Kullanılan İşlemeli Ürünler. (YL). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yılmaz ME. (2021). “Türk Hamam Mimarisi ve Beypazarı Rüstem Paşa Hamamı”. Gelin Kınan Kutlu Olsun-Türk Hamam Müzesi Koleksiyonu (Ed.: Zehra Sema Demir). Ankara: Ürün Yayınları.

varlığını koruyabilmiştir (Bozkurt, 2004: 178, 183). Hamam bohçası, başörtüsü, çevre, mendil, hırka, kına tası bohçası, peşkir, hamam havlusu, nalın, hamam tası, peştamal, killik, kil ve kına gibi eşyalar (Çavuş, 2009: 22-26), hayatın önemli dönüm noktalarından kabul edilen geçiş törenlerinde⁶, hamamlarda kullanılmış (Önder, 2007: 15), hem eşyaların üzerindeki desen ve motifler hem de bu eşyaların kullanımı birer kültür faaliyeti olmuştur.

Teknolojik gelişme, sanayileşme ve farklı politikalarla kültürel unsurların varlığına mekân olan mimaride değişimler olmuş, bu değişimler diğer unsurların da dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Böylece mimari yapının değişmesiyle sosyokültürel yapıda⁷ da birtakım değişiklikler görülmüştür (Demir, 2003). Beypazarı bu değişmelere rağmen köprüleriyle, camileriyle, han ve hamamlarıyla, çeşmeleriyle, evleriyle, sokak ve çarşısıyla Türk mimari kültürünü devam ettirmiştir.

1.1.3. Sosyal Yaşam

“Toplumsal yaşam” olarak da ifade edebileceğimiz (TDK, 2009: 1795) sosyal yaşam, bireyin toplum içindeki her türlü ilişkisini kapsamaktadır. Bu ilişki önce aile fertleriyle sonra da yakından uzağa doğru çevredeki diğer insanlarla kurulur. Beypazarı’nın iklim ve toprak yapısından kaynaklı yoğun olarak görülen kırsal yaşam, göçler ve kültürel değişimle beraber kentsel yaşama evrilmiş; kırsal yaşamda tarım ve hayvancılık faaliyetleri yoğun görülürken kentsel kesimde de ticaret, sanayi, el sanatları faaliyetleri görülmüştür (Kervankıran, 2014: 138). Merkezin dışında hayvancılığa ve tarıma bağlı mevsimlik göçler yapılırken yazlak-kışlak kültürü kendisini hissettirmiştir (Uysal, 2016: 39). Kentsel yaşamda ticaret yerlerinde ahilik kültürü yaşatılmış, esnaf ve zanaatkârlar tarafından seçilen yiğitbaşılar ticareti ahilik kültürü gereğince yönetmiş ve yönlendirmiştir (Uysal, 2016: 57). Günümüzde ahilik geleneği ve yiğitbaşılar kalmasa da bu gelenek içinde yetişenler aynı kültürü farklı kurum ve dernekler altında devam ettirmeye çalışmaktadır.

⁶ Gündelik hayatta kadın hamamı, erkek hamamı, tulumbacıların yangını söndürdükten sonra rahatlamaları için düzenlenen tulumbacılar hamamı, mahalle hamamı, Ramazan hamamı, arkadaş hamamı yanı sıra hayatın geçiş törenlerinde de kız bulma, görme hamamı, nişan hamamı, kına hamamı, buhur hamamı, sünnet hamamı, yas hamamı da düzenlenmiştir (Türkyılmaz, 2001: 53). Kültürel hayatın bir parçası olan hamam kültürü için bkz.: Türkyılmaz D. (2001). Türk Kültüründe Hamam Geleneği ve Eskişehir Hamamları. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

⁷ Beypazarı evlerinin kültür taşıyıcılığı ve mimarideki değişimle beraber gelen sosyokültürel değişim için bkz.: Demir ZS. (2003). Beypazarı Evleri (Sosyo-Kültürel Değişim Bağlamında Bir Bakış). Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Sosyal yaşamın önemli parçalarından biri olan önemli gün ve bayramlar, kültürün canlılığını koruduğu ve aktarıldığı yerlerdendir. Türkiye Cumhuriyeti'nin millî bayramları olup sevinç ve coşkuyla Türkiye genelinde kutlanan 23 Nisan Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı gibi millî bayramlar, Beypazarı'nda da aynı coşkuyla kutlanmaktadır. Daha önce Halkevi önünde kutlanan millî bayramlar, günümüzde Atatürk Parkı, Hanlarönü ve ilçe stadı gibi alanlarda kutlanmaktadır (Uysal, 2016: 45-46).

Mevlit Kandili, Regaip Kandili, Miraç Kandili, Beraat Kandili ve Kadir Gecesi Beypazarı'nda sosyal yapının bir arada bulunduğu günler ve geceler arasındadır. Regaip Kandili torpil ve havai fişeklerle kutlandığı için “Torpil Bayramı” olarak da anılmıştır. Çocuklar için “Şeker Bayramı” olarak bilinen Ramazan Bayramı ve çok fazla işin olmasından dolayı büyüklerin “Telaşeli Bayram” olarak adlandırdığı Kurban Bayramı; arife günlerinden başlayan hazırlıklar, kabir ve aile ziyaretleriyle devam etmekte, geleneksel uygulamaların görüldüğü bütünlükle yaşanmakta (Uysal, 2016: 40-44), diğer Türk-İslam coğrafyalarındaki dinî gün ve bayramların kutlama ritüelleriyle ortaklık göstermektedir.

Zor durumlarda, savaşlarda veya felaketlerde yardımcı olan, iyileri ödüllendirirken kötülerini de cezalandıran, bolluk ve bereket inancıyla ilgili olan Hızır ve buna bağlı kültler (Ocak, 1985); Türk kültür coğrafyalarında olduğu gibi Beypazarı'nda da hem anlatılan efsaneler⁸ hem de Hıdırellez kutlamaları ile yaşatılmıştır (Uysal, 2016: 46-47).

Bolluk bereket inancıyla ilişkili yağmur duaları, şenlikler ve festivaller de yörede bir arada yapılan merasim ve uygulamalar olması yönüyle önemlidir (Uysal, 2016: 39-50). Festival ve diğer şenliklerde Beypazarı yöre halkı ve diğer yöreden gelen halk tezgâh açarak kendi yörelerini tanıtmaya yahut yörelerine has ürünlerin satılması da öne çıkan faaliyetlerdendir (Çalışkan, 2009: 82). Bu faaliyetler sadece ziyaretçi çekmek, ticareti sağlamak amacıyla yapılmamış aynı zamanda kültürü korumak amaçlanmıştır (Hausmann, 2007: 173). Bu tarz festival ve şenliklerle kültür yaşatılırken hem tanıtım hem de kültürler arası etkileşim sağlanmıştır.

⁸ Beypazarı'nda anlatılan efsaneler için bkz.: Yıldırım A. (2014). *Beypazarı Efsaneleri*. Sage Yayınları.

1.1.4. Giyim Kuşam

Biyolojik, fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçların hepsini karşılayan giyim (Türkoğlu, 2002: 4), başta örtünme, korunma gibi gereksinimlerle ortaya çıkmış; mekâna, cinsiyete, kültürel yapı ve yaşam tarzına, giyim için kullanılabilir malzemeye göre çeşitlilik ve değişiklik göstermiştir (Türkoğlu, 2002: 22). Giyildiği devrin ve kültürün özelliklerini taşıyan giyim kuşam Beypazarı'nda oldukça önemli görülmüştür. Özellikle bayramlarda, festival ve şenliklerde sıklıkla kullanılan yöresel kıyafetler; geçiş törenlerinden olan nişan, kına gecesi, düğün, sünnet, doğum mevlidi (bebek beşiği), hamam eğlencesi gibi çeşitli toplanmalarda da sık sık kullanılmıştır. Yöredeki giyim kültürü hem kadın ve erkek giyimi olarak hem de gündelik kıyafetler ile özel gün kıyafetleri olarak gruplandırılmıştır.



Fotoğraf 1. K.K.19'un kuyruklu, cepken giyip çevre örterek katıldığı bebek beşiği kutlaması

Beypazarı yöresindeki erkek giyimini iç giyimden olan göynek ve iç donuyla dış giyimden olan gömlek, yelek, yağlık, ceket, kazak, şapka, pantolon, kuşak, kundura, yemeni, tiftik çorap ve mest oluşturmuştur. Erkek giyimi diğer yörelerle benzerlik gösterse de kişiye özel olarak diktirildiği ve diken kişideki “ustalık yönü” ile diğerlerinden farklı olduğu söylenmiştir (Güngör vd., 2015: 228-234; Uysal, 2016: 52).

Yöresel erkek giyimine göre daha fazla çeşitlilik gösteren yöresel kadın giyimi mekâna ve giyildiği zamana göre farklılık göstermiş, düğün giyimi ve günlük giyim olarak ikiye ayrılmıştır. Günlük giyimde “don” adı verilen bol paçalı şalvarlar, mevsime göre kazak veya bluzlar tercih edilirken dışarı çıkılırken de yörede dokunan bürgüler ya da taş baskı olan bürgüler kullanılmıştır (Ortaç, 1994: 326). Ev içinde mevsimin gerekliliğine göre el örgüsü kazak, yelek, hırka, çorap ve patikler de gündelik giyimde kullanılmıştır. Kadınlar evli ve bekar oluşlarına göre farklı giyinirken (Uysal, 2016: 52) günümüzde değişen giyim tercihlerinin etkisini göstermesiyle bu durum ortadan kalkmıştır.

Kadınların düğünlerde ve diğer özel günlerde giydikleri kıyafetler; kumaşları ve işlemeleriyle gündelik giyimden ayrılmıştır. Özellikle düğünlerde giyilen kıyafetlerin başında bindallı, kuyruklu, haşlama, ağıçalık⁹, salta ve cepken gelmiştir. Bunların üzerine çevre ya da tel kırma adı verilen örtüler; inci, tılsım, kolye, beşibiryerde, altın ya da gümüş kemer denilen süs eşyaları kullanılmıştır (Şener, 1970: 79-82). Düğün ya da özel günlerde giyilen kumaşlar hususi olarak o kişiye özel diktirilmiş, sandıklarda muhafaza edilmiştir. Anneden kızına yahut kayıinvalideden gelinine miras kalan bu kıyafetler birer kültür taşıyıcısı olarak görülmüştür.

1.1.5. El Sanatları ve Zanaatlar

İnsanlar; örtünmek, beslenmek, barınmak gibi ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli araç gereçler yapmıştır. Başta basit özellik gösteren bu araç gereçler ve yapılan eşyalar zamanla estetik özellik kazanmış böylece el sanatları geleneği ve zanaatlar doğmuştur (Altuntaş, 1994: 1). Kültürel yapının unsurlarından ve Somut Olmayan Kültürel Miras olarak kabul edilen el sanatları ve zanaatlar birbirine yakın şekilde tanımlanmış; zanaatların para kazanma kaygısıyla bir meslek olarak yapıldığı bu yönüyle ikisinin birbirinden ayrıldığı vurgulanmıştır (Yayan ve Tanoğlu, 2020: 260-261). Beypazarı’nda da hem el sanatları hem de ustaları tarafından icra edilen, usta-çırak ilişkisi içinde gelecek kuşaklara aktarılan zanaatlar varlığını sürdürmüştür. Pek çok yörede olduğu gibi sanayileşme, hazır ürünlerin artması, kırsal yerleşimden kentsel yerleşime geçiş ve değişen yaşam şartları el sanatlarına özellikle de zanaatlara duyulan ihtiyacı azaltmış, bu sebeple kimi zanaat dalları yok olmaya yüz tutmuştur (Buluç, 2021: 70-71). Beypazarı’nda başta gümüşçülük ve dokumacılık olmak

⁹ İçelik ve şalvardan oluşan, kuyruklu ya da kuyrukluya göre kuyruğu daha kısa olup paçası bağlanmadan kullanılan ağıçalık adı verilen yöresel kıyafete “ağıçalık” ve “avıçalık” da denmiştir.

üzere bakırcılık, kalaycılık, demircilik, el işlemeciliği, kunduracılık, saraçlık, semercilik, terzilik, yorgancılık, sobacılık, bürgücülük, mestçilik, taş işçiliği, camcılık gibi farklı zanaatlar ile (Uysal, 2016: 128-143; Buluç, 2021: 70); etamin, tel kırma, dantel, tığ ve iğne oyası, çeşitli işlemler ve örmeler gibi farklı el sanatı ürünleri kültürün yaşatıcısı ve taşıyıcısı olmuştur.

1.1.6. Geçiş Törenleri

Toplumun bir parçası olan insan için doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç geçiş dönemiyle bunların alt dönemleri önem arz etmiş; yörenin inancına, âdetine, töresine, toplumun kültürel beklentisine göre kutlanmış ya da icra edilmiştir (Örnek, 2000: 131). Beypazarı’nda da doğum, evlenme ve ölüm geçiş törenleri¹⁰ farklı tören, merasim, kutlama gibi ritüel özellik taşıyan uygulamalar hâlinde yaşatılmıştır. Doğum öncesi kısırlığı giderme, gebelik sürecindeki kaçınma ve korunma, çocuğun sağlıklı doğup sağlıklı yaşamasını sağlama, aşırma, cinsiyet belirleme; doğum sırasında doğum hazırlığı, göbek kesme, tuzlama, yıkama, aileye haber verme; doğum sonrasında da ad koyma, lohusalık ve lohusalık tehlikelerinden korunma, lohusa şerbeti, kırklama ve sütten ayırma gibi başlıklar altındaki uygulamalar Beypazarı yöresinde doğum ritüelleri ve törenleri arasında yer almıştır (Uysal, 2016: 61-76).

Evlilik öncesi damat ve gelin adayının belirlenip isteme merasiminin olması, gelin ve güvey seçimi, kız görme, kız isteme, söz, nişan, düğüne davet; düğün sırasında davet, gelin kınası ve hamamı, erkek kınası, çeyiz götürüp getirme, gelin alma; düğün sonrasında da zıfraf gecesi, gelin duvağı, börek gecesi, kız arkası gibi uygulamalar ve alt törenler de evlenme geçiş töreninin bir parçası olmuştur (Uysal, 2016: 77-94). Ölüm söz konusu olduğunda geride kalanlar, vefat eden kişi ve ruhu için çeşitli uygulamalarda bulunulmuştur. Ölüm sonrası işlemler, ölümün duyurulması, ıskat çevirme, cenazeyi yıkayıp kefenleme, cenaze namazı, defin, devire gitme, taziye kabul edip aza verme ve aza savma¹¹ uygulamaları görülmüştür (Özkarslı, 2008: 157-161).

¹⁰ Beypazarı’ndaki geçiş törenleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Uysal H. (2016: 61-69).

¹¹ Arapça kökenli olan aza; yas, matem, baş sağlığı dileyip taziye bulunmak anlamlarıyla beraber ölümden sonra yapılan törenler için kullanılmıştır. Baş sağlığı dileyip taziye bulunmak “aza verme” olarak adlandırılırken yakını kaybeden kişinin yanında bulunup ona destek olunarak ölümle ilgili süreci kolayca atlattırması sağlamak için yapılan uygulamalara da “aza savma” denmiştir.

Kuşaklar arasında söz aracılığıyla yaşatılıp aktarılan tüm unsurlar “yapı, muhteva, biçim ve fonksiyon” farklılığı gösterse de sözlü kültürün birer parçası olmuştur (Yıldırım, 1998a: 17). İnsanın yaşamını kuşatan geçiş dönemleri arasına dağılmış ve sözlü kültür aracılığıyla günümüze kadar gelen halk inanışları, halk hekimliği, halk oyunları, yöreye has çeşitli yemek ve tatlıların yapımından ikramına kadar her aşamasını kapsayan halk mutfağı, hem çocuklara hem de büyüklere hitap eden her türlü oyunların kurallarından uygulamasına kadar her alanı içine alan eğlencelik halk oyunları, zamanı kavramakla ortaya çıkıp özellikle de toprağa bağlı özellik gösteren halk takvimi, masal ve efsane gibi halk anlatımları, ezgili halk şiirleri ve folklorun inceleme alanını oluşturan diğer unsurlar Beypazarı kültürünün birer parçası olmuştur (Uysal, 2016: 97-27).

1.2. Beypazarı’nda El Sanatları Hakkında Yapılan Çalışmalar

Çalışmamızın bu bölümünde Beypazarı’nın örnek alan tercih edildiği, bölgedeki el sanatlarının ele alındığı çalışmalar incelenmiş ve el sanatları geleneği hakkındaki eksikler tespit edilmiştir. Bu başlık altında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>) sayfasında yapılan aramayla 2012-2022 yılları arasında, “Beypazarı” konulu sosyal bilimler alanında yapılmış, 35 yüksek lisans ve doktora tezi tespit edilmiş, bunların içinden giyime yönelik el sanatlarının ele alındığı tezler incelenmiştir. Ayrıca Beypazarı’ndaki giyime yönelik el sanatları geleneği hakkında hazırlanmış, erişime açık bazı makalelere, bildirilere ve kitaplara da yer verilmiştir.

1.2.1. Tezler

“Beypazarı Halk Bilgisi Ürünleri Hakkında Bir İnceleme” (Uysal, 2016) adlı yüksek lisans tezinde el sanatları geleneği usta-çırak ilişkisi içerisinde incelenmiş, daha çok zanaat olarak gruplandırılan dallar ele alınmıştır. Özellikle festivallerde dikkat çeken, tezgâhlarda yer alan el sanatı ürünleri daha çok pazarlama ürünü olarak görülmüş (Sert, 2013: 52; Sümer, 2013: 81), ancak kültürel aktarıcılığı ve taşıdığı anlam konusunda detaylı inceleme yapılmamıştır.

“Turizmde Kadın İstihdamı ve Girişimciliği Beypazarı Örneği” ve “Beypazarı’nda Gündelik Hayatın Dönüşümü: Kadınların Deneyimleri” adlı yüksek lisans tezlerinde Beypazarlı kadınların gündelik hayatta yaptıklarını ticari amaçla yapmaya başlamalarıyla kültürel turizme ve ticarete katkıları araştırılmıştır (Köse, 2014; Kahveci 2018). Beypazarlı

kadınlar daha çok hizmet ve tanıtım alanında etkin olmuştur. Evle alakalı işlerde, el sanatları ve yöreye ait diğer ürünleri yaparak kırsal turizmi canlandırırken bu canlılıkta “anahtar rol” kadına ait görülmüştür (Köse, 2014: 105).

Nokta turizmi (URL-3) olarak bilinen “destinasyon turizmi” konulu tezlerde sık sık örnek alan seçilen Beypazarı’ndaki el sanatları ürünleri üzerinde fazla durulmamış, bu ürünlerin turizm ticaretine katkı sağladıklarına, fabrikasyon ya da el emeği olmasından ziyade otantik oluşuyla dikkat çektiğine (Atasoy, 2020: 50-53), turizm sektörünün güçlü yanlarını oluşturan bir parça olduğuna (Yatman Balaban, 2019: 46), markalaşma ve restorasyon süreci içinde kültürel yorumlama yapılsa da korunduklarına ve bu ürünlere sahip çıkıldığına (Çıvgın, 2021: 86; Türkan, 2012: 513), turizme katkı amaçlı hatırlamanın el sanatları geleneğinin varlığına katkı sağlayıp bir gelir kapısı olacağına (Öztürk, 2012: 128), kültürel miras olarak görülen el sanatı ürünlerinin turizm yeri seçimindeki rolüne (Üsküdar, 2021) değinilmiştir.

Son on yılda, Beypazarı hakkında yapılan tezlerden ikisi doğrudan giyime yönelik el sanatları geleneği konusunda hazırlanmıştır. Bunlardan “Ankara İli Beypazarı İlçesinde Bulunan Dival İşi Ürünler” adlı yüksek lisans tezinde, karton ya da sert bir zemine çizilen desenin oyulduktan sonra kadife, canfes, atlas ya da tafta bir kumaşa yerleştirilerek desenin üste gelen kısmının çok katlı iple karşılıklı tutturma tekniğiyle yapılan “Maraş işi”, “sırma işi”, “sim-sırma işi”, “bastırma işi” ve “mukavva işi” olarak bilinen ürünler; çeşit, boyut, kullanılan gereç, teknik, renk, motif ve kompozisyon özellikleriyle incelenmiştir (Sivashoğlu, 2014: IV, 50). “Ankara İli Beypazarı İlçesinde Bulunan Hesap İşi İşlemeli Ürünlerin Özellikleri” adlı yüksek lisans tezindeyse iki yüzlü işleme olarak da bilinen hesap işiyle yapılan el sanatı ürünleri çeşit, teknik, renk, motif ve kompozisyon özellikleri bakımından incelenmiştir. İnceleme sonucunda yörenin kendine özgü motiflerinin olduğu tespit edilmiştir (Bilgiç, 2016: 222).

“Kültürel Turizm Konusunda Bir Araştırma: Beypazarı Örneği” adlı doktora tezinde Beypazarı’nın turizm potansiyeli ve sürdürülebilirliği incelenmiş; ziyaretçi, esnaf ve yerel halk üçgeninde turizm faaliyetleri ele alınmıştır. Turizm ile bu faaliyetlerin bir parçası ve pazarlama unsuru olan el sanatları arasında yüksek bir ilişki kurulurken turizmin el sanatlarını teşvik eden ve canlandıran bir etkiye sahip olduğu değerlendirilmiştir (Demirtaş, 2017: 162, 249, 279). “Turistik Kentlerin Sosyal Taşıma Kapasitesi: Beypazarı Örneği” adlı doktora tezindeyse el sanatı ürünlerinin motiflerinin, ziyaretçilerin dikkatini çektiğini, bu

dikkat çekişin de çoğu zaman o ürünün alınması ile sonuçlandığını böylece yörenin, halkın, yöresel ürünlerin ve motiflerin pazarlanırken bir yandan da kültürel tanıtımın yapıldığı ifade edilmiş, yapılan araştırmayla “el sanatlarının turizmi harekete geçirici etkisinde” tüm katılımcıların olumlu görüş bildirdiği sonucuna varılmıştır (Çalık, 2014: 114).

1.2.2. Bildiri ve Makaleler

“Beypazarı İlçesi Geleneksel Özel Gün Kıyafetleri” adlı bildiride Beypazarı yöresine özgü olan geleneksel giyim kuşam ürünlerini ele alınıp özelliklerini ve işlerliklerini kaybetmeyecek şekilde restorasyon ve modernizasyon yapılmasını sağlayan bir proje hazırlanmış, geleneksel ürünlerin dönüşümleriyle bir sergi hazırlanarak yerel halkın tepkisi değerlendirilmiştir (Gökcesu vd., 2008: 592).

“Beypazarı İlçesi İpekli El Dokumacılığı” adlı bildiride, Beypazarı ilçesinde kadınların sokağa çıkarken örtünmek amaçlı kullandıkları bürgüler başta olmak üzere çeşitli dokuma ürünlerinden hareketle yöredeki dokuma sanatı, dokumada kullanılan teknik özelliklerle desen ve kompozisyonlar incelenmiş; dokuma sanatının yöresel ürünlerde olduğu kadar “yelek, ceket, örtü yastık” gibi çeşitli ürünlere de uygulanabileceği, böylelikle dokumaya olan talebin artacağı sonucuna varılmıştır (Ortaç, 1994: 325-328).

“Beypazarı İlçe Merkezi’nde Yapılan Tel Kırma İşi” adlı bildiride iplikleri sayılabilen kumaşlar üzerine desen ve motif yerleştirmek için materyal olarak telin kullanıldığı ve her seferinde telin bükülüp kırılması ile desenin devam ettirildiği el sanatı olan tel kırmanın teknik özellikleri, desen ve motifleri incelenmiş; tel kırma sanatına olan ilginin makineleşme sonucu eski rağbetini kaybettiği, eski ilgiyi kazanabilmesi için çağdaşlaştırılması gerektiği vurgulanmıştır (Ersoy, 1994: 159-162).

El sanatı ürünleriyle ve kırsal turizmle dikkat çeken Beypazarı’ndaki turizm ürünleri, tanıtma ve ağırlama faaliyetleri daha çok kadın emeği ile gerçekleştirilmiş, bu durum da kadın istihdamı ve ev içi emek olarak çalışmalarda yer almıştır. “Kırsal Turizmde Geleneksel Kültürün Yansıtılması ve Kadın İstihdamı: Beypazarı Örneği” adlı bildiride “Beypazarı’nda kadınların ağırlıklı olarak geleneksel mutfak ve el sanatları kolunda işveren ve işgören olarak üretime katıldıkları” (Altunöz Sürücü ve Kargiglioğlu, 2017: 550) belirtilip kadın emeği ön plana çıkartılırken el sanatı ürünlerini ticari unsur olarak ele alınmıştır.

“Beypazarı Yöresi Geleneksel Kadın Giyiminde İşlemeli Çevre Hırka Örnekleri” adlı makalede teknolojinin sağladığı imkânlarla ve modayla beraber geleneksel giyimde de bir modernleşme arayışı görülmüş, “Türk işi, hesap işi, sarma, tel kırma vb. işleme teknikleri, motif, renk, kompozisyon açısından” değerlendirilip modern hayata uygun ama gelenekselliğini de kaybetmemiş el sanatı ürünlerinin ortaya çıkartılacağı atölyelerin kurulmasından bahsedilmiştir (Yetim, 2017: 420).

Beypazarı’nda giyime yönelik yapılan el sanatı ürünleri içinde tel kırma ya da sırma işli çevreler, tığ ve iğne oyalı yazmalar, basma ya da dokuma bürgüler de yer almıştır. “Beypazarı’nda Geleneksel Kadın Giyim Kuşamında İşlemeli Başörtüleri” adlı makalede geleneksel giyimde kullanılan başı örtmek veya süslemek için kullanılan bu başörtüleri incelenmiştir. Çalışmada başörtülerindeki desenlerin daha çok “şamaka” adı verilen altın ya da gümüş rengi bir telle yapıldığı, en çok bitki kökenli bezemelerle karşılaştıldığı, bu bezemelerde “esran, sinek, balarısı, lokul, kelebek, örümcek, sarhoş sokağı, muska” gibi yöreye ait adlandırmaların olduğu (Bahar, 2013: 139); işlemeli başörtülerin hâlâ kullanılmasıyla geçmişe dair izlerin taşındığı ve bu ürünlerin kültüre katkı sağladığı tespit edilmiştir (Bahar, 2013: 151).

“Beypazarı İlçesinde Tel Kırma İşlemeli Hamam Beyazı Tülbentler” adlı makalede düğün ve kına hamamlarında gelinler tarafından kullanılan tel kırma işi yapılan ve hamam beyazı adı verilen başörtüsü; teknik, kumaş, tel çeşitleri, renk, desen ve kompozisyon özellikleriyle incelenmiş ve geçmişten günümüze geçirdiği değişimi ele alınmıştır (Yetim, 2014: 1-7).

“Beypazarı’nda Turizm Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma” adlı makalede turizmin gelişmesiyle el sanatlarının da geliştiği vurgulanmıştır (Eceral ve Özmen, 2009: 58). “Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı” adlı makalede Beypazarı’nda yok olmaya yüz tutan el sanatlarının turizmle tekrar canlandığı sonucuna varılmış (Uslu ve Kiper, 2006), “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Beypazarı Turizm Destinasyonunda Yerel Ekonomiye Katkıları” adlı makaledeyse Beypazarı’nda bulunan SOKÜM unsurlarının son 10 yıllık değerlendirmesi yapılırken el sanatları da dâhil edilmiş ve Beypazarı’nı turizm destinasyonu hâline getiren, ekonomik yönü olan bir unsur olarak ele alınmış (Öter ve Ünal, 2017: 33), bu ürünlerin kültür taşıyıcılığı ayrıntılı olarak irdelenmemiştir.

“Beypazarı İlçesinin Turizm Potansiyeli ve Turizm Faaliyetlerine Yönelik Öneriler” adlı makalede Beypazarı’ndaki turizm unsurları değerlendirilmiş; halkın ve yönetim organlarının faaliyetleri ele alınmış, geleneksel el sanatlarına sahip çıkıldığı, tezgâhların açıldığı ve sergilerin yapıldığı; yapılan çalışmalarla el sanatı ürünlerine dikkat çekildiği belirtilmiştir (Türkan, 2013: 15).

“Turistik Ticari Halkbilimsel Ürünler ve Beypazarı” adlı makalede bahsi geçen ürünlerin turistlere sunulması, yaratım ve kullanım süreciyle ele alınmış, turistlerin ve üreticilerin tutumları değerlendirilmiştir. Genelde bütün halk bilimsel ürünler “yerli halkı temsil görevi ve turist deneyimi açısından, Beypazarı’nın özgün birer işareti olma” görevini üstlenirken (Kara, 2011: 63-64), halk bilimsel ürünlerden biri olan el sanatları da yöreyi temsil eden bir işaret olmuştur.

1.2.3. Kitaplar

“Beypazarı” (Beypazarı Kaymakamlığı, 1994), “Beypazarı Tarihte ve Bugün” (Şener, 1970), “İşte Beypazarı” (Beypazarı Belediyesi, 2006), “İpek Yolunda Bir Kültür Otağı: Beypazarı” (Cankara, 2009), “Yaşayan Tarih Beypazarı” (Sümer ve Uzunoğlu, 2011), “Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı” (Torun ve Torun, 2011), “Gelenekten Geleceğe Beypazarı” (Yurdakul, Uzunoğlu ve Başaran; 2012) ve “Beypazarı Kültür Rehberi” (Beypazarı Belediyesi, 2011) adlı kitaplarda Beypazarı’nın tarihi, çevresi, coğrafi yapısı, mimari yapısı, tarım kültürü, ziyaret yerleri, eğitim ve öğretim durumu, meslek hayatı, yemekleri, giyim kuşamı, edebiyatı ve folklor unsurları incelenirken el sanatları da bu başlıklar arasında yerini almıştır.

“Beypazarı’nda Dövme Bakırcılık” (Arlı, 1984), “El Sanatları Ürünleri” (Beypazarı Kaymakamlığı, 2005), “İğneden İpliğe Beypazarı” (Gültekin, 2021), “Beypazarı’nda Zanaatlar ve Günümüzdeki Durumu” (Buluç, 2021) adlı çalışmalarda yörede görülen el sanatları ve bu el sanatlarının durumu incelenip örnekler verilmiştir.

Beypazarı’ndaki geleneksel el sanatı ürünleri daha çok turizm ve el sanatları ana bilim dalları tarafından incelenip pazarlama ürünü olarak görülürken bu geleneğin aktarılması merkezinde nitelik ve nicelik olarak yeterli çalışma yapılmamıştır. Özellikle geleneksel el sanatları merkezinde “kadın folkloru” üzerinde durulmamıştır.

1.3. Beypazarı’nda Kadın Folkloru

1.3.1. Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet, canlıların üreme durumlarıyla ilgili biyolojik kimliğini ifade eden bir terim olup erkeklerle dışının fiziksel, yapısal ve bedensel olarak ayrımını ortaya koymaktadır (Wiesner-Hanks, 2020: 2; TDK, 2009: 372). Toplumsal cinsiyet ise (gender) biyolojik cinsiyetin; kadın ve erkek ikilisinin, içinde bulunduğu topluma, kültüre, mekâna ve zamana göre sahip olduğu rolleri karşılamak için kullanılmıştır (Bhasin, 2003: 3; Emiroğlu ve Aydın, 2003: 803; Dökmen, 2010: 20).

Bireyin biyolojik cinsiyetine bağlı toplum tarafından oluşturulan algılar ve cinsiyete yüklenen anlamlar, birey dünyaya gelmeden başlamış, doğup sosyal hayata katılmasıyla bu süreç hızlanmış, sosyalleşmeyle toplumun cinsiyet rolleri öğrenilmiş ve toplumun yargılarına uygun cinsiyet kimlikleri benimsenmiştir (Giddens, 2012: 526). Birey, doğduğu toplumun kültürüne ve sosyal yaşamına göre bazı yükümlülöklere ve kısıtlamalara tabi tutulmuştur. Ataerkil bir anlayışla bireylerin kadın ve erkek diye gruplandırılmasıyla erkeğe aktif roller verilmiş, kadın daha pasif görölmüş ve belli kalıplar içerisinde kalması istenmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyet kavramıyla kadının özdeşleşmesine neden olmuştur (Dökmen, 2010: 25-29).

Toplumsal cinsiyet, bireyin “cinsiyet kimliği” veya toplum tarafından bireyin cinsiyetine bağlı yazılmış “senaryo” olarak kabul edilirken bireyin bu senaryoya uygun hareket etmesi beklenmiştir. Kadınların, erkeklere göre daha duygusal kabul edilmeleri sebebiyle evine ve ailesine karşı ilgili görölüp duygunun ağır bastığı, tehlikenin az olduğu, bilek gücü gerektirmeyen kapalı ve özel alan¹² işleri kadına uygun görölmüştür (Bora, 2015: 685; Cantek vd., 2017: 121). Erkeğin toplum tarafından soğukkanlı, cesur ve kuvvetli algılanmasından dolayı da bağımsızlık gerektiren, bilek gücüne ihtiyaç duyulan, duygusallığın arka planda olduğu açık ve kamusal alan işleri de erkeğe uygun görölmüştür (Dökmen, 2010: 24; Akkaş, 2019: 97).

¹² Özel alanı ev, aile ve mahrem hayat oluştururken bu alandaki yaşam tarzında duygular ve fedakârlık dikkat çekmiştir. Özel alanın karşıtı olan kamusal alan; devlet ve toplum alanı olarak görölürken bu alanda akıl, sağduyu, yasalar ve siyaset etkili olmuştur. Bu zıtlık üzerinden özel alan kadına, kamusal alan da erkeğe ait sayılmıştır (Bora, 2015: 685; Cantek vd., 2017: 121).

Aile, okul ve arkadaş grupları, kitaplar, gazete ve dergiler, oyuncaklar, klip ve şarkı sözleri, reklamlar, dizi ve filmler, öykü ve masallar gibi pek çok faktör toplumun hafızasındaki kadın ve erkek rollerinin, toplumsal cinsiyet algısının oluşmasını etkilemiştir (Alpan Özdemir, 2018: 81; Akkaş, 2019: 106-108). Bu faktörler ve cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılık kadını kapalı alan olarak da tabir edilen eve itmiş, erkeği özne konumunda görürken kadını da nesneleştirmiştir (Vatandaş, 2007: 48).

Kadına ve erkeğe nasıl davranması gerektiğini gösteren, uyması gereken senaryoyu sunan toplum olmuştur. Bu toplum, sistemli parçalardan oluşan, motivasyonel, kültürel ve sembolik öğelerden meydana gelen bir bileşimdir (Parsons, 1965: 36). Her toplum, içindeki parçaları bir arada tutacak yapıya ve sistem işleyişine sahipken bu sistemlerin işleyişinde, toplumun hafızası ve algısı etkili olmuştur. Toplum ihtiyaçları, kuralları ve yasakları belirlemiş, kendisini meydana getiren bireylerden beklentisini dile getirmiştir (Fichter, 2019: 150-151). Toplumun bireyden beklentileri, toplumdan topluma değişirken bireylerin yaş ve cinsiyet gibi biyolojik durumuyla toplumsal statüsüne göre de değişiklik göstermiştir. Bu farklılıklar nedeniyle “toplumsal cinsiyet eşitsizliği” ya da “cinsiyet eşitsizliği” dediğimiz kadın ve erkeğe karşı farklı tutumlar sergilenmiş, toplumsal cinsiyet ayrımı yapılmıştır.

Toplumsal cinsiyet ayrımı olarak kabul edilen toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumun beslendiği kültürün gerekliliği olarak her iki cinsiyete karşı “konum, iktidar ve saygınlık” alanlarında eşit davranmaması, birinin diğerinin önünde tutulması, cinsiyete bağlı farklı rollerin verilmesi sonucu meydana gelmiştir (Cornell, 1987: 84; Giddens, 2012: 506-526). Bu eşitsizlikler aile, eğitim, çalışma hayatı, siyaset ve sosyal yaşam alanlarında kendisini göstermiştir (Akkaş, 2019: 112-115). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadın ve erkek ikiliğinde olduğu gibi iki zıtlık üzerine kurularak kendisini inşa etmiştir. Kadın bir nesne pozisyonunda yer alıp doğayı, bedeni, özel alanı ve içi temsil ederken erkek bir özne pozisyonunda bulunarak kültürü, aklı, kamusal alanı ve dışı temsil etmiştir (Berkday, 2015: 13-32; Bourdieu, 2015: 45).

Toplum içinde kültürü temsil edenin, doğayı temsil edenden üstün tutulması, kadınların aşağıyı ve aşağılık olanı temsil etmesiyle (Yuval Davis, 2016: 26) kadına ve erkeğe farklı roller verilmiş, bu rollerin kökenini cinsel iş bölümü oluşturmuştur (Çelebi, 1990: 4). Toplumun kadın ve erkek arasındaki bu eşitsizlikçi davranışı, kendisiyle mücadele edecek feminizm hareketini doğurmuştur.

“Cinslerin eşitliği kuramına dayanan, kadınlara eşit haklar isteyen, temelde kadın-erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir akım” olarak tanımlanan (Arat, 2010: 29-30), 18. yüzyılda Fransa’da şekillenen feminizm hareketi; kadın-erkek arasındaki eşitliği ve kadınların haklarını savunan, erkek egemenliğindeki cinsiyetçi politikalara karşı duran, cinsiyetçi sömürü ve baskıyla mücadele eden, kadınlar arasındaki dayanışmayla ön plana çıkan toplumsal bir hareket olmuştur (Marshall, 2005: 240; Michel, 1995; Yolcu, 2017: 2; 1995: 6-7; Hooks, 2016: 2).

1970’li yıllarda “Tarihi kim yapar?” arayışıyla beraber kadın tarihçiler ve sosyologlar insanın neliğine yönelmeye başlamış, kadın ve erkek cinsiyetleri üzerinde durulmuştur. Tarihsel anlatılarda ve bulgularda kadının neden yer almadığı ya da kadına neden az yer verildiği sorgulanmıştır. Bu sorgulama sonucu kadın ve erkek cinsiyetinin farklılığı, toplumun algısında da büyük farkların olduğu görülmüş, eksikliğin giderilmesi adına kadının geçmişteki durumunu ortaya koyacak, kadının merkezde olacağı çalışmalar başlatılmış, araştırmalar yapılmıştır (Balsoy, y.t.y.: 46). Araştırmalar feminizm olarak da adlandırılan kadın hareketini hem beslemiş hem de o hareketle beslenerek kendisini ilerletmiştir (Balsoy, y.t.y.: 47).

Toplumsal cinsiyet; toplumun belleğine bağlı olup, zaman ve mekân dâhilinde, toplumun temel yargı ve kurallarıyla oluşan, genel olarak toplum kültürünün kadına ve erkeğe yüklediği rollerle onlara karşı bakış açısını ifade etmiştir. Toplumun bir parçası olan birey doğduğu andan itibaren kendi cinsiyet kimliğine bürünmüş, toplum tarafından cinsiyet algısını edinmiş ve toplumun kabullerine uygun davranışlar sergileyerek yaşamıştır.

1.3.2. Türk Kültüründe Kadın

Evlat, eş ve anne gibi toplumsal statülere sahip olan kadına yüklenen anlam ve verilen değer bulunduğu coğrafya ve zamana göre değişiklik göstermiştir (Harman, 2001: 82). Türk kadın tarihi; coğrafya, tarih ve kültür yapısı gibi etkenler dikkate alınarak İslam öncesi dönem, İslam kültürü çevresindeki dönem ve Batı uygarlığı etkisindeki dönem olmak üzere üç döneme ayrılmıştır (Kaplan, 1951: 99; Tezcan, 2000: 231).

İlk dönemi, konar-göçer bir yaşam tarzına sahip olan Türk devletlerindeki kadınlar oluşturmuştur. Bu kadınlar erkeklerle benzer rollere sahip olmuş; erkekler gibi ata binip ok atmış (Gaynutdinova, 2018: 153), kılıç kullanıp düşmanla savaşmış, yönetimde söz sahibi

olmuştur. İyi bir eğitim alan kadın hem annelik görevini yerine getirmiş hem de sosyal hayatın içinde aktif şekilde yer almıştır (Kaplan, 1951: 99; Tezcan, 2000: 231).

Konar-göçer yaşam tarzına sahip olan Türklerin yerleşik hayata geçmesi, Budizm, Maniheizm ve İslam gibi çeşitli dinlere mensup olmaları, yeni coğrafyalarındaki komşu medeniyetler; Türk kadınına bakışı ve onun rolünü değiştirmiştir (Tanrıbuyurdu, 2012: 132; Türköne, 1995: 193). İlk dönemdeki özelliklerini devam ettiren Türk kadının, yeni medeniyete dâhil olmasıyla pasifleşerek mücadeleci ruhunu kaybettiği, alp özelliklerinin yerini ev ortamına bağlı olan daha duygusal özelliklerin aldığı belirtilmiştir (Kaplan, 1951: 99; Gülensoy, 2011: 158). Bu dönemde kadın erkekten daha edilgen hâle gelmiş, toplumsal haklarına sınırlamalar getirilmiş, kadının eğitime ilk dönemdeki kadar önem verilmemiştir (Tezcan, 2000: 232). Bu dönemde Türk kadını geniş ve kamusal alandan, dar ve özel olan alana çekilmiştir.

Türk kadının üçüncü döneminde, geçmiş kültürlerin iziyle birlikte Batı medeniyetinin etkileri görülmüştür. Avrupalı kadınların yaşam tarzına benzer taklitler görülse de (Tezcan, 2000: 232) Türk kadını kendi yaşam tarzını oluşturmuş; süreç içinde ilk dönemdeki gibi toplumsal faaliyetlere aktif bir şekilde katılmış, kadının eğitime önem verilmiş ve pek çok alanda kadına yeni haklar tanınmıştır (Kaplan, 1951: 99). Kadına verilen haklarla beraber özel alanda bulunan kadın ilk dönemde de olduğu gibi kamusal alana dâhil edilmiştir.

Türk kültüründe kadının tarihine bakıldığında coğrafya değişikliğine, kültür paydaşlarına, kadının aldığı eğitime, zamanın ve toplumun ihtiyaçlarına göre kadın algısında bazı değişiklikler görülmüştür. Kadın her zaman aktif olarak merkezde olmasa bile Türk kültür tarihinde doğrudan kadın-erkek ayrımcılığı yapılmamış ve kadın geri plana itilmemiştir (Gökalp, 2013: 47). “Sosyal, siyasi, idari ve dinî hayatta” etkinliği belgelerle ortaya konulan Türk kadını her üç dönemde de önemli görülmüştür (İnan, 2010: 130).

1.3.3. Kadın Folkloru

Folklor; bir halkın yaşam tarzını, ortak hafızasını, davranış kalıplarını, algılarını, bu ortaklıklar sonucu meydana getirilen yaratmaları, töreyi, gelenek ve görenekleri; halkın bütün yaşamını, maddi ve manevi kültürünü her yönüyle inceleyen bilimdir (Örnek, 2000: 16; Çıkman, 1977: 3; Aydın, 1954: 865). İlk zamanlarda sözlü edebiyat ürünlerini inceleyen bir araştırma alanı olarak görülen folklor, gelişmelerle beraber nesilden nesile aktarılan,

informel eğitim¹³ sürecinin içinde yer alan, hayatta karşılığı olan her şeye yönelmeye başlamış, diğer bilimlerle ortak hareket ederek disiplinlerarası düzeyde değerlendirilmiştir (Saintyves, 1951).

Sözlü olup iletişim yoluyla nesilden nesile aktarılan, toplum geleneğine bağlılık gösteren, iletişim ve aktarım esnasında aynı form tekrarlanırken bazı özelliklerin kaybedilmesi ve bazı özelliklerin kazanılmasıyla ilk formdan farklılık gösterip çeşitlenen, aktarım esnasında ve geçişlerde ilk yaratıcının unutulmasıyla anonimleşen, her ne kadar çeşitlilik gösterse de esas yaratmanın ana kalıplarını koruyan folklor (Yıldırım, 1985: 549-551); “millî kültür denilen pek çok unsurdan oluşan birikimin tarihî gelişim içinde bir milletin çeşitli grupları tarafından farklı ölçülerde yaşanan ve yaşatılan verilerinin varyantlarını ve verileri inceleyen ilim” olarak tanımlanmıştır (Günay, 1987: 29).

Halka ait her şeyi konu edinip her türlü geleneği ve sosyal kurumları ele alan folklor (Evliyaoğlu ve Baykurt, 1988: 23), halkın geleneksel ve anonim algılarını ortaya koyup sözle, hareketle veya nesneyle anlamlı bir biçimde duygu ve düşüncelerini dışa vurmasını sağlamıştır (Çobanoğlu, 2005: 20). Bu anlamlı dışa vurma esnasında; tanımı, sınıflandırılması, kökeninin ve kaynaklarının aranması, yaratıcıları, aktarımı, çeşitlenmesi, yapısı, anlamı, amacı, uygulanması ve işleviyle ilgili sorular sorularak (Yıldırım, 1985: 553-554) folklorun kapsamı ortaya konulmuştur. Yorumlanıp tahlil ve analiz edilen folklor ürünlerinden hareketle özellikle işlevsel kuramla yapılan araştırmalar sonucunda folklorun kültürle olan ilgisi, geleneği ve sosyal kurumları sürdürmesindeki rolüne dikkat çekilmiş, “Folklor, kültür içerisindeki işlevi nasıl yerine getiriyor?” sorusuna cevap aranmıştır (Dorson, 2020: 33).

Bir halkın geniş kapsamlı bilgi ve öğretisi olarak da tanımlanan folklor (Ben-Amos, 2003: 35), birçok bilimin kavşağındadır (Boratav, 2019: 8). “Kültürün aynası” olan folklor ürünleri; yaratıcılık ve estetik kaygıyı da içine alıp gelenekler üzerine kurularak toplumun bireyleri tarafından ortak kabul görmüştür (Ben-Amos, 2003: 42-43). Derleme, tasnif ve analiz gibi üç aşamaya sahip olan folklor, yaratıldığı toplumun sosyal ve kültürel kimliğini yansıtmıştır (Le Utley, 2010: 24; Owen, 2010: 115).

¹³ Informel eğitim; örgün ve yaygın eğitim olan formal eğitimler gibi belli bir programı ve öğrenim ortamı olmayıp hayat boyu devam etmektedir. “Sargın eğitim” olarak da adlandırılmakla beraber informal eğitim, belirli bir müfredata bağlı olmaksızın, plansız bir şekilde hayatın akışı içinde kendiliğinden gerçekleşen eğitim süreci olup aile bireyleri arasında, arkadaş çevresinde, toplumsal iletişimin sağlandığı bütün ortamlarda görülmektedir.

Toplum tarafından kabul edilen kültürel normlar folklor aracılığıyla nesilden nesile aktarılmış, köprü görevi görmüştür. Kültürü ve geleneği taşıyan folklor, toplumun ve bireylerin hoşça vakit geçirip eğlenmelerini sağlamış, kültürü koruyup devamlılığını sağlamak amacıyla telkin görevinde bulunmuştur. Toplumsal değerlere önem verip bu kurallara uyanları överken kuralların dışına çıkanlar eleştirilmiş böylece folklor toplumsal kurallara ve değerlere destek vermiş, bir yandan da bu kuralların baskılarına karşı ifade tarzları oluşturarak kaçış imkânı sunmuştur (Bascom, 2010: 83). Bireyi toplumsal yaşama hazırlayıp gerektiği şekilde eğiten folklor, baskılar ve dayatmalar sonucu kaçışa izin verdiği gibi bu kaçışın ifade tarzları da birer protesto görevi görmüştür (Başgöz, 1996: 1). Birey kabullerinin yanı sıra retlerini de folklor aracılığıyla aktarabilmiştir.

Folklorun üreticisi, aktarıcısı ve sürekliliğini sağlayan; “en az ortak bir faktörü paylaşan bir insan grubu” diye tarif edilen halktır. Meslek, dil, din ve bunlardan daha önemli olan gelenek faktörleri, bu insan grubunun halk olmasını sağlamıştır (Dundes, 2003: 10). Folklorun genel üreticisi halk olarak kabul edilmekle birlikte her folklor mahsulü için ayrı insan gruplarından söz etmek mümkün olmuş, toplumsal cinsiyet araştırmalarının artması ve feminizm hareketleriyle kadın grubunun oluşturduğu folklorlara yönelim görülmüştür.

Aydınlanma sonrası gelişen ve değişen toplumla beraber “kadın sorunu” da ortaya çıkmış, işgücü açısından kadının konumu ve üreticiliği yönünden hak arayışı feminizmi doğurmuş (Yolcu, 2017: 1), feminist hareketle kadın çalışmaları da ön plana çıkmıştır. Bu çalışmalarda toplum hayatında ikinci konumda görülen kadınların cinsiyet rolleri, toplumsal hayattaki konumları ve sosyal hayattaki deneyimleri ele alınmıştır (Nenola, 2017: 85; Kousaleos, 2017: 115).

Biyolojik farklılıklardan ziyade kültürel algıyla oluşan toplumsal cinsiyet, “kadının ev içi rolleri, kamusal ve özel alandaki konumu üzerine çözümlemeler” yaparken folklor da bu çözümlemelerle beraber kadın ilişkilerinden hareketle toplumsal kuralları, davranışları ve fikirleri belirlemeye çalışmıştır (Kousaleos, 2017: 121; Yolcu, 2017: 5). Folklor ürünlerinin üretilmesinde, sürdürülmesinde ve aktarılmasında kadının rolüne odaklanılmasıyla kadın folkloru ortaya çıkmış, çalışmalarda kadının ve kadın üretiminin görünür kılınması amaçlanmıştır (Yolcu, 2017: 6-7).

“Kadın tutumlarını, değerlerini, endişelerini ve dünya görüşünü yansıtır” (Jordan ve Caro, 2017: 155) kadının toplumsal rollerini yorumlayan kadın folklorunun genel anlamdaki

folklordan farkı, üretim ve aktarım süreçlerinde kadının özne olarak bulunması olmuştur. Toplumsal hayatta yeri olan her türlü faaliyet, ritüel ve törenlerle beraber “kadınlara özgü türler ve geleneksel öğeler” de kadın folkloru kapsamında araştırılmıştır (Yolcu, 2017: 6).

Kadın folkloru alanındaki ilk bilimsel çalışmalar 1970’li yıllarda yapılırken başlangıçta metin merkezli çalışmalarla ilerleme kaydedilmiştir. Yapılan saha araştırmalarında erkek kaynak kişiler bulunamadığında başvurulmuş kadın kaynak kişiler, folklor çalışmalarında ikincil konumda bulunmuştur (Jordan ve Caro, 2017: 140). Feminist folklor araştırmacılarının kadına ve üretimine yönelik çalışma alanının geniş olduğunu ifade eden açıklamalarıyla (Kousaleos, 2017: 122) folklor çalışmalarına yeni soluk getiren Bağlamsal Teori ve Performans Teori ile kadın folklor ürünlerinin betimlenmesinden ziyade performans sürecine, anlamlara, toplumsal mesajlara ve sanatsal ifadelere odaklanılmıştır (Yolcu, 2017: 10-11; Mills, 2017: 61). Böylece ikincil konumda olan kadın, folklor üreticisi ve aktarıcısı olarak araştırmaların merkezine alınmıştır. Bu araştırmalarda kadının tezahürü, sanat anlayışı ve icrasıyla beraber toplumun kadına bakışı çalışma alanlarını oluşturmuştur (Jordan ve Caro, 2017: 141-142).

Türkiye’de folklor alanındaki çalışmaları, ağırlıklı olarak erkek araştırmacılar yürütürken günümüze doğru kadınlarda bir artış görülmüş bu durum da araştırmaların merkezine kadının alınması beklentisini doğurmuştur. Kadın merkezli ilk folklor çalışmalarında “kadının halk anlatılarındaki konumu ya da yansımalarını ve yine daha çok kadınlar tarafından oluşturulup icra edilen” halk edebiyatı ürünleri ele alınmıştır (Aça, 2017: 17-18). Araştırmacılar, folklor alanında gelişmelere ve yeni yaklaşımlara bağlı olarak kadının merkezde olduğu diğer alanlara da yönelerek farklı çalışmalarda¹⁴ bulunmuştur.

1.3.4. Beypazarı’nda Kadın Folkloru

Beypazarı’ndaki kadın algısı Türk kültüründeki genel kadın algısı ile ortaklık göstermiştir. Toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen roller toplumsal cinsiyeti oluştururken Türk toplumunda kadına yüklenen bu roller ve yaptığı eylemler halk kültürünü de oluşturmuş ve folklor alanında incelenmiştir. Halk hekimliği ve buna bağlı olarak

¹⁴ Türkiye’deki kadın folklor araştırmacılarıyla Türkiye’deki kadın folkloru çalışmalarının genel durumu için bkz.: Aça M. (2017). Türkiye’deki Kadın Folkloru Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. İçinde: *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*. Konya: Kömen Yayınları, 17-32.

geleneksel toplayıcılık, el sanatları geleneği, mutfak kültürü, geleneksel giyim kuşam, geçiş törenleri, tarımsal üretim, dinî ritüeller, akrabalık ilişkileri ve çeşitli halk edebiyatı ürünlerini üretme, sürdürme ve aktarma rolleri; toplum tarafından kadına verilmiş ve kadına özgü roller olarak kabul edilmiş, kadın doğduğundan itibaren bu rollere göre yetiştirilip eğitilmiştir (Tezcan, 2000: 229-230).

Gündelik hayattan özel günlere kadar giyimde ve ev dekorunda yer alan, hediye olarak kullanılan, kuşaktan kuşağa miras olarak bırakılan, çeşitli festival ve kutlamalarda yörenin kültürünü tanıtan, hem ekonomik hem de psikolojik ihtiyaçları karşılayan, üretiminden kullanımına kadar bireysel ve toplumsal işlevleri olan çeyiz geleneğinde yer alan el sanatları ürünleri; kadınlar tarafından üretildiği gibi kadınlar arasında toplumsal statü simgesi olarak görülmüştür (Aça vd. 2019: 324; Tezcan, 2000: 36, 41, 122).

Beypazarı'nda makarna, erişte, tarhana, yaprak sarması, düğün çorbası, tatlı sucuk, güveç, hoşmerim, baklava, kuru, havuç suyu ve hoşaf gibi geleneksel mutfak kültüründe (Öter ve Ünal, 2017: 32; Kara, 2011: 54-65); yöresel ürünlerin satıldığı alanlarda turizm sektöründe (Köse, 2014: III); doğum, kırklama, diş göllesi (buğdayı), kız isteme, söz, nişan, çeyiz asma, gelin hamamı, kına gecesi, düğün ve ölümle ilgili geçiş törenlerinde (Uysal, 2016: 61-96); masal, ninni, mani, atasözü ve deyimlerin aktarılmasında (Uysal, 2016: 190-274); geleneksel giyim kültüründe ve el sanatlarında (Kara, 2011: 58; Altınöz Sürücü vd., 2017) ve gündelik hayatın diğer alanlarında kadının, oluşturan ve dönüştüren yönüyle varlığının görülmesine rağmen el sanatları geleneği alanında “kadın folkloru” hakkında doğrudan bir çalışma yapılmamıştır.

El emeği ile oluşturulan ve el sanatı ürünü olan birçok çeyiz eşyası kadınlar tarafından tasarlanmış, üretilmiş ve kullanılmıştır. Bu ürünler, kuşaktan kuşağa kadınlar vasıtasıyla aktarılmış, çeyiz geleneğiyle el sanatları geleneğini devam ettirmiştir. Kadınlar tarafından yapılan bu ürünler kültür taşıyıcısı olmakla beraber kuşaklar arası bir bağ kuran, iletişim sağlayan canlı bir kültür unsuru olarak görülmüştür. İnsanın çevreden korunması ve örtünmesi gibi doğal ihtiyaçlardan doğan maddi kültürün ögesi olmasına rağmen toplumsal içeriğe sahip olan giyinme (Tezcan, 2000: 121); zamanla bu ihtiyacı karşılamının yanında bireysel-toplumsal kimlik ve statü sembolüne dönüşmüştür. Bizim çalışmamızla da çeyiz geleneğinde yer alan el sanatı ürünlerinden hareketle kadının toplumsal kimliği, statüsü, sanatsal ifade tarzı ve çeyiz geleneği içerisindeki aktarıcı rolü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

2. BÖLÜM: BEYPAZARI'NDA ÇEYİZ KÜLTÜRÜ

2.1. Toplum Mirası: Gelenek, Görenek, Örf

Geçmişle gelecek arasında köprü görevi gören, belli bir geçmişe sahip olup tekrarlanarak sürdürülebilen, toplumun ihtiyaçlarına göre değiştirilip dönüştürülebilen, “geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şey” olarak tanımlanan gelenek (Shils, 2002: 156); inançlardan, değerlerden, âdetlerden, davranışlardan, toplumsal hafızaya ait bilgilerden ve bu bilgiler ışığındaki örüntülerden meydana gelen her türlü toplumsal pratiği kapsamaktadır (Özbudun, 2003: 330; Kirman, 2004: 87). “Sosyal miras” kabul edilen gelenek toplum tarafından saygıyla karşılanmış, kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Ülken, 1969:15; Ozankaya, 1975: 47).

“Yararcı ve hatırlanması gereken” (Raglan, 2005: 310), bugünün karşısında dün, yenin karşısında eski, değişimin karşısında değişmezlik, sanayinin karşısında zanaat olarak görülen gelenek (Özbudun, 2005: 53), her ne kadar “değişmezlik” özelliğiyle tanımlansa da (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 3-4) içinde bulunduğu şartlara göre olduğu gibi kabul edilmeyip yeniden değerlendirilmiş, yarar sağlayacak ya da ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde seçilmiş, uyarlanmış, yeniden yorumlanmış ya da yerini yeni uygulamalara bırakmıştır (Özbudun, 2003: 332).

“Görüle geldiği gibi yapma alışkanlığı” anlamına gelen görenek; örf, âdet ve gelenek gibi toplum tarafından gerekli görülen uygulamaların yapılmasını istemiş fakat onlar kadar “mutlaka olmalı” anlamını taşımamıştır. Toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli rolü olan görenekler, geleneklere göre daha hareketli ve değişken kabul edilmiş, daha uzun ömürlü ve dayanıklı olmasıyla modadan ayrılmıştır (Örnek, 2000: 127).

Gelenekle benzer anlamda kullanılan örf, toplum tarafından bireyden beklenen örnek davranış ve tutumları kapsamaktadır. Toplumsal değer yargılarının temel yapı taşı olan örfler yazısız kurallar olarak görülmüş, zaman zaman yasalara da gerekçe gösterilmiştir (Örnek, 2000: 123). Bireyin başta diğer bireyler olmak üzere, toplumu oluşturan tüm unsurlara karşı tavrını belirleyen örfler, “zorlayıcı, yaptırıcı ya da yasaklayıcı yaptırımlarıyla bireyin grupta, cemaatle ya da toplumla” uyum hâlinde yaşamasını sağlamıştır (Örnek, 2000: 123).

Toplumsal uyması gereken kurallar anlamına da gelen ve daha çok alışkanlıklar ve yapılması gereken davranış kalıbı için kullanılan âdet, ihmal edilmesi durumunda örf ve görenek daha esnek yapıdadır (Örnek, 1971a: 1; Örnek, 2000: 124).

Gelenek, örf, âdet ve görgü kavramlarının tamamı toplumsal ilişkiler sonucu ve bunların devamlılığına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde büyük role sahip olan bu kavramlar hayatın her anında yer edinmiş; iletişim alanlarından sofraya, çeşitli gruplar arasındaki ilişkiden geçiş dönemlerine kadar her türlü davranış ve toplumsal normlar bu kavramların içeriğini oluşturmuştur (Örnek, 2000: 125).

Kolektif hafızanın bir ürünü olan, belli bir geçmişe sahip olup kuşaktan kuşağa aktarılan gelenekler başta olmak üzere örf, âdet ve görgülerin oluşturulduğu alan toplumun yaşamıdır. Bireyin ve toplumun yaşamı belli dönemlerden geçmiştir. Bu dönemler hem gelenekleri doğurmuş hem de onları yaşatmış, daha çok bireyin kendi yaşamındaki ve toplum içindeki konumunu değiştiren olay ve durumlardan meydana gelmiştir.

2.2. Geleneklerin Çıkış Noktası: Hayatın Geçiş Dönemleri

Bireyin ve toplumun hayatındaki dönemler doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç ana grupta ele alınmış, bu dönemlerde yapılan her türlü davranış ve uygulama “geçiş dönemleri” adı altında incelenmiştir. Geçiş dönemleri, bireyin bir önceki konumundan başka bir konuma geçişi sürecinde ya da yeni bir yaş basamağına geçişinde (doğum, beşik, diş hediği, sünnet, okula başlama, askere uğurlama, evlenme, ölüm), onu tehlikelerden ve zararlı etkilerden uzak tutmak amacıyla icra edilirken tekrarlanması ve toplumca kural gibi kabul edilmesiyle geleneğin bir parçası olmuştur (Örnek, 1971a: 11; Boratav, 1984: 5-6).

Soy ve sopo devam ettirmesinden dolayı önemli görülen, gerçekleşmesi mutlulukla karşılanan, hem aileye hem de doğum yapan kadına saygınlık kazandıran, gerçekleşmemesi durumunda engellerin kalkması adına çeşitli ritüeller yapılan ve üç önemli geçiş döneminin ilk basamağı olan doğum; “doğum öncesi”, “doğum sırası” ve “doğum sonrası” olmak üzere üç dönemde ele alınmıştır (Örnek, 2000: 131-132). Doğum öncesinde kısırlığı giderme, gebe kalma, aşırma, gebelik, çocuğun cinsiyeti ve gebe kadının kaçınmaları; doğum sırasında kadının saçını çözme, kapalı ve kilitli eşyaların açılması, Havva veya Fadime adıyla anılan otun kullanılması ve çeşitli tılsımların yazılması gibi uygulamalar; doğum sonrasında da

göbek kesme, çocuğa ad koyma, çocuk görme, lohusalık, alkarısı tasarımı, kırk basma, kırklama gibi uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Örnek, 2000: 132-146).

Toplum hayatında şekillendirici gücü olan birçok “âdetin, inancın, dinsel ve büyüsel özlü yüzlerce işlemin” ardından doğumun gerçekleşmesi hâlinde aile ve topluma yeni katılan birey, doğduğu andan itibaren hayatının yeni basamağı kabul edilebilecek, toplum tarafından önemli görülen her olay için farklı uygulamalar ve törenler içinde bulunmuştur (Örnek, 2000: 132). Ad koymayla başlayıp alt bağlama, beşik ve uyku, ilk tırnak kesimi, ilk saç kesimi, çocuk görme, kırklama, diş hediği, ayak kösteği kesme ve yürüme, dil eksiklikleri ve bunları giderme, kızsız saç örme, erkekse sünnet, geleneksel sağaltmalar, nazardan koruma, okula başlama ve dönemlere ait oyunlara kadar devam eden uygulamalar ve törenlerle (Örnek, 2000: 147-183; Bapaeva, 2021: 355; Şenesen, 2022: 1256-1267) bir üst basamağa geçen, erginleşen ve topluma göre statüsü değişen birey evlenme çağına gelmiştir. Böylece toplum için önemli görülen üç dönemden ikincisine hazırlıklar başlamıştır.

Aile kurumunun devam etmesi için önemli bir adım olarak görülen, “kadın ve erkeğin kendilerine özgü mahremiyet ve paylaşım alanı oluşturmalarına ve insan soyunun devamına katkı sağlayan” evlenme (Atar, 2007: 112); aile kurumu arasındaki bağlar ve dayanışmayla hem ekonomik hem de toplumsal olarak sosyalleşmeyi sağlayan bir süreçtir (Örnek, 2000: 185). Düğün öncesinde görücülük, dünürçülük, söz kesme, şerbet, nişan, okuma, çeyiz serme ve götürme, gelin hamamı; düğün sırasında kız ve erkek kınası, gelin göçürme, nikâh, gerdek, gerdek ertesi; düğün sonrasında da gelinlik ve güveylik törenleri uygulanmaktadır (Boratav, 1984: 172).

“Temelde aile olarak tanımlanan birimi oluşturmak ve türün üremesini düzenli, toplumca kabul edilebilir olan ve onaylanan, atışmaya yol açmayan bir biçimde temin etmeye yarayan, iki karşı cins arasında kurulan cinsel ve ekonomik birlik” olarak tanımlanan evlilik, meşru bir birlikteliğe izin vermiş; bireylerin ve yeni nesillerin topluma uyum sağlamasını, ortak iş bölümünün ve emek paylaşımının yapılmasını, evlenen kişilerin yeni gruplara alınıp kabul görmesini, karşılıklılık¹⁵ ilişkisinin devam etmesini sağlamıştır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 293-295). Sadece bir işleve sahip olmayan evlilik, hayatın önemli

¹⁵ Mübadele olarak da ifade edilen karşılıklılık (takas), evlilikte belirli haklar ve hukuk kuralları çerçevesinde kaynak ya da kişilerin takasıdır. Bir hediyeleşme tarzı olan çeyiz de evliliğin karşılıklılık işlevine örnek olmuştur (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 295).

geçiş dönemlerinden biri olarak etrafında birçok törenin, âdetin, gelenek ve göreneğin oluşmasına ve kuşaktan kuşağa aktarılmasına da zemin hazırlamıştır.

Hayatın en önemli bölümlerinden olup sonu işaret eden, daha çok bireyden ziyade toplumun çeşitli inançlar gereği bireyin ruhunu rahatlatmak ve ondan gelebilecek kötülüklerden korunmak amacıyla yaptığı uygulamaların görüldüğü geçiş dönemi ölümdür. Ölüm, bu dünyadan “öte dünyaya gidiş” olarak görülerek çeşitli inanmaların, âdetlerin, törenlerin, törelerin, ayinlerin, ölüm ve ölüyle ilgili farklı davranışların oluşmasına kaynaklık etmiştir. Bu uygulamalar ölüm öncesinde ön belirtiler ve kaçınımlardan; ölüm sırasında ölümün duyurulması, ölüünün bedeniyle ruhuna karşı yapılan işlemler ve gömmeden; ölüm sonrasındaysa yas, başsağlığı, özellikle ölüünün “öte dünya hayatını” kolaylaştıracak belirli gün törenleri ve mevlitler, geride kalanların ölen hakkındaki duygu ve düşüncelerini ortaya koyan ağıtlar ve destanlar, mezar taşları ve bu taşlarda yer alan her türlü ifadeden oluşmaktadır (Örnek, 2000: 207-238).

Doğum, evlenme ve ölüm dönemlerinde toplumun ihtiyaçlarına, zamanın ve mekânın şartlarına göre farklı tutum ve davranışlar sergilenmiş, bu davranışların tekrar edilmesiyle de birtakım gelenekler meydana gelmiştir. Boratav’ın (1984: 167) da ifade ettiği gibi “hem çok ilginç hem de incelenmesi çetin bir gelenek” olan evlilik de birçok âdet, gelenek, görenek, töre ve törenden oluşmuştur. Çeyiz geleneği de özellikle evlenme öncesinde var olan, hatta bireyin doğumuyla çevresi tarafından hazırlanan, kuşaktan kuşağa aktarılan bir gelenek olarak evlenme gelenekleri arasında yerini almıştır.

2.3. Anneden Kıza, Nineden Toruna: Çeyiz Geleneği

Evlenecek kızın baba evinden yeni evine götürdüğü hediyelik eşyalara Anadolu sahasında “çeyiz” ya da “cehaz” denirken (Tezcan, 1998: 2); Azerbaycan Türkçesinde “cehiz”; Başkurt Türkçesinde “igät” ve “birnä”; Kazak Türkçesinde “sep”, “kız enşi” ve “jasav”; Kırgız Türkçesinde “sep”; Özbek Türkçesinde “kalın”, Tatar Türkçesinde “birnä”; Türkmen Türkçesinde “buhca” ve “sep”, Uygur Türkçesinde “säp” ve “kız meli” olarak anılmıştır (Ercilasun, 1991: 126-127).

Beypazarı'nda da “eyiz”, “eniz” ve “cihaz” şekliyle söylenen kelime (ener, 1970: 83; K.K.40¹⁶), evlenme çağına ve evliliğe işaret eden bir göstergedir. Genç kızların evlendiğinde kullanacağı eşyaları kapsayan, çağın gereklerini en iyi şekilde yansıtan hem gelenekle bağlantılı olan hem de modayı takip eden çeyiz; ailenin maddi durumuna, çeyiz hazırlamaya dâhil olanların becerilerine, evin ihtiyaçlarına ve çeyizin hazırlandığı kişinin isteklerine göre değişiklik göstermiştir (Yörükan, 2005: 165). Çeyiz denildiğinde akla ilk gelenler sandık eşyası ya da beyaz eşyalar olsa da bir evde kullanılabilecek, günlük hayatı kolaylaştıracak, bir kadının ihtiyaç duyabildiği a'dan z'ye kadar her şeyin çeyiz olabileceği ifade edilmiştir (K.K.30).



Fotoğraf 2. eyizde yer alan mutfak perdesi, perde pervası, masa örtüsü, fırın örtüsü, büyük ve kk peçeteler

Türk toplumunda sosyal yaşamın devamlılığını sağlarken dayanışmanın bir parçası olan hediyeleşme (zdemir, 2008: 468); doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerinde geleneklere bağlı bir şekilde yer edinmiş, özellikle evlenme döneminde bireyler ve aileler arasındaki bu hediyeleşme çeyiz geleneğinde de görülmüştür (Naskali, 2007: 9). Kadınların ve genç kızların marifetlerini ortaya koyan, marifete bağlı olarak ona bir statü kazandıran, “bir genç kızın yüz akı” olarak görülen (Abalı, 2019: 76), yapılmaması ya da eksik olması durumunda da ayıplanmaya neden olan çeyiz, aynı zamanda bireyler ve aileler arasında duygusal bir bağın oluşup kuvvetlenmesine de yardımcı olmuştur (rnek, 2000: 198; Yörükan, 2005: 165).

¹⁶ Kaynak Kişi bilgileri, konuşanın söyledikleri esas alınarak cümle ve kelime üzerinde bir müdahale-düzeltme yapılmadan olduğu gibi aktarılmıştır.

Evlenme geçiş dönemi etrafında şekillenen çeyiz geleneği, anı ve miras olarak görülmüş (K.K.2; K.K.3), geleneğin çok eski dönemlere dayandığı, annelerden, anneannelerden, babaannelerden ve diğer kadınlardan görülerek öğrenilip nesilden nesile aktarıldığı ifade edilmiştir (K.K.38; K.K.68; K.K.51). Beypazarı'nda yaptığımız alan araştırmasında “eyiz nedir ve çeyiz geleneği neleri kapsamaktadır?” sorusuna verilen cevaplardan bazıları şoyledir:

“eyiz, anneannelerimizden gelen, örf ve âdetlerimizden gelen, bizlerin evini süslemek için yaptığı işler, takılar, rtler.” (K.K.1)

“eyiz, ebeveynlerin çocuklarının evlendiklerinde kullanmaları için yaptıkları hazırlık. Evliliğe yapılan hazırlık. Evlenince kullanılacak eşyalar.” (K.K.4)

“eyiz, bir kızın evliliğe aklının ermesinden itibaren, aklının yetmesinden itibaren kendi için geleceğe yaptığı yatırım, birikim, heves.” (K.K.11)

“Kız çocuğu doğunca kekten başlanır ufak tefek rmeye. Bu geleneklerimizde var. Eskiden ‘kız beşikte, çeyiz sandıkta’ denirmişti.” (K.K.13)

“Anneden, aileden sana kalan hatıra. Emek.” (K.K.15)

“eyiz evlenirken eve dzlen eşyalar. Ama genel olarak eskiden daha farklı şu anda biraz farklı. Genelde şimdi hazır daha çok alınıyor ya da şekilleri değişmiş şekilde yapılıyor şu anda.” (K.K.18)

“Bir tık daha evlendikleri zaman çiftlerin daha önceden hazırladığı eşya birliği, eşya topluluğu diyebiliriz. Gelenek olarak da daha çok ailelerin çocuklar büyürken yapmaya çalıştığı bir serüven. Zaman zaman çocuklar büyürken dzmeye çalıştığı eşyalar.” (K.K.21)

“eyiz bir kızın olmazsa olmazı. Az ya da çok illaki olmalı. Genelde anneden kıza, ondan toruna, öyle öyle devam ediyor.” (K.K.27)

“İhtiyaçtır. Bir annenin kızına bıraktığı mirastır. İlelebet torunlarına kadar giden sanat mirası, sanatsal miras.” (K.K.29)

“eyiz, geç ızların evlenirken yaptığı teferruattır. Çeyiz olmadan gelin olunmaz. eyizler bir sandığa konur. Gelen oldukça o bohçalar açılır. Konuya komşuya, akrabaya o bohçalar gösterilir.” (K.K.36)

“Evlenecek olan bireyin ikinci evine kavuşurkenki yoldaşı.” (K.K.41).

“Bence gereksizdir, yani çok gerek olduğunu sanmıyorum. Yapıyorum ama gereksiz görüyorum. Kullanılabilecek kadar abartmadan yapıyorum.” (K.K.42)

“Çocuklarımıza gelenek olsun diye konulan, eskiden süregelen hediyeler, alın teri.” (K.K.55)

“Annelerimizin bize, bizim de kızlarımıza ettiğimiz şeyler. Çorap, patik, bindallı, ev eşyası. Aklımıza ne gelirse o.” (K.K.63)

“Çeyiz, genç kızlarımızın evlendikleri zaman kullanacakları eşyaları, el emekleri göz nurları ile yapmalarıdır. Daha öncelerden çok çok önemli olmasıyla beraber şu an neredeyse yitirilmiş durumdadır diyebilirim.” (K.K.67)

“Çeniz, bizim annelerimizden, komşu kızlarımızdan küçükken öğrendiğimiz bir gelenek. El işi yapıyorsunuz. Kanaviçeler, oyalar, çoğunlukla seccade. Kayınpedere de minder yastık. Kaynanaya yazma. Görümcelere, teyzelere halalara bohça, yazma, seccade. Ben düğün olduğu gün bile seccade işlediğimizi biliyorum.” (K.K.74)



Fotoğraf 3. Çeyiz için alınıp oylanmış yazmalar

“Aslında bakış açım çok değişti. Ben ömrümü hep çeyiz hazırlayarak geçirdim, bizim köyde kimse yok, biliyorsun. Çeyiz kadınların tutunduğu bir aşk. El işi bir aşk, kadınların

tutunduğu dal. Sevinçliyken el işi yaptığımı hatırlamıyorum. Üzüntümü, derdimi, kederimi attığım yer. Yaptıklarımı da hiç kullanmıyorum. Çocuklar küçükken kullanıyordum ama şimdi ütüsüydü, çocuklardı kaldırdım. Kullanılmayacak şeyi yapmamak lazım. Çeyiz artı masraf da diyebiliriz.” (K.K.75)

Evlenecek genç kızın ve kurulacak yeni evin ihtiyaçlarına yönelik yapılan çeyiz hazırlıklarına anne ve ailenin diğer fertleri tarafından bebek beşikteyken başlanır. Bu süreçte dikiş, nakış, örme ve dokuma gibi yollarla genel ihtiyaçlar hazırlanır ya da annenin çevreden gördüğü şeyler alınıp bir kenara koyulur (K.K.2; K.K.4; K.K.20). Kızlar ilkokulu bitirdiklerinde henüz evlenme çağına gelmeden anne, annecanne, teyze, babaanne, hala ve komşu gibi çevredeki kadınların başlamış olduğu çeyiz hazırlığına katılır (K.K.8; K.K.11; K.K.53). Önce tığ ve şiş ile basit örgülerle elbezi ve havlu kenarlarıyla (K.K.1; K.K.43) ya da bir mendilin işlenmesiyle başlayan hazırlık; el becerisinin gelişmesiyle, yeni desen ve motiflerin öğrenilmesiyle daha da ileri götürülmüştür. Daha çok işleme ve örme yoluyla çeyiz ürünleri yapılırken evinde tezgâhı olanlar da dokuma yoluyla çeşitli ürünleri elde etmiştir, yapacak imkânı olmayanlarsa ihtiyaç duyulan ürünleri ya yaptırmış ya da hazırlarını satın alarak çeyizi tamamlamıştır (K.K.20; K.K.28; K.K.63).

“Beypazarı’nda çeyiz nasıl hazırlanır?” sorusuna verilen cevaplardan bazıları aşağıdadır:

“Beypazarı’nda genellikle beşikten başlar. Anne beğendiği her şeyi kızına yapmaya ve o zamanın modasında ne varsa onu çeyize koymaya çalışır.” (K.K.3)

“İsteme oldu. İsteme ve arkası erkek tarafı kız tarafına bohça götürür. O bohçanın içinde yöresel kıyafet ve genelde gelinin kına gecelerinde giyebileceği kıyafet ve normal kıyafet, başörtü, ayakkabı, çanta, makyaj malzemesi oluyor. Bir de gelinin anne babası, varsa kardeşi, kardeşi evliyse eşine de koyuluyor. Kardeşinin eşi kadınsa kıyafet, erkekse gömlek ve pantolon konuluyor. Nişan olduktan sonra da erkek tarafına bohça gidiyor. Erkek bohçasına da yine erkeğe uygun kıyafet, ayakkabı, pijama takımı tarzı şeyler, uzun seccade, havlu. Yine damadın kardeşine, varsa eşine kıyafet konuluyor. Damadın anne babasına, varsa annecanne ve babaanne için de kıyafet konuluyor. Bu aile arası anlaşma ile oluyor, eğer hala, dayı, amcaya da konulmak istenirse onlara da koyuyorlar.” (K.K.10)



Fotoğraf 4. Çeyizde yer alan kenarları dantelli el havluları

“Ya öfersin ya da parayla yaptırırsın maddi imkânın varsa. Yoksa kendin yapmaya çalışırsın.” (K.K.13)

“Çocuklar küçük yaştayken anneleri, anneanneleri, babaanneleri yavaş yavaş hazırlamaya başlar. Ancak denk gelir. Elden geldiğince yaparlar, yapmaya çalışırlar yahut da parayla birine yaptırırlar. Çocuklar kendileri de yapar.” (K.K.19)

“Eskiden çok daha ağır hazırlanıyordu. Damat bohçası, gelin bohçası, kat kat takım takım kıyafetler, baş örtülerinden patiğine kadar her şeyin çok sayıda olması bekleniyordu. Sadece gelin ya da damada değil etrafa da kardeşlere, babaannelere, anneannelere, teyzelere de konuyordu, ben küçükken hatırlıyorum. Şu an için çok ayrıntılı çeyiz hazırlama merasimi yok. Ama en azından gelin ve damada bir bohça, kayınvalidelere bir bohça konuyor. Ama çoğu artık onu da koymuyor maddiyattan dolayı ya da eski bir âdet olarak gördüğü için.” (K.K.21)

“Kız beşikte, çeyiz sandıkta hikâyesi gibi. Nerede güzel şey görünse onun örneği alınır. İşlenir, örülür. Öyle öyle çeyiz sandığa basılır.” (K.K.36)

“Çocuk olduktan sonra, beş altı yaşından sonra çeyiz yapılmaya ufak tefek başlanır. Havlu kenarıdır, çarşaf takımlarıdır, iğne oyası yazmaları, şallar, yelekler, salon takımları, masa örtüleri, konsol takımları, tel kırmalar, haşlama, bindallı, patik. Akla gelen her bir şey yapılır. Şöyle ki kız tarafından annesi ve yakınları kızın ihtiyacına göre başörtüsü, namazla, örgüler, sabunluk vs. tarzında örgüler hazırlar. Danteller örülür ve işlemeler yapılır.” (K.K.54)

“Beypazarı’nda anneden ve ortamdan öğrenilir. Sana bana gidip oturmaya giderken. Yemenide iğne oyası yapılır. Bizim zamanımızda mekik yapılırdı. Boncuk oyası yapılırdı. Biz 11-12 yaşımızda kanaviçe ile, yer minderi ile, seccadeler ile, karyolalara örtüler ile, ilk bunlarla başlıyoruz. İğne oyası örerdik. Bizim zamanımızda boncuk vardı beyaz tülbentlere. Bizim zamanımızda yatak örtüsü daha çoktu. Kirlent karyola örtüsü. Makinede sarma işi yapardık. Mutfığa elma armut desenli masa örtüsünü, perdesini yapardık. Tülün içine dantel ve işleme yapardık. Kıyı dantel olurdu, içinde elma armut işleme olurdu. Sarmadan makinede mutfakta elma armut üzüm gibi desenler olurdu.” (K.K.58)

“Mesela annelerimizden kalanlardan da çeyizimiz olur. Mesela yatak odasına komidinlerin üstüne örtü işleriz, yatak örtüleri işleriz, yazma kenarlarına iğneyle iğne oyaları yaparız. Beypazarı’nın geleneğinde eskiden salta adı geçer, böyle kollu. Onu böyle iğne ucuyla sırmadan işlenir. Ağıçalık deriz, böyle işlenir. Bunları genellikle düğünlerimizde, özel kıyafet olarak kınalarımızda giyilir. Bi de bunlara nazaran özel bir çevremiz vardır. Çevreyi de böyle elimizle tel kırmayla bi de makineyle işlenir. İşte bunlar genellikle çeyiz için hazırlanır, kıza da oğlana da aynı şekilde.” (K.K.68)

“Değme keyfine. Ben onların çoğunu kermesten aldım. Bir yanını gece gündüz ördüm, bir yanını yaptırdım. Yazmalarını kendim ördüm.” (K.K.70)

“Beypazarı geleneklerine bakılırsa çok masraflı olur özellikle şu dönemde çok değişim var, masrafı da çok arttı. Beypazarı’nda çeyizin sonu yoktur. Evlenirsen de bitmez, çocuk doğar ona yaparsın, diş bulgurunda yaparsın. Sünnet olur sünnetine yapılır. Hatim olur hatime yapılır mesela haşlama namaz örtüsü.” (K.K.75)

“Bizim günümüzde evlere asılırdı. 2-3 gün asılırdı. Gelen bakardı, giden bakardı. Gelen hediye getirirse o da asılırdı, onlar da ipe asılırdı. Evin dört tarafı çivilenirdi, iplenirdi. 1 hafta asılı durur, sonra birkaç kişiyle toplanır; kayınnaya, eltiye, görümceye, kardeşlere ayrı ayrı hediye bohçaları konurdu. Seccade, çorap asılırdı. Şimdi benim torun hazırlandı. Kızlarıma bir iki gün önce çeyiz astık. Torunumunki de nişandı, oğlan tarafı getirdi. Nişandan sonra da biz götürdük, verdik. Anneanneye, dedeye, abiye, babaya, anneye. Donluk, seccade, penye, yazma, patik, lif konulmuş torunumuzda. Çeyiz asma âdeti olmadı. Yerine bohça bohça kondu. ‘Gelin gidiyorum.’ kolileri çıkmış. Kolilerle, kurdeleli bohçalarla serilmeden gitti. Bizim çeyiz kızla gidiyordu. Benim kızımın çeyizi de kızla gitti. Torununki bir hafta evvel gitti, eve serildi.” (K.K.80)

Evlenecek genç kızın kendisi, annesi, ailesi ve çevresindeki diğer kadınların yardımlarıyla hazırlanan çeyiz (Sarı, 2018: 104), kadınlar arasında kuşaktan kuşağa aktarılmış, bir önceki kuşak kendisinden sonra gelen kuşağa öğretmenlik yapmıştır. Halk Eğitim Merkezlerinde (HEM) usta öğreticiler tarafından belirli müfredata bağlı olarak ilerleyen ve çeyiz geleneğinde yer alan el sanatlarının öğretiminin yanında (K.K.9), informal bir şekilde annelerin kızlarına (K.K.36), kaynanaların gelinlerine (K.K.19), babaanne ve anneannelerin torunlarına (K.K.8), komşuların komşulara (K.K.20), arkadaşların arkadaşlara (K.K.58), ablaların kardeşlere (K.K.59) kısacası kadınların birbirlerine bilgi ve tecrübelerini aktarmalarıyla çeyiz geleneği varlığını devam ettirmiştir. Bir önceki kuşaktan gerekli bilgi ve beceriyi alıp kendisini geliştiren kadın, ev ortamında ya da bulunduğu sosyal çevredeki statüsüne bağlı olarak edindiği bilgi ve deneyimi diğer kadınlara da aktarmıştır. Kaynak Kişilerle yapılan görüşmelerde “çeyiz hazırlamanın kimden öğrenilip kime öğretildiği” sorulduğunda Kaynak Kişilerin büyük bir bölümü yapılan aktarımın bir öğretme faaliyeti olduğunu kabul ederken bir kısım da bunun bir öğretme faaliyeti olmadığını söylemiş fakat soranlara gösterdiklerini, bilgi ve tecrübelerini aktardıklarını ifade etmiştir. Bu durumda çeyiz geleneği aktarımında rolü olan kadınların bir kısmı bunu bilinçli şekilde yaptığının farkındayken bir kısmı da farkında olmadan, geleneklerin bir getirisi olarak doğal bir şekilde geleneği öğretip aktarmıştır.

Tablo 1. Çeyiz hazırlamanın kimlerden öğrenildiği

Öğrenilen Kişi	Söylenme Sıklığı	Öğrenilen Kişi	Söylenme Sıklığı
anne	64	teyze	8
abla ve kardeş	13	büyükler	7
aile ve akrabalar	13	babaanne	6
çevre	13	hala	5
arkadaş	13	yenge	4
komşu	12	anneanne	2
kurs ve okul hocası	12	kayınvalide	2

“Çeyiz hazırlamayı kimden öğrendiniz?” sorusuna verilen cevaplardan bazı şunlardır:

“Etrafımdan. Biz çiftçi bir aileydik. Annem hayvancılıkla, tarlayla uğraştığı için örgüyü annemden, diğer işleri okuldan ve etrafımdan öğrendim. Büyük bir kısmını meslek lisesi olduğu için okuldan öğrendim.” (K.K.1)

“Büyüklerimden, annemden, babaannemden, halalardan, teyzelerden. Büyükler ne lazımsa söylüyor, yapıyor.” (K.K.7)

“Yakın çevreden akrabalar, daha önce hazırlamışlardan. Annemden ve nakış kursundan. Annemin tavsiyesiyle lisede nakış kursuna gitmiştim. Orada tel kırma ve etamin havlu işlemesi yaptım. Tel kırmadan namaz örtüsü yaptım, etaminden de bir küçük iki büyük havlu yaptım. Etaminden daha çok zevk aldım, renkli olduğu için iç açıcı olduğunu düşünüyorum.” (K.K.10)

“Annemden öğrendim. Okulu bitirir bitirmez annem başıma dikildi. Beni kız mesleğe verdiler ve ben de çok sevdiğim için hoca oldum. Komşularla hep beraber yapardık. Biz kızlarla otururduk. Dantelle ip ölçüşürdük dantel örerken. Hangimiz daha önce örecekt diye ip ölçüşürdük. Bir nevi yarıştı. Severek yaptığım için bir de yani bence insanın fitratında olan bir iş. Ben şimdi bakıyorum bazı genç kızlarımız seviyor bazıları da hiç yapmıyor. Bazıları severek yapıyor.” (K.K.12)

“Etrafımdaki herkesten öğrendim. Çeyiz deyince herkesin aklına bir şey geliyordu. Bir fikri vardı. Annem başta olmak üzere, babaannem, komşular. Herkesin sorduğu ilk sorulardan biridir: Çeyiz ne durumda, çeyize ne yaptınız?” (K.K.21)

“Öncelikle annem. Annem yapardı. Çocukken köy yerinde kuzu güderdim. Oralarda inek ve koyun güden teyzeler olurdu. Onlar ellerinde mekik örür, kaydırma örür, tığ işleri yapar, ebelerimiz de çorap örmek için ip eğerirdi. Onlardan görerek öğrendim. Onlardan görüp yapmaya çalışırken bir de baktım bi gün kendimi de el işi yaparken buldum.” (K.K.22)

“Annemden. Çeyiz evleri, teyzem, günümüzde internetten faydalanıyorum.” (K.K.55)

“Annemden ve topluluktan, arkadaşlardan. Bizden bir iki yaş büyük olanlardan. Gittiğimiz düğünlerde gördüklerimizden.” (K.K.58)

“Arkadaş çevresinden. Tarlaya işe giderdik, orada işe gidince başka çevreden gelen kızların yaptıklarına bakarak onlardan. Kaydırma, mekik ve boncuk oyası daha çok gider. Beypazarı olarak mekik oyası daha önde tutulur. Hep arkadaşlardan. Havuç işçiliği yaptığımız için oradaki molalarda istirahatlerde öğrendiğimiz şeyler.” (K.K.74)

“Doğuştan öğrendim diyebilirim. Küçükten beri elimde hep tığ şiş var. Babaannem, annem. El işini, çeyizi seven bir ailede büyüdüm. Görerek öğrendim.” (K.K.75)

“Annemden ve çevremdeki büyüklerden, genç kızlardan. Annemden çorap örmeyi. Ablalardan iş işlemeyi, oyayı, danteli öğrendim. Köyde toplanıp bir arada yapardık gaz

lambasında. Hevesli, merak ederdik. İp kulaçlardık, kim önce örececek diye yarışırdık.” (K.K.80)

Genç kızlar, daha çocuk yaşta diyebileceğimiz dönemlerde çevresinden görerek ve özenerek çeyiz hazırlamaya merak salmıştır (K.K.21). Geçmiş dönemde yapılacak başka iş ya da uğraşın yokluğu, eğitim ve iş hayatının bu kadar yoğun olmaması, teknolojik aletler gibi boş zamanı değerlendirecek araçların bulunmaması gibi sebeplerle çeyiz hazırlamayı bir uğraş ve eğlence olarak gören nesil (K.K.80), edindikleri bilgi ve tecrübeyi kendi kuşağıyla paylaşıırken bir sonraki kuşağa da aktarmaya gayret etmiştir. Alt kuşaklar kendi ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda bilgi ve tecrübe aktarımına açıkken (K.K.22) bazıları ya geleneği reddetmiş ya da kendisinin yapmayacağını, öğrenmek istemediğini ifade etmiştir (K.K.58). Her ne kadar çeyize gereksiz gözüyle bakılsa da evlilik süreci başladığında çeyiz eşyalarının aslında bir ihtiyaç olduğunun görülmesiyle bu sert tutum yerini sempatiye bırakmıştır (K.K. 11). “Çeyiz hazırlamayı çocuk ya da torunlarınıza öğrettiniz mi?” sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

“Hayır. Çünkü istemediler. Önceden yapmış olduklarımdan dolayı bıkkınlık gördüler.” (K.K.1)

“Çocuğuma öğrettim. Torunumun birisi çok ilgili ona da sözel olarak öğrettim. Öğretmemin sebebi, eskinin ne olduğunu bilmesi ve neyin ne olduğunu öğrenmesi.” (K.K.2)

“Öğrettim. Kendi çeyizini hazırlasın. Bir de maddi bakımdan ilerde gerekirse kullansın diye. Çünkü bizim bu yöresellerimizde çok para var.” (K.K.12)

“Çocuklarıma öğretmedim. Çünkü çocuklarım okudular üniversiteye kadar.” (K.K.14)

“Çocuğuma öğrettim, o da çocuklarına yapabilsin diye, kültüre katkısı olsun diye.” (K.K.16)

“Bekarım, öğretmedim. Olduğunda öğretmek isterim. Çünkü aktivite gibi bir şey. Onunla geçirdiğim bir aktivite, vakit olmuş oluyor. Değerli bir an.” (K.K.18)

“İsteği var. Öğreteceğim. Ben yaparken canı çekiyor, ‘Anne, ben de yapayım.’ diyor. ‘Anne, bir iğne de bana ver. Ben de dikeyim.’ diyor. Eline tığ iplik alıyor, zincir çekiyor. 8 yaşında.” (K.K.22)

“Önce eşime öğrettim. Eşimle birlikte çalışıyoruz. Oğluma da öğretiyorum. Ustalık belgesi alacak. Kızıma da aşılama başladı.” (K.K.38)

“Öğrenmediler. Küçük kızıma öğretmeye çalışıyorum. Büyükler hiç öğrenmedi. Küçük tel kırmayı falan biliyor. 10-12 yaşında yapıyordu ama şimdi özenmiyor. Şimdikilerin çeyizi telefon, bilgisayar, laptop ve bugün ne kıyafet çıktıysa sezonluk.” (K.K.58)

“Evet öğrettim. İleride eli boş kalmamasın. Okuyamazsa, eşinden ilgi görmezse hayat şartları ne olacağını bilmediğim için elimden geldiği kadar öğrettim.” (K.K.74)

“Çocuklarıma öğrettim ama torunuma öğretemedim. Bir tığ tutmayı bilmiyor. Bir elbeziyi öğretemedim. Torunların elinde telefon, internet. Öğretemedik. Bizleri doğa, tabiat hazırlıyordu. Elektrik, radyo, televizyon yoktu. Mecbur yapıyorduk. Annesi kızına örtüyü ta olacak bebeğe kadar. Ama kızı okusun diye yapmadı. Şimdiki de üniversiteyi okuyor. Ona nerede iş öğreteceksin? Hiç zamanımız boşa geçmezdi. Güneş görsem, yün çorap giyerek büyüttüm 4 çocuğu. Eşime, kayınbabama, kendime kaş göz arası ip eğir çorap ör. Hiç hastaneye götürmedim. Vakit geçirmek için değil, ihtiyaç olduğu için, alamıyorduk. Şimdi torunların bebeklerine örüyorum. Paşa yeleği örüyorum. Çeyizlere patik, yelek örüyorum.” (K.K.80)

Tablo 2. Çeyiz hazırlamanın kimlere öğretildiği

Öğretilen Kişi	Söylenme Sıklığı	Öğretilen Kişi	Söylenme Sıklığı
çocuk ve torununa	43	çevreye	9
akrabalara	31	öğrencilere	3
arkadaşlara	21	gelinlere	3
komşulara	16	stajyer ve çalışanlara	1
isteyip soranlara	11	müşterilere	1
abla ve kardeşe	11		

Çeyiz geleneğinin varlığında ve yaşatılmasında rolü büyük olan kadın, sadece kendi evinden ve ailesinden sorumlu olmayıp toplumun tamamına yol gösterecek şekilde hareket etmiş, bilgi ve tecrübesini her kesimle paylaşmıştır. Tecrübenin aktarıldığı genelde genç kızlar olsa da akrabalar arası, kardeşler arası, komşular arası aktarımlar da yoğun bir şekilde görülmüştür.

Bilgi ve tecrübelerini aktaramadığını ifade edenlerin bir kısmı iş hayatlarından ve yoğunluklarından dolayı aktarımı gerçekleştiremezken (K.K.62) bir kısmı da yapmış olduğu aktarımın farkında olmamış, verilen “Hayır.” cevabının devamındaysa “soranlara gösteriyorum” ifadesi yer almıştır (K.K.14). Bu durum da formal bir eğitim sürecinde bulunmayan ya da bir öğretici unvanına sahip olmayan kişilerin kendilerini öğretici olarak kabul etmediklerini göstermiştir. “Çeyiz konusunda çocuk ve torunlarınızdan başka bilgi aktarımında bulunduğunuz kişiler oldu mu?” sorusuna verilen cevaplardan bazıları da şöyledir:

“Evet. Bilgilerimi annemle, elimle, komşularımla paylaşıyorum. Komşularım yabancı ama onlar da buraya uyum sağlamış, buranın eşyalarını yapıyorlar.” (K.K.3)

“Tabii, gerektiğinde söyledim. Çeyiz takmaya çağırdıklarında, soranlara, bilmeyenlere yardımcı olduk.” (K.K.7)

“Evet, el örgüsünü üniversitedeki arkadaşlarım bilmiyordu. Onlara elbezi, patik, yelek öğretmiştim. Hatta bir arkadaşım dantel takımı başlamıştı. Konyalı bir arkadaşım etamin havlu işleyip vermiştim. Onlar hiç bilmiyordu.” (K.K.8)

“Arkadaşlarım. Bu işlerle uğraştığım için biraz bilgi birikimime, deneyimime güvenerek danışıyorlar. Yapamadıkları yerde soruyorlar.” (K.K.11)

“Öğrencilerim. Bir hoca olaraktan 15 yıldır bu işi yapıyorum. Akrabalara ve komşulara da öğrettim tabii ki. Sen meslek okulu okuyorsun, sen bilirsin, şunu gösteriver derlerdi. Şu şöyle nasıl olacak derlerdi. Hani yani ben hep gösterdim.” (K.K.12)

“Hayır. Aktarmadım. Onlar bana fikir sordukları zaman aktardım.” (K.K.14)

“Evet, arkadaşlarım, çevrem. Yakınlarımdan evlenenler. Onlara şu şöyle olmalıdır, çeyize şu daha iyi olur diye duyduklarımdan aktardım.” (K.K.21)

“Kardeşlerime, akrabalarım işledim, yaptım. İğne oyası, kanaviçe. Çeyiz konusunda herkes Beypazarı’nda birbirine yardım eder.” (K.K.25)

“Mesela ben danteli güzel örerim. Kızımın karyola takımını, çarşafını örerken örnek almaya gelenler oldu. Mesela amcamın kızına öğrettim. Nasıl örülmesi gerektiğini

gösterdim. Arkadaşlarıma da gösterdim. Namazla işlediğimizde namazla örneklerini komşularımız, akrabalarımız istedi, onlarla paylaştım.” (K.K.35)

“Bohça hazırlamalara gelinlere, nişan ve düğün bohçasında fikir verip hazırlamaya gittim.” (K.K.54)

“Çok kişiye öğrettim. Yaptım. Yelek yaptım, çok kişiye yelek şal patik ördüm. Gösterdim de öğrettim de. Ta çocukluktan gelirlerdi görmeye. Akrabalar, arkadaşlar ve en çok komşu. Sitede oturduğum için ne kadar kalabalık olursak o toplumda herkesten bir şey görüp gösteriyoruz. Ama şimdi yaşlandık, göz görmüyor.” (K.K.58)

“Yok, kime öğreteyim. Ben ancak tarlada çalıştım. Kimi göreyim de kime öğreteyim.” (K.K.62)

“Evet, arkadaşlar arasında, komşu kızına, teyze kızına elimden geldiği kadar gösterdim. Kimileri okuyacağız diye şey etmedi ama sıkı sıkı sarılanlar şimdi hep yapıyor. Ders yaparken yapanların birkaçı da motivasyon olduğunu da söylemişti öğretirken.” (K.K.74)

“Birbirimizle fikir alışverişi yapıyoruz. Efe yeleklerini komşudan öğrendim. Roba mı yakadan başlama mı, nasıl olur? Fikir alışverişimiz oluyor. Desen, örnek, ebat konusunda fikir alışverişi yapıyoruz. 12 torun var. Hepsine birer efe yeleği, birer normal yelek. Kızıma 11 yaşında eline tığı verdim. Hiç güç gelmiyor. Büyük kızım kaydırma örerdi teneffüslerde. ‘Dürülü gelin sevili gelin’ denirdi. Öyle el işi yapıldı. Benim kızlarım kaynanalarına da takım işlediler: yazma, seccade, lif, yelek... Gelin İskenderun’dan geldi. Bana hiçbir şey koymadı. Gelinden de hiçbir şey görmedim. Onlarda da yokmuştu. Çeyize dürü denirdi. Hediye değildi. Bizim günümüzde dürüydü.” (K.K.80)

Kültürümüzde kız anneleri, çocuklarının çeyizlerini henüz onlar ergenliğe adım atmadan işlemeye başlamaktadır (Başçetinçelik, 1998: 167). Beypazarı’nda da aynı durum gözlemlenmiştir. Kaynak Kişiler, “Çeyiz ne zaman hazırlanmaya başlanır?” sorusuna “kız beşikte (kundakta), çeyiz sandıkta” atasözüyle cevap verip çocuk bekleyen kadının hamile olduğu andan itibaren çeyize başladığını (K.K.4, K.K.10), gücü yettikçe bir şeyleri alıp bir kenarda biriktirdiğini, kadınlar arası yapılan günlerde yahut diğer oturmalarında bir başkasında görüp beğendiği güzel örnekleri “benim çocuğumda da olsun” düşüncesiyle örüp işlediklerini ifade etmiştir (K.K.3).

Bir anne adayını ve diğer akrabaları; bebek battaniyesi, kundak ve kundak kenarı, bebek yelegeği, bebek hırkası, bebek şapkası gibi eşyalarla ilk önce bebek çeyizini hazırlamaya koyulmuş, bebeğin erkek olması hâlinde sünneti için tel kırma ya da pullu işlemiştir. Asıl çeyiz hazırlığı evlilik için yapılmış, bu hazırlık da yine katılımcıların ifade ettiği gibi ya çocuk doğmadan ya da çocuk doğar doğmaz başlamıştır (K.K.35, K.K.63, Cihan, 2006: 46). Çocuğun da iş görecektir olgunluğa erişmesiyle çeyiz hazırlığı biraz daha artmış, evlilik düşüncesinin olgunlaşmasıyla hız kazanmış, yetişilmediği durumda da eksikler dışarıdan alınarak ya da tanıdıklara yaptırılarak tamamlanmıştır (K.K.10). “Çeyiz ne zaman hazırlanmaya başlanır?” sorusuna verilen cevaplardan bazı şunlardır:

“Takriben 14-15 yaşlarında bir şeyler yapmaya başlar. En çok dantel ve kanaviçe işlemleri, daha sonra el ve makina nakışlarını, kurdele işlerini yapar.” (K.K.1)

“Kız beşikte, çeyiz sandıkta diye bir tabir var. Çocuk ilk doğduğundan beri anneleri bir kenara bir şeyler atmaya başlar. Evleneceği yaşa gelince iyice hızlanarak çeyiz tamamlanmaya çalışılır. Bir kız kendi çeyizini okulu falan yoksa, zamanı müsaitse evlenme çağına gelince yapmaya başlar. Geçmişte, köy yaşantısında 15-16 yaşındaki kızlar her şeyi bilip yapardı. Ben ortaokul dönemimde ve ortaokul bittikten sonra annem bana öğretirdi. Beraber yapardık. Şimdi 15-16 yaşındaki kıza versek okudukları için vakitleri yok. Boş zamanlarını da teknoloji ile uğraşıyorlar. Şimdi eğer evlenmezse okul bittikten sonra 20-22 yaşlarında yaparlar.” (K.K.4)

“Kız nişanlanır çeyize başlanır.” (K.K.6)

“Bence hamile olduğunu öğrenince. Benim bildiğim çoğu kadın evde çocukken hazırlığa başlıyor.” (K.K.9)

“Kızın çeyizi nişandan önce hazırlanmış olması ve teslim edilmesi gerekir. Erkeğinki aşağı yukarı nişan zamanı hazırlanmaya başlanır ve yaklaşık bir hafta gibi bir süre sonra teslim edilir. Kızın çeyizi anneler tarafından aşağı yukarı 14 yaşlarında hazırlanmaya başlanıyor.” (K.K.10)

“Kız beşikteyken başlanır. Anne karnında bile başlanıyor a gülüm. Mesela kız çocuğu olacak, bir öğrencim var, kızının olacağı haberini aldı, cepkene başladı bile. Kumaşını aldı bile.” (K.K.12)

“Kız çocuğu doğduğunda. Yaşlılar, ‘kız beşikte, çeyiz sandıkta’ derler. Kız çocuğu doğar doğmaz hazırlık başlar. Erkek çocukları için de genelde gelin adayı belli olunca başlanır, belli şeylerde. Erkekler için de erken başlanır ama kız çocuğu kadar erken başlamıyorsun. Erkek çocukların sünnet hazırlığında düğününün çeyiz hazırlığını da yaptırmış oluyorsun. Oraya yaptırdıklarını çeyize de koyuyorsun.” (K.K.17)

“Bence zamansız hazırlanan parçalar da vardır. Örgüler gibi, yastık yorgan gibi. Ama geneli bir tık daha evlilik niyeti olunca hazırlanmalıdır. Hem mekândan tasarruf hem de modası olan şeyleri elde etmek için. Çok önceden başlamak hem muhafazası sıkıntıdır hem de modası geçer. En ideali ciddi bir ilişkiye başlayınca sözden sonradır bence.” (K.K.21)

“Çocuk anadan doğar, hazırlanmaya başlar. Biz öyle yaptık. Çocuğun doğumundan, mesela ben Öznur’a doğumdan gelen hediyeleri, şunları Öznur’un çeyizine koyayım diye başladım.” (K.K.28)

“İlkokulda başladım. Kız beşikte, çeyiz sandıkta. Kızın olunca başlayacaksın yapmaya. Erkek çocuk için de gelin adayı belli olunca başlarız.” (K.K.36)

“15 yaşından sonra başlar. Üç dört sene sürer.” (K.K.50)

“Kız beşikte, çeyiz sandıkta. Kıza da erkeğe de beş altı yaşındayken başlanır. İleride gözün görecektir mi görmeyecek mi bilemem. Hazırlarım, bir kenara bırakırım.” (K.K.54)

“Çeyiz, çocuğun büyümeye başladığında hazırlanmaya başlanır. Bilhassa kız çocukları için. Erkek annelerinde geç başlama sebebi gelin adayının belli olmaması, boy ve kilo ölçüsü bilinmediği için. Ama standart şeyler yapılabilir.” (K.K.55)

“Çeyiz ergenliğe girdiği zaman akıl erdiği zaman kendi isteğince oluyor. 11-13 yaşlarında. Ama bu okumayanlar için geçerli. Okuyanlar şimdi çeyiz değil ihtiyaç alıyorlar. Çeyiz deyince aman diyorlar. Alınacaklara bunun modası geçiyor bunun yerine parayı bankaya at, biz zamanı gelince alırız diyorlar. Ama öyle olmuyor. Alınmıyor.” (K.K.58)

“Kızlar önceden ilkokuldan çıkar ya da en fazla ortaokulları okurlarmıştı anneleri kızlar boş durmasın diye ellerine tığ verirlermişti. Okuldan sonra evlenene kadar yaparlarmıştı. Evlendikten sonra da kendi çocukları için yapmaya başlarlarmıştı. Aslında bizim çeyizlerimiz beşikte başlıyor.” (K.K.67)

“Evlilik çağına gelen kızlar için hazırlanır. Boş zamanlarda hazırlanır. Çeyiz hazırlamanın zamanı yok. Anne çocukları büyütür. Eğer anne dışarıda çalışmıyorsa, ev hanımıysa, evde de vakti varsa yapar.” (K.K.71)

“Çeniz kızlar küçükken başlanır, çoğuna anne yardım etse de çoğunu kızların yaptığı şeyler evliliğe kadar devam eder. Evlilikte de devam eder. Çoğunlukla ev hanımlarının yaptığı çeyizler evlilik devam etse de etmese de yazma, patik yaparlar. Evlendim çeyizim bitti diye yapmayı bırakmazlar, yapmaya devam ederler.” (K.K.74)

Kaynak Kişilere “Siz kendi çeyizinizi ne zaman hazırlamaya başladınız?” sorusu yöneltildiğinde çalışmamızın ilk kuşağı diyebileceğimiz anneanneler, babaanneler ve diğer aile büyükleri; elleri tığ, iğne ve şiş tutmaya başlayınca ve çoğunlukla ilkokul son sınıfta çeyiz hazırlamaya başladıklarını belirtmiştir (K.K.24). Çalışmamızın ikinci kuşağı olan ve orta yaş grubuna dâhil olan anneler ve diğer aile üyeleri yine küçük yaşta öğrenip küçük yaşta başladıklarını, ilkokuldan ve ortaokuldan sonra Halk Eğitim Merkezinde dikiş-nakış kurslarına giderek çeyiz hazırlıklarını devam ettirdiklerini ifade etmiştir (K.K.9). Çalışmamızın üçüncü kuşağı kabul edebileceğimiz genç yaştaki Kaynak Kişilerse daha çok liseden sonra, üniversiteden sonra ya da evlenme düşüncesine sahip oldukları andan itibaren hazırlıklara başladıklarını söylemiştir (K.K.27). “Siz kendi çeyizinizi ne zaman hazırlamaya başladınız?” sorusuna verilen cevaplardan bazıları aşağıdadır:

“Annem bize ilkokul 5. sınıfta öğretmek amaçlı seccade işletmeye başladı, biz seccadelerden başladık.” (K.K.3)

“Annem, ben çok küçükken hazırlamaya başlamış. Ben de ortaokul zamanlarında elbezleri falan yapıyordum. Sonra seccade falan işlemeye başladım. Havlu kenarı öğretti daha sonra annem. Yazma oyalamayı öğretmişti annem. El işinin dışında bir de harçlıklarım birikince onlarla satın aldığımız da oldu.” (K.K.4)



Fotoğraf 5. El örgüsü elbezi çeşitleri

“7 yaşımdayken falan yaz tatilinde annem elime tutuşturuyordu, o zamanla mutfak için elbezi yapıyordum.” (K.K.9)

“Valla ilkokulda, bir iki oya yapıyordum. İlkokuldan beri ben çok hevesliydim. Kaydırmaya, tığ oyasına ilkokulda başladım. Lisede baya tamamen yaptım çeyizimi. 8-9 yaşlarımda.” (K.K.12)

“İlkokuldan mezun olduğum sene 12-13 yaşlarımda başladım. Seccade işlemekle, oya örmekle, dantel örmekle başladım. Sonra kazak örmesini öğrendim. Sonra da burada Halk Eğitim Merkezine gittim, makinede nakış işlemlerini öğrendim. Hangisine önce başladığı kolaylıktan ziyade el becerisi ve ilgiye göre. Mesela benim kızım kanaviçeyi daha iyi yapıyor, daha çok seviyor.” (K.K.17)

“Okula giderken komşuların yanına giderek bir şeyler yapmaya gayret ederdim. 11-12 yaşında. Tığ falan örerdim. Bizim internetimiz falan yoktu. Neyle avunacağız, örgü yapardık. 16 yaşımda kendime bir yelek ördüm. Şu an 39 yaşındayım ve hâlâ giyiyorum o yeleğimi.” (K.K.22)

“12 yaşlarımda hazırlamaya başladım.” (K.K.33)

“Annemler ben ilkokuldayken hazırlamaya başladılar. Ben hiç hazırlamadım.”
(K.K.34)

“11. Benim çeyizimi ben okuduğum için genelde annem yaptı. Ben de annemin öğrettikleri ile yaz tatilinde anneme yardımcı oldum.” (K.K.35)

“Ben kendi çeyizime ortaokul yıllarında başladım. Annem de çok becerikliydı. Eşe dosta hep o örerdi. Annem dışarıya çok yapardı hediye olarak. Birilerine göstermeyi, öğretmeyi çok severdi. Bu mesleği seçmeme de annem sebep oldu. O yaparken çok ilgimi çekerdi.” (K.K.38)

“Ben ilkokul dörde beşe giderken ufak tefek başladım. Okulda resim işindeyken başladık. Çaydanlık örtüsü, lif, ütüye kap, kırgıra sap, lambaya kılıf, elbezi ile başladım. Bizim zamanımızda gardıroplara, buzdolaplarına süs yapardık.” (K.K.54)

“İlkokul çağında başladım. Elbezi ile başladım, en kolayı.” (K.K.55)

“Benim de okuduğum için çok fazla fırsatım olmadı. Sağ olsun annem destekçi oldu, yapanlardan aldık. Ben de ilkokulda bir iki şey yapmaya başladım. El elbezi denilen şu an ıslak mendil kullanılıyor, onun yerine kullanılan elbeziler sayılırsa o zamandan başladım.”
(K.K.67)

“İlkokulu bitirince 10-11 yaşlarında oyaya başlarsın, sonra seccadeye, sonra patiğe başlatırlar. El becerine bakarlar, ona göre dantele başlatırlar. Kızlar arasında iddialaşarak yaptığımız yazmalar, seccadeler olur, kanaviçeler işlenir. Olmazsa olmaz yatak örtüleri, çarşaflar yapılır.” (K.K.74)

“11 yaşında okula giderken. Okuldan çıkınca başladım. Nişanlandığım sene danteli öğrendim. Yarısını ben yaptım, yarısını eşe dosta yaptırdım, halama vs. Elbise örtüsü vardı, ondan işimiz vardı. Elbiseleri onun içine koyup asardık. Annem işledi, Asiye halam gillet¹⁷ işledi. Halamlar yastık kılıfı işlediler. 73’te evlendim. Eş dost el birliği ile. Parayla değil hatır için. Anamın çeyizine don, içlik, yazma yapılmıştı. Anamın çeyizinden benim çeyizime hiçbir şey yok. Kendim yelekleri ördüm. Dayımın kadını süveterleri ördü. Ben ufaktım, el birliği yapıldı. O zaman para yoktu. O zaman hatır hoşluğu olurdu. Süveterler

¹⁷ Kirlentler, baş altına konulan yastıklardan ayrı olarak sedir, somya ve kanepe üzerlerinde kullanılan çoğu zaman süslü ve işlemeli bazen de süssüz olan küçük yastıklardır. Yörede kirlent kelimesi “gırlent”, “gillent”, “gillet”, “killet” ve “killet” şeklinde telaffuz edilmiştir.

falan hep el birliği ile örüldü. Şimdi her şey para. Kız yünü hazırlanacak denirdi. Bütün komşular toplanır; bir günde yatak, yastık yününü hallederlerdi. Onda da komşulara gölle verilirdi. Ekinle nohudun kaynaması ikram edilirdi. Koca ocakta, taştta çörek bişerdi, o da ikram edilirdi. Hatır hoşluğuna bunu yidirirdin. Pasta börek değil, gölleye hoşaf.” (K.K.80)

“Çocuklarınızın ya da torunlarınızın çeyizini ne zaman hazırlamaya başladınız?” sorusuna Kaynak Kişilerin çoğu, “çocuk olduktan itibaren” ve “hamilelik öğrenildikten itibaren” cevaplarını vermiştir (K.K.23; K.K.49; K.K.57). Çocuğun kız olması çeyizin daha erken yaşta hazırlanmasına sebep olurken çocuğun erkek olması ve evleneceği kişinin henüz belli olmayışı çeyiz hazırlığını ileri dönemlere atmıştır (K.K.17). Aynı Kaynak Kişiler, “Çocuklarınız ya da torunlarınız, kendi çeyizlerini ne zaman hazırlamaya başladı?” sorusu yöneltildiğinde erkeklerin çeyiz hazırlığı yapmadığı (K.K.76); ikinci kuşağı oluşturan kadınların 10-15 yaş aralığında ilkokulu bitirdikten sonra hazırlığa başladığı tespit edilirken (K.K.65); üçüncü kuşağı oluşturanlarınsa 18-20 yaş aralığında ya da daha sonrasında hazırlığa başladığı görülmüştür.

“Onlar küçükken vakit buldukça elimize aldığımız ipliklerle yaptığımız eşyalar oldu.” (K.K.1)

“Oğlumun çeyizini doğmadan önce hazırlamaya başladım. Genel olarak lise ve üniversite okuduktan sonra hazırlamaya devam ettim.” (K.K.3)

“Çocuklarımla çeyizine şu an başladım, ilkokuldalar. Havlular yaptım, seccade işledim. Yelek ördüm. Aile büyüklerimin yaptığını veya yaptırdıklarını kızlarımla çeyizine niyetlenerek koyuyorum. Kendi çeyizimden kullanmadığım, kalanları da çocuklarımla çeyizine çıkartacağım. Babaannelerinin sandığından kalanlar var. Onları da hatıra olarak kızlarımla çeyizine koyacağım.” (K.K.4)

“Kız olsaydı daha erken başlardım ama şimdi bakalım okula falan başlasın, kurtarsın kendini, şimdi onunla ilgilenmekten iş yapmaya fırsatım olmuyor. Nefes bile alamıyorum.” (K.K.8)

“O bir iki yaşındayken başladım ona. Ancak denk geldi. O da ortaokuldayken başladı.” (K.K.16)

“Onlar da küçükken hazırlamaya başladım. Arka arkaya değil, aralıklı aralıklı. Örnekler gördükçe yaptım.” (K.K.19)

“Onlar için okulu bitirince başladım. Büyüdüklerinde, okulu bitirince. Onlar çocukken aldığım da oldu. Akrabalar arası imece usulü yapıp yaptırdıklarımız, aldıklarımız da oldu.” (K.K.24)

“Evlenmelerine iki yıl kala başladım. Evlenecekleri belli olunca başladık. Sürekli çalıştığım için, başkalarının çeyizlerini hazırladığım için benim çocuklarıma sıra gelmedi maddi açıdan. Çünkü çeyiz demek külfet demek.” (K.K.29)

“Ben de çok önceden başladım. Çocuklarım 1-2 yaşına girince başladım. Hoşlandığım şeyleri yapıp koyuyorum.” (K.K.38)

“Benim çeyizim zaten kızıma kaldı. Doğmadan da başladık, hâlâ da hazırlıyoruz.” (K.K.53)

“Şu an daha başlayamadım. Dışarı yaptığım için çok az miktarda yaptım. Benimki ‘annesı uyumuş, kızı büyümüş’ olacak.” (K.K.55)

“Çocuklar askere gidince başladım. Tencere aldım koydum, çarşaf takımı aldım koydum, yorgan diktirdim.” (K.K.56)

“Onlara da doğduklarında başladık. İlkim kendi giyceklerini yaptık. Gidinceye kadar da çeyiz yapamaz diye uğraştık.” (K.K.63)

“Kızlarımın çeyizlerini onlar yetiştirmeye başlayınca başladım.” (K.K.73)

“Sünnetlerine falan yaptım ama ilerisi için düşünmüyorum açıkçası. Çünkü çok fazla emek verdiğim emeğin karşılığını göreceğim mi, gelin isteyecek mi bilmiyorum. Evlencekleri zaman karşı tarafın isteğine göre yapacağım. Bana kaç tane yapılmış ama kullanmıyorum. Bana soruyorlar neden ellere yaparken oğlanlara yapmıyorsun diye. Bilmiyorum gelin nasıl sever.” (K.K.75)

“Okuldan çıkınca.” (K.K.13)

“Onlar hiç başlamadı. Üniversite okudu. Başlayacak vakitleri olmadı.” (K.K.14)

“Elleri okumaktan değmiyor. Ama yapabildikleri kadar yapıyorlar. Herkes mesleğinin peşinde, bu devirde zor. İlkokuldan çıktıklarında ben işlerken görüp benim işlediklerimi işlemeye niyetleniyorlardı. Kız çocuğu hevesleniyor. İllaki merakı oluyor el işine.” (K.K.19)

“Onlar okudu. Onlara hiç yaptırmadım. İki erkek zaten, bir kızım var. Ona da yaptırmadım. Kızım meslek sahibi olsun diye.” (K.K.24)

“Erkek çocuk kendine çeyiz hazırlamaz. Erkek çocuk olduğu için.” (K.K.25)

“Kızım kendi çeyizini liseye giderken hazırlamaya başladı.” (K.K.45)

“Hiçbir şey yapmıyor. Liseden yeni çıktı. Pek bir şeye başlatmadım. Biraz da bana güvendiği için pek bir şey yapmıyor. Ama merakı var.” (K.K.49)

“Sekiz on yaşında. O da benimle yaptı. O da derdi ki ben hep okuyacağım derdi. Çarşıda hepsi var, okuyacağım parayla alacağım derdi ama kendisi de yapardı. Şimdi öyle değil, yapan yok, kızların elinde iş yok.” (K.K.59)

“İlk kızım evlenmesine iki sene kala hazırlığa başladı. Okuduğu için çok yapamadı. Bu kızım daha hiç yapmadı. Bu kızım da okuduğu için hiç eli değmiyor, devamlı okulda. Bir anne ben şunu yapım der, bir gün yapar, ertesi gün okuyacam diye eli değmez.” (K.K.63)

“Ortaokula geçince, ilkokulu bitirince seccadelerden başladı. Yelek ördü. Kardeşlerine de seccade yaptı üç oğlan çocuğu olunca. Evdeki kız çocukları çoğunlukla oğlan kardeşlerinin çeyizlerini de hazırlar.” (K.K.74)

Çeyizin ne zaman, hangi yaşlarda ve nasıl yapıldığı sorularının cevaplarındaki “bidene bidene alıyoruz” (K.K.63), “ufak tefek başladım” (K.K.54), “ufaktan ufaktan başladım” (K.K.28), “kenara bir şeyler atarak küçük küçük başlanır” (K.K.4), “hepsinden de azar azar yaptım”, (K.K.36), “usul usul başlanırmış” (K.K.73), “yavaş yavaş hazırlamaya başlar” (K.K.19), “işleyeyim yavaş yavaş” (K.K.43), “aralıklı aralıklı” (K.K.19) ifadelerindeki ikilemelerin de gösterdiği üzere çeyiz hazırlama işinin tek seferde halledilen bir iş olmayıp uzun bir vakti kapsayan ve yavaş yavaş yapılan bir hazırlık ve süreç işi olduğu görülmüştür.

El yatkınlığına ve kişinin zevkine bağlı olarak farklı sanat dallarıyla oluşturulan çeyizde sosyal hayatı ve gündelik yaşamı kolaylaştıracak giyim kuşam ürünleri, korunması istenen eşyalara, örtülerle, çeşitli süs eşyaları yer almıştır. Bu ürünlerin hepsi toplumun tasarım gücüne, değer yargılarına ışık tutmuştur (Öğüt Eker, 1998: 147-148). Toplumun istekleri yanında coğrafi ve ekonomik şartlar da dikkate alınarak hazırlanan çeyizlerde beyaz eşyalar, tabak çanak gibi mutfak eşyaları, mobilyalar, oda takımları, vitrin takımları, ev eşyalarına örtüler, başörtüleri, tığ ve iğne oyları, seccadeler, perdeler, bakır eşyalar, altın

ve gümüş takılar, pijama ve iç çamaşırı gibi hazır giyim eşyaları yer almıştır (K.K.1; K.K.5; K.K.55; K.K.58). Bunlardan el sanatları geleneğinin bir yansıması olarak hazırlanıp “el emeği, göz nuru” kabul edilen çeyiz ürünleri içinde çarşaf takımları, yatak ve yorgan, yastık ve yastık kılıfı, patik, çorap, yelek, seccade, bohça, havlu, paspas, başörtüsü, namaz örtüsü, lif, halı, perde, yolluk, donluk kumaş, buluz, örgü kazak, kayınpeder minderi, yazma, çevre, bindallı, ağıçalık, kuyruklu, şantopu, nevresim takımı, iğne ve tığ oyları, havlu kenarları, hurç, kuşak, süveter, salta, hırka ve yelek (K.K.4; K.K.6; K.K.11; K.K.28; K.K.35) yer almıştır. “Çeyize neler konur?” sorusuna verilen cevaplardan bazıları şöyledir:

“Sandık çeyizine eski mi yeni mi? Eskiden göynek denen parça konuyordu. Şu an yelek, patik, mutfak takımı, buzdolabı örtüsü falan oluyordu ama şu an yemek masası gibi örtüler oluyor. Eskiden yatak odası takımı yapılıyordu şimdi pile ve nevresim yapılıyor. Eskiden sedir takımı konurken şimdi salon takımı konuyor. Seccadeler, namaz örtüleri, terlik ve yazma çantası vardı. Hurçlar var. Havlular da var. Geleneksel kıyafetler var, oğlan tarafı yapmıyor muydu onları? Başka ne konuyordu çeyize? Çocukken kınalara gidince de görüyordum. Yani terlik falan iç çamaşırlar falan da konuyordu. Şimdi kişisel bakım sandıkları oluyor, önceden de konuyordu şimdi de. Sadece içeriği değişiyor.” (K.K.18)

“Eskiden süveter olurdu, damat kazağı denirdi, bazısı makinada örerdı bazısı elinde örerdı. Damat bohçası denirdi. Tesbihinden tut, seccadesinden hepsi konurdu. Şimdi daha farklı oldu yani. Şimdi hep hazır. Önceki gibi el emeği değil. Kız çenizine sandıkta kanaviçe takımlarımız olur, dantel takımlarımız olur, çevremiz olur, salta olur, bindallı olur, ağıçalık olur, kuyruklu.” (K.K.28)



Fotoğraf 6. İmamesi iğne oyasıyla süslenmiş tespîh

“Çeyize karyola takımı, oda takımı, havlu takımı, seccade, bindallı, haşlama, lif, her şey konur. Hamam takımı, hamam beyazı. Beypazarı yazmaya düşkün. Çeşit çeşit yazma olur. Erkeğe ayrıyeten takım elbise, iç çamaşır, gömlek olur. Erkek tarafı da çokça altın alır.” (K.K.36)

Beypazarı’nda kız ve erkek çeyizinde, konulan eşyaların kadın tarafından kullanılması sebebiyle ikisinde de benzer eşyaların yer aldığı ifade edilmiştir (K.K.57). Kız tarafının hazırladığı çeyize göre el işçiliği daha az fakat maddi külfeti daha çok olan ürünler erkek tarafınca alınmıştır (K.K.36). Altın, beyaz eşya, mobilya gibi ihtiyaçları erkek tarafı karşılarken (K.K.43); kız tarafı da salon ve oturma odası takımlarını, karyola takımlarını, fiskos takımlarını, masa örtülerini, yastık ve minder kılıflarını, havlu kenarlarını, seccadeleri, perdeleri, dantelleri, oyaları, tel kırmaları, çarşaf takımlarını, bohçaları, hurçları, yazmaları, patikleri, lifleri, çorapları ve yöresel kıyafetleri hazırlamıştır (K.K.35; K.K.67). Sandıkta yer alan çeyize bakıldığında iki tarafın hazırladığı ürünlerde benzerlik görülse de kız tarafının hazırladıklarının sayıca çok fazla olduğu dikkat çekmiştir. Sandıkta yer alan bu el emeği ürünlerin birçoğunu yöresel giyim ve ev dekorasyonunda kullanılacak parçalar oluşturmuştur. Kız tarafı daha çok ev dekorasyonuna yönelik çalışmalar hazırlarken erkek tarafında kayınvalide adayı da gelin adayına yönelik hazırlıklar yapmıştır. Gelin için yapılan veya yaptırılan cepken, salta, bindallı, çevre ve yine gelin için alınan kuşak, gelin için örülen havlu kenarları, yelekler, hırkalar, patikler, çoraplar ve oyalar bu duruma örnektir (K.K.35; K.K.38).

“Kız tarafının yaptığı işler ince işlerdir. Dantel gibi, örgüler gibi. Karyola süsleri, masa ve sehpa süsü, danteller örülür. Kızın çeyizi ince olur. Oğlanın çeyizi kaba olur, yani hep çarşıdan alınacak olur. Kızlara mutfak için dantel, yatak odası için dantel, salon için sehpa ve fiskos dantelleri örülür. Yemenileri işlenir. Hep ince işler. Seccade, yemeniler, havlular, işlemeli, lifler, çoraplar, patikler, karyola örtüleri ve işlemeleri, paspas, yatak örtüsü, perde uçları ya da perdeler, aklınıza gelebilecek a’dan z’ye yapılıyor.” (K.K.22)

“Kız çeyizinde işlemeli duvak olur, oyalı yazma, havlu kenarı işlemeli, patik, örgü yelek, bizim buranın don işliğı, kına yakılırken eline giysin diye eldiven işlenir. Fiskos, masa örtüsü dantelle işleniyor. Erkek için seccade, havlusu, pijama takımı, örgü çorap. Kadında patik, erkekte örgü çorap.” (K.K.64)

“Erkek ev eşyası, altın, gümüş, yatak, yorganı hazırlardı. Kızlara birer kat yün yataksa erkeklere ikişer kat yatak yorgan olurdu. Kızların çeyize yelek, hırka, süveter, yün çorap, patik, seccade. Aynı bohçayı oğlana da koydum gelin için. Bohçaya ara örülmüştü. Süs işi yoktu. Aradan örme bohçalardı. Bir de kulaktan işlenirdi. Bir kulağı kanaviçe işlenirdi. Kızlara birer ara takımı, birer seccade. Şimdi Maraş işi var. Kızım, kızına şimdi Maraş işi işletti. Benim bohçalarım basmadan dikilmeydi. Artan basmadan ekleme ekleme dikildi. Renk renk her parçadandı. Benim işleme bohçam yoktu. Benim bohçam basma, kızımın bohçası ara ve işleme, torunun bohçası Maraş işi.” (K.K.80)

“Erkekler için hazırlanan çeyizde aynıları oluyor muydu ki? Yorganı ve geleneksel kıyafetleri erkek tarafı kız tarafına yapıyor. Erkeklere çorap konuyor, damat süveteri konuyor, kazak yapılıyor. Seccade, kıyafet örtüsü. Genelde aynı şeyler konuyor ama erkeğe konurken süveter, kazak, çorap özel olarak yapılıyor. Şimdi süveter kazak yerine gömlek konuyor. Örgü çorap yerine hazır çorap konuyor. Hazır bohça takımları alınıyor konuyor. Şimdi işleyenler de var. Eskiden erkeklere örgü pijamalar bile konuyormuş, anneannemden vardı ya tiftikten örülü. Dokuma kumaşlar konuyor.” (K.K.18)

Ailedeki kadınlar tarafından henüz çocuk doğmadan başlanan çeyiz hazırlıkları, evlenecek adayın da hazırlıklara dâhil olmasıyla ve evlenme düşüncesiyle hız kazanmıştır. Damat adayının ve ailesinin belli olmasıyla da çeyize yapılacak eşyaların sayısı ve detayı daha da belirginleşmiştir. Bir “hediyeleşme geleneği” olan (Naskali, 2007: 9), duygusal bağlar kuran, yeni evlenen iki gencin aile ve toplum tarafından kabulünü sağlayan çeyiz; sadece yeni evlenen iki genç ve onların ev ihtiyaçları olmakla kalmamış, aile büyüklerine hediye edilerek saygı ve sevgi sunmanın göstergesi olmuştur.

Birinci ve ikinci kuşak; evlenmeden birkaç gün önce bir odanın çeyizlere ayrıldığını, odanın duvarlarının çivilenip ipler asıldığını, bu iplerin üzerine çeyiz ürünlerinin asıldığını, sedirlerin üzerine çeyiz ürünlerinin serildiğini ifade etmiştir. Ziyarete gelen misafirler tarafından çeyizlere bakılmış, düğüne gelemeyecek yahut altın ya da para gibi hediye veremeyecekler kendi el emekleriyle bu çeyize katkı sağlamıştır (K.K.80; Cihan, 2006: 44).



Fotoğraf 7. Sedir örtüsü

Kuşaktan kuşağa aktarılan çeyiz geleneğine bağlı olarak gelişen çeyiz serme ve çeyiz asma geleneği birinci kuşakta tam uygulanmış, ikinci kuşakta geleneğe hâkim olanlarca uygulanırken üçüncü kuşakta çeyiz ürünleri doğrudan evlenecek çiftin oturacağı eve götürülmüştür. Birinci kuşağın yetiştirilmesinde ve çeyiz hazırlıklarında “dört duvara asmak ister, eller bakmak ister” atasözünün ve toplumsal beklentilerin etkili olduğu görülmüş (K.K. 6), çeyiziyle beğeni kazanan kadının evliliği ve marifeti toplumca kabul edilirken kadınlar da yapıp gösterdikleri hünerleriyle toplumsal bir statü elde etmiştir. Zamana bağlı olarak “hayat tarzı, moda, âdetler ve ihtiyaçlar” değişiklik gösterirken çeyiz serme ve çeyiz asma geleneğinin yerini çeyizleri süslü kutulara koyma, yapay çiçeklerle ve kurdelelerle süsleyip evlenecek çiftin evinde kutuyla sergileme almıştır (Yörük, 2005: 168; K.K.80).



Fotoğraf 8. Yaşayan Köy Anadolu Açık Hava Müzesi’nde çeyiz asma geleneğini temsil eden oda ve el sanatlarıyla yapılmış hem ev ihtiyaçlarında hem de giyim kuşamda kullanılacak ürünler (URL-4)

Asılıp serilen çeyizler, düğünden bir gün önce gelin ve “kız yârenleri” adı verilen kız arkadaşları tarafından toparlanarak bohçalara, ardından da erkek tarafından gönderilen sandığa yerleştirilmiştir (K.K. 74; K.K. 80). Sandıkta evin genel ihtiyaçları, giyim kuşam eşyalarıyla beraber damat arkasında ve el öpme ziyaretlerinde hediye verilecek bohçalar da yer almıştır. Gelin bohçası, damat bohçası, kaynana ve kaynata bohçası, görümce bohçası, elti bohçası hazırlanmıştır. Kaynana ve kaynata bohçasına seccade, analı kızlı havlu, yazma, kaynata minderi, donluk, çorap, patik, yelek, penye, iç çamaşırı koyulurken diğer akrabalara giden bohçalara namazla, yazma, gömlek, donluk kumaş, çorap, patik, lif gibi eşyalar koyulmuştur (K.K.19).

“Çelebaya koy, eltiye koy, eltinin kocasına koy. İş çok bilmezdik, hep çorap ederdik, çorap örerdik çokça. Ebeler bize kızardı sokakta otururken. ‘Dört duvara asmak ister, eller bakmak ister. Siz ne otursunuz?’ derlerdi ya.” (K.K.6)

“Kayın valideye işlenmiş namazla olmazsa olmazdı. O vardı o zaman. Kayınpederin seccadesi olur, minderi ve kırlenti olurdu.” (K.K.70)

“Kayınperece minder yastık. Kaynanaya yazma. Görümcülere, teyzelere halalara bohça, yazma, seccade. Ben düğün olduğu gün bile seccade işlediğimizi biliyorum.” (K.K.74)

“...‘Dürülü gelin sevili gelin’ denirdi. Öyle el işi yapıldı. Benim kızlarım kaynanalarına da takım işlediler: yazma, seccade, lif, yelek...” (K.K.80)

Semboller, anlaşılması güç olan şeyleri birtakım ilişkiler yoluyla anlaşılır hâle getiren, “duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaretler” (Temren, 1995: 88; TDK, 2009: 1727) olarak tanımlanmıştır. Semboller kültürün hem maddi hem de manevi boyutunu açıklamak, karmaşık olan yapısını kolayca diğer kuşaklara aktarmak amacıyla kullanılmıştır (Koca, 2012: 90). Evlenecek çifti maddi açıdan destekleyen çeyiz, toplum hafızasında farklı anlamlarla yaşatılmıştır. Aile içinde hediye verilmesiyle “yol”, “yolluk” ve “yol-töre” olarak da adlandırılan çeyizler (Örnek, 2000: 199), toplumun değer yargılarının, yaşam tarzının ve kültürel algılarının taşıyıcısı olmuştur. “Özel gün tören, kutlama ve eğlenceleri bir toplumdaki veya sosyal gruptaki giyim kuşam tarzını belirleyen temel dinamiklerden biri” olan giyim (Özdemir, 2005: 272) ve giyimin de oluşturduğu çeyiz sadece ihtiyaçları karşılayan somut öğeler olmaktan çıkıp toplumun hafızasında farklı çağrışımların oluşmasını sağlamıştır. Aileler arasında hediyeleşme ve bir evin düzülmesi olarak maddi boyuta sahip olan çeyiz geleneği; değer verme, yuva kurma, hediyeleşme, geleneği devam ettirme, sosyal miras, aile, gelecek, hatıra ve yöresellik gibi manevi anlamlara da sahip olarak sembolik değer taşımıştır. Kaynak Kişilere yöneltilen “Çeyiz neyin simgesidir?” sorusuna verilen cevaplar da bunu göstermiştir:

Aile ve genç gelin kız (K.K.2; K.K.25; K.K.40; K.K.61; K.K.65; K.K.66; K.K.72; K.K.73)

Aileden ve evden ayrılık (K.K.41; K.K.42; K.K.57)

Anne ve kadın (K.K.27; K.K.58; K.K.71)

Atalar (K.K.38)

Çocukların istikbali ve gelecek (K.K.8; K.K.56; K.K.58; K.K.80)

Destek (K.K.17)

Duygular (K.K.75)

Düğün (K.K.20)

El emeği (K.K.4; K.K.51)

Emek ve uğraş (K.K.15; K.K.71)

Eskiler ve geçmiş (K.K.8; K.K.24; K.K.38)

Evin örtüsü (K.K.1)

Evlat (K.K.60)

Evlilik ve evliliğe hazırlık (K.K.4; K.K.5; K.K.10; K.K.14; K.K.17; K.K.19; K.K.22; K.K.23; K.K.32; K.K.33; K.K.35; K.K.36; K.K.39; K.K.44; K.K.48; K.K.50; K.K.57; K.K.59; K.K.64; K.K.69; K.K.74; K.K.78; K.K.79)

Gelenek, görenek, âdet ve kültür (K.K.3; K.K.7; K.K.8; K.K.10; K.K.16; K.K.17; K.K.20; K.K.24; K.K.25; K.K.26; K.K.29; K.K.30; K.K.31; K.K.34; K.K.37; K.K.38; K.K.39; K.K.44; K.K.45; K.K.52; K.K.55; K.K.57; K.K.60; K.K.67; K.K.68; K.K.80)

Genç kızın gururu (K.K.12)

Gençlerin birlikteliği (K.K.16)

Gösteriş (K.K.11)

Göz nuru (K.K.15)

Hatıra (K.K.54; K.K.56; K.K.67; K.K.68)

Hayat (K.K.80)

Hazır olma ve olgunluk (K.K.21; K.K.47)

Hediye (K.K.26; K.K.6; K.K.48; K.K.63)

İhtiyaç (K.K.26; K.K.77).

Kızın süsü (K.K. 62)

Kökten gelme (K.K.25)

Köprü (K.K.49)

Marifet, beceri, hamaratlık (K.K.9; K.K.27; K.K.43)

Miras (K.K.3; K.K.29; K.K.30; K.K.31; K.K.54; K.K.76)

Murat almak (K.K.13)

Öte beri, eşya (K.K.62; K.K.70)

Para pul (K.K.10)

Sabır ve bekleyiş (K.K.46; K.K.74)

Sermaye (K.K.54)

Tarihi doku (K.K.67)

Umut (K.K.19)

Yeni ev ve yuva (K.K.18)

Yoldaş (K.K.41)

Yolluk (K.K.63)

Yöresellik (K.K.27; K.K.28; K.K.37; K.K.53)

“Gelin için hazırlanan her türlü eşya” anlamına gelen çeyiz (TDK, 2009: 421), Kaynak Kişilerin de ifade ettiği gibi farklı anlamlara işaret etmiş hem kullanımıyla hem de yapım ve

tasarım aşamasıyla gösterge niteliğine bürünmüştür (Enninger, 1998: 92). Sandıkta toplanıp bezlere sarılıp korunarak saklanan, kullanılmamaları hâlinde anneden kıza, anneanneden toruna miras bırakılan çeyizler; işlenen her motifle, örülen her örnekle, dokunan her desenle, farklı kumaş yapısıyla ve renk çeşitliliğiyle, çeyizi yapan amatör sanatçı olarak kabul edebileceğimiz kadınların iç dünyalarının yansımasıyla toplumu daha iyi anlamamızı sağlayacak izler taşımıştır.



3. BÖLÜM: ÇEYİZ SANDIĞINDAKİ SANAT

Toplumun zevk ve anlayışına bağlı güzellik algısını yansıtan, duygularını aktaran, insan eliyle üretilmiş her türlü anlatım “sanat”ı oluşturmaktadır (TDK, 2009: 1695). Sanatla yakın anlamlı olan zanaat ise ihtiyaçların karşılanması amacıyla doğan, ileri seviyelerde deneyim, ustalık ve beceriyle beğeni kazanan, yarar amaçlı üretilmiş her türlü ürünü kapsamaktadır (TDK, 2009: 2223). İster sanat olarak ister zanaat olarak ele alınsın her ikisinin ürünleri de fabrika ürünü gibi tek tip olmayıp birbirlerinden farklı özelliklerle donanmış, birer kültür taşıyıcısı olmuştur (Sarioğlu, 2005: 73).

İnsanın varlığıyla başlayıp güzellik arayışına cevap veren, yaratma endişesi taşıyan sanat “güzel sanatlar” ve “endüstriyel sanatlar” olmak üzere iki gruba ayrılıp yaratılan ya da şekil verilen malzemeye göre kendi içinde gruplandırılmıştır (Şen, 2004: 1). Amacı güzele ulaşmak olan güzel sanatlar, “yaratma” eylemiyle karşımıza çıkarken daha çok gündelik hayatın ihtiyaçlarına sanatsal bir bakışla cevap veren ve gelir endişesi taşıyan zanaat ya da el sanatları olarak da tanımlayabileceğimiz endüstriyel sanatlar da “öğrenme, tekrarlama, aktarma” gibi eylemlerle karşımıza çıkmıştır (Şen, 2004: 1; Özdemir ve Yetim, 1997: 191; Sürür ve Sürür, 1994: 432).

Zanaatlar, köylü el sanatları, el sanatları, geleneksel el sanatları, halk sanatları, ev sanatları, çarşı sanatları, küçük sanatlar, endüstriyel sanatlar ve turistik el sanatları gibi farklı adlarla anılan el sanatları¹⁸ geleneği (Gören, 2021: 17); tezgâhlarda ya da bir araç gereç yardımıyla elde yapılan işleri kapsamaktadır (TDK, 2009: 629).

Hayatta kalabilmek adına bedeni koruyacak şekilde örtünme, zararlı hayvanlardan korunacak şekilde avlanma ve beslenme, olumsuz tabiat şartlarından korunacak şekilde barınma alanlarında basit eşyaların yapımından sonra bu eşyaların estetik bir zevkle oluşturulmasıyla, eski görevlerini yitirip süs eşyası olarak kullanılmasıyla, dekoratif eşyaların yapılmasıyla, bireylerin hem kendilerini hem de bulundukları mekânları süslemeleriyle el sanatları geleneği doğup gelişmeye başlamıştır (Altuntaş, 1994: 1; Özkendirici, 2014: 5).

¹⁸ Çalışmamızda kavram karmaşası olmaması adına ortak terim olarak “el sanatları” adlandırması tercih edilmiş olup bundan sonraki bölümlerde bu adlandırma kullanılacaktır.

El sanatı ürünlerinin yapımında takip edilen bir program ya da tasarımdan ziyade geleneksel aktarım sürecinde toplumsal bellekte yer edinmiş form ve desenler kullanılmıştır (Öztürk, 1994a: 127). El sanatını meydana getiren usta, sanatçı ya da amatör sanatçı; kendi bilgi ve becerisiyle yapacağı ürüne göre bir hammadde seçerek gerekli araç gereçleri kullanıp bu hammaddeye şekil vermiştir. Meydana gelen el sanatı ürünü hem kendisini yapan bireyin hem de toplumun estetik zevkini, hünerlerini, kültürünü, gelenek ve göreneklerini yansıtmıştır (Özdemir ve Yetim, 1997: 191).

Toplumun yaşam tarzını gösteren, kuşaktan kuşağa aktarılacak bir geleneğe dönüşen, değer yargılarını ve estetik zevki bir araya getiren el sanatları ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla doğmuştur (Sürür ve Sürür, 1994: 432). İşlevsel özellikleriyle güzel sanatlardan ayrılan el sanatları; ihtiyaçları karşılamak, süslenmek, dekorasyona yardımcı olmak, fayda sağlamak, hünerleri geliştirmek, geleneği aktarmak, açık anlatımların yapılamadığı zamanlarda üstü örtük mesajları iletmek gibi çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır (Öztürk, 1994a: 1).

Maddi ve manevi ihtiyaçların karşılanmasında, boş zamanın değerlendirilmesinde, yapılan ürünün özel kılınmasında, millî ve dinî değerlerin aktarılmasında, örf ve âdetlerin yaşatılmasında, var olan geleneklerin gelişerek yarınlara aktarılmasında önemli rolü olan el sanatları; gündelik eşya yapımında, süs eşyalarının yapımında, çeyizlik eşyalarda, giyim kuşam eşyalarında, çeşitli örtülerde, hediyelik eşyalarda ve ev araç gereçlerinde olmak üzere “dayanıklı tüketim malı” olarak tanımlanıp (Yazar, 2005: 10; Öztürk 1994a: 1) sanatsal yönü olan pek çok eşyanın yapımında yer almaktadır.

Türk kültürünün ilk çağlarından bu yana taşlar, madenler, bitkiler ve hayvan derileriyle yapılan ürünlerle ihtiyaçlar karşılanmış, her ürün yapıldığı zamanın, mekânın ve kültürün izini taşımıştır. Orta Asya’da başlayan el sanatı geleneğimiz (Altuntaş, 1994: 1); Türklerin gittiği her coğrafyaya dağılmış, hammadde açısından zenginlik gösteren Anadolu topraklarında altın çağını yaşayarak en güzel örnekleri meydana getirmiştir.

Konar-göçer toplumun yerleşik düzene geçmesi, farklı inançların ve dinlerin etkisi altına girmesi, yeni medeniyetlerle komşu olması el sanatları geleneğine çeşitlilik katıp onu yükseltirken 19. yüzyılda meydana gelen Sanayi Devrimi ve bu devrime bağlı değişen çağ şartları, teknolojik olarak ilerleme, makineleşme, fabrikalaşma, aynı ihtiyaca aynı şekilde

cevap verecek ürünlerin daha hızlı ve daha ucuza elde edilmesi gibi etkenler el sanatları geleneğini arka plana itmiştir (Salman, 1994: 375; Özdemir ve Yetim, 1997: 191).

Sanayileşmeyle beraber standart ürünlerin yapılmasına karşın el sanatlarıyla yaşanan zamana ve mekâna uygun, yörenin kültür ve geleneğini yaşatan, her ne kadar benzer olsa da orijinallliğini koruyan ürünler yapılmıştır (Özdemir ve Yetim, 1997: 191). Bu ürünler, yörenin özelliklerini taşımasıyla, hammaddesiyle, yapım tekniğiyle, desen ve motifleriyle orijinallik kazanmıştır. Bu ürünleri orijinal kılan esas unsursa üretimi yapan ustalar, sanatçılar ve amatör sanatçılardır. Bu kişiler toplumsal bellekteki bilgileri ışığında hammaddeyi, renkleri, motifleri, desenleri çağa ayak uydurarak, güncelleyerek uygulamış ve kendisinden sonraki nesillere aktarmıştır (Arlı, 1994: 19; Altuntaş, 1994: 1).

Geleneksel el sanatları, kullanılan hammaddeye ve kullanım alanına göre farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Kap kakak, mutfak eşyaları, iş aletleri gibi çeşitli araç ve gereçler günlük kullanım eşyaları alanında; özel gün kıyafetleri, özel ve belirli günlerde kullanılan her türlü araç ve gereçler kült eşyalar alanında; hat, tezhip, ciltleme, ebru ve minyatür süslemeleri kitap sanatları alanında; süsleme ve dekorasyon ürünleri alanında kullanım alanına göre gruplandırılmıştır. Hammaddesine göreyse hammaddesi lif, ahşap, taş, toprak, maden, cam, hayvansal atıklar ve sap/kabuk/ince dal olanlar şeklinde bir gruplandırmaya gidilmiştir (Öztürk, 1994a: 103-117). Yine hammaddesine göre lif işleyenler, ağaç işleyenler, taş işleyenler, toprak işleyenler, maden işleyenler, deri işleyenler, ince dal ve saplari işleyenler olmak üzere benzer gruplandırmalar da yapılmıştır (Yazar, 2005: 2).

Kirkitli dokumalardan olan halı, kilim, cicim, yaygı; mekikli dokumalardan geleneksel bezler, kumaşlar, çuvallar, heybeler ve kuşaklar; örgü işlerinden kazak, fanila, kese, oya, dantel; el işlemelerinden kanaviçe (Eşberk, 1939: 8-11), sırma gibi bitkisel ve hayvansal lifli ürünler ham madde olarak lifi işleyen el sanatları arasında yer almıştır.

El sanatı ürünlerinin yapımında kullanılan çıkırık, tezgâh, makara, mekik, yazma kalıbı gibi araçlar; döven, boyunduruk, yaba, tırmık gibi tarım araçları; ev dekorunda kullanılan masa, sehpa, sedir, koltuk, şifonyer, gümüşlük, sandık ve dolap gibi ahşap eşyalar; özellikle camilerde bulunan mihrap ve minberler; mimari yapılardaki kapılar; leğen ya da hamur kazanı yerine kullanılan tekne, kaşık, çatal, bıçak, oklava, tabla gibi mutfak araç gereçleri; mızrak, ok ve yay gibi savaş araçları; zurna, kaval, def, davul, keman ve bağlama gibi müzik

enstrümanları (Arlı, 1990: 21-22) ham maddesi ağaç olan el sanatlarının ürünleri arasında yerini almıştır.

Barınmadan tapınma mekânlarına, ev dekorundan tarıma, mimariden takı eşyalarına kadar her alanda çeşitli ürünler yapılabilen daha çok süs eşyası yapımıyla dikkat çeken el sanatları da hammadde olarak adi, yarı değerli ya da değerli taşları kullanmıştır (Arlı, 1990: 23). Kerpiç, vazo, çanak, çömlek ve çini gibi ürünlerde (Yazar, 2005: 5) hammadde olarak toprak tercih edilmiş, pişirilen toprakla hayatı kolaylaştıracak birçok eşya yapılmıştır.

İnsanların doğayla mücadelesinde kullandığı, ilk ürünlerinin savaş ve avcılık için şekil aldığı sanat dallarının hammaddelerinden biri de madendir. İnsanoğlu madenle önce savaş ve tarım araçları yapmıştır (Şen, 2008: 163). Kapılardan pencere kollarına, paralardan süs eşyalarına, ev eşyalarından müzik aletlerine kadar pek çok el sanatı ürününde hammadde olarak maden işlenmiştir.

İnsanoğlu avcılıkla yaşamına başlamış, ardından bazı hayvanları ehlileştirerek yeni yaşam tarzlarını benimsemiştir. Hayatını korumak için vahşi hayvanlarla mücadele ederken hayatını kolaylaştırmak için de hayvanlarla iş birliği içinde yaşamaya devam etmiştir. Hayvanların etini ve sütünü beslenme amaçlı tüketirken kürklerini, derilerini, boynuzlarını, kemiklerini, dişlerini ve işe yarayabilecek diğer uzuvlarını da kullanarak vahşi ya da ehli hayvanlardan en iyi şekilde yararlanmıştır. Bunların içinden deri ile yapılan uğraşta ilerlenmiş, günlük ihtiyacı karşılayacak ürünlerin yanı sıra sanatsal değeri olan eşyalar da üretilmiştir. Koşum takımları, çeşitli giysiler, ev eşyaları, tarım araç gereçleri, süs eşyaları, müzik aletleri ve dekoratif amaçlı kullanılan bazı el sanatı ürünlerinde ham madde olarak deri kullanılmıştır (Yazar, 2005: 6).

Ham maddesi ağaç olan el sanatlarının yanında hammaddesi ince dallar, saplar ve ağaç çeşitleri olan el sanatları da yer almıştır. Bunlardaki hammadde, hammaddesi ağaç olan el sanatlarından farklı olarak bir ip gibi kullanılmış, örgüler yapılmıştır. Sepetler, mobilya parçaları, süs eşyaları, çeşitli ev eşyaları, çantalar, şapkalar ve hasır ürünler hammaddesi ince dallar, saplar ve ağaç çeşitleri olan el sanatlarının ürünleri arasında yer almıştır (Arlı, 1990: 34-36).

Bu el sanatları gelenekleri Anadolu'nun dört bir yanında olmakla beraber yöreden yöreye farklılık göstermiştir. Bu farklılığın başlıca sebebi coğrafyaya bağlı olarak hammadde ve yöredeki insanların ihtiyacı olmuştur. Tarım ve hayvancılığın olduğu

alanlarda dokumacılık ön plandayken madenlerin çok olduğu bölgelerde de o madenlerin işlenmesiyle yapılan el sanatları ön planda tutulmuştur.

El sanatları geleneği, birçok ihtiyaca cevap verdiği gibi giyinme ihtiyacına da cevap vermiş, bu alanda en çok hammaddesi life dayalı el sanatları aracılığıyla üretilen eşyalar tercih edilmiştir. Bu eşyaların bir kısmı günlük hayatta kullanılırken bir kısmı da sünnet, asker eğlencesi, kına gecesi, düğün ve mevlit gibi kült zamanlarında kullanılmıştır. Çeyiz geleneği çevresinde oluşan el sanatları geleneğindeki ürünlerin de hammaddesi lifken kullanım alanı da daha çok kült eşyalar alanındadır.

Ev içi olarak gördüğümüz kapalı alanın ve kız çocuğunun yuva kurması sorumluluğu anne statüsündeki kadına verilmiş, kadın da bu ortamda kendi ihtiyaçlarını gördüğü gibi kendi sanatını da icra etmiştir. Böylelikle ev ve çeyiz alanındaki el sanatları daha çok kadınlar tarafından yapılmış ve yine kadınlar tarafından öğretilip aktarılmıştır. Kadınlar etrafında şekillenen bu gruba “kadın sanatı” adı verildiği de görülmüştür (Ölçer Özünel, 2006: 115; Öztürk, 1994a: 22).

Beypazarı’ndaki kadınlara, “Çeyize konulan el sanatları ve el işlemleri neler?” sorusu yöneltildiğinde çeyize konulan bindallı, kuyruklu, ağaçlık, çevre, salta, cepken, pullu gibi yöresel kıyafetlerde; bohça, havlu, seccade, yazma ve terlik torbası, Kur’an-ı Kerim çantası, namaz örtüsü, tülbent, seccade, salon takımı, mutfak takımı, yatak odası takımı, masa örtüsü ve perde gibi günlük kullanım eşyalarında kullanılacak yere ve zamana göre antika işi, baskı, bohça işleri, boncuk işi, boyama, dantel işi, dokuma işi, etamin, iğne oyası, kanaviçe, kaydırma, kum işi, kurdele işi, makine işi, makrome işi, Maraş işi, mekik, nakış işi, kordan tutturma/yürütme, tel kırma, tel sarma, tığ işi, Türk işi gibi el sanatları yapıldığı cevabı alınmıştır (K.K.1; K.K.3; K.K.8; K.K.12; K.K.13; K.K.18; K.K.26; K.K.32; K.K.36; K.K.53; K.K.72; K.K.78). Kaynak Kişilerin verdiği cevaplardan bazıları aşağıdadır:

“Çeyizlerde, çevreler, nakışlar, tel kırma, Maraş işi, çarlık işleme, kanaviçe işleme kazak örme, mekikle dokuma, tığ ile örme.” (K.K.22)

“Maraş işi, etamin işi, salta işi, iğne oyaları, tığ işi. Yemenilerde ve kazak türlerinde tığ işi. Dokuma tezgahlarında yaptırırsan her türlü ev eşyası, örtüsü yapılıyor sehpaye, masaya. Dokuma kumaşlarının kenarlarına saçak bağlanarak dantel görünümü veriliyor.” (K.K.22)

“Kız tarafı çeyiz sandığını da işletir yaptırmıştı. Çeyiz sandığı, ahşap oymacılığı ile çeyiz sandığı, anneannemin babası yapmış ceviz ağacından. Kanaviçe, dantel, yatak örtüsü, masa örtüsü, masaya büyük dantel, iğne oyası yazmalar, havlu kenarına danteller, seccade işliyorlar kanaviçe şeklinde, pullu ama onu biz yapmadık erkek tarafı yaptı. Pullu tel kırma.” (K.K.34)

“Tel kırma, kanaviçe, Maraş işi, salta işi, Fransız güpürü, çevre işi, bindallı işi.” (K.K.44)

“En önemli olan başımıza örttüğümüz çevre, kollu ve kolsuz saltamız, haşlamamız, kuyruklumuz, bindallımız, üç etek ve peştemal da geçiyor ama onlar Beypazarı’nın köylerinde kullanılıyor, vazgeçilmez gelin bürgümüz, bunlar giysi. Bunların takısı, kemeri, tılsımı, yüzüğü bunlar bir set oluyor. Haşlamaların üzerine şayak giyeriz bir yere giderken, komşuya düğüne giderken dalmasın diye üste giyilen kıyafet. Onları hep göstermek isterdim ama yerini şu an açamam.” (K.K.74)

“Kanaviçe çok olur Beypazarı’nda, örgü yelek, patik çok olur. Nallıhan oyası çok olan, çevre, Maraş işi bindallılar, kordon sarmadan açığılıklar. Şimdi tel kırma her yerde oluyor. Benim çeyizimde hiç yoktu, ben evlendikten sonra yaptım. Maraş işi, tel kırma, Brezilya işi. Artık hani çok çeşitlendi.” (K.K.75)

Beypazarı’ndaki kadınlara “Çeyizlerde daha çok hangi el sanatını yapıyorsunuz?” ve “Beypazarı’nda daha çok hangisi tercih ediliyor?” soruları yöneltildiğinde de Maraş/dival işi, kordon yürütme/tutturma, tel kırma, tel sarma, tığ ve iğne oyası, dantel işi, kanaviçe, etamin işi, tığ ve şiş örgüleri, Türk işi, kum iğnesi, kurdele işi, makrome, mekik, kumaş boyama, boncuk işi ve dokuma işleri sayılmıştır (K.K.1; K.K.2; K.K.12; K.K.15; K.K.17; K.K.19; K.K.36; K.K.49; K.K.58; K.K.66).

Verilen cevaplar arasındaki farklılık ve çeşitlik; Beypazarı yöresinde farklı el sanatlarının bir arada yapıldığını, herkesin kendi eline yatkın olanı devam ettirdiğini, kişilerin zevk ve beğenilerinin farklılığını göstermiştir. Aynı zamanda el sanatı ürünlerini yapmak için sahip olunan zamanın durumu, sahip olunan teçhizat ve hammadde, dönemin modası, yöre içindeki âdet çeşitliliği de birbirinden farklı el sanatının tercih dilmesine sebep olmuştur.

Bolu iline yakın olan köylerden Beypazarı'na gelen katılımcılar, kendi köylerinde dokuma tezgâhlarının olduğunu, bu tezgâhlarda hem günlük yaşamda hem de çeyizde kullanılacak eşyalar için parça kumaşların, heybelerin, kilimlerin, çuvalların, örtülerin dokunduğunu fakat şu an Beypazarı'ndaki evlerde bu tezgâhların bulunmadığını ifade ederken (K.K.16; K.K.17); küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin ön planda olduğu köylerden gelen katılımcılar koyunların kırpıldığını, yünlerin eğirilip iplik yapıldığını, ipliklerin doğal yollarla boyanıp bu iplerle hem günlük yaşam için hem de çeyiz için çeşitli örgülerin örüldüğünü ifade etmiştir (K.K.80).

Kaynak Kişilerin “Çeyizlerde daha çok hangi el sanatını yapıyorsunuz?” ve “Beypazarı'nda daha çok hangisi tercih ediliyor?” sorularına verdikleri cevaplardan bazıları aşağıdadır:

“Ben kanaviçe yapıyorum. Yıllar önce kanaviçe çok kullanılırdı. Bir ara yapılmaz olmuştu. Ama yine rağbet görmeye başladı. Kına gecelerinde giydiğimiz kıyafetlerin Maraş işi, kordon tutturma. İğne oyaları, tığ, şiş örgüleri de çok kullanılıyor.” (K.K.4)

“Aslında sıklıkta kullanılması kişinin istediği tarza bağlı, işleme türü. Makine nakışı da var, el nakışı da var. Makine nakışı isteyenler onu yapıyor beğendiği modele göre. Ama el nakışlarında genelde kanaviçe ve tel kırma kullanılıyor. Hani şöyle bakınca tel kırma el işi ile yapılıyor. Makine ile yapılanı herkes bilmiyor. Elde yapılan daha çok.” (K.K.18)

“Ben danteli güzel yaparım. Daha çok onu yaptım. Beypazarı'nda daha çok Maraş işi, tel kırma, biçki dikiş işleri daha çok yapılır.” (K.K.35)

“Kızıma kanaviçe, kendime de dantel türü. Çünkü eskiden dantel ön plandaydı. Şimdi kanaviçe ön planda. Beypazarı'nda hepsi de yapılıyor.” (K.K.37)

“Ben genelde ev dekorasyonu, dikiş ve süsleme üzerine yapıyorum. Beypazarı'nda da genel olarak ev dekorasyonu. Pike, seccade, hurç takımları, çevre, makine ve el nakışı, salta, ağıçalık, çevre var. Şimdi ev dekorasyonu daha da çoğaldı. Eskiden farklı şeyler yapılıyordu, oyalı yazmalar gibi. Günümüzde onlar kalktı.” (K.K.38)

“Havlu kenarı, yazma kenarı, yani birkaç tane de yastık kenarı. Danteldi. Çünkü ağır işleri yapmaya vaktim yoktu. Bir de namazlaların ayaklarının boyamalarını yapmışım. Beypazarı'nda kanaviçe, iğne oyası olmazsa olmazımız. Boyama o kadar rağbet görmüyor.

Özellikle düğünlerde giydiğimiz kıyafetlerdeki Maraş işi ve tel sarma, tel kırma olmazsa olmazımız.” (K.K.67)

“Kendi çenizim için en çok kazak, çorap -o zaman kıl çorap örerdik- yelek. Yünle ip eğerdik. Fengireyle ip eğerdik. Şimdi çorap naylon çorap oldu. Patik örülüyor, konuluyor. Bir takım elbisesi, baştan kıça kadar yazması çevresi olmazsa olmaz. Onlar var kuzum.” (K.K.70)

“Beypazarı’nda en çok yapılan Maraş işi. Annemin yaptığı kanaviçe. Benim en çok yaptığım da tel kırma ve boyama.” (K.K.71)

“Bir takım ara, bir takım kanaviçe. Çokça çorap ve yazma vardı. Örgü yaptım. O zaman namazla falan işlenmezdi. Onlar sonra çıktı. Beypazarı’nda da bizim zamanımızda yazma, elbise olurdu. Haşlama kuyruklu, bindallı olurdu. Şimdiyi de hiç bilmem. Kız çıkarttık hiç çeyizini görmedik. Neyi var hiç bilmem.” (K.K.72)

“En çok dantel yaptım. En çok dantel yapılıyor. Bizim çocukluğumuzda da o vardı hâlâ var. Eskiden öyleydi. Şimdi biraz azaldı. Beypazarı’nda şimdi Maraş işi kordon sarma, tel sarma tel kırma, kanaviçe artmaya başladı. Kanaviçe ta annelerimizin çeyizinde çokmuştu, annemin çeyizinde çok, benim çeyizimde yok. Şimdi yine moda olmaya başladı.” (K.K.75)

“Eskiden çorap çoktu. Bir kızın 40-50-100 çift yün çorabı olurdu. Şimdi Maraş işi daha çok. Maraş işi ve kanaviçe seti çok. Ara işi kalkmış. Eskiden kalan dantel örnekleri ve araları pike yapıyorlar. Bizden hiç Halk Eğitim Merkezine giden yok, olmadı. Kilime gidim dedim, oraya da gidemedim.” (K.K.80)

El sanatları genellikle kullanılan hammaddeye ya da üretim şekline göre gruplandırılmıştır. Beypazarı’nda çeyiz sandığı içinde yer alan el sanatı ürünleri genelde hammaddesi lif olan el sanatları grubuna girmiştir. Kaynak Kişilere, “Çeyiz ürünlerini nasıl elde ediyorsunuz?” sorusunu yönelttiğimizde ürünlerin işlenerek, örülerek, dokunarak ve boyanarak elde edildiği; iş hayatı, eğitim hayatı ya da el sanatını yapabilecek bilgi ve beceriye sahip olamama, bu işi yapacak zaman bulamama gibi nedenlerle de bazı Kaynak Kişilerin hazır ürünler aldığı ya da başkalarına yaptırdığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Çeyizde yer alan el sanatı ürünlerinin elde edilmesi

El Sanatı Çeyiz Eşyalarının Elde Edilme Yöntemi	Söylenme Sıklığı
işleyerek	72
örerek	65
dokuyarak	5
boyayarak	4
başkasından alarak	7

Çalışmamızın devamında üretim şekline göre gruplandırdığımız el sanatları ve bu sanatlarla yapılmış çeyiz ürünleri yer almıştır. Çeyiz sandığında yer alabilen bu el sanatları, iğne, tığ, firkete, mekik, şiş gibi araçlarla ipek, suni ipek, pamuk, yün, naylon gibi ipliklerle işlenerek, örülerek, dokunarak ve boyanarak günümüze kadar gelmiştir (Kalafat, 2017: 557).

3.1. İşleyerek Yapılan El Sanatı Ürünleri

İpek, yün, pamuk, keten ve altın-gümüş metal ipliklerin iğne ya da tığ gibi araçlarla pamuklu veya ipekli kumaşların, keçelerin ve derilerin üst zeminlerinde desen oluşturma işine işleme denmektedir (Sürür, 1976: 7; Barışta, 1984: 1; Özbağı vd., 2007: 3)¹⁹. “El emeği ve göz nuru ile işlemelerin vücuda getirilmesini sağlayan bir sanat” (Gönül, 1971: 6140) olan bu iş, kumaş ya da kumaşa benzer bir zemin üstüne yapılan süslemelerdir. Kaynak Kişilere “Çeyizlerdeki işlemler hangi kumaşlar üzerine yapılıyor ve en çok tercih edilen kumaş hangisi, o kumaşın sık tercih edilmesinin sebebi nedir?” soruları sorulduğunda yazın serin tutması için ipek ve satenin, kışın sıcak ve tok tutması için kadifenin, kanaviçe için telayla patiska ve etamin kumaşının, jarse kumaşın, cepkenler için pantolon kumaşının, gözenekli olup kolay işlenebilir olmasından dolayı etuvalin ve tülün, şanzelize, şantuk ve tafta gibi kumaşların tercih edildiği ifade edilmiştir. Kumaşların tercih edilmesindeki ana etken kullanım amacı ve işleme türü olmuştur (K.K.2; K.K.11; K.K.12). Kaynak Kişilerin verdiği cevaplardan bazıları aşağıdadır:

“Dokumalar üzerine yapılıyor. Tel kırma tüllerin üzerine yapılıyor. Etuval kumaşa kordon tutturma, kadife kumaşa Maraş işi yapılıyor ve Ödemiş ipeği de kullanılıyor. Diğer kumaşların ismini unuttum. Bu kumaşları tercih etmemin sebebi, kadife dayanıklı bir kumaş

¹⁹ İş isminden türeyen işle- fiiline isim-fiil ekinin getirilmesiyle isimleştirilen işleme; işi, el işlerini ve nakışları kapsamakta olup oya, dantel, örgü gibi el işleri de işlemenin içine dâhil edilebilmektedir. Çalışmamızda el sanatı ürünlerini yapılış şekillerine göre gruplandırmış olup bu bölümde “işleme” denilerek çeşitli kumaşların üzerine makinede ya da elle, çeşitli iğne ve ipliklerin kullanılmasıyla yapılan süslemeler kastedilmiş; Beypazarı’ndaki kadın katılımcıların söylemiş oldukları alt başlıklar ele alınmıştır.

ve işlemede yanlış atışlarda kadife kumaşa belli olmuyor. Tel kırmanın tüle yapılmasının sebebi sayılabildiği için. Kumaşların hepsi işlemeye uygunluğuna göre tercih ediliyor.” (K.K.3)

“Kumaşların ismini bilmeyeceğim ama bindallı türleri kadife, saten. Kanaviçe türü havlu veya başka kumaşa yapılıp monte ediliyor. Seccadelerde de etamin kumaşına direkt işleniyor. Bunların dışındaki kumaşların adını bilmiyorum. Saten ve kadife göz alıcı oluyor, dikkat çekiyor, göz alıyor. Etamin de eskiden kumaşlar bu kadar çeşitli yoktu. Etamin de iğnenin gireceği şekilde üretiliyordu. İşleme kolaylığından. Modern kumaşlarda sadece işlenecek alan delikli. Diğer yerler düz ve desenli olarak üretiliyor.” (K.K.4)

“Seccadeler patiska kumaşa, bohça kadife veya satene, yatak örtüsü kadifeye. Cepken, yelek, salta kadifeye. Namaz örtüsü demora. Şam topundan haşlama. Bindallı ve kuyruklu için özel kumaşlar ama aklıma gelmedi adı. Kuyruklu tafta.” (K.K.17)

“Kanaviçe akfile, etamin işi Beypazarı dokumalarına ve yeni çıkan etuvalin ketenlerine yapılıyor. Kanaviçeye özel seccade ve masa takımlarının üzerine yapılıyor. Yöreseller için kadife, pantolon kumaşı, şanal saten kumaş kullanılıyor. Fiyatlarına göre farklı oluyor. Bir de işlemesi güzel olsun diye bu kumaşlar seçiliyor. En güzel gösterenler bu kumaşlar.” (K.K.38)

Kaynak Kişilere yöneltilen “Çeyizlerde işlemelerinde hangi iplikler kullanılıyor, en sık kullanılan hangisi, o ipliğin sık tercih edilme sebebi nedir?” sorularına karşılık; işleme türüne ve işleme kumaşına göre hatta işlemenin kullanım alanına göre farklı iplikler kullanıldığı, seçilen malzemenin hem kaliteli olmasına hem de güzel durmasına dikkat edildiği belirtilmiştir (K.K.1; K.K.2). Gündelik ihtiyaçlar için hazırlanan ve daha çok ev dekorunda kullanılan çeyiz ürünlerinde solmamasından ve parlak görünümünden ötürü pamuklu iplikler tercih edilmiştir (K.K.40). Özel günlerde giyilen yöresel kıyafetlerin işlenmesinde sim sırma ve tel gibi parlak iplik ve materyaller kullanılmıştır. En çok pamuk iplik, sim sarma iplik, tel ve naylon iplikle işlemeler yapılmıştır (K.K.3; K.K.50). Verilen cevaplardan bazıları şöyledir:

“Merserize koton iplikler, suni ipekler de kullanıyorsun. Ama benim tercihim pamuklu. Orlon olanlar da var. Onlar da maliyet olarak uygun. Pamuklu düzgün duruyor. Pamuklu ip ve pamuklu kumaş yıkanınca bozulma olmuyor. Suni ipeği pamuklu kumaşa

yapınca pamukluda çekme olunca işleme bozuluyor. Buna karşın ipin ve kumaşın aynı maddeden olmasına özen gösteriyoruz.” (K.K.4)

“O da yöreselliğe göre değişiyor. Kanaviçede kanaviçe ipliği. Mesela bizim yöreselerde simli iplik. Kanaviçelerde renkli iplikler. Bindallılarda sim sırmalar. Seccadelerde de işte dedim ya örneğine göre değişiyor.” (K.K.12)

Ora Asya’dan Anadolu’ya gelene kadar farklı medeniyetlerin estetik ve kültürel değer yargılarıyla beslense de kendi geçmişini unutmayıp kendi kültürel yapısını desenlerle, motiflerle yaşatan işleme sanatı zengin ve köklü bir tarihe sahiptir (Ersoy, 1994: 159; Barışta, 1984: 3). İlk başta konar-göçer hayatta giyinme ve barınma ihtiyacına yönelik, kumaşları bir araya getirmek amacıyla ortaya çıkan ve işlemenin ilk hâli olan dikiş; sökülük ve yırtıkların tamir edilmesine ardından da göze hoş gelecek süslemelerin yapılmasında kullanılmıştır. Daha sonraları yerleşik hayata geçilmesiyle Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde “saray, ev, çarşı, askeri birlik, okul, tekke” gibi birçok yerde farklı ürünlerin üretilmesiyle varlığını sürdürmüştür. Günümüzde de ustalar, sanatçılar ve amatör sanatçılar tarafından işleme sanatı yapılmaya devam edilmiş, “ev, çarşı, dernek, kooperatif, kurs ile okul gibi çevrelerde” (Barışta, 2001: VII) hem uygulanmış hem kullanılmış hem de öğretilerek gelecek kuşaklara aktarılmıştır.

İşlemelerin bir kısmı makinede yapılırken büyük bir kısmı da elle yapılmıştır. El işlemelerinde işleme türüne göre nakış iğnesi, tel kırma ve tel sarma iğnesi, sırma işi iğnesi, çuvaldız, ciğerdeldi ve tığ gibi iğneler kullanılmıştır. Kumaşın gergin durması, süslemelerin daha düzgün ve daha orantılı işlenmesi için kasnak ve gergef, işleme esnasında el ve parmakların hasar görmemesi için de yüksük ve tırnak gibi araçlar kullanılmıştır (Barışta, 2001: 30). İşlemelerde deri ve keçenin işlendiği görülse de daha çok keten dokumalar, pamuklu dokumalar, yöresel dokumalarla atlas, patiska, Hereke, kadife, havlu ve yazma gibi çarşıdan alınma hazır kumaşlar işlenmiştir (Barışta, 2001: 33).

İşlemeli el sanatı ürünleri “çapraz iğne, sarma, yüzeysel pesent, hesap işi, kum iğnesi, muşabak, mürver, tel kırma, ajur, Silifke işi, antika, Hristo teğeli” teknikleriyle yapılmıştır (Barışta, 2001: 49). Kaynak Kişilere, “Çeyizlerde daha çok hangi iğne tekniğini kullanıyorsunuz?” sorusunu yönelttiğimizde büyük bir kısmı teknik adı bilmediğini, annesinden, anneannesinden, babaannesinden, ablasından, komşusundan ya da arkadaşlarından nasıl gördüyse onu taklit ederek yaptığını ifade etmiştir (K.K.42; K.K.57;

K.K.64). Halk Eğitim Merkezlerindeki kurslara katılan, meslek lisesi çıkışlı olan ya da bu alana özel bir ilgisi bulunan katılımcılarsa Maraş işi, tel kırma ve tel sarma, kum işi, kanaviçe işi, etamin işi, kum işi, kurdele işi, makine nakışları, çapraz dikiş, düz dikiş, Hristo, verev pesent, düz pesent, iğne ardı, mekik işi, kordon yürütme, antika, oyma ve Çin işi tekniklerini kullandıklarını ifade etmiştir.

“Hepsinin iğnesi farklı. Kanaviçe etamin iğnesi. Örgü şiş. Maraş işi makine iğnesi. Tel kırma iğnesi ayrı. Dantel tığ. Mekik oyası mekik.” (K.K.7)

“Düz dikiş, Hristo, verev pesent, düz pesent, iğne ardı. Ürüne göre, örneğin cinsine göre onlar da değişiyor.” (K.K.12)

“Kanaviçe, iğne oyası, kordon yürütme, makine iğnesi, Maraş işi, antika.” (K.K.17)

“Makine iğnesi, Çin iğnesini ben daha çok yaptım. Kum iğnesini herkes yapamaz. Bindallı için Maraş işi. Evlenecek olan, oğlu olan Halk Eğitim Merkezine gidip Maraş işinden bindallı işliyor gelinine.” (K.K.36)

“İğne oyası, kum işi, Maraş işi ama şimdi gözüm görmüyor, iğneye ipi bile saplayamıyorum.” (K.K.58)

İşleyerek yapılan el sanatları işleme tekniklerine göre hesap işleri ve yazma işlemleri olarak iki gruba ayrılırken (Demirbağ, 2016: 292) yapılan ürüne, kullanılan kumaş ve ip türüne göre de Maraş işi, kordon tutturma, kanaviçe, etamin, tel sarma, tel kırma, kurdele işi, antika, aplike, beyaz iş, Türk işi, kum işi, boncuk işi gibi alt gruplara ayrılmıştır.

3.1.1. Maraş işi

Karton ya da mukavva gibi sert kağıtların üzerine çizilmiş desenlerin oyulup sık dokuması olan kadife, canfes, atlas, tafta, saten gibi kumaşa sabitlendikten sonra bu desenlerin üst kısımlarının sim ipliklerle sarılıp işlenmesine Maraş işi denmiştir (Sivaslıoğlu, 2014: 50). Maraş işinin ağır olması sebebiyle sarkmaması ve tok durması için pamuklu kumaşlarla da astarlanmıştır (Demirbağ, 2016: 293). Sırma işi, sim sırma işi, bastırma işi, mukavva işi gibi adlarla da anılan Maraş işinin yapımında sim iplik, sırma iplik, dayanıklı kumaşlar, balmumu, tırtıl, cülde (tezgâh), askı, çıkırık, makaralık, oyma bıçağı ve biz malzemeleri kullanılmış (Karaoğlu, 2019: 206-208); düz sarma, verev sarma, yarma sarma,

delikli sarma, düz pesent, verrev pesent, balıksırtı, hasır iğne, pamukla kabartma, pamuk iple kabartma, tırtıl ve kurtla sarma, pul dikme, boncuk dikme ve bunların bir arada bulunduğu farklı tekniklerle işlenilmiştir (Köklü, 2002: 136-143).

Bindallı, haşlama, salon takımları, salta, cepken, minder, yatak örtüsü, bohça, seccade, ayakkabı, çanta ve turistlik aksesuarların yapımında kullanılan Maraş işinde kır çiçekleri, papatya, gül, karanfil, nar çiçeği, lale, küpe çiçeği, mine çiçeği, yıldız çiçeği, asma dalı, sarmaşık, yaprak gibi bitkisel süslemeler; vazo, kurdele, fiyonk, saksı gibi nesnelerle süslemeler ve geometrik desenlerle süslemeler yapılmıştır (K.K.9; K.K.38; K.K.43; K.K.55).



Fotoğraf 9. Maraş işiyle yapılmış haşlama



Fotoğraf 10. Sandık örtüsü olarak kullanılan ve Maraş işiyle yapılmış bohça



Fotoğraf 11. Maraş işiyle yapılmış terlik ve ayakkabı torbası



Fotoğraf 12. Yüzeyi Maraş işiyle işlenmiş ayakkabı

3.1.2. Kordon Tutturma

Altın sarısı ya da gümüş rengi ipliklerin, birkaç kez kendi etraflarında döndürülmeleriyle kordon ipi oluşturulur. İplerin kendi etrafında döndürülmesi ve bükülmesinin yanı sıra örülmesiyle de kordonlar yapılmıştır (Köklü, 2002: 176; Oyman, 2008: 997). Bu kordonların, bir kumaş üzerine belli desenler oluşturacak şekilde serilip çok daha ince olan bir iple dikilmesi işine de kordon tutturma ya da kordon yürütme adı verilmiştir (Oyman, 2008: 998-999).

Kordon tutturmayla müstakil ürünler yapıldığı gibi diğer el sanatlarıyla yapılmış ürünlerin kenarlarının süslenip kıyılanması için de kordon tutturma işi yapılmıştır. Beypazarı'nda daha çok yöresel kıyafetlerin yapımında bu sanatla karşılaşmış; cepken, bindallı, haşlama, kuyruklu, ağıçalık ve saltaların yapımında, su yolu gibi motiflerin işlenmesinde kullanılmıştır (K.K.3; K.K.4; K.K.12; K.K.76).



Fotoğraf 13. Kordon tutturmayla yapılmış salta



Fotoğraf 14. Kordon tutturmayla işlenmiş cepkenin kolu

3.1.3. Kanaviçe ve Etamin

Çapraz dikiş anlamında olup “çarpy işi” olarak da adlandırılan ve basit iğne teknikleri arasında yer alan kanaviçe (Eronç, 1984: 45); dokuma arasındaki boşlukları gözüken ya da iplikleri sayılabilen gözenekli kumaşlar üzerine daha çok çapraz puanlamalarla yapılmıştır (Ganderton, 2009: 117). Kumaş olarak keten saten, yün tela, patiska, ipek, terilen ve yöresel dokumalar tercih edilmiş (MEB, 2011a: 20); işleme ipi için pamuklu ipler başta olmak üzere orlon, trilobal polyester, moher, floş, viskon, suni ipek, muline, merserize, naylon ve simli ip gibi her çeşitli ipler kullanılmıştır (İlker, 1992: 19).



Fotoğraf 15. Etamin işi

Desen ve motif, kumaşa göre ayarlanarak kumaşın gözeneklerinin sayılmasıyla ilk noktadan itibaren soldan sağa, aşağıdan yukarıya doğru verev adı verilen eğik çizgilerle desen ve motive ait sıranın bitiminde bu sefer aynı satırda sağdan sola doğru verevler atılarak kanaviçenin puanlamalarını oluşturan çarpılar, bu çarpılarla da desen ve motifler oluşturulmuştur (Can, 2017: 324). Gözenekleri sayılmayan kumaşlaraysa “kanaviçe bezi” adı verilen bez geçirilmiş ve bu bezin gözeneklerine göre işleme yapılmış, işleme tamamlandığında bu bezin iplikleri sökülerek desenin alttaki zemin kumaşa kalması sağlanmıştır (Koçak, 2021: 242).



Fotoğraf 16. Kanaviçe işiyle işlenmiş bohça, seccade, el havlusu, mutfak havlusu

Beypazarı çeyiz geleneği içinde, ev dekorunda kullanılacak eşyaların yapımında sıklıkla tercih edilen kanaviçeyle sedir örtüsü, oda takımları, masa ve sehpa örtüleri, nevresim takımları, karyola etekleri, yastık ve kırlent kılıfları, yorgan ağızları, seccadeler, seccade ayaklıkları, elbise örtüsü, perde, torba ve çantalar, mutfak peçeteleri ve bohçalar işlenmiştir (Altun, 2004: 58; K.K.17; K.K.18; K.K.21; K.K.32; K.K.40; K.K.73; K.K.77). Ayrıca kanaviçe işiyle yapılan, sandıklarda saklanıp gelecek kuşaklara devredilen bazı işleme desenleri kesilerek yeni eşyalara montelenerek kullanılmıştır (K.K.38).



Fotoğraf 17. Kanaviçe işinden yastık kılıfları ve karyola etekleri

Kanaviçe işinde zemin olarak daha çok beyaz ve krem tonları seçilirken kullanım alanına göre başka renklerin tercih edildiği de görülmüştür. Zemin üstüne desen ve motive uygun canlı renklerle gül, çiçek, karanfil, gelincik, yaprak, kurdele, kuş, kalp gibi birçok desen ve motif işlenmiştir. Çeşitli çalışmalarda ve Kaynak Kişiler tarafından etamin işi olarak adlandırılan iş de kanaviçe işi olmakla beraber gözenekleri daha belirgin olan etamin kumaşına yapılmasıyla farklılık göstermiştir. Kanaviçe işine genelde etamin kumaşıyla başlanmış, etaminde elini alıştıranlar diğer kumaşlarla kanaviçe işine devam etmiştir (K.K.4; K.K.65).

3.1.4. Tel Kırma ve Tel Sarma

İğne kullanarak ya da iğnesiz bir şekilde, sıklıkla altın sarısı ya da gümüş rengi tellerden oluşan ince ve enli materyalin; dokuma boşlukları ya da iplik sıralarıyla oluşan delikleri sayılabilen kumaşların üzerine işlenmesine, bu işleme sırasında her çarpı ya da artıya benzer işaretlemenin ardından makas kullanmadan tellerin kırılmasıyla yapılan işleme türüne tel kırma denmektedir (Ersoy, 1994: 159). Evde yapılan ve daha çok kadın sanatı olarak görülen tel kırma (Gören, 2021: IV), Beypazarı'nda da sıkça tercih edilmiş hem yöresel kıyafetlerin yapımında hem de gündelik eşyalarla dekoratif örtülerin yapımında kullanılmıştır. Geçmişte sıklıkla başörtüleri ve çevreler işlenirken günümüzde çevreler, tülbentler, oda takımları, havlu işlemleri, terlik ve tülbent torbaları, kına ellikleri, duvak ve pullular, Kur'an-ı Kerim çantaları, ayakkabılar, akla gelebilecek birçok örtü, aksesuar çeşitleri hatta tepsi zeminleri dahi tel kırma işiyle işlenmektedir.



Fotoğraf 18. Tel kırma işiyle yapılmış masa örtüsü



Fotoğraf 19. Tel kırma işiyle yapılmış tepsi



Fotoğraf 20. Tel kırma işinden gelin duvağı

Tül, bez, çarşaf, tülbent, mermerşahi, şifon, jorjet, grepdemur, saten, tafta, keten, yöresel dokumalar ve her türlü kumaşa işlenebilen tel kırmanın işlenmesinde daha çok tül tercih edilmiştir (MEB, 2007a: 4-9; K.K.03; K.K.07). 1,5mm enindeki teller genelde altın sarısı, gümüş ve bakır kıvrımlı renklerinde seçilirken bu tellerin farklı renklerinin üretilmesiyle farklı renkler de kullanılmıştır. İşleme kumaşı olarak tellerin parlaklığını gösterecek, deseni örtmeyecek renkler seçilmiştir. En sık tercih edilen kumaş renkleri, tel kırmalarının genelde gelin duvaklarında ve asker pullularında kullanılmasıyla kırmızı ve bordo olmuştur. Ev dekorundaysa bordo, kırmızı, krem, lacivert başta olmak üzere birçok renk kullanılmıştır. Gelin duvağında ve asker pullusunda kırmızı tonlarının, damat ve sünnet olan çocukların pullularında kırmızı ve yeşil tonlarının, çevre gibi örtülerde krem tonlarının kullanımı bir

gelenek hâlini almışken ev dekorundaki ve yöresel kıyafetlerin hazırlanmasındaki renk tercihleri genelde kişinin beğenisine göre tercih edilmiştir (K.K.17; K.K.49; K.K.75).

Tel kırma işiyle sim sırma olarak da adlandırılan Maraş işine benzeyen tel sarma işi; telin kırılmadan devam ettirilmesiyle tel kırmadan, simli iplikler yerine telin kullanılmasıyla da Maraş işinden ayrılmıştır. Yöresel dokumalar, ipek, ince krep, keten, ipekli kumaş, pamuklu kumaş gibi yumuşak dokuya sahip olan ve iğnenin kolayca hareket edebildiği her türlü kumaşa uygulanmıştır. Tellerin iğne yardımıyla seçilen kumaşın üzerine sarılmasıyla desenler oluşturulmuştur. Tel rengi olarak daha çok gümüş, altın sarısı ve bakır renkleri tercih edilmiş; geometrik desenler, çiçekler, yöreye ait çeşitli semboller başta olmak üzere birçok desen ve motif yumuşak dokulu kumaşlara işlenmiştir (URL-5; URL-6).



Fotoğraf 21. Kasnakta yapılan tel sarma işi



Fotoğraf 22. Tel sarma işinden çevre

3.1.5. Kurdele İşı

Kurdelelerin, çeşitli kumaşların ve iplerin başka bir kumaş üzerine belli desenlere göre makine yardımıyla “altın iğne, Frenk düğümü, oyulgama, iğne ardı gl, örümcek gl, papatya tekniği, peygamber çiçeği, zincir işi iek, işleyerek gl, lale, zambak, mimoza” tekniklerinin; el ile yapılıp sonradan yerleştirmeyle “menekşe, bahar dalı, katlamalı gl, kedi merdiveni, gl, karanfil, ilmekli gl” tekniklerinin; organze kumaşlarla da “parçalı gl, verev beş yapraklı gl, yaprak tekniği” gibi tekniklerin yapılması işine kurdele işi denmiştir. Zemin kumaşının tercihi, yapılacak ürünün kullanım amacına ve üzerinde kullanılacak kurdelelerin ebatlarına, cinsine (ipek kurdele, organze kurdele, saten kurdele, telli kurdele), pul ve payetlere bağlı olarak değişmekle beraber sık ya da seyrek dokulu her türlü kumaşın üzerine uygulanmıştır (MEB, 2009: 1-6).

Kurdele işiyle ev dekorasyonunda kullanılacak her türlü örtü, çanta ve torbalar, yastık ve kırlent kılıfları sslenirken daha çok seccade ve bohça işlemelerinde uygulandığı grlmştir. Günümüzde eyiz eşyası dışında fular, şapka, şal, çanta, broş, mendil, kolye, bileklik, yüzük, küpe, düğme ve eldiven gibi çeşitli aksesuarların yapımında ve giysilerin süslenmesinde de kurdele işi tercih edilmiştir. Kişinin zevkine ve yapmak istediği renge göre zemin kumaşın ve kurdelelerin renkleri seçilmiştir. Kurdele işinde daha çok bitkisel süslemeler kullanılmıştır (K.K.1; K.K.8; K.K.18; K.K.38; K.K.49; K.K.80).



Fotoğraf 23. Kurdele işiyle işlenmiş yazma hurcu



Fotoğraf 24. Kurdele işi

3.1.6. Türk İşi

“Pesent, mürver, muşabak, dolgu, sarma, gözeme, balık sırtı, hasır iğne” teknikleriyle keten, viskon, yün tela, ipek, jorjet, grepdemur, viskon, şifon, tafta, saten ve yöresel dokumalar başta olmak üzere her tür kumaşın üzerine yapılabilen bir işleme türüdür. İşlemede muline iplik, orlon iplik, yün iplik, floş iplik, pamuklu iplik, sim ve sırma iplikler kullanılmıştır (MEB, 2014: 2-8).

Yağlık, çevre, başörtüleri, mendil ve peçeteler, karyola etekleri, yatak odası takımı, salon takımı, yastık ve kırlent kılıfları, seccade, bohça, yatak örtüsü, masa örtüsü gibi örtülerde ve yöresel giyim süslemelerinde Türk işi uygulanmıştır (K.K.12; K.K.35; K.K.36; K.K.38; K.K.63).



Fotoğraf 25. Kenarı oyalanmış ve Türk işiyle işlenmiş çevre



Fotoğraf 26. Sıralı kullanılan motifin yakından görünümü

3.1.7. Beyaz İş

Elle ya da makineyle yapılabilen, sağlam ve sıkı dokumalı kumaşların zemin seçildiği işleme türlerinden biri de beyaz iştir. Beyaz kumaşa desenin çizilmesi ya da işaretlenmesiyle beyaz iplerle işleme yapılmaktadır. Alpaka, keten, akfil, patiska, tela, jorjet, çuha gibi kumaşlar; nakış ipi, sim ipi, floş iplik ve kordon ipi gibi iplikler tercih edilmektedir. Makine iğnesi, dikiş iğnesi, kasnak ve makas gibi araç gereçlerin yanında beyaz işlemenin yapımından sonra işleme içinin tekniğe uygun olarak oyulması için de ciğer deldi kullanılmaktadır. Oyulması sebebiyle “oymalı” adıyla da bilinmektedir (MEB, 2015a: 2-16).

Birbiriyle bağlantılı olacak şekilde her türlü desen ve motifin işlenebildiği ama daha çok karanfil, papatya, kır çiçeği, yaprak ve meyveler gibi bitkisel desenlerin seçildiği beyaz işlerle; mutfak takımı, peçete takımı, salon takımı, masa ve sehpa örtüleri, perdeler, kırlent kılıfları başta olmak üzere özellikle ev dekoruna uygun pek çok çeyizlik eşya yapılmıştır (K.K.19; K.K.39; K.K.56; K.K.73).



Fotoğraf 27. Beyaz işle yapılmış ve papatya motifli hurç

3.1.8. Çin İşi (Çin İğnesi)

Sık ve düzgün dokumalı kumaşların üzerine yapılan, desenin tamamını ya da bir kısmını kaplayacak şekilde yapılıp da bakıldığında boyanmış hissini veren işleme türüne Çin işi denilmektedir. Üç ana tekniği olan Çin işinde düz teknikte tek renk kullanılmış, fantezi tekniğiyle hafif gölgeli, kıvrımlı ve içi boş hatlar yapılmıştır. Çin işinin asıl özelliğini

gösteren teknikse gerçekçi anlatım imkânı sunan gölge tekniğidir. Bu teknikle yapılan işlemede açıktan koyuya çeşitli tonlar kullanılmış, doğadaki ışık ve gölge gerçekliğine uygun renk geçişleri yapılmıştır (MEB, 2007b: 3-4).

Daha çok bitkisel süslemelerin görüldüğü Çin işinde hemen hemen her desen ve motifin işlendiği görülmüştür. Oda takımları, yatak örtüleri, karyola etekleri, yemek takımları, peçeteler, bohçalar, havlular, seccadeler, perdeler, başörtüleri, çevreler başta olmak üzere çeyizde yer alan birçok eşyaya uygulanmıştır (K.K.1; K.K.12; K.K.36; K.K.49). Günümüzde çanta, ayakkabı, terlik, şal, fular, abajur, kitap ve albüm kapakları gibi yeni uygulama alanlarına da rastlanmıştır (MEB, 2007b: 4).



Fotoğraf 28. Çin işinden yatak örtüsü

3.1.9. Kum İşi

İpek, saten, tafta, keten, patiska, akfil, jorjet, çuha, terikotan, alpaka, birman gibi sık dokulu kumaşlara makine nakış iplikleri ve sim ipliklerin makine aracılığıyla işlenmesiyle yapılmaktadır. Desenin aynı orantılı dairelerle doldurulmasına kum işi denilmiştir. Genelde zeminin tamamı doldurulurken boşlukların bırakıldığı örnekler de görülmüştür. İpliklerin yanında pul, inci, boncuk, kurt, tırtıl, straz gibi süs malzemeleri de kullanılmıştır (MEB, 2010: 3-12).

Kum işiyle oda takımları, bohçalar, masa ve sehpa örtüleri, perdeler, peçeler, havlu ve seccade işlemleri başta olmak üzere ev dekorunda kullanılabilecek birçok eşya çeyize konulmak için yapılmıştır. Günümüzde çeyizin yanı sıra şapka, şal, çanta, mendil gibi aksesuarlarda da kum işinin yapıldığı görülmüştür (MEB, 2010: 5). Bitkisel ve hayvansal süslemeler başta olmak üzere her desen ve motif uygulanmıştır.



Fotoğraf 29. Kum işinden masa örtüsü

3.1.10. Aplike

Başlangıçta parça kumaşların değerlendirilmesi yoluyla ortaya çıkan applike işi; başka kumaşlardan kesilmiş desenli parçaların sarma, Paris puanı, kordon, Türk ajuru, fisto ve Çin iğnesi teknikleriyle, zemin olarak seçilmiş kumaşın üstüne tutturulması işidir. Büyük parçalar için kapalı ya da kaplama applike teknikleri uygulanırken küçük ve fazla girinti çıkıntısı olan kumaş desenleri için açık applike teknikleri kullanılmıştır. Geometrik, bitkisel ve hayvansal desenler kullanılmıştır (MEB, 2015b: 3-22).

Aplike işinde ipek, desenli kumaşlar, kadife, saten, tafta, keten, patiska, pelüş, polar, opal, akfil, jorjet, çuha, pamuklu kumaş gibi kumaşlar tercih edilip parça kumaşla zemin kumaş arasında doku, desen ve renk uyumu aranmıştır. Bu işle daha çok yatak odası

takımları, karyola takımları, yorgan ve yastık kılıfları, bebek battaniyesi gibi eşyalar yapılmıştır (MEB, 2015b: 11).

3.1.11. Antep İşi

Dokuma kumaşlarda işlemenin yapıldığı alanlardaki ipliklerin çekilmesiyle yapılan işe Antep işi denilmektedir. Kendi içinde çekilen ve bırakılan ipliklerin sayısına ve durumuna göre mercimek ajuru, ciğerdeldi, cemelyan, örümcek, çitime, badem ve kartopu gibi farklı teknikler kullanılmıştır (MEB, 2008: 3-4).

Şifon, krep, demor, ipek gibi kumaş türleri üzerine yapılan Antep işinde genelde beyaz ve krem renkleri tercih edilmiştir. Bitkisel, hayvansal ve geometrik süslemeler görülmüştür (Öner, 2017: 242).

3.1.12. Diğer İşler

Çeşitli işleme türlerinin yapımından sonra temizleme tekniği olarak da kullanılan antika işinde dokuma kumaşın ipliklerinin çekilmesi ve ortada kalan ipliklerin belli gruplar hâlinde bağlanmasıyla antika işi yapılmıştır. Antika işi, ipliklerinin çekip bağlanma imkânı olan bütün kumaşlara uygulanmıştır. Masa ve sehpa örtüleri, peçeteler, oda takımları, sandık örtüsü, mutfak takımı gibi örtülerin özellikle kenarları bu işle temizlenip kıyılanmıştır²⁰ (URL-7; K.K.17; K.K.18; K.K.43).

Kasnak yardımıyla isteğe bağlı seçilmiş bir kumaşın üstüne, tığ ya da iğnelerle boncukların yerleştirilip çeşitli desen ve motiflerin oluşturulmasına boncuk işi denmiştir. Boncuk işi kendi başına yapıldığı gibi diğer işleme türlerinde de yardımcı süsleme unsuru olarak yer almıştır.

Gelinin kına gecesinde ve düğünde başına taktığı kırmızı örtüde, damadın ve sağdıcının omuzlarına örttüğü yeşil ve kırmızı örtülerde, asker uğurlamasında askerin, sünnet töreninde de sünnet olacak çocuğun omzuna örttüğü daha çok kırmızı bazen de yeşil olan örtülerde tel kırma işinin yapılması gibi pul işi de yapılmıştır. Pullar makineyle ya da

²⁰ Kıyılamak, bir alanın kenarı boyunca gitmek, kenarlarını çevrelemek anlamına sahipken kumaş benzeri bir örtüyü kıyılamak da o kumaşın hem sökülmesini engellemek hem de güzel durmasını sağlamak için makineyle yapılan overlok işine benzer bir işi yapmaktır.

elle belli desenler doğrultusunda ince bir yapısı olan tül kumaşa işlenmiş, işlemenin pulla yapılmasından ötürü de bu örtülere pullu adı verilmiştir. Pul işi boncuk işiyle birlikte yatak örtülerinde, çantalarda, havlu işlemelerinde, yöresel giysilerde, oda takımlarında, bohça işlemelerinde, her türlü dekoratif örtülerde ve aksesuarlarda süsleme amacıyla da kullanılmıştır (MEB, 2011b: 3).

“Eğrilce, dalgalı, bükme, sutaşı, parapara, parapul, pul, boncuk düğme, tentene”, inci, boncuk, kurt, tırtıl ve straz gibi materyaller temel işleme türü olmasa da işlemlerde süsleme amaçlı kullanılmıştır (Barışta, 2001: 42).



Fotoğraf 30. Kurdele ve boncuk işiyle işlenip sutaşı ve organze kurdeleyle kıyılanmış havlu

Kumaş üzerine çeşitli iplerin iğneye sarılarak kumaşa geçirilmesiyle yapılan, üç boyutlu desen ve motiflere imkân tanıyan ve günümüzde sık sık tercih edilen bir diğer işleme türü de rokoko adı da verilen Brezilya işidir. Floş iplikler ve rayon iplik daha çok tercih edilirken farklı ipliklerle yapıldığı da görülmüştür. Havluların, bohçaların, çantaların ve evde kullanılan diğer örtülerin işlenmesinde kullanılmış; sarma ve düğümlleme teknikleriyle çeşitli çiçekler, güller, laleler, yapraklar, tomurcuklar ve diğer bitkisel süslemeler yapılmıştır (URL-8; K.K.75).



Fotoğraf 31. Gül, çiçek ve yaprak motifleriyle, Brezilya işiyle işlenmiş havlu

3.2. Örerek Yapılan Ürünler

İpliklerin ilmekler hâlinde birbirine bağlanarak bir kumaşı ya da bir dokuyu oluşturmaya örme denmektedir (Biret Tavman, 2006: 2). Başta temel giyinme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere parmaklarla yapılan örme işi, zamanla süslenme ihtiyacına cevap vermeye başlamış, şiş ve tığ gibi araçlarla gelişerek toplumsal ve kültürel özellikler taşıyacak ürünlerin yapımında kullanılmıştır (Güzel ve Oskay, 2017: 200). Giyinmenin yanı sıra dekoratif ev eşyalarının yapımında kullanılan örme, çeyiz geleneğinde yer alan önemli el sanatlarından biri olup kullanılan ipin kalınlığına, ipin türüne, örme işinde kullanılan materyale, yapılacak ürüne ve ürünün kullanım alanına göre gruplandırılmıştır (Bülbül Oğuz, 2021: 490). Tığ ve şiş örgüsü sık kullanılsa da oklava örgüsü, firkete örgüsü, çubuk örgüsü gibi farklı materyallerin kullanımıyla, bu materyaller üzerinden ilmeklerin artırılmasıyla yapılan örgüler de görülmüştür.

Kaynak Kişilere örgüyü ne sıklıkla yaptıkları sorulduğunda bu işi sık sık yaptıkları, bu işin çeyizlerin olmazsa olmaz parçası olduğunu aktarmışlardır. “Örgü çeyiz ürünleri nelerdir?” sorusunaysa patik, çorap, pantolon, kazak, süveter, yelek, hırka, şal, elbise, bluz, şapka, uçkur, oyalar ve alt üst takımları gibi giyim eşyalarıyla (K.K.1; K.K.2; K.K.3; K.K.5; K.K.7; K.K.7) oturma odası takımı, salon takımı, mutfak takımı, yatak odası takımı, karyola etekleri, masa örtüleri, çarşaf kenarları, perde, bohça kenarları, havlu kenarları, lif, elbezi, battaniye, seccade, peçeteler, vitrin takımları, buzdolabı örtüsü, televizyon örtüsü, masa

örtüsü (K.K.3; K.K.5; K.K.8; K.K.13; K.K.15; K.K.40) gibi ev ihtiyacına ve dekoruna yönelik eşyalar sayılmıştır. Kaynak Kişilerin cevaplarından bazıları şöyledir:

“Dantel, peçeteler, kazaklar, elbezileri, çaydanlık örtüleri.” (K.K.16)

“Salon takımları, havlu kenarları yapılıyor, bohça yapılıyor, bohça köşeleri ve kenarları yapılıyor, seccadeler örülüyor geçiriliyor. Çarşaf dantelleri çok gündemde şimdi, pikelere geçirilecek danteller örülüyor. Nevresim takımlarına geçirmek için danteller örülüyor. Danteller gerilemişti ama şimdi bu yıl öne çıkmaya başladı. Yapılan işlerden mi kaynaklanıyor bilmiyorum. Şu an dantel çok örülüyor ve yapılıyor. Çocuk yelekleri, lif, patik, şal, yelek olmazsa olmaz burada.” (K.K.38)

“Yelek, kazak, danteller, lifler, Nallıhan iğne oyası, süveter, havlu kenarları, şal, seccadeye dantelden ya da iğne oyasından örgü yapılıyor, patik, çorap. Patik çeyizin olmazsa olmazı.” (K.K.55)

“Oya, boncuk, mekik şimdi kaydırma var. Ben tığ oyası ile mekiği bilirim. Dantelleri birimizde görünce hepimiz örerdik aynı şeyi. Aynı eve mi gelin olacaz diye aynısından örerdik. Atkılar, kuşak, kazak, Kuran kabı, gaz lambasına kap, akla gelen her bir şey örülür.” (K.K.70)

Desen ve motifleri yönüyle zengin içeriği olan, yaygın olarak kullanılan örgü işi, el örücülüğü ve makine örücülüğü olarak ikiye ayrılmış; çalışmamızda ince alanımızı oluşturan el örücülüğüse kullanılan yardımcı araçlara göre “tığ, şiş, mekik, firkete ve iğne örücülüğü” olarak gruplandırılmıştır (Akpınarlı, 1997: 157).

3.2.1. Tığ Örgüsü

Kemik, ahşap ya da bir metal çubuğun üst kısmının çengelli olmasıyla tığlar elde edilir. Bir tığa geçirilen iplik ilmeğiyle zincir adı verilen zemin üzerinden örgü devam ettirilerek motifler oluşturulur. Kolay öğrenilmesi ve öğretilmesi sebebiyle çeyiz hazırlayan kadınların çocukken öğrendiği ve kendi çocuklarına da küçük yaşlarda öğrettikleri el sanatlarından birisi de tığ örgüsüdür (MEB, 2011c: 1).

Tığ işiyle daha çok ince iplerle dantel ve oya işleri başta olmak üzere hem insanın giyim ve süslenme ihtiyacını karşılayacak yelek, patik, şal, oya, lif gibi eşyalar hem de ev

ihtiyacına ve dekoruna yönelik havlu kenarı, oda takımları, perde ve masa örtüleri gibi eşyalar örülmektedir.



Fotoğraf 32. Tığ örgüsüyle örülmüş, kuş motifli dantel havlu kenarı



Fotoğraf 33. Tığ örgüsüyle örülmüş, gül motifleri kullanılan dantel perde



Fotoğraf 34. Dantel işinden gül ve sarmaşık motifli masa örtüsü

3.2.2. Şiş Örgüsü

Kemik, ahşap ya da metal bazen ucu çengelli bazen de ucu çengelsiz en az iki çubuğun birbirine geçirilen çoğunlukla yün, bazen de ipek ya da suni ipliklerle, “kendi üzerine bükülüp, kıvrılarak meydana getirdiği” ilmeklerle bir işin yapılmasına şiş örgüsü adı verilmiştir (Şen, 2004: 66; Akpınarlı, 1997: 157). Şiş örgüleri, tığ örgüleri gibi zincir üzerinden değil, ilmekler üzerinden genişlemiştir. Şişlere geçirilen ilmekler artırılarak, eksiltilerek, ters düz yapılarak çeşitli desen ve motifler oluşturulmuştur. Şiş örgüsünde genelde kalın ve yün iplikler kullanılarak ihtiyaca yönelik eşyalar ve giysiler örülmektedir.

Evlenecek kız ve ailesi tarafından örülen damat süveteri, kayınvalide tarafından gelin için örülen yelekler, düğün sonrasında el öpme ziyaretlerinde akrabalara hediye edilecek patik ve çoraplar çeyizlerde yer almıştır. Çeyiz hazırlayanların isteklerine göre şiş örgüsüyle yapılan diğer eşyalar da çeyize eklense de günümüzde şiş işiyle yapılan örgülerin yeri diğerlerine göre daha da azalmıştır. Eskiden baştan ayağa kadar giyilecek her giysi ve evi örtecek her örtü örülürken fabrikalaşmanın getirisiyle ihtiyaca daha hızlı cevap veren, daha kolay ulaşılan, zamandan tasarruf sağlayan hazır ürünler tercih edilmektedir (K.K.1; K.K.18). Günümüz çeyizinde damat süveteri bohçaya konulmazken örgü çorapların yerini hazır çoraplar almış, kayınvalide gelini için çeşit çeşit yelek örmüş olsa da bunların çok fazla giyilmeyip sandıkta bekletildiği tespit edilmiştir.



Fotoğraf 35. Şiş örgüsünden çoraplar



Fotoğraf 36. Gelin çeyizi için örülmüş yelek çeşitleri

3.2.3. Makrome Örgüsü

Makrome, kalın iplerle araç kullanmadan elle yapılan bir çeşit örgüdür. Kapı veya pencere koluna, sandalye sırtına bağlanan ya da makrome tahtasına geçirilen ipler, sağ elle sağdaki ipin, sol elle de soldaki ipin takip ettirilmesiyle ve düğüm atılması yoluyla yapılmaktadır (MEB, 2011ç: 5). Makromede normal düğüm, inci düğüm, çim düğümü gibi düğümler kullanılarak motifler ve desenler oluşturulmaktadır. “Basit örümcek, sıralı örümcek, çaprazlı örümcek, pikolu örümcek, dalga örümcek” gibi adları alan düğümlene şekilleriyle bir bütün oluşturulmaktadır (Yazar, 2005: 129-130).

Beypazarı'nda Halk Eğitim Merkezinde kursa katılan bazı katılımcılar bu yolla da çeyiz ve ev dekorasyonu için çeşitli eşyalar üretilmiştir. Çanta, şapka, hamak, sehpa, sehpa ve masa süsü, örtü, yastık ve kırlent kılıfı, perde, sarkaç gibi çeyizde ve gündelik hayatta kullanılabilecek eşyalar yapılmıştır (K.K.1; K.K.49; Yazar, 2005: 129-133).



Fotoğraf 37. Makrome işinden gazetelik

3.2.4. Oya İşi

“İğne, tığ, mekik, fırkete, koza, mum, boncuk ve dokuma kumaş oyası” gibi türleri bulunan oyaları, “Türk danteli” olarak da adlandırılmaktadır. Bir kumaşın ya da herhangi bir örtünün çevresini kaplamak, kıyılamak için kullanılan, kenar ipliklerini temizleme tekniği olarak da görülen oylar pamuk, naylon ya da suni ipliklerle örülür. Daha çok tülbent, çevre ve bazı bohçaların kenarları oyalanırken perdelerin, fularların, masa ve sehpa örtülerinin de oyalandığı görülmüştür (Yazar, 2005: 123-125).



Fotoğraf 38. Farklı tekniklerle örölmüş oyalar



Fotoğraf 39. Farklı tekniklerle örölmüş oyalar



Fotoğraf 40. Farklı tekniklerle örölmüş oyalar

Oyalarda çevreleyeceği kumaşın, yazmanın, örtünün ya da bu örtülerin kullanılacağı diğer eşyalarla arasındaki uyumu dikkate alınarak örnekler seçilmiş; güller, papatyalar, karanfiller, menekşeler, meyveler, sebzeler, yapraklar, kelebekler başta olmak üzere kumaşın kendisi ya da çevrede bulunabilen ve hayal edilip örgüye aktarılabilen her desen kullanılarak iki ya da üç boyutlu oylar örülmüştür (Özbaşı, 1997: 120). İnce ve geniş örnekleri olan oyların daha sağlam ve daha dik durması için at kılı, tel ya da misina kullanılmış, örme işi bittikten sonra da “yumurta akı, şeker, kitle, zambak veya jelatinle” yapılan iş sabitlenmiş ve sertleştirilmiştir (Yazar, 2005: 125).



Fotoğraf 41. Yazmanın içindeki renk ve çiçeklerden hareketle örülmüş oya

Beypazarı yöresinde boncukların da kullanıldığı domdom kurşunu, para oyası, kırk ayak ya da kırk basmak oyası, su taşı, subay sürmesi, doktor gözü, pirinç oyası (K.K.7; K.K.32; K.K.80); mekik oylarında elti eltiye göt döndü, elma çiçeği, yıldız göbeği, söğüt yaprağı, mezar taşı (K.K.7; K.K.70); iğne oyasında zürafa, kaya, kuş kafesi, kaz ayağı, fıstık, domates biber oyası, melek oyası, İngiliz bayrağı, maydanoz yaprağı, buğday (K.K.32; K.K.55; K.K.74; K.K.75); tığla kiraz, pisi pisi, kel baş, menekşe, şemsiye, Türkan Şoray kirpiği, bal peteği, tren yolu, ters düz, kavak yaprağı, meşe yaprağı, gül (K.K.7; K.K.68; K.K.72) gibi örneklerle oylar yapılırken aynı örnekler başka tekniklere de uyarlanmıştır. Oyanın örülmesinde kullanılan tığ, iğne, mekik ve firkete gibi araçlar değişse de benzer motifler yapılmış, böylece örneklerde çeşitlilik sağlanmıştır.



Fotoğraf 42. İğne oyası ile hazırlanmış havlu kenarları

3.3. Dokuyarak Yapılan Ürünler

Göçebe hayatın getirisi olan dokumalar, kültürel ve sanatsal açıdan toplumun estetik anlayışını gösteren bir belge olmuştur. İlk ortaya çıktığı andan günümüze kadar her dönemden izler taşıyan, yeni özelliklerle donanan, desen ve motif kompozisyonlarıyla zenginlik gösteren dokumalar (Öztürk Tozun, 1997: 33), başta barınma ihtiyacına yönelik barınakları sıcak ve soğuk hava şartlarından, tozlardan ve rutubetten korumak amacıyla dokunmuş, zamanla süsleme yönü ön plana çıkmıştır (Şen, 2004: 43).

Yün, kıl, tiftik, pamuk, keten, kenevir ve ipek iplikler kullanılarak; çözgü ya da arış adı verilen dikey iplik gruplarıyla, bu iplik gruplarının içinden geçen atkı veya argaç denen iplik gruplarının birbirleri arasından geçip kenetlenmeleriyle ürün yapma işine dokuma denmiştir (Yazar, 2005: 23-30).

Dokumalar ya endüstriyel üretimdekine benzer metre kumaş üretimi gibi ya da yöresel dokumalardaki parça kumaş üretimi gibi olmak üzere iki farklı şekilde üretilmiştir (Atalayer, 1994: 34). Beypazarı'nda kadınların yaptığı dokumalar daha çok parça üretimi şeklindedir. İç çamaşırı, elbise, gömlek, halı, kilim, perde ve benzeri gibi örtüler ise ipek, yün, pamuk, keten, kendir ipliğiyle; elbise, şal, şalvar ve abalar gibi giysiler ise yün iplikle; çuval, heybe, torba ve çadır gibi eşyalar ise geçmişten bugüne kıl tiftik ipliklerle dokunmaktadır (Yazar, 2005: 30).



Fotoğraf 43. Dokuma çuval



Fotoğraf 44. Halk Eğitim Merkezi öğrencileri tarafından yapılmış dokuma örtüler

Beypazarı'ndaki çoğu evde dokuma tezgâhlarının olmaması, dokuma tezgâhı olmadığı için kolayca öğrenilip öğretilmemesi sebebiyle dokuma işi, kurslara gidilerek öğrenilmiş ya da bilen kişilere yaptırılmıştır. Kaynak Kişilere “Dokuma çeyiz ürünleri nelerdir?” diye sorulduğunda ev dışındayken İslamiyet'teki tesettüre uymak ve vücut hatlarını örtmek amacıyla kullanılan, bir tür çarşafa benzeyen bürgülerin çeyizlere konulduğu belirtilmiştir (Koçu, 1969: 47). Yeni evlenen gelinin evlendikten sonra kullandığı ve onun yeni gelin

olduğunu gösteren, kayınvalidesi tarafından alınıp gelinin çeyizine konulan ipekli gelin bürgüsünün yanında kilim, halı, kuşak, kolon, sofrası bezi, örtüler ve oda takımları, çuval, heybe, giysilik kumaş, seccade, çevrelik kumaş, hamam beyazı, peştamal, sedir örtüleri ve gündelik bürgüler de dokunarak çeyizlerde yer almıştır (K.K.21; K.K.27; K.K.36; K.K.38; K.K.44; K.K.49; K.K.56; K.K.70; K.K.79).

“Kilim, halı, örtüler, kanepeler, koltuk örtüleri, peştemaller, çevreler de dokuma. Çarşaf dokumalar varmış bak Ayşe, çarşaf da dokumadan olurmuş eskiden, şile bezi gibi dokunurmuş.” (K.K.8)

“Çarşaf, baş örtüsü, kilim, peştemaller, alaca donluk, bürgü. Rahmetlik Hava teyzem olaydı, o iyi bilirdi.” (K.K.17)

“Göynek, pijamalar için kumaş, kilim, halı, seccade de dokunurdu. Çarşaf, dokuma çuvallar, kıyafetlik, başka şu an yok.” (K.K.18)

“Beypazarı’nda soft kumaş denilen Beypazarı’na has bir dokuma kumaşı varmıştı. Her evde yapılır, dokunur ve o kumaştan bayanlara ve erkeklere kıyafet dikilirmiş. Şimdi Halk Eğitim Merkezinde yapılıyor. Bu kumaştan çeyizlik ürünler hazırlanıyor. Çarşafklar, ipek bürgü dokunur; eskilerde yeni gelinler örtermiş. Bu bürgüyle el öpmeye gidermiş. Hamam için hamam beyazı, ince kumaşa gümüş tel kırmayla işlenir, düğünden önce arkadaşlarla eğlenilirmişti gelin hamamında. Tülbent gibi ince beyaz örtü dokuması.” (K.K.35)

“Bolu tarafında çarşaf takımları, halı, çantalar, mutfak örtüleri, antikalar.” (K.K.43)

“Gelin bürgüsü, salon takımı, konsol takımı var ipek dokumalardan. Seven perdesine kadar yaptırıyor. Bilmediğim için yapmadım da yaptırmadım da.” (K.K.54)

“Kilim, seccade, beşik örtüsü, çuval. Annem heybe, çuval, çul, harar dokurdu. Öğrenmedik, demek ki âdet kalkacakmış. Yünden olan çeyiz halılarımı hep güveler yedi. Kullanılmadığı için her şeyin naylonu çıktı. Bakmayı bilemedik.” (K.K.80)

Yörede yapılan dokuma işlerinde genelde atkı ve çözgülerdeki farklı renklerin tercih edilmesiyle çizgili, kareli ya da geometrik desenlere yer verilmiştir. Kaynak Kişilere “Dokuma çeyiz ürünlerinde hangi desen ve motifler kullanılmaktadır?” sorusu sorulduğunda yerel desenler, uzun çizgiler, yollar, çubuklar, kareler, geometrik desenler, çiçekler, güller, laleler, karanfil, başak, su yolu, yaprak, hayvan figürleri, eli belinde, tılsım, göz, koç, koç

boynuzu ve geyikli motiflerin kullanıldığı cevabı alınmıştır (K.K.11; K.K.13; K.K.16; K.K.17; K.K.18; K.K.25; K.K.34; K.K.36; K.K.43; K.K.44; K.K.49).



Fotoğraf 45. Gelin bürgüsü



Fotoğraf 46. Yüzü kilim motifleriyle işlenmiş dokuma çuval



Fotoğraf 47. Kare desenli dokuma pantolonluk kumaş çizgili dokuma çarşaf

3.4. Boyayarak Yapılan Ürünler

Desen ve motiflerin, doğal ya da kimyasal boyaların fırça ya da kalem gibi araçlarla kumaşa aktarılma işine kumaş boyama sanatı denmektedir. Boyanın daha kalıcı olması ve kumaşa daha iyi işlemesi için naylon karışımı az olan kumaşlar tercih edilmiştir. Başlangıçta “kına, safran, çivit, kırmızı böceği” gibi bitkisel ve hayvansal boyalar tercih edilirken kimya sanayiinin gelişimiyle madensel ve sentetik boyalar da kullanılmış, el emeğiyle boyamalar yapılmıştır. Fabrikalaşma sonucu elle boyama işi azalmıştır (URL-9).

Boyama işiyle tülbentler, çantalar, fularlar, oda takımları, çeşitli örtüler ve seccadeler renklendirilmiştir. El becerisi ve yetenek gerektiren bu iş; işleme, örme ve dokuma işlerine göre daha az zaman aldığından, ürünlerin daha hızlı elde edilmesinden ötürü çeyiz yetiştirmek isteyen genç kızlar tarafından sıklıkla tercih edilmiştir (K.K.19; K.K.35). İşleme, örgü ve dokumada kullanılan desen ve motifler boyamada da kullanılmış; çiçek, gül, lale, karanfil, sarmaşık, kiraz, nar gibi bitkisel desenlerle güvercin, tavus kuşu, serçe gibi hayvan desenleri de çizilip boyanmıştır (URL-9, K.K.19).



Fotoğraf 48. Boyama işiyle sarmaşık desenli seccade



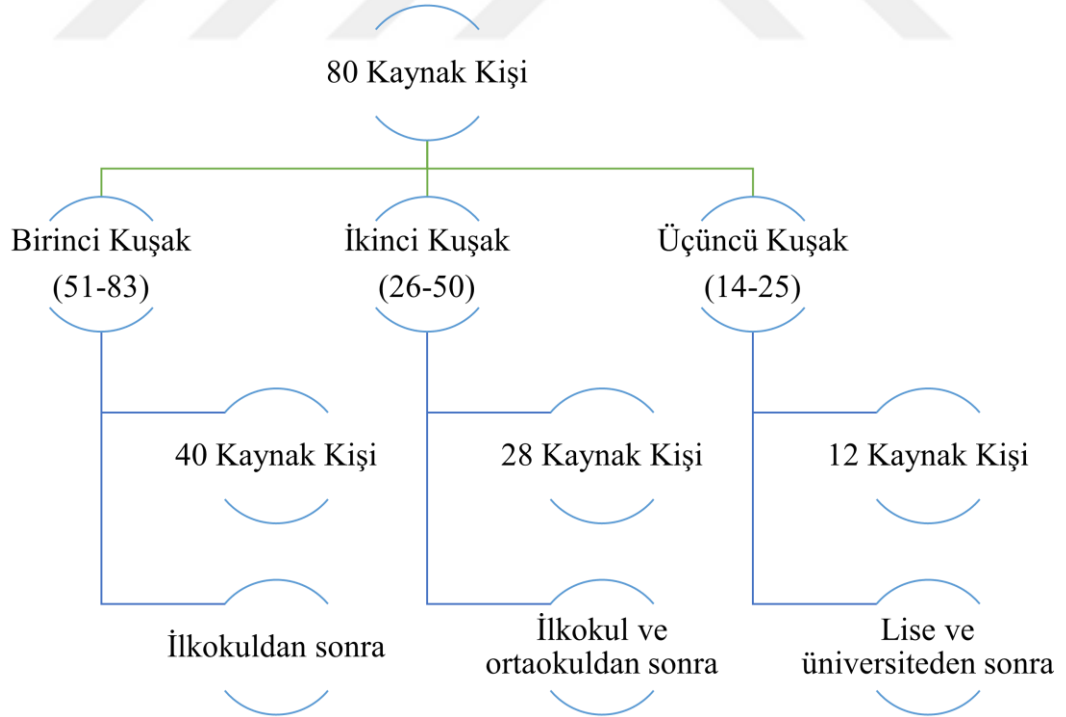
Fotoğraf 49. Yöresel bürgü desenleriyle örtü boyama işi



Fotoğraf 50. Boyama işiyle fiskos örtüsü

4. BÖLÜM: KÜLTÜREL BELLEK ALANI OLARAK EL SANATLARININ AKTARIMINDA KADININ YERİ

Hatıraların “hem durulaşmasını hem de aktarılmasını” (Nora, 2006: 32) sağlayıp yaş, tarihsel yaşanmışlık, soyağacındaki konum, deneyim ve dönemsel ortaklıklarıyla; aynı eğilimlerle düşünce, hâl, tutum, tavır ve davranış ortaklığı gösteren bireylerin gruplandırılmasına “kuşak” denmektedir (Fietze, 2006: 233; Mannheim, 2018: 320). Bu kuşakların birbirinden ayrılmasında tarihî olaylar ve yaşanmışlık faktörleri belirleyici olmakla birlikte (Mannheim, 1952) “anneanne/babanne-anne/gelin-kız”, akraba, arkadaş ve komşu gruplarında bulunan kadınlarla yaptığımız çalışmada kuşakların belirtilmesinde soyağacındaki konum ve yaş grupları dikkate alınmıştır. Gönüllü olarak çalışmamıza katılan 80 kadın 14-83 yaş aralığındadır. 51-83 yaş aralığındaki 40 Kaynak Kişi yaşlı kuşak olarak adlandırılan “birinci kuşağı”, 26-50 yaş aralığındaki 28 Kaynak Kişi orta kuşak olarak adlandırılan “ikinci kuşağı”, 14-25 yaş aralığındaki 12 Kaynak Kişi de genç kuşak olarak adlandırılan “üçüncü kuşağı” oluştursa da yaşla beraber kadının ailede ve soy ağacındaki konumu da dikkate alınmıştır.



Şekil 1. Kuşakların yaş aralığı ve çeyiz hazırlığına başladıkları dönemler

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireyin cinsiyetine göre ondan beklenen hâl, tavır, durum, davranış ve düşüncü ifade ederken; bireyler kişilik ve kimliklerini bu beklentiler doğrultusunda şekillendirmiştir. Toplumun beklentisi doğrultusunda gerçekleştirilen cinsiyet rolleri uzun yılların şekillendirdiği “geleneğin” sonucu oluşurken aynı zamanda hem geleneğin devamlılığını sağlamış hem de ürünlerini meydana getirmiştir (Berktaş, 2014: 16; Şahin, 2019: 244-245).

Gelenek, bir kuşaktan diğer kuşağa aktararak sürdürülen alışkanlıklardır. Çeyiz geleneği olarak adlandırılan ve bu gelenek etrafında yapılan el sanatları da sürdürülebilirlikleriyle dikkat çekerek kuşaklar arasında aktarılıp yaşatılmaktadır. Zanaatlar olarak da adlandırabileceğimiz ve daha çok para kazanmak amacıyla icra edilen el sanatları toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında maddi getirisiyle erkek görevi olarak görülürken; özellikle bir annenin veya gelinlik çağına gelmiş genç kızın para kazanma kaygısı olmaksızın çeyiz geleneği etrafında yaptığı el sanatlarıysa kültürel içeriğiyle kadın görevi olarak görülmüştür.

Çiftlerin birlikteliği sonucu meydana gelip toplumu oluşturan en küçük birlik ailedir (TDK, 2009: 45). Birey doğduğunda ilk önce bu grubunun üyesi olup kendi cinsiyet türüne göre ya annesini ya da babasını gözlemleyerek taklit etmekte, gördüğü davranışları benimseyerek gördüğü cinsiyet rollerine göre öğrenme ve kültürlenme işini gerçekleştirmektedir (Şahin, 2019: 234-235).

Kadın ailenin oluşumunda, ev içi düzende, çocukların yetiştirilip sosyalleştirilerek topluma kazandırılmasında, aileye ve çocuklara rehber olmada annelik rolüyle erkeğe göre daha etkiliyken “kültürel ve toplumsal mirasın” sonraki kuşaklara aktarılmasında da önemli görevler üstlenmiştir (Şenol, 2018: 24; Tayanç, 2010: 1). Kadınlar çeyiz hazırlama geleneği sürecinde bilginin kaynağı, üreticisi, uygulayıcısı, koruyucusu ve aktarıcısı olmuştur.

Çalışmamızın bu bölümünde aktarım sürecinin kimler arasında, hangi ortamda, hangi yollarla, hangi amaçlarla nelerin aktarıldığı ve nelerin aktarılamadığı ele alınmıştır. Özellikle anne konumunda bulunan kadının gelenek aktarımındaki ve el sanatları eğitimindeki rolü üzerinde durulmuştur.

4.1. Çeyiz Geleneğinin Aktarıcıları

Kuşaktan kuşağa aktararak toplum hafızasında yer edinip içinde bulunduğu zamana ve mekâna göre sosyal ihtiyaçları karşılayıp toplumsal düzenin oluşmasına yardımcı olan değer, bilgi, düşünce, tavır, davranış ve deneyimler geleneğin parçalarıdır. Bu parçaların yaratılıp yaşatılması ve aktarılması; meslek, dil, din ve kendi grubu tarafından oluşturulan gelenek ortaklığı bulunan halk (Dundes, 2003: 10) tarafından gerçekleştirilmektedir.

Çeyiz geleneği; evlenmesi düşünülen gençlerin hem ev hem de kendi ihtiyaçlarına yönelik yaptıkları hazırlıkların nesiller boyu tekrarlanıp ortak bir forma dönüşmesiyle şekillenmiştir. Çeyizin ne zaman, kimler tarafından, hangi araçlar kullanılarak, nasıl hazırlanılacağı; nerede, hangi amaçla, kimlere sergileneceği; ne zaman, nereye, kimlerle götürüleceği sorularına karşılık halk tarafından gösterilen ortak tutum ve davranışlar çeyiz geleneğinin ana hatlarını oluşturmaktadır.

Çeyizin hazırlanmasında maddi ve kültürel birikimin beraber yer aldığı görülmüştür. Çalışma hayatı sonrasında elde edilen ve daha çok erkekle ilişkilendirilen maddi birikimle el emeğinden ziyade sanayi ürünü olan, hazır temin edilebilen oda grupları, dolap setleri, elektronik ev aletleri, beyaz eşyalar ve hazır giyim gibi eşyalar alınmıştır. Kültürel birikim, geleneğin aktarımıyla oluşup maddi kazançtan ziyade el emeğiyle hazırlanarak gelenekselliğin devam ettirilmesine katkı sağlayıp, kültürü yaşatıp daha çok kadınla ilişkilendirilmiş; giyimde ve ev dekorunda kullanılabilecek her türlü eşyanın yapılıp hazırlanmasında bu birikimden yararlanılmıştır.

Çocukların yetiştirilmesinden evin çekip çevrilmesine kadar birçok sorumluluğu olan kadın, önce gelin adayı olarak kendi çeyizini hazırlamış, yuvasını kurup çocuk sahibi olduktan sonra da çocuklarının çeyizi için uğraşmış, torun sahibi olduğundaysa kendisine ve çocuklarına gösterdiği aynı özenle torunlarına da çeyiz hazırlamıştır.

“Kadınlık bilgisi” olarak da adlandırabileceğimiz çeyiz geleneğine ait tecrübe, ailedeki ve çevredeki kadınlar tarafından sürekli uygulanmış, bu kültür ortamına doğan birey; çocuk yaşta görerek, duyarak ve gözlemleyerek aktarım sürecine dâhil olarak bir şeyler öğrenmeye, denemeye ve yapmaya başlamıştır. Öğrenme ve aktarma sürecinde en önemli rol annenin olmakla birlikte evde bulunan diğer kadınlar, akrabalar, komşular, akranlar, arkadaşlar ve çevredeki diğer kadınlar da bu süreçte rol almıştır.

Anneler; çocuklarının kendi işlerini kendi başlarına yapabilmeleri, başkasına muhtaç olmamaları (Benet, 1993: 98), ileride gerektiğinde ekonomik kazanç sağlamaları (K.K.29) ve iyi bir çeyizle gelin olup toplumsal kabul görmeleri için kızlarına farklı aşamaları olan çeyiz geleneğini öğretmiş, kızlarının da ellerinin yatkın olduğu el sanatlarıyla uğraşmalarını sağlamıştır (K.K.4; K.K.17; K.K.18; K.K.23; K.K.28; K.K.55).

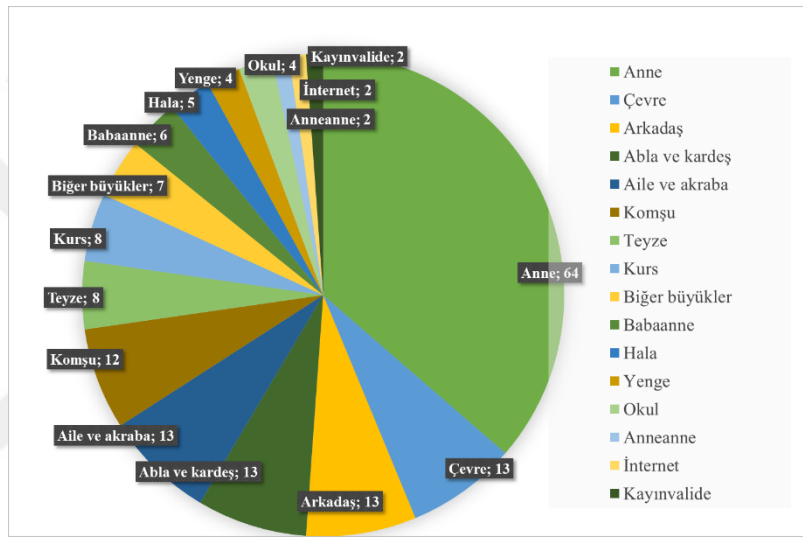
Geçmiş yıllarda aktarım sürecinde, öğretme-öğrenme, gösterme-görme eylemlerinde öğreten ve gösterenler anne, annecanne, babaanne, yenge, teyze, kayınvalide gibi yaşı büyük ya da çeyiz geleneği konusunda tecrübe sahibi kadınlar olduğu hâlde teknolojinin gelişmesi, yeni bilgilerin teknolojik araçlardan elde edilmesi ve büyüklerin de buna ilgi gösterip öğrenme istekleri sonucu yaşa bağlı olan öğretme ve gösterme hiyerarşisinde değişiklikler gözlemlenmiş; teknolojiye hâkim olan teknolojiden uzak olana, bir gelin kayınvalidesine, bir kız annesine ya da anneannesine yeni şeyler öğretebilmiştir.

Beypazarı'ndaki çeyiz geleneği ve bu geleneğin parçası olan el sanatları geleneğinin aktarıcılarını tespit etmek için Kaynak Kişilere; “Çeyiz hazırlamayı kimden öğrendiniz?”, “Çeyiz hazırlamayı çocuk ya da torunlarınıza öğrettiniz mi?”, “Çeyiz konusunda çocuk ve torunlarınızdan başka bilgi aktarımında bulunduğunuz kişiler oldu mu?”, “Çeyize hazırladığınız el işlemeciliğini kimden öğrendiniz?”, “El işlemeciliğini çocuk ya da torunlarınıza öğrettiniz mi?”, “El işlemeciliği konusunda çocuk ve torunlarınızdan başka bilgi aktarımında bulunduğunuz kişiler oldu mu, neden?”, “Çeyize örgülerini kimden öğrendiniz?”, “Çeyiz örgülerini çocuk ya da torunlarınıza öğrettiniz mi?”, “Çeyiz örgüleri konusunda çocuk ve torunlarınızdan başka bilgi aktarımında bulunduğunuz kişiler oldu mu, neden?”, “Çeyiz dokumalarını kimden öğrendiniz?”, “Çeyiz dokumalarını çocuk ya da torunlarınıza öğrettiniz mi?”, “Çeyiz dokumaları konusunda çocuk ve torunlarınızdan başka bilgi aktarımında bulunduğunuz kişiler oldu mu?” soruları sorulmuştur. Kaynak Kişilerin verdikleri cevaplara göre kadın; anne, annecanne, babaanne, abla, kardeş, yenge, hala, teyze, kuzen, yeğen gibi akrabalık bağları sebebiyle kızına, torununa, ablasına, kardeşine, kuzenine ya da yeğenine (K.K.7; K.K.8; K.K.15; K.K.17; K.K.18; K.K.20; K.K.23; K.K.25; K.K.27; K.K.44; K.K.45; K.K.46; K.K.48; K.K.53; K.K.54; 57; K.K.61; K.K.63; K.K.73) çeyiz hazırlarken ya bildiklerini göstererek onun öğrenmesini sağlamış ya da kendisi elinden gelen hazırlıkları yaparak destek olmuştur. Ayrıca kan bağı ya da akrabalık bağı olmasa dâhi aralarında samimiyet bulunan komşu ve arkadaş grubu da birbirlerinin çeyiz hazırlıklarında doğrudan ya da dolaylı olarak yer almış hatta arkadaşlar arasında yapılan çekişmeler çeyiz

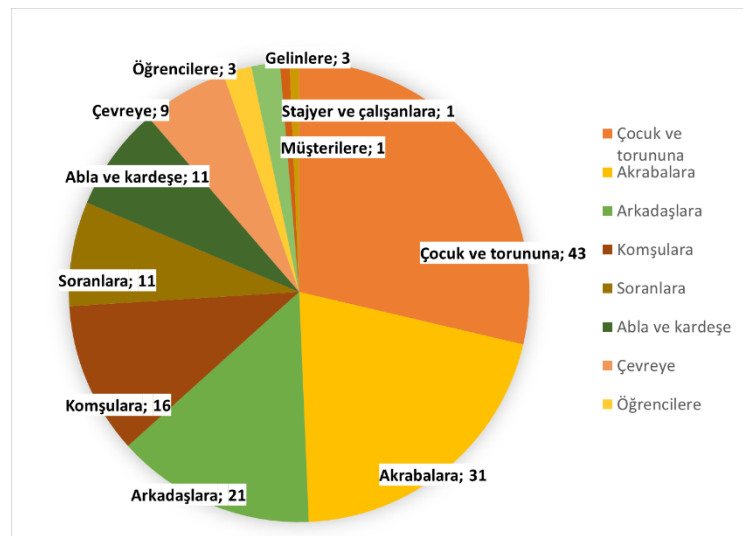
eşyalarının daha özenli, daha güzel, daha çeşitli ve daha hızlıca yapılmasını sağlamıştır (K.K.25; K.K.74).

“Annemden ve çevremdeki büyüklerden, genç kızlardan. Annemden çorap örmeyi. Ablalardan iş işlemeyi, oyayı, danteli öğrendim. Köyde toplanıp bir arada yapardık gaz lambasında. Hevesli, meraklı ederdik. İp kulaçlardık, kim önce örecekti diye yarışırdık” (K.K.80)

“...Komşularla hep beraber yapardık. Biz kızlarla otururduk. Dantelle ip ölçüşürdük dantel örerken. Hangimiz daha önce örecekti diye ip ölçüşürdük. Bir nevi yarıştı...” (K.K.12)



Şekil 2. Çeyiz geleneğinin ve bu geleneğe bağlı el sanatlarının aktarıcıları



Şekil 3. Çeyiz geleneğinin ve bu geleneğe bağlı el sanatlarının kimlere aktarıldığı

Çeyiz hazırlama işi başta anne ve gelin olacak kızın kendisine ait bir sorumluluk ve marifet göstergesi kabul edilirken ailedeki ve çevredeki bütün kadınlar hazırlık sürecinde yer almış, toplum tarafından çeyiz hazırlama işi de “kadın işi” olarak görülmüştür. Hem toplumdaki “kadın işi” algısı hem de kadınların bu alanda kendilerini geliştirmeleri ve hazırlık yapmak için daha fazla imkâna sahip olmaları bu geleneğin daha çok kadınlar arasında yaşatılıp devam ettirilmesine neden olmuştur. Kadının yaşı, tecrübesi, mesleği, eğitimi, ev hayatındaki ve toplumdaki statüsü; kadınların gelenek aktarımı sürecinde öğretici-öğrenen rollerinde bulunmalarına imkân sunmuş, kız çocukları küçük yaşlardan itibaren geleneğin içinde yer alarak hem geleneği içselleştirmiş hem de bu gelenekteki rolünü bir gereklilik olarak görmüştür.

4.2. Çeyiz Geleneğinin Aktarım Ortamları

Bir olayın gerçekleşmesi için gerekli şartlar, olayın gerçekleşeceği mekân ve olayı gerçekleştirecek kişi ya da kişilerin “yaşayışını etkileyen ruhsal, toplumsal ve kültürel etkilerin bütünü” ortam kavramıyla ifade edilmektedir (TDK, 2009: 1515). Toplum ihtiyaçlarını karşılamak üzere meydana gelip toplum tarafından yaratılıp yaşatılan ve sürdürülen gelenek (Sever, 2010: 82); toplumun kendi dönemiyle, geçmişi ve geleceğiyle kurmaya çalıştığı iletişimin bir sonucudur. Bireylerin ve kuşakların birbiriyle kurduğu iletişim, bilgi ve tecrübeyi öğretme çabası da bir aktarımdır. Geleneğin aktarım ortamlarıysa söz konusu bilgi ve tecrübenin bireyler arasında ya da kuşaklar arasında paylaşılmasına imkân sağlayan bağlamlardır.

Kültürel ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak aktarım ortamları çeşitlilik göstermiştir. Toplumlar henüz yazıyla tanışmamışken aktarım aracı olarak sözlü dili kullanmış, yazının icadı ve yazılacak materyallerin varlığıyla aktarım aracı olarak yazı kullanılmış, teknolojik ilerlemeler ve yeni iletişim araçlarının tasarlanmasıyla aktarım bu araçlarla sağlanmıştır. Aktarım ortamlarını her ne kadar sözlü, yazılı ve elektronik ortamlar olarak gruplandırırsak da sözlü kültür ortamı bir şekilde hepsini kapsamaktadır.

Walter Ong (2020), bu aktarım ortamlarını “birincil sözlü kültür ortamı”, “yazılı kültür ortamı” ve “ikincil sözlü kültür ortamı” olarak; Özkul Çobanoğlu (1996: 181) da âşık tarzı destanların yaratma ve icra ortamlarından hareketle “sözlü, yazılı ve elektronik” kültür ortamları olarak üç başlıkta ele alırken; Dilaver Düzgün (2022: 1-5) ise “yüz yüze sözlü

kültür ortamı”, “elektronik sözlü kültür ortamı”, “fiziki yazılı kültür ortamı” ve “elektronik yazılı kültür ortamı” olarak dört başlıkta ele almıştır.

“Birincil sözlü kültür ortamı” veya “yüz yüze sözlü kültür ortamı” kavramlarıyla yazı ve matbaanın icadından önceki dönemlerle birlikte bilgi ve tecrübelerin dil ve söz aracılığıyla aktarıldığı ortamlar kapsamıştır (Ong, 2020: 23). Toplumun gerçekleştirdiği her türlü uygulamalar, törenler, şiirler, masal ve efsaneler başta olmak üzere söze dayalı aktarımlar yüz yüze iletişimin kurulabildiği canlı ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Bu aktarımların gerçekleştiği bağlamlar birincil sözlü kültür ortamını veya yüz yüze sözlü kültür ortamını oluşturmuştur.

Bir nesnenin üzerine çizilmiş ya da işlenmiş her türlü harf, sembol ve işaretle bilgi ve tecrübelerin aktarıldığı bağlamlar “yazılı kültür ortamı” veya “fiziki yazılı kültür ortamı” kavramlarıyla açıklanmaktadır. Sözlü kültür ortamlarında toplumsal bellek ve dış dünyaya açık olan bir “biz birlikteliği” ön plandayken yazılı kültür ortamlarında harf, sembol ve işaretlerin bulunduğu nesnelerle baş başa kalan ve “benin iç dünyasına” yönelik aktarım söz konusu olmuştur (Ong, 2020: 87-88). Başlangıçta mağaralar, kayalar, anıtlar, tabletler, mezar taşları, deriler, yapraklar ya da üzerine harf, sembol ve işaretlerin işlenebileceği bütün zeminler; kâğıdın ve matbaanın icadı, ardından da teknolojinin gelişmesiyle kâğıt üzerine yazılı ya da basılı her şey yazılı kültür ortamını oluşturmuştur. Yazının elektronik cihazlarda yer alması, somut gerçekliğin aksine sanal gerçekliğinin olması ve sanal platformlar üzerinden aktarılması da elektronik yazılı kültür ortamlarını meydana getirmiştir (Düzgün, 2022: 4).

Birincil sözlü kültür ortamındaki toplumsallık ve biz birlikteliği yazılı kültür ortamında nesne ve birey birlikteliğine dönüşürken ikincil sözlü kültür ortamında kitle iletişim araçları ve bu araçlar vasıtasıyla yapılan aktarımlar sonucu tekrar biz birlikteliği önem kazanmıştır. Yazıdan söze dökülebilen ve sözlü niteliği bulunan radyo, televizyon (Ong, 2020: 24), telefon, gramofon, plak, kaset, bilgisayar ve bu araçlarla oluşturulan bütün platformlarda kitlelere ses veya görüntüyle çeşitli aktarımlar yapılmıştır (Düzgün, 2022: 3). Bu aktarımların yapıldığı bağlamlar “ikincil sözlü kültür ortamı” veya “elektronik sözlü kültür ortamı” kavramlarıyla açıklanmıştır.

Bu alt başlığın devamında çeyiz geleneğinin aktarıldığı, öğretme-öğrenme ve gösterme-görme işinin yapıldığı mekânlarla bu işlerin hangi kaynaklar aracılığıyla hangi

bağlam üzerinden yapıldığı incelenerek hem mekânsal olarak hem de kültür aktarımı bağlamı olarak ortamlar ele alınmıştır.

Kadın egemenliğinde bulunan, özellikle ev ortamında kadın tarafından üretilip aktarılan, geleneksel bilgi olarak adlandırabileceğimiz öğretilerin; “alışveriş yaparken, kadın günlerinde, arkadaş toplantılarında öğrenilen bilgiler, her paylaşıldığı ortamda yeniden üretilip” (Kaplan, 2008: 93) aktarıldığı gözlemlenmiştir. Çeyiz geleneğine bağlı el sanatları da kadının bulunduğu ve o el sanatına yönelik teçhizatın hazır olduğu her türlü ortamda rahatlıkla aktarılmıştır. Bu aktarım süreci Halk Eğitim Merkezi ve Meslek Liseleri bünyesinde programlı olarak işlerken; aile içinde, sokakta, misafir oturmalarında, çeyiz sermede, gelin evi görmede, arkadaş ve komşu arasındaki ilişkilerin geçtiği ortamlarda belli bir kaynak ve program olmaksızın, kolektif hafızanın getirdiği bilgilerle gayriresmî olarak ve “informel eğitim” yoluyla aktarılmıştır.

Programlı olarak yapılan aktarmada hem öğreticiler hem de öğrenciler aktarımın farkında olup bunu “öğretme-öğrenme” süreci kabul ederken programsız olarak, gelişigüzel ve geleneksel yollarla yapılan aktarmada yer alan katılımcılar “öğretme-öğrenme” sürecini doğrudan kabul etmeyip “gösterme-görme” işinin yapıldığına vurgu yapmıştır. Burada katılımcının bir el sanatını göstermesi öğretme işinin, el sanatının nasıl yapıldığını görmesiye öğrenme işinin yerine kullanıldığı tespit edilmiştir.

Halk Eğitim Merkezi, Olgunlaşma Enstitüsü, Kız Meslek Lisesi, Kız Sanat Okulu, Akşam Sanat Okulu ve bu kurumlara bağlı olarak farklı ortamlardaki öğretim faaliyetleri resmî eğitim alanlarından olup kasıtlı ve planlı eğitim olan formal eğitimin ortamları olarak görülmüş; bu ortamlarda el sanatlarına yönelik teknik bilgiler verilmiş, yapılan işler öğreticiler tarafından sık sık denetlenmiştir.

Kadının sorumlu olduğu ev, bu evin hemen yakınında yer alan bahçe ve mahalle, akraba ve komşularla bir arada oturulabilecek mekânlar, kadın emeğine dayalı işlerin yürütüldüğü meslek kollarının çalışma alanları başta olmak üzere resmî eğitim alanları dışında, toplumsal cinsiyet rollerinin gerektirdiği ve toplumun kadına yüklediği görevler doğrultusunda kadının bulunduğu mekânlar da doğaçlama yoluyla ve kasıtsız bir şekilde gelişen informel eğitim sürecinin ortamları olmuş; bu ortamlarda daha çok çeyiz geleneği etrafında şekillenip ihtiyaç duyulan el sanatlarına yönelik gözlemler, deneyimler ve pratikler aktarılmıştır.

4.2.1. Kadın Günleri ve Oturmalar

Yapılması gereken işlerden sonra kalan vakti değerlendirmek, eğlenceli bir ana dönüştürüp sosyalleşmeyi, birlik ve beraberlik içinde paylaşımda bulunmayı sağlayan (Alemdar ve Köseoğlu, 2013: 46) yer ve durumlardan birisi de kadınların kendi aralarında düzenledikleri günler ile oturmalarıdır. Bu gün ve oturmaların başlıca işlevi bir araya gelip vakit geçirmek ve birikim sağlamaktır. Belli aralıklarla ve belli bir sıraya göre düzenli olarak yapılan kadın günleri; yapıldığı yere-mekâna, zamana, amaca, faaliyete ve katılan kişilere göre akraba günü, arkadaş günü, çalışan kadın günü, altın günü, Euro günü, para günü, Kur'an-ı Kerim okuma günü (Tezcan, 1985: 63; Sağır, 2013: 480) gibi adlar almıştır.

Beypazarı'nda Kur'an-ı Kerim'in okunduğu günlere "okuma", ziyaretlerde altın ya da değerinde para toplanan günlere "altın günü", ekonomik ya da dinî bir içerik olmadan sadece ziyaret amaçlı gerçekleştirilen günlereyse "kısır günü" ya da "oturma" adı verilmektedir. Günümüzde iş hayatına atılan kadınlar arkadaşlık bağlarını güçlü kılmak ve bilinçli şekilde gelenekleri devam ettirmek için Beypazarı yöresinde kullanılıp adına don denilen şalvarların giyildiği "donlu günler" de düzenlenmeye başlamıştır (K.K.12).

Oturmalar, kadın günleri gibi belli aralıklar ve belli amaçlar doğrultusunda bir araya gelmek yerine rastgele düzenlenen kadın toplantıları olarak görülmektedir. Evde, evin önünde, bahçede; aile, komşu, arkadaş arasında yapılan oturmalar kimi zaman ikramlar eşliğinde kimi zamanda sadece sohbet havasında gerçekleştirilmektedir.

Kadınlar, düzenlenen gün ve oturmalarında hayata dair her konudan bahsetmektedir (Tezcan, 1985: 62). Önemli geçiş törenlerinden olan evlilik ve evliliğe bağlı oluşan çeyiz geleneği, çeyiz geleneği etrafında kadınlar arasında rağbet gören el sanatları da günlerin ana konularındandır. Özellikle konuklar arasında evlilik çağında bulunanların, gelin arayışında olanların, kendisi ya da yakını için çeyiz hazırlayanların, siparişle çeyiz eşyası yapanların varlığı ve konuşma sırasında çeyize yönelik el sanatlarının yapılması gün ve oturmaların birer aktarım ortamı olmasını sağlamaktadır. Semiha Başbuğ (1964: 42), oturmalarda çeyiz geleneğinin aktarıldığı hatta yetişmesi gereken çeyizlerde ortak hareket edildiğini şöyle ifade etmektedir:

"Asırlar boyunca Türk kadınları her semt ve mahallede evin hususi harem kısmı bulunan kimselerin evlerinde o semt ve mahallenin ileri gelenleri toplanıp sohbet ederlerdi, işlemler hakkında en ince iş bilenler de bu sohbetler arasında bulunurdu. Onlardan muazzam fikirler alınır. Mesela; Bir kızın çehizi acele ise hemen ayrı bir dâvet

yapılır, aynı şekilde yemekler taksimatlı olarak yapılarak gönderilir, bu defa herkes hissesine düşen kız çehizini üzerine alır ve az zamanda mükemmel bir çehiz meydana gelirdi.”

Gün ve oturmalar kadınların boş zamanlarını değerlendirip eğlendiği, sosyalleştiği, çevreyi gözlemleyip kendi evladına ya da yakınına eş seçebildiği, maddi ve manevi dayanışmanın görüldüğü, becerilerin sunulduğu, işlerin gösterildiği hatta satmak amacıyla iş yapanların kazanç sağlayabildiği, kadınlık bilgilerinin aktarıldığı ortamlardır (Tezcan, 1985: 64-65).

Güne katılan kadınlar; güne katılanların elindeki işlerden, üzerlerindeki kılık kıyafetten, gittikleri çeyiz sergilerinde ya da düğünlerde gördüklerinden hareketle çeyiz geleneğini aktarırken merak edip yapılan işi inceleyen, nasıl yapıldığını soran, örnek çıkartanlar da geleneği öğrenerek geleneğin taşıyıcısı olmuştur (K.K.58; K.K.63).

Gün ve oturmalar katılan kadınlar “ekonomik, sosyal ve kültürel” ortaklığı bulunan kişiler olmakla birlikte (Büyükokutan Töret, 2012: 121) bu kişilerin kendi evleri ve kendi bahçeleri oturma alanı olarak seçilmiştir. Günümüze doğru, kadının çalışma hayatına girmesiyle temizlik ve yemek hazırlamaya ayrılacak süreden tasarruf etmesi adına ev dışı mekânlardan olan pastane, lokanta, çay bahçesi ve konak gibi kadınların rahatça konuşup hareket edebileceği mekânlar da gün ve oturma alanı olarak seçilmeye başlanmıştır (Büyükokutan Töret, 2012: 122; Sağır, 2013: 448-449).

Gün ve oturma sebebiyle bir araya gelen kadınlar boş zamanlarını değerlendirip eğlenirken ev, bahçe, lokanta, çay bahçesi ve konak gibi alanlarda kadınlık bilgilerini aktarmış; çeyizin ne olduğu, nasıl hazırlanacağı, nelerin çeyize konulacağı, hangi işlerin nasıl yapılacağı, kime yaptırılacağı gibi konuların konuşulmasıyla bu alanlar geleneğin aktarım ortamları olmuştur.

4.2.2. Bayramlar ve Törenler

Bayramlar ve törenler; toplum hayatında ulusal kimliğin oluşturulmasında, gelenek ve göreneklerin aktarılıp yaşatılmasında, birlik ve beraberliğin sağlanmasında, maddi ve manevi değerlerin korunmasında, millî ve dinî duyguların yaşatılmasında, inanışların ve âdetlerin uygulanıp pekiştirilmesinde rol almaktadır (Artun, 2011: 250).

Toplumun tamamını etkilemesi ve her yıl belli gün ya da günlerde düzenli olarak tekrar edip takvime bağılı olmasıyla törenlerden farklılık gösteren bayramlar; toplum tarafından millî ve dinî önemi kabul edilen, toplumun geleneklerine uygun şekilde kutlamaların yapıldığı, daha çok sevinç duygusuyla paylaşımların olduğu özel günlerdir (TDK, 2009: 228).

Bayramlar, dinî ve millî bayramlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Hicrî takvime göre belirlenip resmî tatil olarak kutlanan dinî bayramlar Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır. Bu iki bayram haricinde Regaip Kandili, Miraç Kandili, Berat Kandili, Kadir Gecesi ve Mevlit Kandili de bayram havasında geçen özel günlerdir (Artun; 2011: 253-256; Bozkurt, 2001: 300-3001).

Dinî bayramlarda ve kandillerde ibadetlerin yanı sıra akrabalar ziyaret edilmekte, evlilik çağında bulunan kız ve erkeğin aileleri arasında hediyeleşmeler olmaktadır. Ziyaret mekânları, ziyaret esnasındaki giyim-kuşam, ziyarette götürülen hediyeler geleneğin bir parçasıyken kişilerin hediye hazırlayıp süslemeleri, giyimleri, ev dekorunda kullandıkları eşyalar ve bunlara yönelik soru sorup bilgi almaları; bayramların, kandillerin ve bunların kutlandığı alanların çeyiz geleneğinin aktarım ortamları olmalarını sağlamaktadır.

Milletin ortak tarihinde yer alıp önemli görülen gelişmeler, birlik ve beraberlik içinde, ortak duygularla, bu günlere özel anlamlar yüklenerek millî bilincin ve kimliğin oluşturulması amaçlanarak “millî bayramlar” kutlanmaktadır. Yılın belli günlerinde kutlanan ve resmî tatil kabul edilen “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı”, “19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı”, “30 Ağustos Zafer Bayramı” ve “29 Ekim Cumhuriyet Bayramı” coşkuyla kutlanmaktadır. Kutlamalar sırasında yöresel oyunları icra edenler yöreye özgü kıyafetleri giymiş, bu kıyafetlerle geçit törenlerine katılmışlar (URL-10), çeyiz geleneğinde yer alan el sanatlarıyla oluşturulmuş yöresel elbiselerin sergilendiği ve kullanıldığı millî bayramlar da geleneğin yaşatılmasına ve aktarılmasına ortam oluşturmuştur. Günümüzdeki kutlamalarda yeni tasarımlarla oluşturulmuş elbiseler tercih edilse de halk oyunları ekipleri ve kendi sınıfıyla gösteri düzenleyip geleneğin farkında olan bilinçli öğretmenler, yöresel giyimi tercih etmektedir.



Fotoğraf 51. Yöresel kıyafetleriyle Beypazarı kızları (URL-11)



Fotoğraf 52. Beypazarı'nda resmî bayram kutlaması (URL-12)

Törenler; bir olayın, kişinin ya da bir değerin diğerlerinden ayırt edici şekilde ön plana çıkmasıyla sembolleştirilerek yapılan kutlama, uygulama ve anma etkinlikleridir (TDK, 2009: 2000). Doğum, evlenme ve ölüm gibi hayatın önemli geçiş evrelerine ya da toplumsal uygulamalara bağlı gelişen, onların kutlanması ve anılması şeklinde gerçekleşen törenlerde yöresel kıyafetler giyilmiş, ev ziyaretleri düzenlenmiş, çeşitli eğlenceler gerçekleştirilmiştir.

Törenler sırasında bir araya gelen kadınlar hem bulundukları mekânı hem de diğer konukları dikkatle incelemekte, gördüğü her ayrıntıyı belleğine kaydetmektedir. Mekânlarda

kullanılan masa örtüleri, sedir örtüleri, perde örtüleri, kilimler, peçete takımları, kırlent yüzleri ve dantel takımlarındaki motif ve deseninin beğenilmesiyle izin alınarak örneği çıkartılmış yahut örneği çıkartılmak üzere bir parçası ödünç alınmıştır. Konukların kim olduğu, kimlerden olduğu, üzerindeki işi kimin yaptığı, işin kalitesi ve duruşu da yine belleğe kaydedilirken konuşma imkânı bulundukça bu bilgiler de paylaşılmıştır. Özellikle çeyiz geleneğinde yer alan el sanatlarıyla yapılan ürünlerin kullanıldığı bebek beşiği, diş hediği, sünnet, asker eğlencesi, Nevruz kutlamaları, Hıdırellez kutlamaları, yöreye özgü festival ve şenlikler görüp sorma yoluyla geleneğin aktarıldığı ortamlardandır (K.K.34; K.K.50; K.K.75).

4.2.3. Çeyiz Serme ve Çeyiz Götürme

Evlenecek kızın el becerisinin, marifetinin ve titizliğinin bir göstergesi olan çeyiz eşyaları (K.K.43); evliliği haber vermek, eksikleri tamamlamak, hediyeleşme ortamı oluşturmak gibi farklı amaçlarla düğünden önce kız evinin bir odasına ya da müstemilat gibi küçük bir eve asılmaktadır. Bu asma-sergileme işine “çeyiz serme” veya “çeyiz asma” denmektedir (K.K.80). Asılan çeyizlerin davetliler tarafından görülmesini sağlamak temel amaçtır. Evlenecek kızın yakınları kendi el emekleriyle yaptığı ürünleri de bu sergiye katarak çeyize katkı sağlanırken buna da “saçı” denmektedir (Türkmen, 1977: 567). Çeyiz serme işinden sonra çeyiz eşyaları toplanıp “çeyiz sandığına” konulmaktadır. Bu sandık da çiftler evlenmeden önce yuva kuracakları eve götürülmekte, bu işleme de “çeyiz götürme” denilmektedir (K.K.52).

Çeyiz geleneğine bağlı el sanatlarının yapıldığı bütün mekânlar bu geleneğin aktarım ortamı olurken özellikle çeyiz serme ve çeyiz götürme ritüelleri; çeyizin sahibi olan ve yeni yuva kuran genç kız için toplumsal statü elde etmek, saygınlık kazanmak, kendini kabul ettirmek gibi kazanımlara sahip olması sebebiyle hem evlenecek kızın hem de çevresinin daha dikkatli ve özenli davranmasını gerekli kılmıştır. Bu dikkat ve özen sonrasında yapılan ürünler beğeni kazanıp takdir görmüş, zaman zaman çeyiz hazırlamak istemeyen genç kızlara örnek gösterilerek onların da bu şekilde çeyiz hazırlamaları yönünde teşvik edilmiştir (K.K.6; K.K.35; K.K.52).

Çeyizin asıldığı ortama gelen kadınlar ve özellikle getirilen genç kızlar, serili çeyizi seyrederek çeyize neler konulacağı, bu ürünlerin nasıl yapılacağı, nelere dikkat edilmesi gerektiğini görerek öğrenmektedir. Ayrıca bu ortamlarda bulunanlar çeyizlik ürünlerin

malzemesi, yapımı ve kullanımı gibi önemli tecrübe alanlarını hem yerinde görme hem de uzun yıllar bu işle uğraşanlardan dinleme imkânı bulmaktadır.

4.2.4. Dergiler ve Kitaplar

Sözlü kültür aktarımından sonra yazının icadıyla yazılı kültür ortamları doğmuştur. “Ağaç kabukları, ağaç yaprakları, levhalar, kil tabletler, keramik vazo parçaları, topraktan yapılmış kaplar, taşlar, çeşitli madenler, keten bezi, fil dişi, kemik, hayvan kabukları ve organları, bazı bitki kabukları, papirüs, parşömen ve kâğıt” (Dalkıran, 2013: 212) üzerine yerleştirilen harf, sembol ve işaretlerle yazılı kültürün aktarım ortamları olmuştur.

Matbaanın icat edilip yaygınlık kazanması, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerle beraber kitap, dergi ve gazete gibi yazılı materyaller artış göstermiştir. Her basılı materyal kendi hedef kitlesine göre içerik oluşturmuş, satışını artırmak için ekler hazırlamıştır. Bu eklerden bazıları da kadınların ilgisini çekecek el sanatları ekleri olmuştur. Dergi formatında verilen eklerde el sanatlarının nasıl yapılacağı, hangi malzemelerin kullanılacağı, hangi desen ve motiflerin nasıl elde edileceği gibi hususlar hem yazılı hem de görsel anlatımla yer almıştır. Dergi formatından daha hacimli olup benzer içerikleri ele alan kitaplar da basılarak okura sunulmuştur. Çeyiz geleneğinde yer alan el sanatlarının öğrenilme ortamlarından biri de yazılı kültür ortamı diyebileceğimiz dergiler ve kitaplardır (K.K.23; K.K.34; K.K.38; K.K.71).

4.2.5. Televizyon Programları, İnternet Sayfaları ve Sosyal Medya

Teknolojinin gelişmesi ve radyo, plak, televizyon gibi teknolojik kitle iletişim araçların yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan “ikincil sözlü kültür ortamı” ya da “elektronik kültür ortamı” dediğimiz alan (Ong, 2020: 161); akıllı telefonların geliştirilmesi ve internet ağının kullanımıyla toplum hayatında geniş bir yer tutmaktadır. Televizyon kanalları ve radyolardan sonra internet sayfaları, blog sayfaları ve sosyal medya platformları kültürün aktarıldığı yeni ortamlardır.

Kapalı alan olarak tabir ettiğimiz evde bulunup daha çok ev işiyle uğraşan, arta kalan zamanını çeşitli uğraşlarla geçiren kadın; “eğlenme ve bilgilendirme” işlevi de bulunan televizyona da vakit ayırmaktadır. Televizyonda yer alıp “geleneksel-mahallî konuları

ekrana taşıyan” programlar da kültür aktarım ortamları olmaktadır. M. Mete Taşlıova (2011: 121-122, 122-123), bu programlarda yer alan konuları şöyle ifade etmektedir:

“Sunulan konular, halkın gündelik hayatıyla ilgili her türlü geleneksel-kültürel değerleri içermektedir. Bunların arasında genellikle nişan, düğün, sünnet, köy eğlenceleri, mizah-gülmece, yöresel yemekler, mahallî deyiş ve türkü gibi sözlü kültür ürünleri; giyim-kuşam, el sanatları, geleneksel üretim biçimleri, tarihî mimari örnekleriyle birlikte yörelere ait inşa biçimleri, yöresel festivaller ile ev içi süslemeleri ön plana çıkmaktadır.”

Kaymak Kişiler “Gezelim Görelim”, “Maceracı”, “Şoray Uzun Yollarda” gibi çeşitli gezi programlarında; “Geleneklerimiz Göreneklerimiz-Çeyiz”, “Ortak Miras-Çeyiz Sergileme Geleneği”, “Geleneğin Kalp Atışları-Çeyiz Kültürü”, “Devrialemler-Türkiye’de Çeyiz Geleneği” gibi belgeseller²¹ ve “Gelin Evi” programlarını izlerken bu programlar aracılığıyla da çeyiz geleneği hakkında bilgi edindiklerini ifade etmektedir (K.K.1; K.K.19; K.K.21; K.K.71).

Çeyiz hazırlığında bulunanlar çeyiz içeriğini öğrenmek, el sanatlarının nasıl yapıldığını kavramak, yeni desen ve motifleri görmek, dönemde evlenen gençlerin çoğunluğunun tarzını ve beğenisini yansıtan modayı takip edip ona uygun ürünler yapmak, yaptıklarını takipçileri ve çevresiyle paylaşıp satmak adına televizyon programlarına göre bilgi aktarımının daha belirgin olduğu, etkileşimin de gerçekleştirilebildiği internet sayfalarını (K.K.15; K.K.41; K.K.55); Instagram, Facebook, YouTube ve Pinterest gibi sosyal medya platformlarını kullanmışlar (K.K.29; K.K.30; K.K.31; K.K.75), böylece elektronik kültür ortamı olarak adlandırılan bu alanlar da geleneğin aktarım ortamları olmuştur.

4.3. Çeyiz Geleneğinde Aktarılanlar: Desenler, Motifler ve Renkler

Tarih boyunca insan “boşluk korkusunu” gidermek ve kendisini çeşitli güçlere karşı sakınmak için boşlukları doldurmaya çalışmıştır. Korktuğu, saygı duyduğu ya da sevdiği şeylerin sembollerini kullanmaya başlamış; başta kendi bedenini, giydiği kıyafeti ve bulunduğu çevreyi “cinsellik, doğurganlık, nazar, bereket, umut” gibi anlamları bulunan işaret ve göstergelerle doldurmuş, böylece süsleme ve süslenme arzusu da ortaya çıkmış (Özpulat, 1994: 359-360); hem süsleme amacıyla hem de anlamların kelime ya da kavramlarla aktarılması amacıyla harfler, rakamlar, şekiller, renkler, imgeler, göstergeler,

²¹ Kaynak Kişiler TRT ve diğer kanallarda izledikleri belgesellerden bahsederken hatırlayamadıkları için birebir program adlarını söylememiştir. Program adları örnek olması için çalışmamıza eklenmiştir.

alegoriler, resimler, işaretler, motifler, desenler ve figürler gibi biçimlendirilmiş görsel göstergeler kullanılmıştır (Çelik, 2017: 20-21).

Toplumun ortak hafızası, tarihi, kültürü, inancı ve estetik algısıyla oluşturulan, insanın kendisini ifade etmesi sonucu meydana gelip çevresindekileri anlamlandırma çabası sonucu göstergelere yüklenen anlamlar sembolik anlatımlara imkân tanımıştır. Bedenin korunması için uygulanıp sonrasında bir kültüre dönüştürülen giyim kuşam ürünlerinde ve bir eşyanın korunmasıyla geleneğe dönüşen dekoratif örtülerde boşluklar istenmeyip çeşitli sembollerle kaplamalar, işlemeler, dokumalar, örmeler ve boyamalar yapılmıştır.

El sanatlarında karşılaşılan bu semboller kültürün bir parçasıdır. Yeni yuva kuracak gençlerin ihtiyaçlarının tamamlanması üzerine ortaya çıkan çeyiz geleneği ve bu geleneğin içinde yer alan el sanatları; başta anne rolündeki kadın olmak üzere aile üyeleri, yakın akrabalar, çevredeki insanlar, basılı materyaller, elektronik ortamda yer alan her türlü içerik ve kaynaklar aracılığıyla kuşaklar arasında ve kuşakların kendi içinde aktarılmaktadır. Bu aktarımdaki ürünlerde dinî, siyasî, sosyal ve kültürel açıdan farklı anlamlar taşıyan desenler, motifler ve renklerde sembolik anlatım görülmektedir.

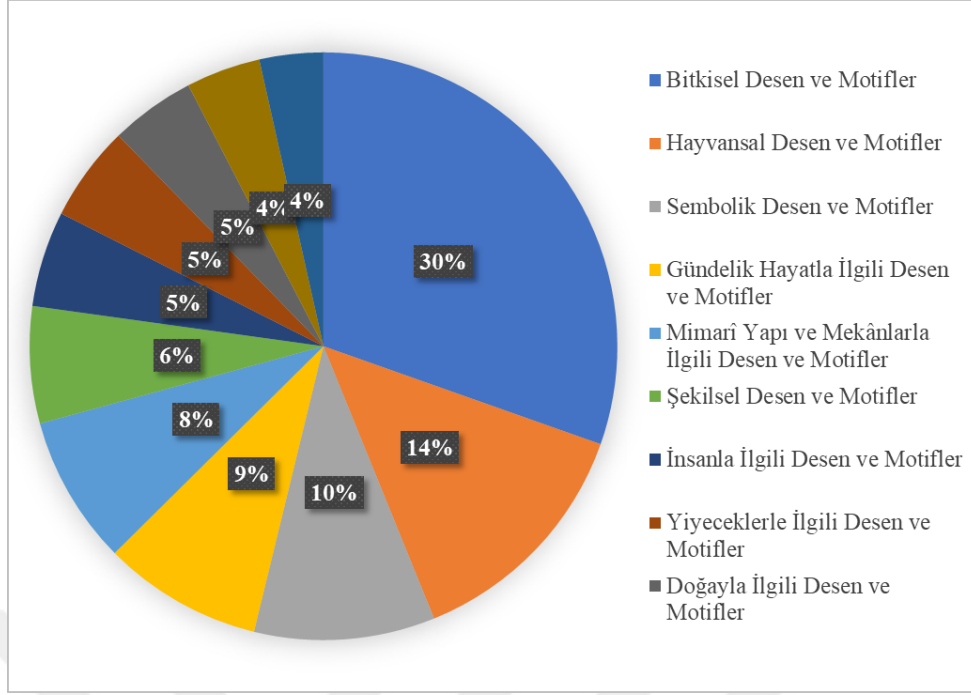
Çeyiz geleneğinde yer alıp el sanatlarıyla yapılan birçok üründe başta geometrik desenler, hayvan motifleri, bitki motifleri olmak üzere birçok sembol kullanılmaktadır. Birer sembol olarak göreceğimiz desenlerin, motiflerin, figürlerin, işaretlerin ve seçilen renklerin kaynağı inanç, kültür, çevre ve siyaset gibi faktörlerdir. Türk kadını kendisi, kızı, torunu ya da evlenecek başka biri için hazırladığı çeyiz eşyalarını işleyip örerken, boyayıp dokurken çeşitli semboller kullanıp, bunları renklendirip derin anlamlar yükleyip kültürel kodları da işlemektedir (Başbuğ, 1964: 4). Böylece çeyiz geleneğinde yer alan kıyafetlerden dekoratif eşyalara kadar süslenmiş her parçanın genel işlevine karşı bir de sembolik dili bulunmakta, bu dil de “sözsüz iletişimi” sağlamaktadır (Nas, 2018: 991-1005).

Sembolik dilin oluşmasını sağlayan ve bir anlatım unsuru olup yan yana gelerek süsleme kompozisyonunu meydana getiren, kendi başlarına birer form olan motifler (TDK, 2009: 1409); toplumsal değerlerin, düşünce yapısının ve her türlü iletinin “formsal ilkelerle” anlatımıdır (Seçkin, 1993: 67). Süslemelerde kullanılan motifler konuya uygun görsellerle oluşturulmakla birlikte süslemenin arka planında toplumsal hafızayla açıklanabilen, örtük ve gizli anlamlar içeren, estetik duruşun yanında hem psikolojik hem de sosyolojik derinlik taşımaktadır (MEB, 2011d: 3). Motifle beraber kullanılan desen, “tahta, çini, kumaş, kâğıt

vb. yüzeylerin üzerinde varlıkları, nesneleri belirli çizgilerle gösterme, tasvir etme” (TDK, 2009: 509) olarak tanımlanmakta, bir tasarlama işi olarak görülmektedir. Görülen ve aktarılacak istenilenin ortak paydada buluşarak oluşturduğu zihinsel tasarı bir zemine aktarılarak, zeminde somut bir hâlde görülerek desenleri meydana getirmektedir. Zemindeki yansımayla hafızada yer alan kodlar arasındaki bağlantı sebebiyle desenler de sembolik anlatımın unsurlarındandır. Plastik sanatlarda “insan ve hayvan görüntüsü” (Yavuz, 2008: 4) olarak kabul edilen “figürler” de desen ve motiflerle beraber kullanılarak daha çok canlı varlıkların yansımalarını karşılamaktadır.

Çeyiz geleneği kapsamında kavramsal semboller kelimelere yüklenen anlamlarda; görsel sembollerse motif, desen ve figürlere yüklenen anlamlarda görülmüştür. Çalışmamızda çeyiz geleneği kapsamında yapılan el sanatlarının bir zemin üzerine işlenmesi, bir zeminin örülerek ya da dokunularak oluşturulması sebebiyle “insan ve hayvan görüntüsü” denilen figürlerin plastik sanatlardan farklı olarak desen tanımındaki gibi bir zeminde yer alması sonucu figür kavramı yerine de desen kavramı tercih edilmiştir.

Çeyiz geleneği kavramı adıyla ailenin ve ataların (K.K.61; K.K.38), aileden ayrılığın (K.K.41), anneliğin ve kadınlığın (K.K.27), istikbalin (K.K.58), desteğin (K.K.17), duyguların (K.K.75), düğünün (K.K.20), el emeği ve uğraşın (K.K.51; K.K.71), evliliğin (K.K.19), gelenek ve göreneklerin (K.K.39), kızlık gurunun (K.K.12), göz nurunun (K.K.15), hatıraların (K.K.67), hayatın (K.K.80), olgunluğun (K.K.47), murat almanın (K.K.13), sabır ve bekleyişin (K.K.46) sembolü olmuştur.



Şekil 4. Çeyiz geleneğine yönelik yapılan el sanatlarında kullanılan desen ve motiflerin sınıflandırılması

Çeyiz geleneği kapsamında yer alan el sanatlarıyla yapılmış eşyalardaki desen ve motiflerde de benzer anlamlar görülmüş; Kaynak Kişilerin el işlemlerinde, örgülerde ve dokumalarda hangi desen ve motifleri kullandıklarıyla bu desen ve motiflerin anlamları üzerinde durulmuştur.

4.3.1. El İşlemlerinde Kullanılan Desen ve Motifler

Süslemenin temel birimi olup bazen tek başına bazen de çeşitli düzenle kompozisyon içinde kullanılan parçalara motif denmektedir (Aker Alpaslan, 2003: 116). “Toplumların gelenek, görenek, zevk, anlayış ve inançlarının” göstergesi olan motifler (Şengül, 1990: 1); zemini boşluktan kurtarmak, korumak ve korunmak, estetik kaygıyla süslemek, güzeli ortaya çıkartmak, duygu ve düşünceleri sözsüz bir şekilde aktarmak, bireyler arası iletişimi sağlamak, kültürü taşımak, dikkat çekmek ve beğenilmek gibi ihtiyaçları karşılamak için kullanılmaktadır. Çeyiz geleneğinde yer alan süslemeler, süslemelerin oluşması için kullanılan desenler, motifler ve renkler de bu ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde seçilmektedir.

El sanatı olarak değerlendirebileceğimiz pek çok ürün hem kendisini yapan bireyden hem de toplumdan izler barındırmaktadır. Kültüre ait her unsur el sanatı ürünlerinde yer

almakta, el sanatının hem işlevsel olması hem de göze hitap etmesi sebebiyle bu unsurların büyük bir çoğunluğunu “maddi kültür unsurları” oluşturmakta, bunların temel etkileyicisi de kültürel çevre ve coğrafya olmaktadır. Coğrafyanın iklim şartlarına ve imkânlarına göre el sanatının hammaddesi belirlenirken işlemenin konusunun, motif ve desenlerinin, kompozisyon bütünlüğünün oluşturulmasında da coğrafyanın büyük bir rolü vardır.

El işlemleri kadına bağlı gelişen bir el sanatı olmakla beraber desen ve motiflerin kaynağı da kadının gözlem yapabildiği çevresidir. Çevreden alınıp zemin üzerine yerleştirilen görüntülerde gelenekler, görenekler, duygu ve düşünceler yer almakta; giyim kuşamda ya da ev dekorunda kullanılacak işlemler hem kadın emeğini hem de Türk kimliğini yansıtmaktadır (Beşoğlu, 1982: 233). Hatice Örcün Barışta (2001: 56-59), Türk el işlemlerinin konularını ele alırken şu desen ve motiflerin varlığından bahsetmektedir:

“İşlemlerde seçilen konular, kır çiçekleri, karanfil, sümbül, nergis, gül, yaban gülü (çavdivan gülü, asma gülü, cızı gülü, şeytan gülü), akasya, mum çiçeği, kasımpatı, armut çiçeği, çuha çiçeği, üzüm, dağ armudu, çilek, elma, karpuz, nar, kiraz, kavak, palmye, başak, asma zeytin, tütün yaprağı, çiçek demetleri vb. gibi bitkisel bezemeler; çiçek sepetleri, vazoda çiçek vb. gibi bitkisel ve nesneli bezemeler; balık, kelebek, kurbağa, şahmeran, sülük, ipek böceği, deve, eşek, kuş, tavus kuşu, horoz vb. gibi figürlü bezeme; kümbet, cami, minber, geyik, yelken, gemi, makas, altın, çakmak, kilise, püskül, kandil, bahçe-avlu, sütun, kemer, elmas, saksı, taraklı su gibi motifler nesneli bezeme türlerinin de seçilmiş olduğunu göstermektedir. Cumhuriyet Dönemi’nin ilk yıllarında özellikle dua şeritleri biçiminde düzenlenen yazılı bezemelerin giderek azaldığı ve Arap harflerinin giderek yerini Latin harflerine bıraktığı fark edilmektedir.”

Beypazarı’nda çeyiz geleneği kapsamında yapılan işlemlerde ağaç, asma, asma yaprağı, avize, baklava, başak, bayram şekeri, buğday, burçak, balon, cami, çarkıfelek, çaydanlık, çiçek, çiçek buketi, dal, dalga, dondurma, ekin, ekin kellesi, ev, fiyonklu desenler, gelin tacı, gelincik, geometrik şekiller, gül, hayvan figürleri, ışık, Kâbe, kaktüs, kalp, karanfil, kek, kelebek, kiraz, koç boynuzu, kubbe, kuş, lale, makas, melek, menekşe, meyve ve sebzeler, minare, mutfak eşyaları, nar çiçeği, nazar boncuğu, Osmanlı desenleri, Osmanlı tuğrası, papatya, para, sap, sarmaşık, sepet, simetrik desenler, su, su yolu, sümbül, sümüklü böcek, tava, tavus kuşu, tekrar eden desenler, tencere, uğur böceği, üzüm, üzüm çöpü, vazo, yaprak, yediveren, yıldız gibi desen ve motiflerinin uygulandığı görülmektedir (K.K.1; K.K.2; K.K.3; K.K.5; K.K.7; K.K.8; K.K.21; K.K.23; K.K.29; K.K.30; K.K.34; K.K.35; K.K.39; K.K.41; K.K.42, K.K.43; K.K.45; K.K.49; K.K.51; K.K.53; K.K.54, K.K.57, K.K.58, K.K.59, K.K.60, K.K.61, K.K.63, K.K.64; K.K.65, K.K.68, K.K.73, K.K.74, K.K.75, K.K.77, K.K.79, K.K.80).

Tablo 4. Çeyiz işlemlerinde kullanılan desen ve motifler

Desen ve Motif Adları	Söylenme Sıklığı	Desen ve Motif Adları	Söylenme Sıklığı
çiçek	42	burçak	1
gül	40	balon	1
lale	26	çarkıfelek	1
yaprak	13	çaydanlık	1
karanfil	11	dalga	1
papatya	11	dondurma	1
Osmanlı desenleri	10	ev	1
geometrik şekiller	9	fiyonklu desenler	1
camii	8	ışık	1
üzüm	8	kek	1
ekin ve ekin kellesi	6	koç boynuzu	1
asma yaprağı	5	kubbe	1
başak	5	melek	1
gelincik	5	mutfak eşyaları	1
kuş	5	nar çiçeği	1
asma	4	nazar boncuğu	1
baklava	4	para	1
hayvan figürleri	4	sap	1
makas	4	sepet	1
menekşe	4	sümüklü böcek	1
su ve su yolu	4	tavus kuşu	1
her çeşit desen	4	tekrar eden desenler	1
bayram şekeri	3	üzüm çöpü	1
gelin tacı	3	vazo	1
Osmanlı tuğrası	3	elma ve armut	1
sarmaşık	3	çiftlik evi	1
çiçek buketi	2	çit	1
Kâbe	2	dere	1
kalp	2	kutsal mekânlar	1
kelebek	2	Medine-i Münevvere	1
meyve sebzeler	2	araba	1
minare	2	emzik	1
simetrik desenler	2	kilim desenleri	1
uğur böceği	2	harfler ve yazılar	1
yediveren	2	merdiven	1
yıldız	2	baykuş	1
örgü ve mısır örgüsü	2	çizgiler	1
böcek	2	gonca	1
ağaç	1	kaktüs	1
avize	1	kaya	1



Fotoğraf 53. Seccadeye işlenmiş asma yaprağı ve üzüm motifi



Fotoğraf 54. Masa örtüsündeki kiraz motifi

Kadınlar arasında desen ve motif yerine “örnek” kavramı kullanılmakta; işlemenin yapıldığı kumaşa, işlemenin kullanılacağı yere, işlemeyi kullanan kişiye göre farklı örneklerin kullanıldığı ifade edilmektedir. Çeyiz evlilik hazırlığı için bir kadına yapılıyorsa daha canlı renkler, canlı örnekler seçilmektedir. Bir erkeğe sünnet ya da asker eğlencesi için yapılıyorsa erkeklere ve kutlanan törene uygun örneklere yer verilmektedir. Bebek çeyizi için yapılıyorsa bebeklere ve çocuklara hitap edecek şekilde ve onların cinsiyetlerine uygun hazırlanmakta olup kadın ve erkeğin evlilik çeyizine hazırlanan işlemler kadar yöreselliği bulunmayan gündelik hayattan seçilen örneklere yer verilmektedir (K.K.8).



Fotoğraf 55. Sünnet düğünü için hazırlanmış örtüler ve oda süslemesi

İşlemelerdeki desen ve motifler hâl dili olup konuşulamayan durumlarda bir ifade tarzı olarak kullanılmaktadır. Kaynak Kişilere, kullanılan motif ve desenlerin anlamlarının ne olduğu sorulduğunda genelde ikinci ve üçüncü kuşak bir anlamının olup olmadığını bilmediğini söylerken anneanne, babaanne gibi büyüklerden oluşan birinci kuşağın büyük bir bölümü anlamlarının olduğunu, bazılarını hatırladıklarını bazılarını ise yaşlılık sebebiyle unuttuklarını ifade etmektedir (K.K.2; K.K.17; K.K.76; K.K.79).

Kaynak Kişilere işlemlerde kullandıkları “desen ve motiflerin adlarıyla anlamları” sorulduğunda verilen cevaplardan bazıları şöyledir:

“Anlamlarını bilmiyorum, hoşuma gittiği için kullanıyorum. Her motif her alana uygulanmıyor. Mesela tuğra sadece panoya yapılıyor, mescit havluya yapılmıyor sadece seccadeye yapılıyor. Çiçek gibi şeyleri her yerde kullanabiliriz ama.” (K.K.2)

“Osmanlı tuğrası, lale, güller, papatya, çiçek buketi, ekin, başak, kelebek. Herkes gördüğü ve beğendiği deseni işliyor genellikle. Maraş işi desenleri her işlemeye uymuyor, sadece Maraş işini yaparken uyuyor. Tel kırmanın desenlerini dantelden çıkardık. Ekin ve başak bereketin sembolü. Bize öğretmedikleri için anlamlarını pek bilmiyorum.” (K.K.3)



Fotoğraf 56. Kelebek, çiçek ve yaprak deseni işlemeli, dantelli ve kurdeleli yastık kılıfı



Fotoğraf 57. Çengel, bereket, pıtrak, yaprak ve sümbül motifleriyle işlenmiş bir çevre

“Lale, gül, papatya, menekşe, genellikle çiçek desenlerini tercih ediyoruz. Çiçekli olanlar benim hoşuma gidiyor. Bu gelenekselleşmiş bir şey olabilir. Çünkü ailemizden öyle

gördük. Bir de genellikle seccade yaptığımız için suret olmamasına dikkat ediyor. Dışarıya el işi yaptığımızda da müşterilerin isteğini göz önünde bulunduruyoruz. Kutsal yerleri, Kâbe'yi, Medine-i Münevvere'yi ya da cami desenlerini yapanlar var. Ben doğrudan kutsal mekânların yapılmasını uygun görmüyorum. Cami olabilir ama kutsal mekânların olmamasına gayret ediyorum. Lale Osmanlı'yı ifade ediyor, geçmişten günümüze gelen gelenek. Gül, Peygamber Efendimizi (s.a.v) ve ona olan sevgimizi ifade ediyor. Onun dışında anlamını bildiğim yok. Daha çok göze güzel görünmesini dikkate alıyoruz.” (K.K.4)



Fotoğraf 58. Küçük çiçekli, yapraklı ve S kıvrımlı motiflerle işlenmiş çevre

“Çiçekler, hayvan figürleri, meyve sebze figürleri, eğer bebeklere yapılacaksa emzik gibi bebeklere özgü desenler, yeleklere araba desenleri, bebeğin cinsiyetine göre değişir. Kız bebeklere kızlara uygun desenler, erkekler için erkeklere uygun desenler. Çiçekler bence sevgiyi simgeliyor. Hayvan figürleri yapraklar falan doğayı simgeliyor bence. Çevremizde gördüğümüz şeyleri hani anlatıyor hepsi de aslında. Zaten insan görmediği bir şeyi yapamaz. Osmanlı zamanı mendillere isim yazma falan varmıştı, duygularını dile getiriyor bir şekilde.” (K.K.8)



Fotoğraf 59. Kuş yuvası, ağaç dalı ve kuş motifleri kullanılıp “benim mutfağım” yazısı işlenmiş mutfak havlusu

“Anlamları yok galiba, güzel durduğu için onları yapıyorlardır. Geçmişte anlamları olabilir.” (K.K.10)

“Mümkün olduğunca eski desenleri tercih ediyorum. Adları vardır belki ama bilmiyorum ben. Daha çok yöreselliği devam ettirmek için eski desen tercih ediyorum.” (K.K.11)

“Osmanlı desenlerini çok kullanıyoruz. Sandıkta yıpranmış eski desenlerden kullanıyoruz. Genelde yöresel desenlerden çok kullanıyoruz. Mesela eski çevre desenlerini modernize ediyoruz. Eski bindallı desenlerini modernize ediyoruz öyle yani. Mesela kanaviçe yatak desenini salon takımına çeviriyoruz. Onların tasarımlarını kendimiz yapıyoruz. Türk işi desene, çini deseni, çevre şamata deseni, Çin iğnesi onları kullanıyoruz. Salta işi. Ona da kordon tutturma diyoruz. Yöresel işimiz olduğu için bunu çok kullanıyoruz. Eski olduğu için, biz yöresele çok değer verdiğimiz için. Yöresel olduğu için. Eskilerimiz nelerden esinlendiğiye o değerleri günümüze taşımak için. Değerlerimizi günümüze taşıyalım amacımız o yani. Biz unuttuk herhalde. Çünkü şimdi öyle bir anlam taşıyor ama eskiden bizim genç kızlığımızda öyle anlamlar vardı. Mesela kızlar ağaçlık ile kuyruklu giymezdi. Anca gelin olunca giyerdi. Ama şimdi giyiyorlar.” (K.K.12)

“Önceden birazcık şey gibi kullanılıyordu. Şu anda standarda dönmüş gibi oldu desenleri kullanmak. Hoşumuza gidenleri kullanıyoruz. Önceden yani çoğu desenler kafadan uydurularak yapılmış desenler de varmış hani kendilerinin yaptığı desenler el işlemesi gibi. Onun için sıklık derecesi ondan örnek alınarak yapılıyor ama şu an kullanılan model herkeste olan model oldu. Aynı desen herkeste bulunabiliyor. Gördüklerini işlemeye yansıtmışlar. Eskiler gördüklerini işlemeye yansıtarak yapmış. Desenlerin anlamlarını bilmiyorum. Çünkü ben yeni nesil olduğum için çevremde de çok fazla bilen olmadığı için

öğrenemedim, bilmiyorum onun için. Çevremde böyle biri olsa anlamlarını öğrenmek isterdim.” (K.K.18)

“Daha çok değişik çiçek motifleri, simetrik şekiller olur. Gül, lale olur. Yıldız gibi, örgü gibi şekiller olur. Baya değişik şekiller olur ama adlarını bilmiyorum.” (K.K.19)

“Lale, gül, kuş, çiçek motifleri, her çiçeğin kendi ismi ile anılan. Seccadelerde kubbe motifleri ya da merdiven motifi olurdu üçgene tamamlamak için şeyi. Kalp kullanılır. Kelebek çok kullanılır. Son zamanlarda mutfak havluları için tencere tava, mutfak eşyası motifleri çıkmıştı. Kubbenin anlamı Kâbe’yi temsil eder. Çiçeklere de iyi anlamlar yüklerler. Baykuş gibi kötü haberleri temsil edenler kullanılmaz. Sevgiyi anlatmak için kalp. Kelebek de iyi haberlere yorulur. Genelde hepsi sevgi ve iyi niyetle yapılır, o anlamı taşır daha doğrusu.” (K.K.21)

“Boyama işinde genelde karanfil kullanılıyor ama anlamını bilmiyorum, herkes öyle yapıyor. Kanaviçede duruma göre. Çocuk için kanaviçeyse uğur böceği falan işleniyor, çocuk battaniyelerinde, yastıklarında uğur böceği. Seccadelerde genelde çizgili şeyler oluyor, çiçek böcek çok olmuyor. Geometrik desenler oluyor. Camiyi andıran üçgen şeyler oluyor. Seccadeler hep şekilli, çizgili falan.” (K.K.27)



Fotoğraf 60. Camilerdeki avizelerden esinlenerek yapılmış seccade motifi

“Çiçek motifleri, papatya, gül, menekşe, karanfil, lale, sarmaşık. Birbirine birleşen çarkıfelek. Giyen başkasında görüp beğenme, ören birinde görüp beğenip anne bana da yap denmesi. Modanın değişmesi, yeni motiflerin çıkması. Lale motifinin Allahu Teâlâ’yı temsil ettiğini biliyorum yanlış hatırlamıyorsam. Gül, Peygamber Efendimizi (s.a.v) temsil ediyor. Diğerlerini hatırlamıyorum.” (K.K.35)



Fotoğraf 61. Karanfil motifiyle ve kordon yürütme işiyle yapılmış kırlentler

“Eski motiflere daha çok ağırlık veriyoruz. Türk işi motifleri, başka pek kullanmıyoruz. Eski işlemelerden çok model çıkartıyoruz, desen çıkartıyoruz. Onları araştırıyoruz. Satmak için getirenler oluyor. Onlardan çok desen çıkartıyoruz. Eskiler o kadar güzel desenler yapmışlar ki bir şeyleri andırmaya çalışmışlar. Kuşa benzetmeye çalışmışlar, bir hayvana, bir çiçeğe. O gün yaşadığı bir şeyleri sanki konuşturmak ister gibi motifler vermişler bazı böyle Türk işi desenlerinde. Yaşadıklarını yansıtmaya çalışmışlar. Biz okul yıllarında da arkadaşlarımızla konuşurduk. Düşündüğün zaman çok güzel anlamlar verecek desenler var. Eskiden damat havlusu işlenmiş, motifleri çok harika, ipleri çok güzel. Şimdi o iplerin imkânı yok. Solmamış, hiç kendini vermemiş, o kadar güzel.” (K.K.38)



Fotoğraf 62. Su yolu, pıtrak, koç boynuzu ve bereket motifleriyle işlenmiş dokuma çuval

“Ekin başağı, karanfil, melek desenini duvar halısına bakıp örnek çıkardım, gül dalı, adlarını bilmiyorum ki. Osmanlı desenleri. İşlediğimiz zaman anlamlarını bilmeden işledik. Sadece ekin başağı bereket, karanfil güzelliğinden. Bizim zamanımızda inceleyecek zamanımız, bizi uyaran, bize söyleyen yoktu.” (K.K.58)

“Bayram şekeri bolluk bereket falan. Gülü bilmiyorum.” (K.K.64)



Fotoğraf 63. Seccadelerde sıklıkla işlenen bayram şekeri motifi

“Kitaplardan, dergilerden baktık. Örnek dergileri olurdu. Gasteler hep dergiler verirdi. Nakış dergisi, kanaviçe dergisi, tel kırma dergisi. Onlardan baktım. Benim yaptığım tel kırma güldü. Çiçek ve yapraklar yapardı annem de.” (K.K.71)

“Çoğunlukla gül desenleri, lale desenleri çoğunlukla bunlardı. Köydeydik ya bizim çok örneklerimiz olmazdı. Var, Osmanlı devrinde çok kıymetli misafirlere konur lale. Gül sevgiyi anlatır. Bizim için önemli olan kişiye lale, sevdiğimiz kişiye de gül desenliler giderdi.” (K.K.74)



Fotoğraf 64. Seccadeye işlenmiş lale, kaba gül, çiçek, yaprak motifleri ve geometrik desenler

“Mesela kaya, kayaya benziyor. Görsel olarak neye benziyorsa o isimleri veriyoruz. Öyle çok manevi olanı bilmiyorum. Eskilerde başak, ekin örneği varmıştı. Artık bereket mi getiriyormuş çeyize, gittiği eve, bilmiyorum. Benim öyle manevi anlamlarını bildiğim yok.” (K.K.75)

“Genelde çiçek tarzı, gül tarzı motifler. Seccadelerde de yine çiçek tarzı şeyler ama avize tarzı şeyler de işleniyor. Kendini tekrar eden şekiller işleniyor bazen de geometrik şekiller işleniyor.” (K.K.79)



Fotoğraf 65. Yıldız çiçeği motifi kullanılarak avize sarkıtlarını andıracak şekilde işlenmiş seccade

“Gül, ekin kellesi. Seccadelerde gördüğümüz desenler senden benden gördüklerimiz. Minare, cami, ışık, Kâbe ama Kâbe’ye günah deniyor. Peygamberimizin gülü deniyor seccade için. Peygamber Efendimiz (s.a.v) sevdiği için.” (K.K.80)

Kaynak Kişilere kullanılan desen ve motiflerin ne anlama geldiği sorulduğunda benzerlik ilişkisinden dolayı o adı aldıkları ifade edilmiş, bazı desen ve motiflerin ne anlama geldiği ve ne amaçla kullanıldığı söylenirken bazıları için fikirleri olmadığı, anlamlarını bilmedikleri, gelenekte yer aldığı için, büyüklerden öyle görüldüğü yahut beğenildiği için o desen ve motiflerin tercih edildiği belirtilmiştir. İşlemelerde kullanılan ağaç, asma, asma yaprağı, başak, balık, buğday, burçak, çiçek, çiçek buketi, ekin, üzüm, koç boynuzu, bayram şekeri, meyveler, sebzeler, para, nar ve nar çiçeği gibi desen ve motiflerin bolluk ve bereketi (K.K.3; K.K.28; K.K.49; K.K.58; K.K.64); avize, ışık, melek, cami, minare, Arapça harfler, Kâbe, kubbe, bazı Osmanlı desenleri, yıldız, nazar boncuğu, gül ve lale gibi desen ve motiflerin dini, inancı, koruyuculuğu ve İslam’ı (K.K.4; K.K.21; K.K.35; K.K.79; K.K.80); kelebek ve güvercin gibi desen ve motiflerin iyi haberi (K.K.21); gül, lale, papatya, kalp, karanfil, menekşe, gelincik ve sarmaşık gibi bitkilerden oluşturulan desen ve motiflerin aşkı, güzelliği, sevgiyi, tutkuyu ve iyiliği (K.K.4; K.K.7; K.K.8; K.K.21; K.K.74); baykuş gibi desen ve motiflerin ölümü, kötülüğü, kötü şans (K.K.21) temsil ettiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Kaynak Kişilerin işlemelerde kullandıkları fakat ne anlama geldiğini bilmedikleri üzüm, nar, koç boynuzu, karanfil, yediveren ve kuş gibi desen ve motifler çoğalma, aile ve doğurganlığı (Ögel, 2000: 325-330; Wilkinson, 2014: 68-85); dal, ağaç, çarkıfelek, su, su

yolu ve dalga gibi desen ve motifler yaşamı, yaşamın zorluklarını ve yaşam döngüsünü (Alp, 1998:74; Eliade, 1992: 182); uğur böceği, yıldız, tavus kuşu, güvercin gibi desen ve motifler haber almayı, şansı, ruhu, güzelliği ve cenneti (Çoban, 2015:57; Wilkinson, 2014:58) temsil etmektedir.

Kaynak Kişiler tarafından işlemelerde kullanılan bitkisel, hayvansal, geometrik şekiller ya da sembolik desen ve motiflerden ayrı olarak kullanılan tencere, tava, kepe, kaşık, çatal, çaydanlık, bardak gibi mutfak araçlarından oluşan desenler ise (K.K.21) gündelik hayatı yansıtmaktadır.

İşlemelerde kullanılan desen ve motiflere bakıldığında gül, lale, sümbül, gelincik, üzüm, karanfil, papatya, ekin, başak, menekşe, yaprak, ağaç gibi bitkisel desenlerin; cami, avize, ev, çiftlik, çit, yol, araba, vazo gibi yapı ve nesne desenlerinin; kuş, kelebek, uğur böceği, karınca, kedi, köpek, koç, koç boynuzu gibi hayvansal desenlerin; elma, armut, muz, çilek, domates, biber, patlıcan gibi meyve ve sebze desenlerinin; daire, üçgen, kare, yıldız gibi geometrik, simetrik ve asimetrik desenlerin; tuğra, Arapça harfler ve klasik desenlerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Desen ve motifler hem yapılacak işleme türüne hem de işlemenin kullanım alanına göre seçilmiştir. Pano ve Kur'an-ı Kerim çantası gibi yükseklerde duracak eşyalara Kâbe işlenirken ayak altına serilen seccadelere Kâbe'nin işlenmesi hoş karşılanmamıştır. Hazırlanan çeyiz düğün içinse daha klasik ve daha gösterişli desenler tercih edilirken çeyizin bir bebek için hazırlanmasıyla nazardan korumak amacıyla nazar boncuğu, uğur getirmesi amacıyla uğur böceği, hoş dursun diye kurdeleler, kelebekler, çeşitli çiçek desenleriyle bebek yastığı, çarşafı, beşiği, beşik örtüsü, yorganı ve bebeğin kullanacağı diğer kumaşlar işlenmiştir. Ayrıca doğacak çocuğun erkek olmasıyla, erkek çocuklar için yol, araba, güneş, top gibi farklı desen ve motifler tercih edilerek cinsiyete bağlı desen ve motiflerin tercih edildiği görülmüştür.

Birinci kuşak diyebileceğimiz anneanneler, babaanneler ve yaşı büyük olan katılımcılar daha klasik desen ve motiflerden bahsederken üçüncü kuşak diyebileceğimiz gençler daha modern-güncel desen ve motiflerden bahsetmiş, hatta desen ve motif seçiminde “modaya uygun” olanı seçtiklerini belirtmişlerdir (K.K.57; K.K.66). Yaşı büyük olan katılımcıların bir kısmı desen ve motiflerin anlamını söylerken bir kısmı da unuttuğunu belirtmiştir. İkinci kuşağın ve üçüncü kuşağın büyük bir kısmı desen ve motiflerin

anlamalarını ve neden kullanıldıklarını bilmediklerini söylerken bu alana ilgisi olan, özellikle sorup araştırıp öğrenen katılımcıların varlığı da özel ilgi sonucu sembolik anlamların hatırlandığını ve geleneğin devam ettirildiğini göstermiştir.

4.3.2. Örgülerde Kullanılan Desen ve Motifler

Giyinme ve örtünme ihtiyacını karşılamak için bitki lifleri ve hayvan kollarının ipeştirilip bu iplerin birbirine geçirilerek bir bütün oluşturulması işi örücülüktür. Örgülerle yapılan işlerde süslemeler yapılmakta, kullanan kişinin desen ve motiflerle konuşmasına, hâlini arz etmesine yardımcı olmaktadır. “Dili bağlı gelinin başındaki ışıklı kitap” (Şen, 2004: 70) yeni evlenen ve henüz kendisini rahatça ifade edemeyen genç kızın duygularını ifade edip eşi, kayınvalidesi, kayınpederi, eltisi, görümcesi ve diğer aile fertleriyle konuşmadan iletişime geçmesini sağlamaktadır.

Başörtüsündeki oylar da duygu ve düşüncelerin aktarılması için kullanılmaktadır. Oyanın yeşillikli olması gelinin gelin girdiği evdeki herkesle arasının iyi olduğunu (Şen, 2004: 70); oyanın sarı renkli olması veya sarı nergis çiçekli olması mutsuzluğu ve ümitsiz aşkı (Buğdaycı, 2013:55-58); sümbüllü oylar aşkı ve mutluluğu (Yeşilyurt, 2008: 65); nar tanesi oyası ise bolluk, bereket ve hamilelik müjdesini (Nas, 2012: 1623) ifade etmektedir. Gelin parmağı oyası gelin ve kayınvalide arasındaki ilişkinin düzeyli olduğunu ya da böyle bir dilekte bulunulduğunu anlatırken (Buğdaycı: 2013: 56); çarkıfelek oyasıyla mutsuzluk ve kötü talih anlatılmaktadır (Buğdaycı, 2013:58).

“Mektepli kızlar, hanım beye kol attı, ben gidiyorum arkamdan gel, Şehber Hanım’ın kâhkülü, iki el bir baş için, gönül kilidi, yâr yâre küstü, âşık kirpiği, Mecnun yuvası” ve “çeşitli sebze, meyve, çiçek, hayvan, eşya ve insan motifleri” de oyalarda görülmektedir (Şen, 2004: 70). Türk oylarında yer alan bazı desen ve motifler şunlardır (Özbağı, 1997: 121):

“Halk oyalarda, bitkisel konulara daha çok ağırlık vermiştir. Bu oyları; karanfil, gül, çift karanfil, papatya, yapraklı sümbül, yonca, üzümlü, bademli, domatesli, karnabahar, incir gibi isimler alırken nesnel konularda; yelpaze, süpürge, makarna, kirpik, yıldız; figürlü bezemelerde horoz kuyruğu, tavuk çırnağı, böcek, kelebek, kurt kalplı; anlam yüklü konularda ise çarkıfelek, elti eltiye küstü, üç elti, kral yaprağı, zilli maşa, halkalı gibi isimlerle karşımıza çıkmaktadır.”



Fotoğraf 66. Yonca çiçeği oyası



Fotoğraf 67. Fiskos kenarı için üzüm motifiyle örölmüş dantel

Oyalara benzeyen ve daha geniş zemini kaplayan dantellerde de oyalaradaki gibi çeşitli desen ve motifler kullanılmaktadır. Doğadan görölüp örgüye uygulanan doğa motifleri başta olmak üzere elma, çan çiçeği, gül, kalp, kabak çiçeği, incir, tüllüşah, turp otu, begonvil, incir, üzüm, enginar, çeşitli çiçekler, kuşlar, hayvanlar, meyveler, geometrik şekiller, çeşitli harfler ve yazılar dantellerde motif ve desen olarak yer almaktadır (Yıldız, 2019).

Sadece oya ve dantellerle sınırlı kalmayan bu sembolik dil örgünün kullanıldığı bütün eşyalarda kendisini göstermektedir. Çorap ve patikte kullanılan desen ve motifler hem eşyanın güzel görünmesini sağlamakta hem giyen kişinin hangi yöreden, hangi köyden olduğunu göstermektedir.

Örgülerde renk, desen ve motiflerin yardımıyla özlem, sevinç, keder ve ümit duyguları aktarılırken kötü ruhlara ve nazara karşı bireyin korunması amacıyla koruyucu şekiller, desen ve motifler de örgülerde kullanılmaktadır (Akpınarlı, 1997: 160). “Koçboynuzu, pıtrak, bereket, göz, muska ve su yolu” (Kılıç Karatay, 2021: 17), bitkisel desenler, çiçekler, geometrik desenler, dikey ve yatay çizgiler, zigzaglar, baklava, çengeller, “eli belinde, kelebek, çatı, civankaşı, sinek kanadı, öceli parmak, katip bıyığı, çam, güllü ayna, hükümet avlusu, altmış akıl yetmiş fikir, balık kılçığı, kartal kanadı, mikke, kesme şeker ve söğüt yaprağı” (Balkanal, 2016: 156), “yâr yâre küstü, yandım alamadım, âşık kirpiği, fincan göbeği, ince tütü, dallı, abanî” (Şen, 2004: 65) gibi desen ve motifler; örgü ve çoraplarda sıklıkla kullanılmaktadır. Patik ve çoraplarda görülen bu desen ve motifler yelek, hırka, kazak ve süveterlere de uygulanmaktadır.

Kaynak Kişilere örgülerde hangi desen ve motifleri kullandıkları, bu desen ve motiflerin anlamlarının neler olduğu sorulmuştur. Cevaplardan bazıları şöyledir:

“Marul, baklava, kurt, yapraklar. Örgüyle çok ilişim olmadığı için bu kadar biliyorum. Kanser diye bir örnek var, yapması çok zor olduğu için ona kanser demişler, başka bilmiyorum.” (K.K.2)

“Ben genellikle küçük çiçekli motifler kullandım. Bence her şeyin anlamı var çünkü eskiden hiç anlamsız bir şey yapılmamış. Anlamları vardır ama nesilden nesle aktarılmadığı için bilmiyorum.” (K.K.3)



Fotoğraf 68. Üç gül örneğiyle örülmüş çeyizlik yelek

“Yine aynı çiçek desenleri oluyor. Seccadelerde cami, Kâbe, güller oluyor dinimizi sergileyen Arapça harfler oluyor. Mesela seccadelerde ‘Bismillahirrahmanirrahim’ falan

yazıyor. Bebek kıyafetlerinde bebeklere özgü şekiller, figürler yapılıyor. Erkekse araba, kız çocuğuyse çiçek, kalpler, böcekler. Havlularda da aynen isimler işleniyor.” (K.K.8)



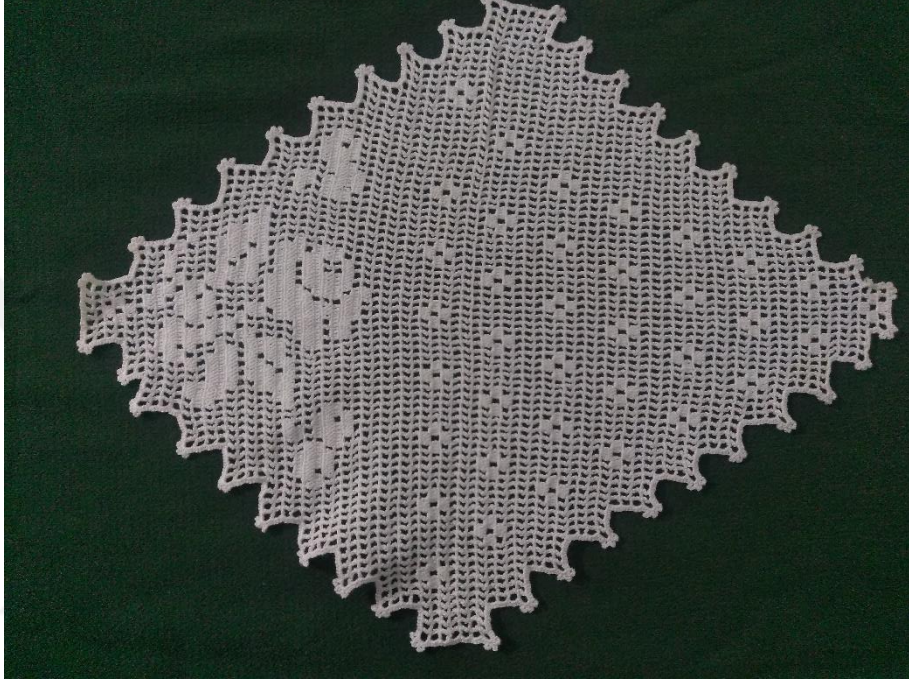
Fotoğraf 69. Yıldız ve tarak motifleriyle minare desenleri kullanılarak örülmüş seccade

“Kedi batmazı, kaynana öremez gelin giyemez, Selanık, bom bom şekerı, üzüm çöpü. Çam ağacı motifi vardı yanlış hatırlamıyorsam. Saç örgüsü vardı. Kedi tırnağı mı kedi bir şeyi vardı. Başka bu kadar geldi aklıma. Motif görsem biliyorum ama isimleri gelmedi aklıma. Bir de başak modeli var, buğday başağı diyorduk hatta. Bana isimleri hep duyduğumda enteresan gelmişti. Ben de duyunca sorguladım niye bu isimler diye ama muhtemel benzettiği şekil itibariyle o ismi almış olabilir.” (K.K.21)



Fotoğraf 70. Üç boyutlu kuğu figürüyle ve çiçek motifiyle örülmüş masa örtüsü

“Örgüde Selanik örneğini biliyorum. Kayınna öremez gelin giyemez diye bir yelek örneği var, onu biliyorum. Yılan güle sardı diye bir örnek var, onu biliyorum. Dantelde de böyle şeyler vardı ama bilmiyorum. Değişik değişik isimleri vardı ama şu an hatırlayamadım. Patiklerde kilim desenleri, çiçek desenleri var, bazen de patiklerde harf işliyorlar. Havlularda da iki büyük kuş figürü oluyor ve o gelinle damadı temsil ediyor” (K.K.27)



Fotoğraf 71. Gül ve papatya desenli dantel peçete

“İsimlerini bilmiyorum şimdi. Mutlaka vardır. Mesela bir başak, buğday, bunlar kullanılıyorsa büyük ihtimalle bereket anlamları vardır. İşte yeni gelinin evine bereket getirsin anlamında kullanılıyor olabilir. Sağlık için, şifa versin diye böyle şeyler de olabilir.” (K.K.34)

“Çeşit çeşit desenler olur oyalarda. Bazı oyalar var. Elti eltiye küstü. Baklava, ters düz. Çok oldu, unuttum. Elti eltiye küstü. O gün eve gelenler bunlar elti eltiye küsmüş der. Bazı gelinler kırgınsa ona göre motif örtünür. Kocasına dargınsa sarı motifleri kullanır.” (K.K.36)



Fotoğraf 72. Papatyalı tığ oyası

“Onları hep kitaplardan çıkartıyoruz. Örgü kitapları getiriyoruz, kitaplardan, komşulardan gördüğümüz yerden çıkartıyoruz. İsme bakmıyoruz, kullanıma bakıyoruz. Unutmaya başladık. Beypazarı’nda çeyiz var. Ben bazı yörelere de gidiyorum görüyorum, Bolu’da o kadar yok, bizimki kadar önemsemiyorlar, eskisi kadar çeyize önem vermiyorlar. Yeni nesil çeyizi sevmiyor, saklamak bile istemiyor. Biz çok güzel saklıyoruz ama onlara döküntü. Gelen çeyizlerde hep başak deseni var, hep görüyorum. Eski havlularda falan o yaşadıkları anı dökmüş gibilerdi. Annem çok güzel nakışlar yapmış, hani sizin böyle kitaplarınız falan yoktu diye sorardım. ‘Biz onları döşsek yüzlerinden, kilim motiflerinden çıkardık.’ derdi. ‘Bazen çok sevinçli olduğumuz günlerde cıvıl cıvıl renkleri koyardık.’ Renkleri çok ciyak oluyordu. Mesela böyle kırmızının yanına mor koymuşlar, pembe koymuşlar. ‘Üzüntülü olduğumuz zamanda siyah renkleri falan çok üzüntülü yüz diye koyardık. Biz onları hep günümüzde yaşadığımız olaylarımızı yansıtarak işledik, kara lambada işledik.’ derdi.” (K.K.38)

“Çiçek, uğur böceği, papatya, sümbül, başak, karanfil, oklava yelekse, gözyaşı, Türkan Şoray kirpiği, ters lale, fıstık. Patiklerdeki karanfil güzel koktuğu için, bolluk bereket. Başak bereket. Papatya ve sümbülün anlamı bahar ve mutluluk.” (K.K. 49)



Fotoğraf 73. papatya, sıçan dişi ve lale motifli patikler

“Aklıma gelenler yelekte gabak çiçeği, bükmeli, fırtık, yılan güle sardı. Havlu kenarları da yaprak yaprak, menekşe, gül konuyor. Oyalarda kiraz, gaydırma, pisi pisi, kel baş, menekşe, elti eltiye göt döndü. Masalarda, kırlentlerde genelde adları pek olmazdı. Özel bir anlamı derken eskiye yönelik. Eskilerden gördüklerimizi yaptık. Onların mutlaka öyküleri anlamları vardır da biz bilmiyoruz.” (K.K.68)



Fotoğraf 74. Kiraz motifli patik



Fotoğraf 75. Kartla örüldüğü için “kartlı motif” adını alan desen ve çeyizlik yelek

“Dantelde kanser örneği vardır. Ağır ve pahalı bir örnektir. Çok da zordur. İnsanım elini delendir. İğne oyasında da zürafa, kaya, kuş kafesi isimlerini verdiğimiz şeyler var tek tek. Kaz ayağı var, fıstık örneği var. Yeleklerde kurt var. Paspaslarda çarkıfelek vardı. Söylemeye söylemeye unutmuşuz. Sen sorunca aklımıza geldi. Kozalak örneği var. Leblebi örneği var. Şimdi aklımda o kadar. Bence var. Dediğimiz gibi yaşanılan yere göre, yörenin kullandığı eşyaya göre malzemeye bitkiye göre bile bir isim takmışlardır. Her ismin bir anlamı olduğu gibi bence bunların da var.” (K.K.75)



Fotoğraf 76. Şişle örülmüş ibrik, baklava ve şerit desenli patik



Fotoğraf 77. Lale ve kaz ayağı desenli patik



Fotoğraf 78. Papatya, çilek, meyve sepeti ve geometrik desenlerle örülmüş patikler

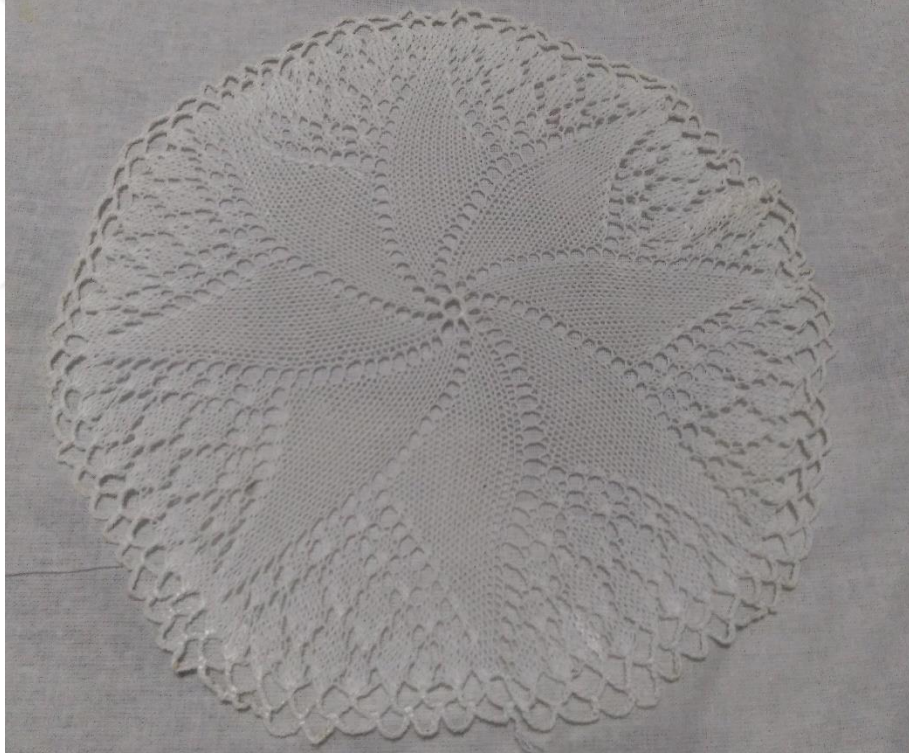
Tablo 5. Çeyiz dokumalarında kullanılan desen ve motifler

Motif ve Desenlerin Adı	Söylenme Sıklığı						
baklava ve baklava dilimi/kesimi	27	fıstık	3	balık sırtı	1	kırkayak	1
çiçek	20	harf	3	beş parmaklar	1	kozalak	1
üç büzme	17	kiraz	3	biber	1	kuş	1
kaz ayağı	15	papatya	3	bindallı örneği	1	kuş kafesi	1
kaynana öremez gelin giyemez	14	söğüt yaprağı	3	bir günlük oya	1	leblebi	1
üzüm çöpü	13	su taşı	3	bombom şekeri	1	maydanoz yaprağı	1
gül	12	yılan güle sarıldı	3	camı	1	melek	1
kurt/lu	9	analı kızlı	2	civanyandı	1	menekşe	1
saç örgüsü	9	böcek	2	çarkıfelek	1	meşe yaprağı	1
Türkan Şoray kirpiği	9	dikdörtgen	2	çizgi	1	mezar taşı	1
marul	8	domdom kurşunu	2	dilimli muz	1	mısır püskülü	1
kabak çiçeği	7	fırtık	2	doktor gözü	1	muska	1
tren yolu	7	gözyaşı	2	domates	1	nar çiçeği	1
bükme/burma	6	işkembe	2	düz örgü	1	para oyası	1
kanser	6	kalem oynatması	2	efe aynası	1	pirinç örgüsü	1
zeytin yaprağı	6	kelebek	2	ekin kellesi	1	pisi pisi	1
başak	5	kilim desenleri	2	el ve eldiven	1	salkımlı	1
elti eltiye göt döndü	5	nohut	2	hanım dilendi bey beğendi	1	saray süpürgesi	1
geometrik şekiller	5	şemsiye	2	İngiliz bayrağı	1	sarmaşık	1
kırk akıl kırk fikir	5	ters düz örgü	2	Kabe	1	sık delik	1
lale	5	üzüm	2	kaynana şaplaması	1	simetrik şekiller	1
çam ağacı	4	yılan iyesi	2	kare	1	subay sürmesi	1
çilek	4	Zeki Müren göbeği	2	kavak yaprağı	1	sümbül	1
kalp/li	4	zürafa	2	kaya	1	ters lale	1
karanfil	4	altın dizisi	1	kedi batmazı	1	ters örgü	1
Selanik	4	araba	1	kedi tırnağı	1	tırtıl	1
yaprak	4	asimetrik şekiller	1	keklik ayağı	1	uğur böceği	1
balık iyesi	3	asma yaprağı	1	kelbaş	1	yıldız göbeği	1
buğday	3	badem	1	kesme şeker	1	zikkak	1
elma çiçeği	3	bal peteği	1	kırk basmak	1		

Beypazarı'nda çeyiz geleneği kapsamında yapılan örgülerde en yaygın kullanılan desen, motif ve şekiller şöyle sıralanabilir: Altın dizisi, analı kızlı, Arapça harfler, bademler, baklava, baklava kesimi, bal peteği, balık iyesi, balık sırtı, Latin harfler, baak, be parmaklar, bindallı rneği, bir günlük oya, bombom ekeri, boncuk oyası, böcekler, buğday, bkmeli, cami, am ağacı, çiçekler, ilek, doktor gözü, domdom kurunu, efe aynası, ekin kellesi, elma çiçeği, elti eltiye gt döndü, fırtık, fıstık, kabak çiçeği, geometrik şekiller, gözyaşı, gl, İngiliz bayrağı, ikembe, Kâbe, kalem oynatması, kalp, kanser, karanfil, kavak yaprağı, kaya, kaynana remez gelin giyemez, kaz ayağı, kedi batmazı, kedi tırnağı, keklik ayağı, kelba, kelebek, kesme eker, kırk akıl kırk fikir, kırkayak boncuk oyası, kırk basmak, kiraz, kirpik, kurt, ku kafesi, kk çiçekler, leblebi, marul, maydanoz yaprağı, melek, meneke, mezar taşı mekik oyası, muska, nohut, oklava yelegeği, papatya, para oyası, pirinç örgüsü, pisi pisi, sa örgüsü, salkımlı oya, saray süpürgesi, Selanik, seni seviyorum yazısı, sık delik, simetrik ve asimetrik şekiller, söğüt yaprağı, su taşı, subay sürmesi, sümbül, emsiye, ters lale, ters ve düz örgü, tren yolu, Trkan oray kirpiği, uğur bceği,  bzme, zm p, yaprak, yılan gle sarıldı, yılan iyesi, yıldız gbeği, Zeki Mren gbeği, zeytin yaprağı ile zrafa (K.K.1; K.K.2; K.K.3; K.K.4; K.K.5; K.K.6; K.K.7; K.K.8; K.K.9; K.K.10; K.K.11; K.K.12; K.K.13; K.K.14; K.K.15; K.K.16; K.K.17; K.K.18; K.K.19; K.K.20; K.K.21; K.K.22; K.K.23; K.K.24; K.K.25; K.K.26; K.K.27; K.K.28; K.K.29; K.K.30; K.K.31; K.K.32; K.K.33; K.K.34; K.K.35; K.K.36; K.K.37; K.K.38; K.K.39; K.K.40; K.K.41; K.K.42; K.K.43; K.K.44; K.K.45; K.K.46; K.K.47; K.K.48; K.K.49; K.K.50; K.K.51; K.K.52; K.K.53; K.K.54; K.K.55; K.K.56; K.K.57; K.K.58; K.K.59; K.K.60; K.K.61; K.K.62; K.K.63; K.K.64; K.K.65; K.K.66; K.K.67; K.K.68; K.K.69; K.K.70; K.K.71; K.K.72; K.K.73; K.K.74; K.K.75; K.K.76; K.K.77; K.K.78; K.K.79; K.K.80).



Fotoğraf 79. Ucuna saray süpürgesi modeli dantel geçirilmiş yastık kılıfı



Fotoğraf 80. Yıldız, rüzgâr gülü ve çarkıfelek olarak adlandırılan dantel motifinden peçete

Altın dizisi, badem ve badem çiçeği, balık sırtı ve balık iyesi, bal peteği, başak, bindallı örneği, buğday, ekin kellesi, elma çiçeği, kabak çiçeği, kiraz, salkımlı oya, para oyası, pirinç örgüsü, saç örgüsü, yıldız ve yıldız göbeği gibi desen ve motifler bolluğu, bereketi, çoğalmayı ve doğurganlığı (K.K.34; K.K. 49; Erbek, 1995:7); baklava ve baklava kesimi, beş parmak, doktor gözü, muska, melek, uğur böceği, kelebek gibi desen ve motifler nazarı,

nazardan korunmayı, uğuru ve şansını (Erbek, 1995; 9); gül, menekşe, karanfil, papatya, küçük çiçekler, ters lale, sümbül gibi çiçekler ve kalp gibi desen ve motifler saflığı, güzelliği, baharı, sevgiyi, tutkuyu ve aşkı (K.K.24; K.K.49; K.K.53; Wilkison, 2014); kanser ve kaya gibi desen ve motifler zorluk ve sertliği (K.K.75); çam ağacı asma yaprağı, kavak yaprağı, söğüt yaprağı ve zeytin yaprakları ağaçla bağlantılı desen ve motifler doğayı, güzelliği, canlılığı, barışı, huzuru ve yaşamı (K.K.7; MEB, 2011d: 37; Wilkinson, 2014); gözyaşı motifi hüznü, acıyı, temizlenmeyi (K.K.49); yılan güle sarıldı ve yılan iyesi “insanın ruhunu, kuvveti, ölümsüzlüğü ve dünyanın yaratılışını” (Çelik, 2016: 30); kedi batmazı ve kedi tırnağı gibi desen ve motifler kedi, fare gibi hayvanların vereceği zarara karşı korunup onları uzak tutmayı (Akpınarlı ve Özdemir, 2016: 975); tren yolu motifi özlemi, hasreti ve haber almayı (K.K.7; K.K.24); kaz ayağı, keklik ayağı ile kuşla bağlantılı desen ve motifler ruhu ve cenneti (Karaduman ve Özdemir, 2022: 232); su yolu, su taşıyla suya bağlı desen ve motifler temizliği, şifayı, kutsallığı ve hayatın temelini (Alp, 1998: 173); elti eltiye göt döndü ve fırtık motifleri küsmeyi ve kırgınlığı (K.K.36); mezar taşı kını, soğukluğu ve ölümü (Nas, 2012); Arapça harfler, cami ve Kâbe dini, inancı ve İslam’ı (K.K.8); kırk akıl kırk fikir motifi karışıklığı ve danışmayı (K.K.32); çilek, fıstık, leblebi, marul, maydanoz yaprağı, nohut, kesme şeker gibi gıdalarla ilgili desen ve motifler benzemeleri yönüyle ve bu çevrede fazla üretilip fazla kullanılmalarıyla beraber bereketi (K.K.2, K.K.13, K.K.32, K.K.37, K.K.39; K.K.49; K.K.75); kirpik, subay sürmesi, Türkan Şoray kirpiği, Zeki Müren göbeği gibi desen ve motifler benzerliğinden dolayı ve güzelliği temsil etmeleriyle (K.K.57) kullanılmış fakat zamanla bu motif ve desenlere yüklenen anlamlar unutulmaya başlanmıştır.



Fotoğraf 81. İğne oyasıyla çilek ve küçük çiçek motifleri

4.3.3. Dokumalarda Kullanılan Desen ve Motifler

Asırların birikimiyle oluşturulmuş geleneksel desen ve motiflerin görüldüğü ve çeyizlerde yer alan bir diğer el sanatı da dokumalardır (Kayıpmaz ve Kayıpmaz, 1997: 55). Dokumalarda hem süslemek hem de korunmak amacıyla mavi boncuklara, hayvan figürlerine, hayat ağaçlarına, bereket ve bolluğu sağlayacak çeşitli desen ve motiflere yer verilmektedir (Şen, 2004: 46). Dokumalarda kuş, ejder ve böcek gibi hayvansal ve ağaç, yaprak, çiçek, meyve gibi bitkisel motifler; üçgen, dörtgen, dikdörtgen, eşkenarlar, yıldızlar gibi geometrik motifler; madalyon, rozet, çengel, sütun, harf, bulut gibi karışık motifler ile hayat ağacı, el, haç, ibrik, kuş, kandil gibi sembolik motifler kullanılmaktadır (Yazar, 2005: 81-85). Bu sembolik motiflerin kullanım amacını Hatice Öztürk Tozun (1997: 41) şöyle ifade etmektedir:

“Çoğunlukla kadınlar tarafından dokunan motifler, çeşitleme, üreme, doğum gerçekleri doğrultusunda, sağlık, bereket, güzellik, korunma, temizlenme, ölüm, nazar gibi konular kapsamındadır. Öte yandan inanç, tanrı, ölüm, ölümsüzlük, temizlenme, günah, yeniden dirilme, geriye bir şey bırakma, kengöz, doğanın değişmeyen düzeni, sonsuzluk gibi bir zaman insanların ilgisini çekmiş olan konuları simgeleyen sembolik motifler kullanılmıştır.”

Beypazarı’nda çeyiz geleneği içinde yer alıp da kadınlar tarafından en az yapılan el sanatlarından biri dokuma olmuştur. Dokuma tezgâhı ve gerekli teçhizatın her evde bulunmaması, kolaylıkla taşınamaması nedenler olarak görülürken dokumada kullanılan desen ve motiflerle bunların anlamlarına ilişkin bilgilerin az olduğu tespit edilmiştir. Kaynak Kişilerin büyük çoğunluğu dokumayı öğrenmediğini ve bu sebeple de desen ve motiflerin adıyla anlamlarını bilmediğini ifade ederken evinde dokuma tezgâhı olan, kursa gidip öğrenen ya da dokumaya ilgisi olanlar desen ve motifler hakkında cevap verebilmiştir. Kaynak Kişilerin verdiği cevaplardan bazıları şöyledir:

“Bu işler doğuda çok. Benim kilim öğretmenim doğuluydu. O hep söylerdi şu motif şunu gösterir diye. Benim tansiyon falan el vermedi.” (K.K.1)

“Çizgiler var, ben sana göstereyim, televizyonda görülen şöyle çizgiler. Motiflerin adını bilmiyorum, kızım sonra çekip sana atsın. Bende 80 senelik dokuma çulu var. Eskilerde doğurma, üreme, aile genişleme, çocuk isteme gibi anlamlar eskiden varmıştı. Eve gelin gelir bereket gelir. Hani sülaleyi genişletir diye. Doğma doğurma. Bende ki kilim zengin bir ailenin dokuma kilimi.” (K.K.24)



Fotoğraf 82. Yol ve çizgi desenleriyle dokunmuş gelin bürgüsü

“Ben genel olarak geometrik desen gördüm. Genelde renk renk gördüm. Anneannemin eski b rg lerini düşünüyorum. Renk renk vardı. Bir yere giderken seçerdi. Mesela gelinlerin taktığı bürgü farklı olurmuşt  o zaman. Bir adı vardı da unuttum, kesin anneannem söylemiştir.” (K.K.34)

“Vardır ama ben yapmadığım için bilmiyorum” (K.K.35)

“Kayınvalidem bir hal  dokumuşt . Karanfil ve koç boynuzu kullanıp aralarına da başak atmıştı. Yukarıdaki anlamlar. Eve bolluk, bereket olsun, g   olsun anlamında. Kuvvetli anlamında.” (K.K.49)

“Yine geometrik şekiller yapılıyor. Örüntüler var.   ek tarzı desenler var.” (K.K.57)

“Geyikli meyikli desenleri oluyor.  z m salkımı gibi yaprak deseni yapıyorlar.   ek desenleri yapıyorlar. Gördüklerim, aklımda kalanlar bunlar.” (K.K.66)

“Orantılı desenler, yan yana desenler, zikzaklar. Adlarını bilmiyorum. İzlediğim ve duyduğum kadarıyla belgeselde denilenlere göre kişi duygularını aktarırmış. Mesela koyu renk karamsar duygu. Desene gelince hangi duygu hangi desene nasıl aktarılıyor, bilmiyorum.” (K.K.71)

“Bürgülerde ve sofraltılarında desen ismini unuttum ama baklava desenine benzer desen, geyiğe benzer desen çok kullanılıyor. Bunlar var bildiğim. Vardır ama bilmiyorum. Geyiğinki boynuzu çoğalarak gidiyor ya belki onla alakalı olabilir.” (K.K.79)

Tablo 6. Çeyiz dokumalarında kullanılan desen ve motifler

Desen ve Motifler	Söylenme Sıklığı	Desen ve Motifler	Söylenme Sıklığı
çizgi ve çubuk	7	bereket	1
geometrik şekil ve desenler	6	su yolu	1
çiçek	5	lale	1
yol ve yolak	3	hayvan figürleri	1
dikdörtgen ve kare	3	göz	1
kilim desenleri	3	tılsım	1
yaprak	3	elibeline	1
etnik desenler	2	koç ve koç boynuzu	1
başak	2	karanfil	1
gül	2	üzüm salkımı	1
örüntülü desenler	2	zikzaklar	1
geyik ve geyik boynuzu	2	baklava	1
Osmanlı desenleri	1		

Beypazarı’nda çeyiz geleneği kapsamında yapılan dokumalarda baklava, çiçek desenleri, çizgiler, çubuk, dikdörtgen, eli belinde, geometrik şekiller, geyik, göz, gül, hayvan figürleri, karanfil, kare, kilim desenleri, koç, lale, Osmanlı’dan kalma desenler, örüntüler, su yolu, tılsım, üzüm salkımı, yaprak, yol, yolaklı, zikzaklar kullanılmaktadır (K1; K7; K11; K12; K13; K14; K23; K24; K25; K32; K34; K35; K36; K43; K44; K45; K46; K47; K49; K52; K57; K66; K70; K71; K72; K73; K75; K78; K79).

Baklava, çiçekler, eli belinde, geometrik bazı desenler, geyik, koç, üzüm salkımı gibi desen ve motifler bolluğu, bereketi ve doğurganlığı (K.K.17; K.K.24; K.K.49; K.K.79); kare, dikdörtgen, göz, tılsım gibi desen ve motifler korunmayı (K.K.44; Erbek, 1995; 9); gül, lale, Osmanlı desenleri gibi desen ve motifler tarihi, kökleri, güzelliği ve İslami öğeleri (K.K.25; K.K.57; K.K.63) temsil etmektedir. Yöre kadınları arasında çeyiz geleneği kapsamında dokuma çok fazla yapılmadığı için desen ve motiflerin anlamlarına yönelik detaylı bilgi aktarımının olmadığı tespit edilmiştir.

4.3.4. El Sanatlarında Renklerin Dili

Işığın nesneler üzerine vurması sonucu fiziksel bir oluşum olarak görülen renkler şekillerin ifadesi, gözün mekân algısı ve görülenin betimlenip tanımlanmasında kullanılan unsurlardır (Öztuna, 2007: 88). Genelde süsleme ve estetik amaçlarla kullanılan renkler tarih boyunca bir ileti içermiş, ifade aracı olmuş, sembolik düşünceler ve anlamsal değerler taşımıştır (Mazlum, 2011: 126). Özge Mazlum (2011: 128), renklerin ifade çeşitliliğini şöyle açıklamaktadır:

“Renk tek başına mesaj verebilir, davranışları yönlendirebilir ve insan fizyolojisi üzerinde etkiye sahiptir. Renkler değişik coğrafya ve kültürlerde farklı anlamlar ifade ederler ve izleyenler üzerinde birçok değişik duygular uyandırabilirler. Bunların bir bölümü kişisel, bir bölümü ise genellenebilir duygulardır. Renk aynı zamanda soyut kavramları ve düşünceleri simgeleştirmekte, hayal dünyasını, istekleri ve arzuları dışa vurup; zaman ve mekânı hatırlatmakta ve görsel yanıtlar üretebilmektedir.”

El sanatları geleneğinde dille söylenemeyen birçok duygu, istek ve tepki desen ve motiflerle olduğu gibi bir iletişim aracı olan renklerle de ifade edilmektedir. Sevgiliye gönderilen sarı mendil âşığın aşkından sararıp solduğunu; selvilerle donatılmışsa hasretten ölmeyi; yeşil renklerin kullanılması arzuyu; mavi renklerin kullanılması ümit ve şevki gösterdiği (Şen, 2004: 68) bilinmektedir.

Kullanılan renkler yapılan ürüne, ürünün kullanım alanına, kullanacak kişinin beğenisine, yapılacak desen ve motife uyumuna göre seçilmektedir. Bir fotoğraf çekmekten daha farklı olup yapan kişinin yorumuyla şekillenen el sanatları ürünlerinde genelde doğayla uyumlu renkler tercih edilirken elde kalan malzemenin değerlendirilmesi yoluna gidilerek veya kişisel beğenilerden hareketle yaygın olarak bilinmeyen ya da özel olarak oluşturulan renklerin kullanıldığı da gözlemlenmiştir.

Renk tercihlerinde zemin üzerinde kendisini belli eden zıt renkler, birbirinin tonu olan renkler ya da farklı renklerin aynı tonları tercih edilmektedir. Hatice Örcün Barışta (2001: 72), Türk işlemlerinde kullanılan renkleri şöyle ifade etmektedir:

“Pembe, kurmay rengi, sarı, turuncu, mor, mavi yeşil, kahverengi, siyah, beyaz, altın, gümüş rengiyle yapılan çok renkli (polikrom) düzenlemelerde de renklerin seçiliş ve dağıtılışında çizgi ile organik bir bağ kurulduğu renklendirmenin, izlenen üslûp doğrultusunda yapıldığı gözlenmektedir. Genellikle antinaturalist bir tavırla yapılan renklendirilmelerde ya farklı renkler ya bir rengin sıralı tonları kullanılmadan ya ton atmaları ile serilen, dağıtılan renk blokları ya da lekelerle renklendirilmiş örneklerde; sert kontrastlar fark edilmektedir. Paralel çizgiler ya da paralel bloklar şeklinde renklendirilmiş biçimlerde; aynı rengin sıra atlayarak seçilmiş tonlarıyla daha yumuşak geçişler dikkati çekmektedir. Bu arada bazı linear üslûpla renklendirilmiş biçimlerde yakın tonlamalar ile oluşturulmuş valörler gözden kaçmamaktadır.”

Çeyiz için hazırlanan ürünlerde hangi el sanatı yapılırsa yapılsın çeyizde kullanılması, çeyiz sergisinde gösterilmesi sebebiyle canlı, dikkat çekici, uyumlu renkler tercih edilmektedir. Beyaz temizliği, masumiyeti ve gelinliğin rengi olması sebebiyle (Akyüz, 2014: 379-380) sık tercih edilen renklerden olup daha çok ev dekorunda kullanılmaktadır. Yas rengi olarak bilinen fakat kullanım alanına göre kutsallığı, kuvveti, tutkuyu ve resmiyeti temsil eden siyah (Ögel, 2000; Yıldırım, 2012:144) çeyiz ürünlerinde hem zemin renk olarak hem de desen ve motif rengi olarak kullanılmaktadır.

Sıcak renkler arasında sayılan kırmızı sevinci, tutkuyu, aşkı, doğurganlığı temsil edip (Cündioğlu, 2017: 18) başta gelin kızın giydiği yöresel düğün kıyafetleri olmak üzere çeşitli kıyafetlerde ve örtülerde yer almaktadır. Kullanım yerine ve ortama göre hastalık, solgunluk, kin ve kırgınlık anlamları bulunan sarı (Buğdaycı, 2013:55) giyim kuşamda ve ev dekorunda tercih edilip zemin renk olduğunda da daha çok açık tonları tercih edilmektedir. Su ve gök rengi olarak bilinen, nazara karşı koruyuculuğu ile el sanatlarında sıkça kullanılan koruyucu ve uğurlu renk kabul edilen mavi de (Akyüz, 2014: 393) hem giyim kuşamda hem de ev dekorunda kullanılmaktadır.

Coğalma, bahar, huzur, gençlik, umut, cennet, hayat ve mutluluk gibi anlamları olan yeşil (Çoruhlu, 2000: 193) hem giyim kuşamda hem de ev dekorunda tercih edilmektedir. Sıcak renklerden olup güneşi, gençliği, sağlığı ve mutluluğu ifade eden turuncu (Özonur Çöloğlu, 2006: 159) hem giyim kuşamda daha çok zemin renk olarak tercih edilirken ev dekorunda desen ve motif rengi olarak seçilmektedir. Mor, eflatun, pembe ve bu renklerin tonları mutluluk, aşk, incelik ve sevgi anlamlarıyla (Yeşilyurt, 2008) hem zemin renk olarak hem de desen ve motiflerin rengi olarak çeyizde yer alan birçok eşyada kullanılmaktadır. Olgunlaşmanın ve ileri yaşın rengi olan kahverengi (Koca, 2012: 147) çeyiz eşyalarında hâkim renk olmazken desen ve motiflerde yardımcı renk olarak kullanılıp zemin renk olacağına da açık tonları tercih edilmektedir.

Yapılan çeyiz ürünlerinde özellikle de işleme el sanatında ya bir rengin sıralı tonu kullanılmış ya ton atlamaları yapılmış ya da birbirini belli eden, birbirine uyum sağlayan renk grupları tercih edilmiştir. Zemin olarak kullanılan kumaşın rengi ve işleme için kullanılan iplerin rengi daha çok işleme türüne ve günün modasına göre seçilmiştir. Zemin rengiyle desen rengi arasında karşıt renklerin olmasıyla desen daha vurgulu hâle getirilmiştir. Daha çok desen ve motifin tabiattaki varlığına uygun renkler seçilmiş, canlı

tonlar kullanılmıştır. Günümüze doğru pastel renklerin de kullanılmaya başlandığı görülmüştür.

Kaynak Kişilere, “Çeyiz işlemelerinde hangi renkler kullanılıyor, en çok kullanılan renkler hangileri, sebebi nedir?” sorusunu sorduğumuzda yeşil, pembe, bordo, kahverengi, kırmızı, sarı, mor, beyaz, krem, siyah gibi renkler başta olmak üzere işleme türüne, işleme desenine, kumaşına, kişinin ve toplumunun estetik zevkine, dönemin modasına göre her renk ve tonunun kullanıldığı görülmüştür. Genelde örneğe göre renk seçilirken ekonomiklik ve fazla ürün seçeneğinin olmaması gibi sebeplerle yapılacak işleme evde olan renklere uydurulmuştur (K.K.1; K.K.3).

Kaynak Kişilerin “Çeyiz işlemelerinde hangi renkler kullanılıyor, en çok kullanılan renkler hangileri, sebebi nedir?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları şunlardır:

“İlk önceliğimiz kumaşın rengine uyum sağlaması. Onun dışında pembe, mor, kırmızı, açıkly koyulu tonlamalar yaparak desenleri o şekilde oluşturuyoruz. Örnekten direkt aktardığımızda birebir aynı yapıyoruz. Anlam aramaktan ziyade gözümeye hoş görünmüş olması gerekiyor.” (K.K.4)

“Canlı renkler. Kırmızı, sarı, yeşil, pembe, mor. Dikkat çekmek için. Kumaşta kendini göstereyin diye. Renkler kumaşa göre seçilir. Kremde krem olmaz, emeğe de yazık.” (K.K.7)

“Ürüne göre değişiyor. Cepkenlerde gümüş sırma, sarı sırma kullanıyoruz. Kanaviçelerde ana renkleri kullanıyoruz, sıcak renkleri kullanıyoruz. Salon takımlarında pastel renkleri kullanıyoruz.” (K.K.12)

“Yeşil, kırmızı, pembe, mor, sarı, kahverengi. Biraz yani doğaya bakarak işledikleri, etraflarına bakarak işledikleri için o çiçeklerin rengini uydurmak için kullanılmış olabilir. Canlı renklerin ve göze güzel gözükmesinin etkisi var. Bir de eskiden koyu renklere işlendiği için onda bu renkler daha güzel gözükür.” (K.K.18)

“En çok pembe tonları. Kız çeyizi pembeden olmaz denir ondan. Lila, mavi, yeşil de onların devamı.” (K.K.29)

“En çok kök yeşili kullandım, koyu kahverengi kullandım. Açık renklerde siyahı kullandım. Açık ve koyu eflatun kullandım. Kumaşına göre her renkten kullandım. Yeşil,

sarı, beyaz, turuncu. Koyulara açık, açıklara koyu renk kullandık. Onlar ona uyum sağladığı için tercih ettim. Kumaşa uyum sağlayanı. Desene de dikkat ettim.” (K.K.63)

İşleme el sanatının yapımında ipliklerin rengi kadar kumaşın rengine de dikkat edilmiştir. Bu renkler bireyin ve toplumun estetik yargılarına, dönemin modasına, gelenek algısına, işlemeli ürünün kullanım alanına ve işleme türüne göre çeşitlilik göstermiştir. Ev dekorunda kullanılan örtülerde ve oda takımlarında daha çok beyaz ve krem tonları; seccadelerde siyah, bordo, kırmızı, lacivert ve krem tonları; yöresel kıyafetlerde bordo, lacivert, siyah, mor gibi renklerin daha çok koyu tonları tercih edilmiştir (K.K.12; K.K.18; K.K.38). Kaynak Kişilerin “Hangi renk kumaşlar kullanılıyor, sebebi nedir?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları aşağıdadır:

“Bindallılarda kırmızı, mor, bordo, daha yoğun, lacivert. Seccadelerde siyah, krem, pudra, bordo, beyaz. Havlularda beyaz, krem, pudra daha çok tercih ediliyor. Benim çeyizimde hep siyah, kahve, bordo vardı. Eskiden böyle köy yerlerinde kirlenme riskine karşı koyu renkler tercih edilmiş olabilir. Günümüzde açık renkler daha çok kullanılıyor. Bu açık renkler de temizliği, zarıflığı ifade ediyor olabilir. Bindallı hep geçmişten beri bordodur daha çok. Günümüzde değişik renkleri var ama daha çok diğerleri. İşlemenin güzel görünmesi etkindir. Eskiden hep kırmızı bordo giyilirken şimdi gelinlerimiz farklı renkleri de tercih ediyor. Bana sorarsanız kırmızı bordo.” (K.K.4)

“Mürdüm, bordo, krem, lacivert. Genelde sipariş üzerine yapıldığı için gelinler bu renkleri tercih ediyordu, daha şık duracağını düşündükleri için renk tercihleri bu yönde oluyordu. Aynı zamanda işlenen desenin daha görünür olması için de bu renkler tercih ediliyordu.” (K.K.9)

“Bize geçmişten geldiği için o zaman tercih edilenler yine tercih ediliyor. Bordo, yeşil ve kırmızı tercih ediliyor.” (K.K.11)

“Seccade için siyah, beyaz, sarı, pembe, bordo. Siyah ve bordo. Daha gösterişli durduğu için ve sık kullanıldığı için kiri örtmesi için siyah ve bordo daha sık kullanılıyor. İkisinin üstünde renkler daha canlı duruyor. Çok güzel yakışıyor.” (K.K.17)

“Özellikle yöreselerde kırmızı revaçta. Olmazsa olmaz gibi bir şey. Herkes dönüp dolaşıp bir tane yaptırıyor. Bordo, kırmızı, siyah önde. Yeşil, mavi, pembe de var.” (K.K.43)

“Her kumaşı kullandım. En çok siyah kullandım. Gözüm görürken siyahı yapardım, siyahı severdim. Şimdi gözler kalıncası açık renkleri tercih ediyorum, delikleri belli olsun diye. Kanaviçeyi de hep beyaza ediyoruz. Seccade ve havlularda da açık renkleri tercih ediyoruz. Açık pembe, açık krem rengi gibi.” (K.K.63)

“Açık krem kullandım. Genelde beyaz. Namazlarda rengarenkti, siyah da vardı. Her mobilyaya uyum sağlar diye açık renk düşünmüştüm. Eskiden öyleymişti. Eskiden iki renk vardı genelde. Ben siyahın üzerine yapmayı düşünüyordum, o renkler gündeme gelmeye başlamıştı. Ama annem tüle yap deyince açık krem tüle yaptım.” (K.K.71)

“Neyde olduğuna göre değişir. Seccadeler için genellikle daha koyu renkler tercih ediliyor. Üstündeki desen ve renkler kendini belli etsin diye. Havlu için beyaz. Yazmalar için dokumalarda daha çok ekru renkler tercih ediliyor, işlemenin öne çıkması için.” (K.K.79)

Çeyiz ürünlerinin renklendirilmesinde kişisel beğeniler, kullanım alanları, geleneksel renk algısı, desen ve motifler belirleyici olmaktadır. İşleme el sanatlarında kumaş, ip, desen ve motif uyumuna dikkat edilmekle beraber beğeniler de etkilidir. Örgüyle yapılan el sanatlarında örgünün kendi başına bir eşyayı oluşturması durumunda kullanım alanı ve kişisel beğeni etkiliyken bu örgünün oya ya da havlu kenarı gibi başka bir kumaş ya da parçaya eklenmesi durumunda o kumaş ve parçanın rengi, desen ve motif içeriği de renk seçiminde belirleyici olmaktadır. Dokumalardaki renk seçimlerinde yapılacak desen ve motiflerle beraber eşyanın türü ve kullanım alanına göre renkler belirlenmektedir.

Boyamalarda zemin rengi, kişisel beğeni, motif ve desenlere göre renkler kullanılmaktadır. Ayrıca hangi el sanatı işi yapılırsa yapılsın çoğunda toplumsal hafızaya kazınan renklerin tekrar tekrar kullanıldığı, bu durumun gelenekselleştiği görülmektedir. Oda takımlarında beyaz ve kremin tercih edilmesi, dokumalarda açık renklerin ön planda olması, yöresel giyimde kırmızı, bordo, koyu yeşil, koyu mor ve lacivert renklerinin sık sık görülmesi bu durumun sonucudur.



Fotoğraf 83. Yazmanın rengine ve içindeki desenlere göre örülmüş tığ oyası

Geleneksel renklerle beraber canlı ve parlak renklerin tercih edilmesi coşku, mutluluk ve heyecanı; mat renkler ise durağanlığı ve ağırbaşlılığı temsil etmektedir. Her ne kadar ürüne ve kullanım alanına göre renkler tercih ediliyor olsa da her renk seçimi bireylerin iç dünyalarını ve düşüncelerini açığa çıkartmaktadır (Özer, 2012: 271). Çeyiz ürünlerindeki renklendirme de ürünü yapanla çevresi arasında kurduğu iletişimin gizli bir dilidir. Büyüklerin, annelerin, anneannelerin, babaannelerin “Bazen çok sevinçli olduğumuz günlerde cıvıl cıvıl renkler koyardık.” ve “Üzüntülü olduğumuz zamanda siyah renkleri falan çok üzüntülüydük diye koyardık. Biz onları hep günümüzde yaşadığımız olaylarımızı yansıtarak işledik, kara lambada işledik.” (K.K.38) demelerinin sebebi de budur.

4.3.5. Göstergebilim Açısından Çeyiz Ürünleri

Göstergebilim, gösteren-gösterilen ilişkisiyle oluşturulup bir çeşit iletişimi inceleyen “anlamlama” (Parsa ve Olgundeniz, 2014: 104) bilimidir. Şeylerin ifadesi kabul edilip işaret özelliği gösteren göstergeler (Sayın, 2014: 52), ihtiyaçlar sonucu meydana gelmiştir. Sanatsal formlar içerik ve içeriğin iletilmesinden oluşmaktadır. Sanat bu yönüyle estetik özellik gösterdiği gibi göstergesel özellikle de taşımaktadır (Kagan, 2008: 269). Başlangıçta korunma, saygı duyma ve güzel olma gibi ihtiyaçlar sonucu oluşturulan estetik görüntülerden meydana gelen göstergelere nedenli ilişkiler sonucunda çeşitli anlamlar yüklenmektedir. Bazı araştırmacılar bu ilişkinin nedensiz olduğunu ifade ederken (Saussure, 1985: 73) bazıları bu ilişkilerin çoğunlukla benzetme ve sapmalardan hareketle kurulduğunu (Guiraud, 1994: 112) bazıları da bu nedenli ilişkinin bir mecburiyet olduğunu ifade etmektedir (Benveniste, 1995: 76).

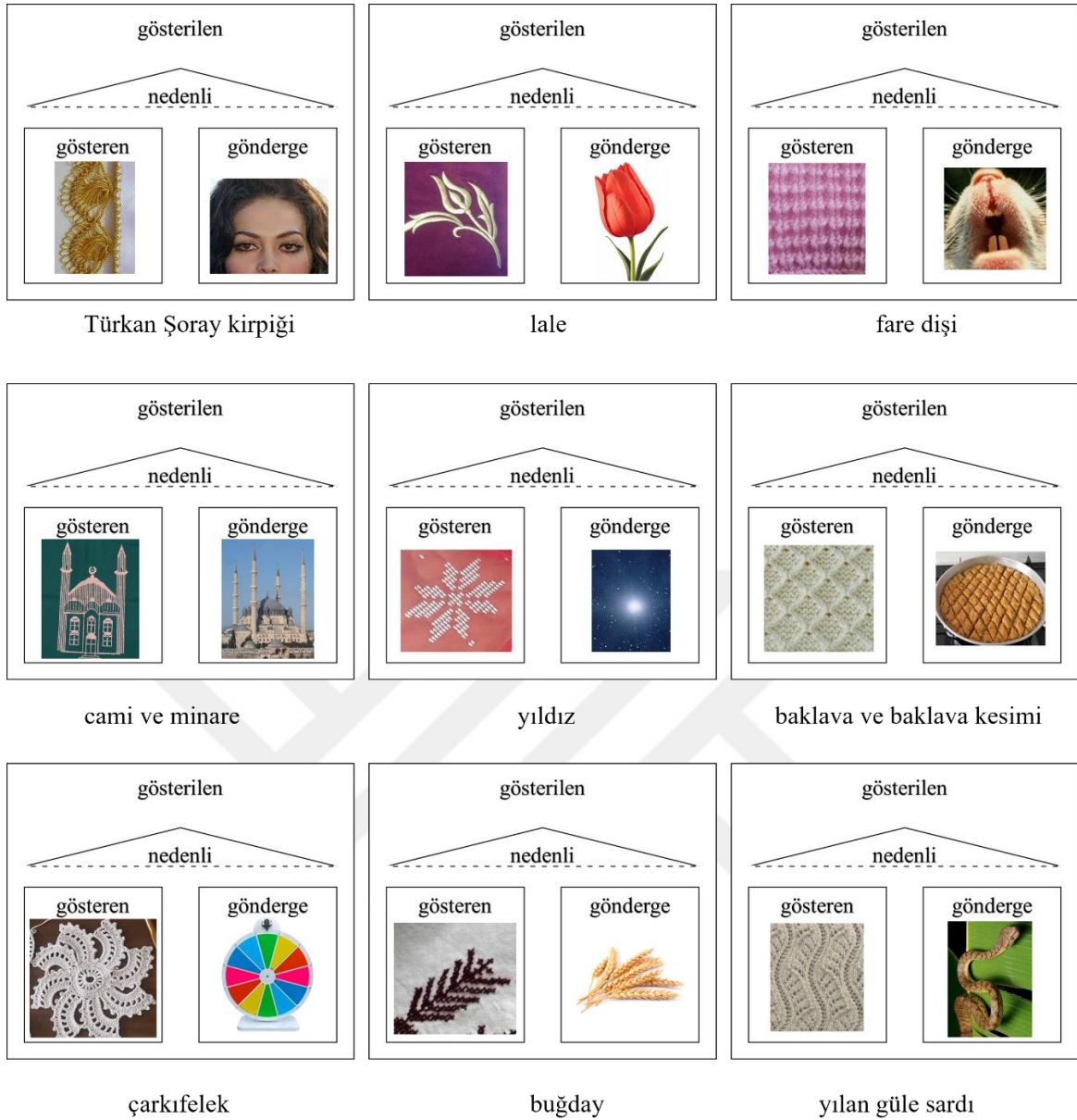
Halk kültürü ve kültürde yer alan unsurlar geçmişle gelecek arasındaki aktarımı sağladığı gibi bireyler arasındaki iletişimi de sağlamaktadır. Bu unsurlardan olan el sanatları da sözsüz iletişimin görüldüğü alanlardan olup desen, motif ve renklere göre farklı anlam katmanları oluşturularak iletişim sağlanmaktadır. Yöreden yöreye göre farklı anlamsal özellikleri bulunan ifade biçimleri; kullanıldığı yöreye ve sanatı icra eden kişiye göre değişiklik göstermekte, ifade biçimlerinin doğru çözümlenebilmesi için yöreye özgü bilgilerin bilinmesi gerekli görülmektedir.

Göstergebilimde göstergeyi oluşturan gösteren ve gösterilen arasındaki bağın çözümlenmesinde ve anlamsal değerin tespit edilmesinde düz anlam ve yan anlam etkilidir. Gösterenle beraber akla gelen ilk kavram ve anlam düz anlamı oluştururken (Sayın, 2014: 118); düz anlam haricinde ortama ve kullanıma göre yeni ve ikincil anlamlar taşıyan kavram da yan anlamı oluşturmaktadır (Vardar, 2002: 215-216).

Sembollerden oluşan göstergeler, iletinin görülüp algılanması sonucunda karşı tarafta bir düşünce oluşturmaktadır. Bu düşünceler daha anlaşılır hâle getirilmesi için somut karşılığı olan varlık ya da nesnelerle ilişkilendirilerek iletiye uygun göndergeler seçilmektedir. Göndergeler de farklı alanlara uygulanıp çeşitli gösterenlerle ifade edilmektedir. Bu gösterenlerin göndergelerden farkı “aracı niteliği taşımasıdır” (Barthes, 2014: 50). Düz anlamı bulunan gösterenler, bireysel ve toplumsal hafızada yer alan kodlarla beraber yan anlamlı, derin anlamlı iletileri oluşturmaktadır.

Görüntüsel gösterge olarak karşımıza çıkan desen, motif ve renkler hem gönderge nesnesini temsil edip onunla ilişkilendirilmiş hem de bu nesnenin çağrıştırdığı düz ve yan anlamları taşımıştır.

Sözsüz iletişimin öğelerinden olup el işçiliğiyle yapılan çeyiz ürünleri; kadının çevresine karşı kendisini ifade edebilmesini, duygularını aktarabilmesini, istek ve şikâyetlerini dile getirebilmesini sağlamıştır. Bu ifade esnasında sembol olarak da değerlendirebileceğimiz desen ve motiflerle renkler gösterge olarak kullanılmıştır. Aile arasında yaşanan acıların biber oyasıyla, kırgınlıkların sarı renkle, neşeli hâlin yeşil oyalarla, kırgınlıkların küstüm motifleriyle, talihsizliklerin çarkıfelekle, sevginin kalple, bereketin buğdayla ifade edilmesi gibi birçok göstergeye rastlanılmıştır.



Şekil 5. Desen ve motiflerin gösterdiği aracı göndergeler

Gösterenler, gösterdikleri ve göstermek için kullandıkları göndergelerle beraber çağrıştırdığı düz ve yan anlamları bulunan sembollerdir. Şekil 3'te çeyiz gelende yer alan bazı desen ve motiflere yer verilmiş, bunların benzerlik ilişkisiyle nedenli bir bağ ile bu şekilde adlandırıldıkları görülmüş; adlandırmada kullanılan göndergeler de toplum hafızasında edindiği değere göre farklı anlamlar taşımıştır. Türkan Şoray kirpiği benzerliğinden dolayı bu adı alıp güzelliği; lale motifleri lale çiçeği ile ilişkilendirilip Allah'ı, Osmanlı Devleti'ni, teklifi ve sevgiyi; fare dişi küçük ve ikili gruplar hâlinde olması ile bu adı alıp sevecenliği; cami ve minaresi, ibadet edilen makamı anımsatıp dini, İslam'ı, Allah'ı ve diğer inançsal öğeleri; sekiz köşeli yıldız ve yıldız çiçeği göbeği ılık saçan

yıldızlarla benzerlik yönünden ilişkilendirilip sekiz cennetle fedakârlık, merhamet, şefkat ve sabır gibi duyguları; baklava kesimi, yörede özellikle düğün ve bayram geleneklerinde birliği; çarkifelek, felek adı verilen dönen bir araca benzetilerek hayattaki olumsuzlukları ve kötü şans; buğday, arpa, başak, burçak ve ekin kellesi adı verilen tahıllarla benzerlik ilişkisi kurularak bolluk ve bereketi; bir gül ağacı etrafını “S” harfine ve sarmaşık motiflerine benzer şekilde oluşturulan yılanlar ve etraflarındaki güllerle hem olumsuzlukların hem de olumluların hayattaki birlikteliğini göstermektedir.

El sanatları geleneğinin görsel ağırlıklı olması ve çalışmamızda “desen, motif ve renk” üçlemesi üzerinde durulması sebebiyle görsel göstergeler ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda Kaynak Kişiler tarafından çeyize yönelik yapılan el sanatlarında kullandıkları ifade edilen desen ve motiflerin gösteren-gösterilen ilişki etrafında, düz anlam ve yan anlamıyla anlamlandırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 7. Desen ve motiflerdeki göstergelerin anlamsal ilişkileri

Gösterge	Düz Anlam	Yan Anlam
ağaç	bitki	yeşillik, hayat, yaşam, mutluluk, ölümsüzlük
altın dizisi	örgü tekniği	sıralı dizi, değer
analı kızlı	örgü tekniği	beraber yaşam, aile
araba	araç	erkek bebek, ulaşım, kavuşma
armut	meyve	lezzetlilik, iyi geçim
asimetrik şekiller	şekil	güzellik
asma	bitki	yeşillik, mutluluk
asma yaprağı	bitki	yeşillik, mutluluk
avize	eşya	aydınlık, ışık, cami, İslam
badem	bitki	güzellik, güzel gözler
baklava, baklava kesimi	yiyecek	yöresellik, tatlı olma, iyi geçim, damatlı eşyalarındaki motif
bal peteği	yiyecek	bereket, tatlı olma
balık iyesi	hayvanın bir parçası	sonsuz mutluluk, bereket
balık sırtı	hayvanın bir parçası	sonsuz mutluluk, bereket
balon	oyuncak	bebek, kız çocuğu, eğlence
başak	bitki	bolluk, bereket
baykuş	hayvan	bilgi, sevimlilik, kötü haber, ölüm, yıkım
bayram şekeri	yiyecek	bolluk, bereket, neşe

bereket	sembol	bolluk, bereket, sonsuz mutluluk
beş parmaklar	insanın bir parçası	evlilik, süslenme, koruyuculuk, temizlik
biber	sebze	acı, hüznün, kavga
bindallı örneği	giysi	aile bağları, yöresellik
bombom şekeri	yiyecek	bolluk, bereket, neşe
böcek	böcek	korunma, korku
buğday	bitki	bolluk, bereket
burçak	bitki	bolluk, bereket
bükme/burma	şekil	gösteriş, güzellik
camî	kutsal mekân	İslam, din, ibadet, Allah
civanyandı	sembol	sevgi, âşık olma, yakışıklılık
çam ağacı	ağaç	yeşillik, hayat, yaşam, mutluluk
çarkıfelek	oyuncak	olumsuzluk, kader, kötü şans
çaydanlık	mutfak eşyası	çay, yuva, aile
çiçek	bitki	güzellik
çiftlik evi	mimarî bir yapı	erkek bebek, yuva
çilek	meyve	kız bebek, güzellik, tatlı olma, sevecen olma
çit	mimarî bir yapı	erkek bebek, yuva
çizgi	şekil	düzlük, doğruluk
çubuk	şekil	düzlük, doğruluk
dalga	tabiattan bir görüntü	yaşam
dere	tabiattan bir görüntü	yaşam
dikdörtgen	şekil	sağlamlık, çeşitlilik
dilimli muz	yiyecek	birlik, bütünlük, mutluluk
doktor gözü	insanın bir parçası	koruyuculuk, güzellik
domates	sebze	tehlikeli güzellik
domdom kurşunu	eşya	avlayıcılık, patlayıcılık
dondurma	yiyecek	lezzetlilik, serinlik, kız bebek
efe aynası	eşya	parlaklık, rehberlik, güç
ekin ve ekin kellesi	bitki	bolluk, bereket
eldiven	eşya	evlilik, süslenme, koruyuculuk, temizlik
elibesinde	sembol	mutluluk, şans, analık, doğurganlık, evlilik, yuva
elma	meyve	cinsellik, doğurganlık, bereket, güzellik
elma çiçeği	bitki	hamilelik, bereket, güzellik

elti eltiye göt sembol		kırgınlık, küslük
döndü		
emzik	eşya	bebek
etnik desenler	sembol	tarih
ev	mimarî bir yapı	aile, yuva, yaşam
fırtık	sembol	alınfan, küsen
fıstık	yiyecek	güzellik, çekicilik
fiyonklu desenler	şekil	güzellik
gayınna öremez	sembol	gelin-kayınvalide ilişkisi, beceri, hediye
gelin giyemez		
gayınna şaplaması	sembol	gelin-kayınvalide ilişkisi
gelin tacı	eşya	evlilik, yuva, süs, yöneticilik
gelincik	bitki	güzellik, doğallık
geyik ve geyik boynuzu	hayvanın bir parçası	yenilenme, üreme, doğurganlık, aile, çokluk, ölümsüzlük
gonca	bitki	güzellik
göz	insanın bir parçası	nazara karşı koruyucu
gözyaşı	insanın bir parçası	suçluluk, sevgi, yas, keder, farkındalık
gül	bitki	sonsuz sevgi, aşk, mutluluk, güzellik, Peygamber (s.a.v)
güvercin	hayvan	uğur, haberci
hanım dilendi bey beğendi	sembol	karı koca ilişkisi, güzellik
harfler ve yazılar	sembol	iletişim, mesaj
hayvan figürleri	hayvan	güç, çalışkanlık, şefkat, güzellik, doğurganlık
ışık	aydınlık	İslam, din, ibadet, rehber
İngiliz bayrağı	bayrak	beyaz, kırmızı, mavi renk dizileri
işkembe	hayvanın bir parçası	ihtiyaçlar, istekler
kabak çiçeği	bitki	güzellik, alım
Kâbe	kutsal mekân	İslam, din, ibadet, Allah
kaktüs	bitki	acı, eleştiri, diken
kalem oynatması	hareket şekli	hareket
kalp	organ	sevgi, aşk, yaşam
kanser	hastalık adı	zorluk
karanfil	bitki	cennet, güzellik, kadınlık, sevgi
kare	şekil	dört temel element, yaşam, zıtlıklar

kavak yaprağı	bitki	yeşillik, hayat, yaşam, mutluluk
kaya	tabiattan bir görüntü	sertlik
kaz ayağı	hayvanın bir parçası	yükseklik, ruh, cennet
kedi batmazı	hayvanın bir parçası	koruyuculuk
kedi tırnağı	hayvanın bir parçası	koruyuculuk
kek	yiyecek	lezzetli, kız bebek, mutfak
keklik ayağı	hayvanın bir parçası	yükseklik, ruh, cennet
kelbaş	bir sıfat	eksiklik, farklılık
kelebek	böcek	şans, sonsuz mutluluk
kesme şeker	yiyecek	tatlılık, lezzet, bereket
kırk akıl kırk fikir	sembol	danışma, birlik, beraberlik
kırk basmak	mimarî bir yapı	yükselme, çıkış
kırkayak	böcek	düşman, korku
kilim desenleri	sembol	Anadolu kültürü
kiraz	bitki	şehvet, kadınlık, doğurganlık, bereket
kiraz çiçeği	bitki	yeniden doğuş, güzellik
koç ve koç boynuzu	hayvanın bir parçası	yiğitlik, doğruluk, bereket, kahramanlık, güç, erkeklik, doğurganlık
kozolak	bitki	ruh, üçüncü göz
kubbe	kutsal mekân	gökyüzü, İslam, din, ibadet, Allah
kurt	böcek	korku
kuş	hayvan	uğur, şans, haber, hasret, kavuşma, ölüm
kuş kafesi	kuşun yaşadığı yer	yuva, aile
kutsal mekânlar	kutsal mekân	İslam, din, ibadet, Allah
lale	bitki	güzellik, Osmanlı, kültür, Allah
leblebi	yiyecek	bereket, çokluk
makas	gündelik bir eşya	zenginlik, güç, gelir
marul	bitki	bereket
maydanoz yaprağı	bitki	ölüm, bereket
Medine-i Münevvere	kutsal mekân	İslam, din, ibadet, Allah
melek	sembol	iyilik, yardımseverlik, saflık, İslam, din, ibadet, Allah
menekşe	bitki	zenginlik, güç, güzellik
merdiven	mimarî bir yapı	yükselme, çıkış
meşe yaprağı	bitki	yeşillik, hayat, yaşam, mutluluk,

meyve sebzeler	yiyecek	yeşillik, mutluluk, bereket, yaşam
mezar taşı	mimarî bir yapı	ölüm, ayrılık
mısır örgüsü	örgü tekniği	güzellik
mısır püskülü	bitki	yaşam, birliktelik
minare	mimarî bir yapı	yükseliş, gökyüzü, İslam, din, ibadet, Allah
muska	büyüde kullanılan eşya	koruyuculuk, büyü
mutfak eşyaları	gündelik eşya	yaşam, aile, yuva
nar çiçeği	bitki	doğurganlık, bereket, hamilelik
nazar boncuğu	mavili, beyazlı, sarılı boncuk	koruyuculuk
nohut	yiyecek	bereket
Osmanlı desenleri	sembol	Osmanlı kültürü
Osmanlı tuğrası	sembol	hüküm, hâkimiyet, Osmanlı kültürü
örüntülü desenler	şekil	güzellik
papatya	bitki	narinlik, zariflik, güzellik, doğallık, masumiyet
para	alışverişte kullanılan eşya	bereket
pirinç örgüsü	örgü tekniği	bolluk, bereket
pisi pisi	kediye seslenme	şans, sevgi, sevimlilik
saç örgüsü	insanın bir parçası	evlilik isteği, kadınlık
salkımlı	bitki	üreme, doğurganlık, bolluk, bereket
sap	bitki	kuruluk, yalnızlık, kusurlu
sarmaşık	bitki	sevgi, aşk, güzellik, kaplayıcılık
Selanik	örgü tekniği	güzellik
sepet	gündelik bir eşya	birleyici, toplayıcı, güzellik
sık delik	örgü tekniği	art ardalık
simetrik desen ve şekiller	şekil	güzellik
söğüt yaprağı	bitki	yeşillik, hayat, yaşam, mutluluk
su taşı	tabiattan bir görüntü	yaşam, suya ulaşabilme
su ve su yolu	tabiattan bir görüntü	yeniden doğuş, yenilenme, akışkanlık, süreklilik, bereket, soyluluk, bilgelik, saflık, erdemin, yaşam
subay sürmesi	insanın bir parçası	güzellik, yakışıklılık
sümbül	bitki	güzellik
sümüklü böcek	böcek	yeniden doğuş, mücadele, zafer

şemsiye		gündelik eşya	zenginlik, güç
tavus kuşu		hayvan	güzellik, koruyuculuk, ihtişam, gösteriş
ters düz örgü		örgü tekniği	güzellik
ters lale		bitki	güzellik
ters örgü		örgü tekniği	güzellik
tılsım		sembol	koruyuculuk, büyü
tırtıl		böcek	değişim, dönüşüm, yükselme, bilgelik
tren yolu		yol	yolculuk, hasret, kavuşma
Türkan kirpiği	Şoray	insanın bir parçası	güzellik
uğur böceği		böcek	uğur, şans, koruyuculuk
üç büzme		örgü tekniği	güzellik
üzüm		meyve	huzur, güzellik, üreme, doğurganlık, bolluk, bereket
üzüm çöpü		bitki	kusur, kararsızlık
üzüm salkımı		bitki	üreme, doğurganlık, bolluk, bereket
vazo		gündelik süs eşyası	birleştirici, içine toplayan bir hazne
yaprak		bitki	yeşillik, mutluluk, yaşam
yediveren		bitki	bolluk, bereket
yılan güle sarıldı		sembol	kötülük
yılan iyesi		hayvanın bir parçası	kötülük
yıldız		gök cismi	ışık, aydınlık, cennet, evren
yıldız göbeği		bitki	güzellik, aydınlık
yol ve yolak		tabiattan bir görüntü	yolculuk, hayat
Zeki göbeği	Müren	insanın bir parçası	güzellik
zeytin yaprağı		bitki	yeşillik, bolluk, bereket
zikzak		eğimli şekil	ters açılar, zıtlık, farklılık
zürafa		hayvan	bebek, çocuk, hayvan sevgisi

Kadınlar, “gördüklerini, duyduklarını, coşkularını, düşüncelerini, sevgilerini, inançlarını” (Tansuğ, 2010) el sanatlarını yaparak, ürünler üzerine düşüncelerini işleyerek kendilerini ifade etmişlerdir. İfade esnasında kullanılan görüntüler ve yüklenen anlamlar hem bireyin hem de toplumun ortak hafızasının bir sonucuyken toplumsal hafızadaki değişim ve dönüşüm göstergeleri ve göstergelerdeki anlamsal özellikleri de değiştirip

dönüştürmüş ya da tamamıyla yok etmiştir. İhtiyaca göre anlamlandırılan bu göstergeler, gelenekte de olduğu gibi yenilenip sürdürülebilmekte, ihtiyaçlara cevap veremediği durumda da unutulmaktadır. Beypazarı'nda çeyiz geleneği kapsamında yapılan el sanatlarındaki anlamsal değerlerin çoğunluğunun hatırlanmıyor olması da bu sebeptir.



5. BÖLÜM: ÇEYİZ SANDIĞINDAN SOSYAL MEDYAYA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Belli bir süre içinde ilk duruma göre farklı durumun oluşması (TDK, 2009: 485), “nesne ve olayların her türlü devimi ve etkileşmeyi, bir durumdan başka bir duruma her türlü geçişi dile getiren en genel varoluş biçimi” (Ozankaya, 1975: 32) değişimdir. Başka duruma geçiş ve şekil değiştirme olarak tanımlanan dönüşüm de değişimle benzer anlamlar içermekle birlikte (TDK, 2009: 568); var olanı geliştirmek değişim, var olandan hareketle yenisini oluşturmak da dönüşüm olarak kabul edilmektedir. Kültür ve gelenekte de yeni ihtiyaçları karşılayan, toplumu tatmin eden, fayda sağlayan, itibar kazandıran, yenilikçi olmasıyla beraber var olan kültür ve geleneğe uyum gösteren değişimler görülmüştür (Turhan, 1969: 47, 56, 307).

Gelişen teknoloji ve değişen ideoloji koşullarıyla üretime, sosyal kurumlara, geleneğe, inanç ve değerler sistemine yönelik ihtiyaçlara cevap vermesi beklenen değişimin olumlu ya da olumsuz yönünü; verdiği cevapların niteliği, ihtiyaçları karşılama yeterliliği, toplumsal seviyeyi ileriye ya da geriye çekişi belirlemektedir (Tezcan, 1984: 7).

“Bir hâlden başka bir hâle geçiş” (Kırtepe, 2014: 228) olarak görülen değişim ve dönüşüm niceliksel veya niteliksel özellik gösterip nesne ya da durumun formundaki veya ölçüsündeki farklılıklardan meydana gelmektedir (Arslan, 2007: 139-140). Bir yapıdan başka bir yapıya geçiş süreci olarak da görülen değişim ve dönüşüm; nesnelerde, olaylarda, durumlarda ve kurumlarda görüldüğü gibi toplumda ve toplumun oluşturduğu kültür ve geleneklerde de görülmektedir. Mümtaz Turhan (1969: 58), bu değişim sürecini Malinowski'den şu şekilde aktarmaktadır:

“Kültür değişmesi, bir cemiyetin mevcut nizamını yani içtimai, maddi ve manevi medeniyetini bir tipten başka bir tipe kalbeden bir prosestir. Böylece kültür değişmesi, bir cemiyetin siyasi yapısında, idari müesseselerinde ve toprağa yerleşme ve iskân tarzında, iman ve kanaatlerinde, bilgi sisteminde, terbiye cihazında, kanunlarında, maddi alet ve vasıtalarında, bunların kullanılmasında, içtimai iktisadının dayandığı istihlak maddelerinin sarfında az çok husule gelen tahavvülleri ihtiva eder. Terimin en geniş manasıyla kültür değişmesi, insan medeniyetinin daimî bir faktörüdür; her yerde ve her zaman vukua gelmektedir.”

Durağan bir yapının aksine “ait oldukları milletin ihtiyaçlarına uygun biçimde değişen, gelişen, ortadan kalkan veya parçalanarak yeni geleneklerin doğmasını sağlayan dinamik bir yapı” (Yıldırım, 1998b: 82) hâlindeki gelenekler; “sanayileşme, teknolojik gelişmeler,

köyden kente göç, kentleşme, ekonomik gelişmeler, eğitim düzeyinin artması, ideolojik gelişmeler, yeni keşif ve icatlar ile kitle iletişim araçları ile görsel medyanın yaygınlaşması” (Şişman, 2017: 196) gibi toplumsal gelişmelerle beraber bir takım değişikliklere uğrayarak kendisini uyarlamakta ya da yeni bir geleneğe dönüştürmektedir.

Coğrafya, ekonomi, demografik yapı, bilimsel gelişmeler, teknolojik ilerlemeler, eğitim ve çevredeki farklı kültürel yapılar gibi etkenler sonucu gerçekleşen değişim (Tezcan, 1984: 4) bütün toplumların hayatında yer aldığı hâlde değişimin niteliği ve niceliği farklılık göstermektedir. Değişim hızı ve süresi gibi farklılık gösteren bir diğer alan da değişimin kapsamıdır. Bir unsurun tamamının değişebileceği gibi o unsurun bazı kısımlarının değişime uğraması da görülmektedir (Turhan, 1969: 26-27). Bozkurt Güvenç (1979: 105-106) bu değişimin nasıl meydana geldiğini şu sözleriyle aktarmaktadır:

“Kültür değişir. Değişme, uyum yoluyla gerçekleşir. Gerçi doğal şartlar kültürel özellikleri belirleyecek kadar etkili ya da güçlü değildir ama kültürler, zaman boyutu içinde, doğal çevreye uyum gösterirler. Kültürler, yayılma, ödünç alma, öykünme vb. yollarla komşularına da benzerler; ayrıca, kültürel sistemi oluşturan bireylerin biyolojik ve psikolojik istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde uyum gösterirler. Koşullar değiştikçe, geleneksel çözüm yollarının sağladığı doyum düzeyi de azalır ve değişir. Yeni ihtiyaçlar ortaya çıkar ve bunlar bilinç düzeyine yükselir. Bu ihtiyaçları karşılayacak, sorunları çözecek deneme ve düzeltmeler yapılır, yeni kurum ve kuruluşlara gidilir. Uyum, mutlaka evrimi gerektirmez. Kültürel sistemler yalnız ileri giden, evrimci değişimlere değil; genel gelişme yönüne ters düşen, geri giden değişimlere de uyum gösterirler.”

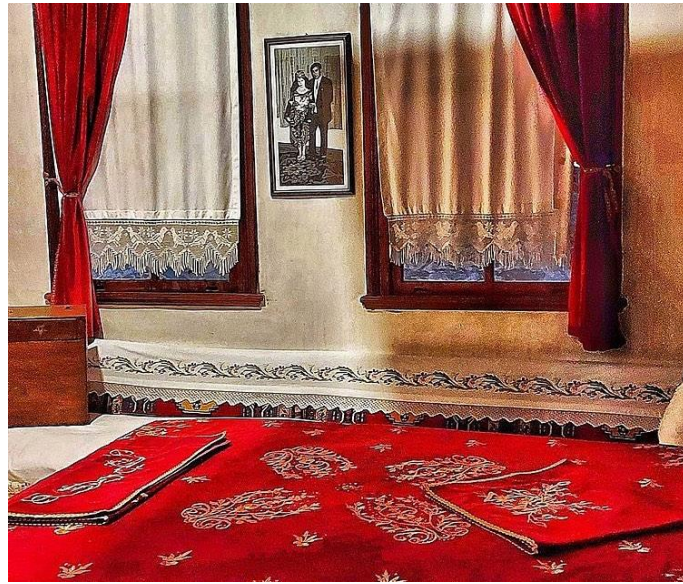
Beypazarı’nda devam ettirilen çeyiz geleneği ve bu geleneğe bağlı gelişen el sanatları geleneği de zaman içinde doğal şartlara, sanayileşmeye, teknolojik gelişmelere uyum sağlamak hem bireysel hem de toplumsal ihtiyaçlara cevap vermek için çevre kültürlerden ödünç alarak, onlara öykünerek ya da kendine has yeni yollar geliştirerek varlığını korumaktadır. Gelenekteki değişim, tarihi süreç ve coğrafya üzerine kurulurken yeni ihtiyaçların ve sorunların karşılıkları toplum tarafından verilmektedir (Güvenç, 1979: 107). Toplum, içinde bulunduğu zamana ve mekâna göre kültürel belleğindeki uyaranlar aracılığıyla eski durum ve yeni durumu sentezleyerek geleneksel değişimi yaşamakta; gelenek içinde yer alıp zamana, mekâna ve diğer koşullara uyum göstermeyen parçaları yok edip yerine yeni parçalar getirerek de dönüşümü sağlamaktadır.

5.1. Çeyiz Geleneğindeki Değişim ve Dönüşümün Nedenleri

Hayatın geçiş dönemlerinden biri olan evlilik etrafında da birçok gelenek oluşmuştur. Bu gelenekler; başta toplumun ihtiyaçları ve çevresel şartlar esas alınmak üzere siyaset,

sanayileşme, ekonomi, nüfus, eğitim, turizm, iş hayatı, iklim değişikliği, moda, teknoloji ve dijitalleşme gibi etkenler sebebiyle güncellenmekte, değiştirilip dönüştürülmekte bazen yeni uygulamalar oluşturulurken bazen de var olanlar geleneğin içerisinde çıkartılmaktadır. Beypazarı'ndaki çeyiz geleneği ve çeyiz etrafında oluşturulan el sanatları geleneğinin değişim ve dönüşümün belirlenmesi için Kaynak Kişilere “Hatırladığımız kadarıyla annenizin, sizin ve çocuklarınızın çeyizleri arasında nasıl bir fark var?” ve “Günümüzdeki çeyiz anlayışını değiştiren etkenler neler?” soruları sorulmuştur.

Kuşaklar arası çeyiz anlayışında çeyiz ürünlerinin sayısı, çeşidi, bu ürünlerin elde edilmesi ve kullanılması yönünden değişikliklerin olduğu görülmüştür. Anneanne ve babaanne gibi yaşı büyük olan ve birinci kuşak olarak adlandırdığımız Kaynak Kişiler kendi dönemlerindeki yokluk ve kıtlık gibi ekonomik sorunlar (K.K.1; K.K.13; K.K.63) ile köy hayatındaki ağır işler ve vaktin kısıtlı olması sebebiyle çeyiz hazırlayamadığını (K.K.19), çeyiz hazırlanması durumunda örülecek ipten dokunulacak kumaşa kadar her şeyi kendi imkânlarıyla elde ettiklerini (K.K.70), birkaç ürünün hazırlanmasının bile uzun zaman aldığını ayrıca zaten bir eve değil de bir odaya gelin girdikleri için de teferruatlı çeyize ihtiyaçları olmadığını, bu sebeple de kendi çocukları ve torunlarına göre çok daha az çeyizleri olduğunu (K.K.43) ifade etmişlerdir. Zamanla geniş ailenin yerini çekirdek ailenin alması, gelin odasının yerini gelin evinin alması sonucu çeyizde yer alan ürün sayı artmış fakat geleneksellik ve el emeği geçmişe nazaran azalmıştır (K.K.47).



Fotoğraf 84. Yaşayan Müze'deki Gelin Odası ve farklı el sanatlarıyla hazırlanıp ev dekorunda kullanılan çeyiz eşyaları (URL-13)

Özellikle ikinci kuşakta yoğun olarak görülen ve üçüncü kuşaklarda devamlılığı ve kapsamı azalan “dürü koyma/götürme” geleneğine olan ilginin azalması, bu geleneğin gereksiz görülmesi de çeyizde yer alacak ürün sayısının azalmasına sebep olmuştur (K.K.52). Çeyizde yer alan ürün sayısını, değişen zaman kadar aynı dönem içerisinde evlenecek çocukların sayısı da etkilemiş, tek ya da iki çocuklu aileler çeyiz hazırlığını eksiksiz olarak tamamladığı hâlde üç ve daha fazla çocuğu olup evlenme yaşları da yakın olan aileler çeyiz hazırlığında yer yer sorunlar yaşamış (K.K.54), ilk çocuğun çeyizinde el emeği fazlayken son çocuğun çeyizinde maddi ve fiziksel olarak biten güç sebebiyle el emeğinin yerini hazır ürünler almış, hazır güç yetmediği durumlarda eksikler olsa da evlilik gerçekleştirilmiştir (K.K.59).

Çeyizde en az giyim eşyaları kadar önemli yeri olan ürünler örtüler olmuştur. Üç kuşak arasında çeşitli örtülerin yapıldığı, dönem dönem dantel, kanaviçe, tel kırma, boncuk işi gibi farklı el sanatlarıyla yapılan örtülerin daha sık tercih edildiği görülmüştür (K.K.45). Örtülerde farklı el sanatlarının tercih edilme nedeninin büyük bir kısmı “beğeni” olmakla birlikte kadının iş hayatına girmesiyle kolay temizlenmesi, kolay ütülenip kolay kullanılması adına işçiliği az olan el sanatı ürünleri ya da tamamıyla hazır ürünler tercih edilmiştir (K.K.40):

“Bizim zamanımızda işleme çoktu, şimdi basit. Dantel çok ördük. Şimdi pek eskisi gibi yok. Şimdi tel kırma, tel sarma çıktı ya. Bir de örtüler kalktığı için eskisi gibi yok. Eskiden karyola eteği, örtüsü, geçirmesi olurdu. Şimdi nevresimi tak, kullan! Biz de kullanmıyoruz eskisi gibi.” (K.K.48)

Ürün çeşidindeki ve sayısındaki farkın bir diğer nedeni de ihtiyaçlardır. Tozdan ve başka etkenlerden korunması istenen televizyon, ev telefonu, gaz lambası gibi değerli görülen eşyalara ya da yerlere örme, dokuma, boyama ya da işlemeli örtüler örtülmüştür. Teknolojinin yaygınlaşması, bu eşyaların daha ucuza elde edilmesi eski değerini kaybettirmiş, onları koruma ihtiyacı ve bu ihtiyaçla yapılan örtüler de ortadan kalkmıştır:

“Benim çeyizimde karyola eteği yok mesela, anneminkinde var. Kullanışlı bir şey değil o yüzden yok. Yatağın altı gözükmessin diye onlar vardı, şimdi artık yataklar baza olunca altı zaten görünmüyor. Bende ürün sayısı daha az. Patik ve yazma daha az. Sebebi de o kadar fazlaya ihtiyaç yok bence.” (K.K.47)

Birinci ve ikinci kuşakta çeyiz düzme, çeyiz serme, çeyiz asma, çeyiz götürme gibi uygulamalar görülüp çeyiz için özel ceviz ağacı sandıklar hazırlanırken (K.K.67), bu sandıklarla ilgili farklı uygulamalar yapılırken (K.K.74) üçüncü kuşakta ahşap çeyiz sandıklarının yerini hazır sandıklar ya da valizler almıştır (K.K.10).

Bütün kuşaklar arasında çeyize olan ilgiyi artırıp motivasyonu sağlayan “iddia etme”, “yarışma”, “beğenilme”, “gösteriş ile sunma” arzuları olmuştur. Bu arzularla hem çeyizde yer alan ürün sayıları ve çeşitleri artırılmış hem de çeyiz hazırlayanlar hız ve güzellik konusunda bir yarış içinde olmuştur. Birinci ve ikinci kuşakta kanaviçe, dantel ve oya işlerindeki yarış; teknolojik gelişme ve ekonomik refahla beraber elektronik ev eşyaları ve mobilyalar için yapılmaya başlanmıştır (K.K.56).

Birinci kuşakta çeyiz hazırlamanın asıl nedeni eve yönelik ihtiyaçları karşılamak, eksikleri tamamlamak, yeni bir yuvanın kurulmasını sağlamak olmuştur. İkinci kuşakta ekonomik iyileşme, çeyiz yapacak ürünlerin yaygınlık kazanıp çeşitlenmesi ve dürü götürme geleneğinin artmasıyla ihtiyacın yanı sıra aile büyüklerine verilecek hediyeler de çeyiz geleneği etrafında hazırlanmıştır. Üçüncü kuşakta eğitim hayatının 12 yıla çıkarılması, kadının aktif olarak iş hayatında yer alması sonucu çeyiz hazırlamaya ve çeyizi dikkatli bir şekilde kullanmaya vaktinin kalmaması sonucu el emeği ürünlerde azalma görülmüş, çalışanların büyük bir çoğunluğu geleneği yaşatmak adına parayla başkalarına yaptırmış yahut hazır ürünler alarak çeyizini tamamlamıştır (K.K.7).

Birinci kuşağın çeyiz ürünleri; evlenecek çiftin ve bir odanın ihtiyacını karşılayacak şekilde olup yemeni, çorap, patik, havlu, yorgan, yastık ve döşektir. “Parmakla sayılacak kadar” ifadesiyle annesinin çeyizindeki eşyaların sayıca çok az olduğunu söyleyen ikinci kuşağın çeyizindeki el emeğinin ve ürün sayısının birinci kuşağa göre daha çok olduğu belirtilmiştir (K.K.22).

Kaynak Kişilerin “Hatırladığınız kadarıyla annenizin, sizin ve çocuklarınızın çeyizleri arasında nasıl bir fark var?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları şöyledir:

“Annemin az çeyizi vardı. Donları, çevre, kanaviçe, çok az da dantel ve yazma. Bunlar da ellerden gelen şeyler. Ellerin kullandıkları, fakirlikten. Benim çeyizim normaldi. Yazma, takımlar, dantel, kanaviçe. Kızımda hep hazır iş vardı. Her şeyi hazır aldık. Yatak odasını, mutfak eşyasını, hepsini hazır aldık. El emeği oranı kızımda bitti, kızım istemedi.” (K.K.1)

“Şimdi çeyiz eskiye göre daha fazla. Eskiden her şey azmış, iplikler kısıtlıymış, tel kırmanın ipliği falan daha değişikmiş ama malzemeler daha kaliteliymiş, şimdi hemen kararıyor Maraş işi falan. Şimdi kararmaması için cilalıyorlar artık. Oğlumun çeyizi benimkinden daha fazla. Şu an çeyizlerdeki el emeği daha fazla ama eskiden de az ve özmüş.” (K.K.3)

“Annemin çeyizi hakkında çok bilgim yok. Zaten azmış. Hep anlatırlar, ‘Bir kilimimiz vardı, başka bir şeyimiz yoktu.’ diye. Sadece kullanacak kadar eşyaları varmıştı. Olanları da babaannem el öpmelerine götürmüş. Eskiden, gelin el öpmeye giderken bunlar hediye olarak götürülürmüş. Ben pek hatırlamıyorum annemin çeyizini. Benimkinde yine fazla bir şey yoktu. Kullanacağım kadar yapmaya gayret gösterdik. Benim arkadaşlarım ve çevremdekilere göre benim çeyizlerim azdı. Buna rağmen yarısını kullanmadım. Çarşaf, havlular yarı yarıya kullanıldı. Az kullanılan şeyler arttı. Ben de kızımın çeyizini hazırlarken bunu dikkate alacağım. Kullanacağı şeyler yapacağım. Sandığı bekleyecek şeyler yapmayacağım. Hem de ekonomik olarak...” (K.K.4)

“Annemin çeyizini açtığımda hiç dantel görmemiştim. Şu an bende olanların büyük kısmı yoktu. Benimki biraz daha modern gibi ama günümüze gelirse benimkiler de onlarda yok gibi. Annemde haşlamalar, penyeler, şalvarlar, gelin bürgüleri, yazmalar, örgü hırkalar, çevreler vardı bolca. Şu anki nesilde örtü yok hiç, ağırlıklı olarak mutfak ürünleri mevcut. Genellikle her şey hazır alınıyor.” (K.K.9)

“Bendeki el emeği daha az. Eskiden el emeği daha çoktu. Bende hazır yöneliş oldu. Şimdi dantellerin bile hazır var. Benimkilerin çoğunu da annem, teyzem ve babaannem yaptı. Eskiler her şeyi bilirmiş, ben okuduğum için pek öğrenme durumum olmadı. Annemin çeyizinden kalan da çok oldu.” (K.K.15)

“Annemin döneminde yapılanlarla benim dönemimde yapılanlar arasında az fark var. Mutfak takımında önceden buzdolabı örtüsü yapılırken şu an o yapılmıyor. Eskiden gardırop örtüsü yapılırken yatak takımı varken şu an onların yerine nevresim ve pike takımları var. Şimdi mesela damatlara süveter yapılmıyor, kazak da örülmüyor. Dokuma kumaş vardı annemin çeyizinde.” (K.K.18)

“Ya hayat şartları, çünkü eskiden nevresim takımı yoktu, şey yoktu. Sadece çeyizde olan kadardı. Eskiden her şey elde yıkanıyordu. Şimdi makinede yıkıyor. Zaman kısıtlı. İlgi alanları değişti. Eskiden eşyaya ilgi vardı, şu anda daha az. Hatta günümüzde daha çok

mutfak bölümüne ve mutfak eşyasına ilgi arttığı için çeyizler bir tık mutfak eşyasına döndü. El işlemesi olanlar değil. Tabak, bardak, çatal, kaşık gibi şeyler. Bir tık daha teknoloji, her şeyin hazır hâli dışarıda satılıyor. Bu yüzden tek tek örmeye gerek kalmadı. Eskinin bir şeyleri kapatma ihtiyacı vardı. Ama yeni eşyalar çok daha sağlam ve dayanıklı olduğu için onları kapatıp örtmek istemiyor insanlar. Yaşanan yerler de değişti. Eskiden köylerde sürüyordu yaşam. Şu an şehirde daha minimal bir yaşam tercih ediliyor. O yüzden de çeyizdeki parçalar da doğal olarak değişti.” (K.K.21)

“Kullanılan ürünler değişti, mesela benim duyduğuma göre, ta eski zamanlarda Orta Asya’da galiba, gelinlerin ata binerken giydiği elbise işlenirmişti. Ama şimdi böyle bir şey olmadığı için, şimdi Türk kahve makinesi bile çeyize dahil edildiği oluyormuş. Daha çok kullanışa dayalı şeyler yapılmaya başladı. Daha kullanışlı daha pratik. Önceden anneannemin zamanında bir sürü yorgan varmıştı ama annem bana öyle bir şey yapmadı bana, pike takımı. Yorganların uçlarına böyle desenli desenli bir şeyler geçirilirmişti, yorganın üstüne böyle parlak bir şey geçirirlermişti saten kumaş, hatta saten yorgan derlermişti. Şimdi benim bir yorganım varsa anneannemin on yorganı varmıştı. Şimdi her şeyimiz genelde hazır, kullanışlı olsun diye. Evlerimiz artık hep kaloriferli, doğalgazlı. O yünlü yorganları yaptığımız döşekleri kullanmayacağımıza göre şimdi hep pamuk, pamuklu kumaşlardan yapılıyor. Yine masa takımı, masa örtüsü yapıldı, sadece motifler değişmiştir belki, ben onların değiştiğini düşünmüyorum. Ama dediğim gibi kullanıma göre, hani şu an yaşadığımız dünyanın koşullarına göre çeyiz de şu zamana uyarlandı gibi.” (K.K.34)

“Anneminki bolca çorapmış. 50 çift çorap örерlermişti. Bizde yok. Bizde masa örtüsü falan yoktu. Danteller, masa örtüsü örmeler sonradan çıktı. Kızlarımınkinde el emeği çok. Benimki işlemeydi, onlarınki dantel. Dantel ince iş, daha zor. Etamin öyle değil, haldır huldur geç.” (K.K.40)

“Şöyle ki dantel daha modernize edilmiş şekilde benim çeyizimde daha fazla olacaktır. Annemgilde yorgan ve yöresel kıyafetler, şalvarlar, seccadeler, örgüler daha fazlaydı. Eski usullere göre örülmüş kazak falan fazlaydı. Bende daha sadeleşmiş, daha çok günümüze uygun şeyler var. Eskiden çift yastık kullanılırmış ve ona uygun kılıf dantel yapılırmış ama günümüzde küstüm yastıkları var, ona uygun oluyor. Çift yastık, artık tek yastık değil. Artık yorganlar eskisi gibi değil nevresim takımı şeklinde. Eskiden yün falan döverdük bir sene öyle kullanırdık ama bunlar benim çeyizimde olmayacak. Elyaf falan olur herhâlde. Bir

kilim olsun, eski tarzda olsun o zamanın modasına uygun oluyordu. Ama şu an her şey şu zamanın modasına uygun.” (K.K.57)

“Kızımınki benimkinden çoktu. Benimkinde o kadar yoktu. Şimdi beş altı karyola takımı. Bizim zamanımızda iki tane olsun takkeni göğre at. Bir de bizim evde dört kızdı. Bana gelince son şeydi, ben ayak işi yaptığımdan bana hep hazır alındı. Annem de yapamadı. Olanıyla gelin oldum.” (K.K.59)

“Annemin çeyizi daha azdı. El emeği ile çarşafı yazmayı dokuyacağım diye azmıştı. Fakirlikten çok yokmuştu. Buraya gelince her şeyi görüyoruz, alıyoruz. Şimdiki kızlar daha çok görüyor, görgüsü daha iyi. Her şey daha iyi olacak, daha iyi yapacak. Biz ilkokuldan çıkıyoruz, onlar şimdi liseden çıkıyor, görgüsü daha iyi.” (K.K.63)

“Çok fark var. Bizim günümüzde yoktu. Bir takım vardı, hadi bakalım seni eşin beslesin derlerdi. Bir döşek, iki yastık, altı kırılent, bir takım karyola, bir tane somya takımı bir tane de somyaya yastık. Bizim günümüzde işleme kırılentte olurdu. Minder kumaşlardan olurdu. Ona hazırımı aldık da koduk. Ona işlenmişini aldık. Bende örgü, kızım da işleme çoktu. Ebenin çeyizi nereden bilelim. Bizimki olmadığına göre onun hiç yoktur. O zaman için bir yorgan, bir yastık, bir döşek, bir kuyruklu, iki çevre, bir gelin bürgüsü. Kırmızı kırmızı da iki üç tane donumu bilirim, pullusu vardı, anlı altınlı şapkası vardı. O altınları herkeçe verdi. Sonra şurada kaldıydı burada kaldıydı olmasın dedi. Herkesin bebeği olunca şapkasına bir tane dikti.” (K.K.70)



Fotoğraf 85. K.K.19’un düğünü, gelinlik üstünde kırmızı tül duvak ve yöresel gelin bürgüsü

“Anneminkini hiç bilmiyorum. Benim baya vardı. Ev doluydu. Yirmi otuz donluk, kazak olurdu. Otuz kırk yazma olurdu. Karyola takımı olurdu. Kızların da dört beş karyola takımı, yirmi otuz elbise, yazmalar olurdu. Dolardı ev. Hiç bilmem, Torunlarinkini hiç görmedim, neyi var neyi yok hiç görmedim. O hiç el işi ney etmedi. Kız gidecek diye çekiştim. Ana kız çeyiz ney istemiyor dedi.” (K.K.72)

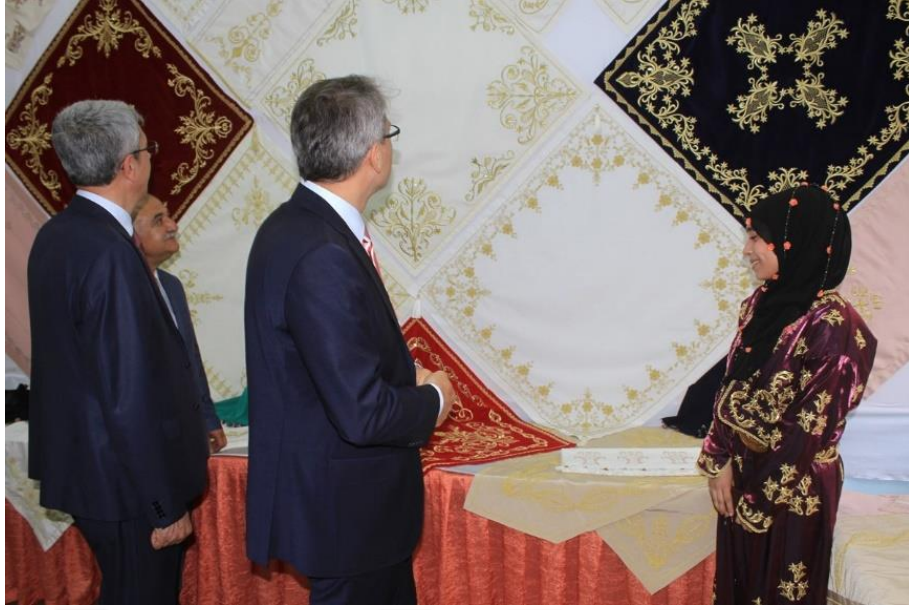
“Fark çok. Benim torunun çeyizi ile benimki, kızların arasında fark çok. Yine ürünler aynı ama el emeği değişiyor. Şimdikten sonra torunun, torununa ne yapacağını bilmiyorum. Bizde çeyiz çuvalı vardı, şimdi paketler, tüller var. Sandık bile yok, paketler var. Çeyiz gelinle çıkar, gelinle giderdi. Bir göz oda serilirdi. İki kişi sererdi. Gaz lambası, su, ırbık hazırlanırdı. Önceden serilmezdi evler. Şimdi önceden seriliyor. Şimdikilerde hazıra yönelme çok fazla. Çeyiz paketi var. Banyo terliğinden tuvalet paspasına her şey hazır var. Eskiden evi serenler bahşış alırdı gelin arkasından gelip. Şimdi duvak falan da kalktı.” (K.K.80)

Günümüzde eğitim hayatının büyük bir zaman dilimine yayılması ve yoğunlaşan çalışma hayatı; çeyiz hazırlanması için yeterli vaktin kalmamasına sebep olmuş, bu bilinçteki kişiler de masraf olmaması, zaman kaybedilmemesi ve el emeklerinin boşa gitmemesi adına annesine ve çevresine böyle bir hazırlık istemediğini aktarmıştır (K.K.4; K.K.72). Çeyiz, uygun ortam ve vakitlerde yapılan bir uğraş olmakla birlikte günümüzdeki yoğunluk (K.K.48; K.K.71), iş hayatı (K.K.60), öğrencilerin dersleri ve sorumlulukları, “televizyon, tablet, telefon, internet ve sosyal medyaya” ilgi gösterme (K.K.29; K.K.30, K.K.74), kendilerine ayırdıkları zamanı farklı uğraşlarla doldurup çeyize ve el sanatlarına ilgi göstermeme (K.K.41), çeyiz eşyalarının temizliğinin ve kullanımının zahmetli olması (K.K.46; K.K.55; K.K.63; K.K.67), çeyiz eşyalarının bazen “dağınıklık, döküntü, fazlalık, kalabalık ve gereksiz” olarak görülüp kullanmak istenmemesi (K.K.9; K.K.22; K.K.50, K.K.76), değişen ihtiyaçlar sebebiyle elektronik eşyaların daha çok tercih edilmeye başlanması (K.K.66; K.K.68; K.K.75), hazır ürünlerin günden güne daha da artıp ucuzluğundan ve kusursuzluğundan dolayı el emeğiyle hazırlanmış çeyiz ürünlerinden daha çok tercih edilmesi (K.K.3; K.K.15; K.K.23), yaşam koşullarının iyileşmesi ve iklim şartlarının değişmesi (K.K.34), çeyiz konusunda sergilenen tembellik ve sabırsızlık (K.K.2; K.K.62) çeyiz geleneğiyle bu geleneğe bağlı gelişen el sanatlarına gösterilen tutumu olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir.

El emeğinin yaşatılma isteği (K.K.38), hazırı alacak ya da başkasına yaptıracak ekonomik gücün olmaması (K.K.71), anne ve diğer aile büyüklerinin ilgili olmaları sonucu model alınıp çeyiz geleneğinin öğrenilmesi (K.K.35), çevreden ve sosyal medyadan görülüp özenilmesi (K.K.4; K.K.24; K.K.26), hatırayı yaşatmak için çeyiz eşyalarının yaptırılması ve kullanılması (K.K.67), Halk Eğitim Merkezi ve diğer kurumlarda çeyiz geleneğini devam ettirip el becerisi kazandıran kursların açılması ve katılımın sağlanması (K.K.12), el becerisi olanların bu işi kazanç kapısına çevirmesi ve ileride ihtiyaç olması durumunda çocuğu da bundan kazanç elde edebilsin diye ustalık derecesinde aktarımların gerçekleştirilmesi (K.K.28; K.K.29), ilgi gören ürünlerin tasarlanıp yapılması ya da eskilerin güncelle uyarlanmasıyla günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilir yapıda olması (K.K.38), “müze, kermes, yıl sonu sergisi” gibi yer ve etkinliklerde çeyiz geleneğine ait unsurların sergilenmesi (K.K.11; K.K.12; K.K.32; K.K.38; K.K.59), “dergi, kitap, televizyon ve internet ortamlarından” oluşan geniş bir alanda gelenekle ilgi detaylı bilgilerin yer alması (K.K.15; K.K.34; K.K.38; K.K.71), televizyon ve internet kanallarında çeyize yönelik programların yer alması (K.K.21; K.K.31), alım gücünün ve malzeme çeşitliliğinin artarak çeyiz ürünlerinin yapımının kolaylaşması (K.K.51) gibi sebeplerle çeyiz geleneği ve bu geleneğin etrafında şekillenen el sanatlarına karşı var olan tutum olumlu yönde etkilenmiştir.



Fotoğraf 86. 2018 yılında Beypazarı Halk Eğitim Merkezi usta öğreticileri ve öğrencileri tarafından açılan yıl sonu sergisi (URL-14)



Fotoğraf 87. Maraş işiyle işlenmiş bohçaların sergilenmesi (URL-14)



Fotoğraf 88. 2022 yılında düzenlenen “Yıl Sonu Sergisi ve Öğrenme Şenliği Programı” (URL-15)

Kaynak Kişilerin “Günümüzdeki çeyiz anlayışını değiştiren etkenler neler?” sorusuna vermiş oldukları cevaplardan bazıları aşağıdadır:

“Bence eğitim ve teknoloji. El emeği olan şeyler her zaman daha değerlidir, hazır olan daha ucuzdur. Günümüzde hazır alınmasının sebebi bu olabilir.” (K.K.3)

“Önceden daha çok yapılmış. Şimdi ekonomik yönden malzemeye ulaşmak zor. İnsanların vakitleri yok. Kullanım alanları yok. El örgüsüne rağbet azaldı. Gençler modern

giyinmek istiyor. ‘Biz babaanne çeyizi istemeyiz.’ diyor gençler. Biz de vakit kaybetmemek için kullanılmayacak şeyler yapmak istemiyoruz. Eğitim ve çalışma hayatı, kadının çalışma hayatına girmesiyle vakit yok. Çocuk okumaktan vakit bulamıyor. Daha çok kullanılabilecek kadar eşya yapılıyor. Şimdi hazıra yönelme var. Kadın çalışıyor, kazandığı parayla çeyiz alıyor. Ya da hiç çeyiz hazırlamıyor, para biriktiriyor, en son hepsini satın alıp geçiyor. Yine az da olsa kaybolmuyor ama değişiyor. İstekler, tercihler değişiyor. Çocuklar modern yaşamak istedikçe değişiyor.” (K.K.4)

“Eğitim düzeyi bence çok etkili, kadının iş hayatına girmesi, teknolojik aletlerin çoğalması. Mesela ben kendimden örnek vereyim. Telefonla vakit geçirmek daha eğlenceli geliyor hani onlarla uğraşmak daha sıkıcı. Hazıra daha kolay ulaşabiliyoruz, daha zahmetsiz. Onlar daha kolayımıza geliyor. Ama maneviyat açısından bakarsak tabii el örgüsü anı kalması bakımından daha iyi, daha anlamlı, hatırası oluyor. Mesela halamın yaptıklarını ben ileride çocuğumun çeyizine koymayı düşünüyorum. Baktıkça hatırlanır.” (K.K.8)

“Dönemler değiştikçe insanların çeyiz anlayışı da değişiyor. Buna bağlı olarak eskiden örtülere işlenen nakışlar kıyafetlere bile işleniyor fakat o çeyiz olarak değil bir kıyafette süs olarak kullanılıyor. İnsanların yöneldikleri çeyiz eşyaları, işleme şekilleri, yapılan işler de değişiyor. Bir dönem tel kırmaya çok düşülürken bir dönem nakşa çok düşülüyor. Şu anki moda gibi. Etken moda.” (K.K.18)

“İnsanlar değişti, dünya değişti. Teknoloji. Her şey hazır oldu, her şey makine işi oldu. Eskisi gibi önem verilmiyor. Eskiden tavanlara falan asılırdı. Çeyiz serilirdi, şimdi kalmadı ki.” (K.K.53)

“Okullarda sistematik olarak dersler test odaklı öğretiliyor. Yaratıcılıktan uzak. Resim dersi bile bir saat. Bunu okullarda ilkokuldan verseler daha çok öğreniriz, önem veririz. Eskisi kadar değer görülüyor. Şu zamanda anlamı, manası, değeri yok. Değer verilirse dikkat çekilirse, derslere alınırsa, kurslar artırılır ve devlet destek verirse gençler küçük yaşta tanışırsa daha kolay olur. Bir de iş hayatı. İki karpuz bir koltuğa sığmıyor. Yün ve elyaf değişiminin sebebi de iklim olabilir. Bir de kolaya kaçma. Yünü yıkamak zor elyafınki kolay.” (K.K.57)

“Şimdiki gençlerimiz okumaya çok yöneldiler. İş yapmaya fırsatları olmuyor. Danteli yıkaması, ütölemesi vardı. Şimdi bunlara yönelmiyorlar. Hazıra yöneliyorlar. Çalışıyorlar, çalışınca neyresim daha işlerine geliyor. Çalışan bayanların yaptığı çeyizler hep sandıkta

bekliyor. Bizim zamanımızda çeyizler gün gelecek, değişecek, mevsime göre. Kanaviçeler serilirdi. Şimdi gençlerde hep nevresim. Diğerleri temizlik ütü ister. Onları da artık özel günlerinde kullanıyorlar.” (K.K.59)

“Yaşam tarzı. Yaşam tarzının farklılaşmasıyla geleneklerimiz değişiyor. Çeyiz geleneği de böylelikle değişmiş oluyor. Eskiden işlemeye nakışa verilen önem şimdilerde daha güzelini daha yenisini alayım diye paket, hazır ürünlere gidiyor.” (K.K.64)

“Hiç eliş ederken de görmedim. Şimdi çeyiz yapmıyorlarmış. Hazır alıyorlarmış. Şimdi millet yazma örtmüyor. Yazma yerine eşarp örtüyor, şal örtüyor. Yelek giymiyor. Çorap da örülmüyor. Şimdi kolay.” (K.K.72)

“Sebebi ihtiyaçların değişmesi. Mesela dantelli çarşafa hiç gerek yok. Bayanların çalışması, eşyaların temizliği ve ütüsü. Ona zaman ayırmaya vakti yok. Sadeleşme isteği, çeyizlerin yük olarak görülmesi.” (K.K.75)

Biyolojik, ruhsal ve toplumsal ihtiyaçların değişmesine bağlı olarak gelenek ve kültür de değişmiş, bu durum Beypazarı’ndaki çeyiz geleneğinde de görülmüştür. Geleneksel aile yapısından çekirdek aileye geçiş gelenek aktarıcılarının birbirinden ayrılmasına (Bayer, 2013), aktarımın bir önceki kuşağa göre zayıflamasına neden olmuştur.

Aile yapısındaki değişiklik gelenek aktarımını olumsuz yönde etkilese de bir oda yerine bir evi düzecek şekilde çok sayıda çeyiz eşyasının hazırlanması; ürün sayısı, ürün çeşitliliği, el sanatlarına yönelim gibi konularda olumlu şekilde artışa sebep olmuştur.

Değişimin sebeplerinden birisi de yeniliktir, var olan unsurlar daha işlevsel ve daha faydalı unsurların meydana gelmesiyle, var olan ritüellerin ve geleneksel unsurların talep edilen ihtiyaçlara cevap verememesiyle yerini yenilere ve işlevsel olana bırakmaktadır (Özdemir, 2001: 126). Sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin ardından hazırın daha çok tercih edilmesinin sebebi de işlevselliği, daha ucuza mal edilişi ve aynı faydayı sağlıyor olmasıdır. Kullanım itibarıyla hatta yer yer görünüş olarak da el emeği çeyiz ürünleriyle benzer özellik gösteren hazır çeyiz ürünleri zaman ve parasal ekonomiklik sebebiyle tercih edilmiş; zaman ve parasal yönden sorunu olmayanlar kendi el emekleriyle çeyizlerini hazırlamaya devam ederken vaktin sınırlı olması ve ekonomiklik de değişimin bir nedeni olarak ifade edilmiştir.

Birinci ve ikinci kuşaklar tarafından; teknolojik gelişmeler, telefon, televizyon, bilgisayar, tablet gibi cihazlar ve internet gibi kapsayıcı bir ortamla çeşitli uygulamaların farklı uğraşlara imkân tanıyarak üçüncü kuşak olarak adlandırdığımız genç kuşağı kendine çekip gelenekten ayırdığı ifade edilse de genç kuşak; bu cihaz ve ortamları bilinçli şekilde kullanmaları hâlinde geleneğin aktarılıp yaşatıldığı alanlar olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadelerle çeyiz geleneğinin aktarıcılarının ve aktarım ortamlarının da değişip dönüştüğü görülmüştür.

Zaman ya da mekâna bağlı bir değişim diğer alanlardaki değişimlere de sebep olarak değişimi başlatmıştır. Hazır ürünlerin etkisiyle beraber değişen iklim şartları, köy yerine kentsel yerleşimin tercih edilmesi, kırsal kesimden kentlere yapılan göçler, soba yerine daha pratik ve ekonomik ısınma yöntemlerinin kullanılması gibi yaşamsal değişimler; özellikle bedenın ısınma ihtiyacını karşılayacak çorap, patik, kazak, süveter, yelek, hırka gibi örgü el sanatıyla yapılan giyim eşyalarının ve yün yorganlarla döşeklerin çeyizde eskisi kadar yer almayışına neden olmuştur.

Çeyize yönelik yapılan el emeği ürünlerin üretim amacı başlangıçta ihtiyacı karşılamak olmakla birlikte biricik olmaları yönüyle güzel sanatların içinde yer almış, toplumun ve bireyin hem toplumsal hem de sanatsal algısını yansıtmıştır. Değişen zaman, ekonomi, sosyal yapı ve diğer etkilerle yeni bakış açıları ve değer yargıları geliştirilmiştir. İşlevselliğiyle diğer sanatlardan ayrılıp zanaatlar olarak tanımlanan el sanatları da (Çakı, 1994: 103) işlevselliği gereği yeni ihtiyaçlara ve yeni sorunlara cevap vermek için bazı değişim ve dönüşümler yaşamıştır. El sanatı ürünlerinin üretim amacının değişmesi, kullanım alanının değişmesi, ihtiyaca cevap veren bir malzeme görevinden dekoratif bir unsur hâline gelmesi de değişim ve dönüşümün göstergesidir.

Kuşaklar arasında daha sık tercih edilen kumaş türlerinin, el sanatı türleri ve yapım tekniklerinin, ürünlerin, renklerin, kullanılan desen ve motiflerin farklılığı da değişime işaret ederken bu değişimde “belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük” (TDK, 2009: 1404) olarak tanımlanan modanın da etkili olduğu görülmüştür.

“Oldukça etkin bir eğitim ve sosyalizasyon aracı” olan dijital medya (Arslan, 2001: 136) kültür ve geleneğin aktarım ortamı olduğu kadar değişim ve dönüşümü de etkileyen ana etkenler arasında yer almıştır. Değişim ve dönüşümü sağlayan aynı zamanda da kuşaklar

arasındaki farkı bariz bir şekilde ortaya koyup onların beğeni ve tutumlarını gösteren modadır. Dijitalleşme adı altında basın, yayın ve bilişim alanlarındaki gelişmeler; moda adı verilip hızlı değişiklik gösteren beğeni ve tutumların da hem hızlıca yayılmasına hem de hızla değişip dönüşmesine sebep olmuştur. Hem moda hem de teknolojik gelişmeler sonucu çeyiz ürünlerinin yer aldığı ortamlar da değişmiştir. Evlilik öncesinde çeyiz serme geleneğiyle hüner sergilenmiş, evlilik töreninin bitmesiyle düğü hediyeleleri ailelere verilmiş, kullanılabilecek eşyalar kullanılırken birçok eşya da kullanılmayarak sandıkta saklanmıştır. Dijitalleşmeyle gösteriş temelli tüketim artmış, normalde kullanılmayıp sandıkta duran ya da tercih edilmeyen çeyiz ürünleri beğenilme, kabul görme, gösteriş yapma gibi amaçlarla (Sabuncuoğlu, 2015: 369) sandıklardan çıkartılarak ekranlarda yer almaya başlamış, internet ortamlarında sık sık paylaşılmıştır.

Birinci ve ikinci kuşak döneminde “düğü götürme” adı verilen akrabaya hediye götürme geleneği sebebiyle fazla miktarda hazırlanan, sadece yeni evlenen çift eşyalar koymak yerine her iki tarafın yakın akrabalarına gömlek, çorap, patik, seccade, havlu, yazma, donluk kumaş ve penye gibi eşyalar konulması da el sanatları işlerinin sık sık yapılmasını gerekli kılmıştır. Özellikle üçüncü kuşakta bariz bir şekilde görülen eğitim ve iş hayatı yoğunluğu ile masraf düşüncesi; “düğü götürme” geleneğini ya ortadan kaldırmış ya da anne, baba ve kardeşler gibi çekirdek aileyi kapsayacak şekilde düğü adedi ve içeriği azaltılmıştır. Bu durum da eskisi kadar el emeği ile çeşit çeşit ürünlerin yapılması yerine yeteri kadar ürün yapılmasına neden olmuştur. “Düğü götürme” geleneğinin azalmasıyla ortaya çıkan eksiklik “hediyelik ve turistik eşya” satışlarının başlaması (Arlı, 1994: 20), bu satışlarda çeyizlerde yer alan el emeği çeyiz ürünlerinin yer alması; sandıktaki çeyiz ürünlerinin raf ve tezgâhlara yolculuğuyla sonuçlanmıştır.

5.2. Sanat, Pazarlama ve Tüketim: Çeyiz Ürünlerinin Satılması

Yeni bir hayata başlayan çiftlerin her türlü ihtiyacını karşılamak için sandıkta biriktirilip yine aynı sandıkta yeni eve götürülüp açılan çeyizler; evlenecek kız, kızın annesi, anneannesi, babaannesi, yakın akrabalar, komşular ve arkadaşlar tarafından hazırlanmaktadır. Bu hazırlık süreci birinci ve ikinci kuşakta yaz tatillerinde başlayıp ilkökul ya da ortaokul bittikten sonra çeşitli oturumlar ve kurslar aracılığıyla hız kazanmış, evliliğe kadar sürmüştür. Üçüncü kuşakta eğitim ve iş hayatına ayrılan zaman sebebiyle hazırlıklara erken başlanılamamış, evliliğe kadar bütün hazırlıkların yetiştirilmesi amacıyla yapılacak iş

konusunda mahir olup adı duyulan kişilere istenilen çeyiz ürünleri; ip, kumaş, malzeme, başka bir çeyiz ürünü ve genelde de ücret karşılığında yaptırılmıştır. Bu durum, kendi çeyizini hazırlamak için anneden, anneanneden, babaanneden ve çevreden öğrenilen el sanatları ve çeyiz geleneği bilgisinin kazanç kapısına dönüşmesine vesile olmuş, ekonomik getirisini görüp vakti olanlar bu işlere ilgi gösterip öğrenmeye ardından da bu işleri icra etmeye başlamıştır.

Bireysel veya toplumsal duygu, düşünce, fikir ve tutumları estetik kaygıyla somutlaştırıp duyu organlarıyla algılanabilir hâle getirme süreci olan sanatın; “zanaat” tanımında olduğu gibi “maddeye dayalı” ihtiyaçları gidermek amacına hizmet eden, beceriyle beraber deneyim ve öğrenim sürecinde oluşan, küçük araç gereçlerle elde yapılan sanatsal üretim için de “el sanatları” kavramı kullanılmaktadır (TDK, 2009: 629, 1695, 2223). Çeyiz geleneğinde yer alan el sanatları ürünleri, başlangıçta “endüstriyel olmayan faaliyetlerdir, üretim prototipler/ilkörnekler ve potansiyel telif hakkı alabilen işlerdir” özellikleriyle “öz sanat alanı” içinde yer alırken; “faaliyetler mutlaka endüstriyel değildir, üretim copyright temelli olsa da diğer entelektüel mal girdilerini de içerebilir (ticari marka vb.), yaratıcılığın kullanılması (sanat ve kültürel endüstriler alanında ortaya çıkan yaratıcı yetenekler) kültürel olmayan sektörlerin gösterimi esastır” özellikleriyle de kültür turizmin önemli unsurlarından olması sebebiyle kültür politikalarının ekonomik getirisine dikkat çekilerek ifade edilen “yaratıcı kültür” kavramı ve bu kavramın yerine tercih edilen “kültür ekonomisi” ya da “kültürel ekonomi” kavramlarının içinde yer alarak “yaratıcı endüstriler ve faaliyetler” arasında gösterilmiştir (Özdemir, 2019: 14- 15).

“Yaşamın temelini oluşturan” bütün değerler kültürü oluşturduğu gibi ekonomiyle de ilişkilendirilmektedir. 20. yüzyıla kadar ekonomik kalkınma politikalarında sanayi temelli yaklaşımlar uygulanıp geleneksel ve kültürel alanlar yok sayılırken 4. Sanayi Devrimi sonrasında teknolojinin gelişen imkânlarıyla geleneksel ve kültürel alanlara yönelerek “geleneksel bilgi ve deneyimlerin önemi” dikkate alınmaya başlanmıştır (Özdemir, 2018: 3). Özellikle yaşlı ya da çalışma hayatında bulunmayan kadınlar, özel alanda ve “annelik” statüsünde bulunmaları sebebiyle geleneksel bilgi ve deneyimlerin taşıyıcısı ve aktarıcısı olmuştur. Çeyiz için çeşitli el sanatlarını kullanarak üretim yapan kadınlar bilgi ve deneyimleriyle maddi kültür unsurlarını ürettikleri gibi kültürel unsurlarla beraber “bilim, teknoloji ve ekonomiyi bir araya getirerek” yeni ürünler tasarlayıp, üretip pazarlayarak kültür ekonomisi kısmında da yer almıştır (Özdemir, 2018: 14; Özdemir, 2019: 16).

Geleneksel bilgi ve deneyimleriyle çeyiz geleneğinde rol alan Kaynak Kişilere “Beypazarı’nda satmak için çeyiz ürünleri yapılıyor mu?” ve “Hangi ürünler yapılıyor?” soruları yöneltildiğinde satmak için çeyiz ürünlerinin yapıldığı ifade edilmiştir. Satılmak için yapılan çeyiz ürünlerinde Maraş işi, iğne oyası, tel kırma, tel sarma, kordon yürütme, kanaviçe, etamin ve dantel işleri başta olmak üzere kurdele işi, Türk işi, Çin işi, kum işi, aplike, Antep işi, boncuk işi, Brezilya işi, tığ örgüsü, şiş örgüsü, makrome örgüsü, tığ oyası, mekik oyası ve firkete oyası gibi el sanatlarının tercih edildiği tespit edilmiştir (K.K.1; K.K.2; K.K.13; K.K.22; K.K.51; K.K.56; K.K.60; K.K.72; K.K.75). Bu el sanatları kullanılarak ihtiyaca yönelik çeşitli ürünler yapılmıştır. Bindallı, ağaçlık, haşlama, kuyruklu, cepken, salta, çevre gibi yöresel kıyafetler başta olmak üzere bohça seti, seccade, havlu kenarı, oyalı yazma, lif, oda takımları, masa örtüsü, yelek, çorap ve patik gibi (K.K.14; K.K.18; K.K.22; K.K.51; K.K.53) çeşitli ürünler; el emeğinin gelecek nesillere aktarılması (K.K.64), gelenek ve göreneklerin unutulmasının engellenmesi (K.K.71), eğitim ve iş hayatı gibi çeşitli sebeplerle kendi çeyizini yapamayanlara satın alma imkânının sağlanması (K.K.13; K.K.45; K.K.54; K.K.64), yapıp satanlar için kazanç kapısı olması (K.K.66; K.K.71), evde geçirilen zamanın böyle bir hobiyle değerlendirilmesi (K.K.67; K.K.79) amaçlarıyla yapılıp satılmaktadır. “Beypazarı’nda satmak için çeyiz ürünleri yapılıyor mu?” ve “Hangi ürünler yapılıyor?” sorularına verilen cevaplardan bazıları şöyledir:

“Evet, yapılıyor. Hepsi yapılıyor. Yöresel kıyafetler, ev içinde kullanılanlar, havlu kenarları, örgüler. Meslek olarak yapanlar var ya da ev ekonomisine katkı sağlamak için yapanlar ya da boş zamanlarını değerlendirmek için yaptıklarını satanlar var.” (K.K.4)

“Evet, gelir elde etmek için ve çalışan insanların vakti olmuyor, onların çeyizine katkı sağlamak için.” (K.K.11)

“Yapılıyor. İğne oyası, çeyiz ürünlerinin hepsini yapıp satarlar. Çalışanlar da yapıp satanlardan alır.” (K.K.13)

“Yapılıyor. El örgüsü, yelek, patik, hırka, çocuk yelekleri, çocuk hırkaları. Ha, evet! Salta bindallı da var ama ben onları yapmadığım için, çocuklarıma da yapmadığım için onlar pek aklıma gelmiyor. Ben buraya gelin geldim.” (K.K.14)

“Evet, yapılıyor. Para kazanmak için. Çünkü çok iyi para var. Zor, herkes evinde yapamadığı için bunu biraz daha işin ilmini bilenler ticarete döküyor bu işi. Bindallı çok

yapıyorlar. Maraş işi bohça yapıyorlar. Çanta yapıyorlar. Pullu dediğimiz duvak yapıyorlar. Çevre yapıyorlar. Yelek de duydum, yelek ören de var.” (K.K.21)

“Evet, yapılıyor. Maraş işi, salta işi, haşlamalar, bindallılar, kuyruklular, kollu ve kolsuz saltalar. İğne oyları yazmalarda ve diğer ev içi ürünlerde de iğne oyları, dantel işleri. Çoğu çeyiz ürünü satılmak için yapılıyor. Kimisi evini geçindirmek için, gelenekleri yaşatmak için, maddi ve manevi şeylerimizi sürdürmek için.” (K.K.22)

“Beypazarı’nda satmak için ürünler yapılıyor. Her türlü yapılıyor. Salta, çevre, şal, hırka, yelek, bindallı. Bunlar örf ve âdetlerimizi göstermek, Beypazarı’nı tanıtmak için yapılıyor. Beypazarı’nın şeyi, para kazanmak için değil, geleneklerimizi, göreneklerimizi göstermek için.” (K.K.24)

“Evet yapılıyor, çok fazla. Yapanlar evlerine gelir sağlamak için, geçim için yapıyorlar. Gençler mutlu olsun diye, ihtiyacı karşılamak için, geleneği sürdürmek için yapıyorlar. Boş eve kimse girmez. Bir dantel olsun, el işi olsun, göze güzel görünsün isteniyor. Bu ta eskiden gelen bir şey. Geçim ve ihtiyaç için yapılıyor. Bilmediğim için ben satmak için hiç çeyiz ürünü yapmadım.” (K.K.57)

“Yapılıyor. Üç beş kuruş ekmek parası için. Yapan da memnun oluyor alan da. Genelde en ilkin çevre, haşlama, oda takımları tel kırmadan, dindin²², elbiseler vs.” (K.K.59)

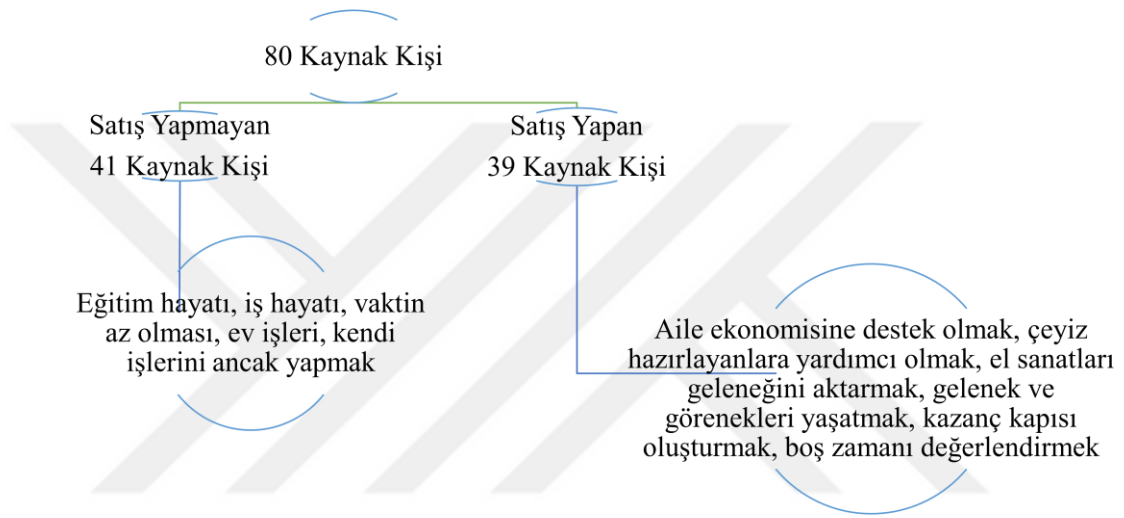
“Tabii. Hem geleneklerimiz göreneklerimiz unutulmasın diye. Hem de para kazanılıyor. Hem de ciddi paralar kazanılıyor.” (K.K.71)

“Evet, kesinlikle. Yapanlar önce el işini ve çeyiz yapmayı sevdikleri için. Para kazanmak için. Aileye katkıda bulunmak için. Mecbur olduğu için. Bildiği tek şey o olduğu için. Ben mesela dışarıda git çalış deseler hiç yapamam başkasının emri altında yapamam. Zorlanırım.” (K.K.75)

Kaynak Kişilere, “Satmak için çeyiz ürünleri yapıyor musunuz?” sorusunu yönelttiğimizde 80 Kaynak Kişiden 41’i satmak için çeyiz ürünü yapmadığını belirtmiştir. Satmak için çeyiz yapmayanların büyük bir kısmı eğitim hayatı, iş hayatı, vaktin olmayışı, ev işlerinin ağırlığı, kendi ve çocukları için hazırlananları ancak yetiştirebildiği gibi

²² Yörede tel kırma yerine “dindin” de denilmektedir.

sebeplerle satmak için çeyiz ürünü yapmadığını (K.K.5; K.K.9; K.K. 16; K.K. 23; K.K. 34; K.K. 41; K.K. 57; K.K. 62; K.K. 66; K.K. 71; K.K. 73; K.K.78); bazıları da satmak için yapmasalar bile eş, dost, akraba, komşu ve arkadaş gibi yakınlarına hediye maksadıyla çeyiz ürünleri yaptıklarını belirtmiştir (K.K.21; K.K.37; K.K.53). 39 kişi ise elindeki yeteneği ve zamanı verimli şekilde kullanıp aile ekonomisine destek olup kazanç sağlamak ve çeyiz konusunda yardım isteyenlere yardım etmek gibi amaçlarla; hangi el sanatına eli yatkınsa ve hangisinde daha çok hünerliyse, hangi konuda adı nam yapmışsa o alanda çeyiz ürünleri yapıp sattığını söylemiştir (K.K.1; K.K.25, K.K.29; K.K.38; K.K.56; K.K.60; K.K.75).



Şekil 6. Kaynak Kişilerin satış yapma ve yapmama nedenleri

Kaynak Kişilerin “Satmak için çeyiz ürünleri yapıyor musunuz?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazıları şunlardır:

“Evet, çok yaptım. Dantel yaptım. Dantelden perde, salon takımı, mutfak takımı, fiskos, masa örtüsü ördüm. Salta da yapıp sattım. Yelek, şal örüp sattım.” (K.K.13)

“Bebek yelekleri, bebek hırkaları örüyorum. Zamanında dantel falan ördüm, genç iken ördüm ama şimdi örmüyorum. Karyola takımı ördüm, çarşaf takımı ördüm. Masa takımı ördüm, fiskos ördüm.” (K.K.14)

“Önceden yaptım. İğne oyasından havlu kenarı. Ekonomik kazanç için yaptım.” (K.K.17)

“Beypazarı’nda benim yaptıklarım, her yönden yapılıyor ama. Nevresim takımı, yöresel kıyafet takımı, havlu, bohça takımı, çevre.” (K.K.18)

“Yaptım, kanaviçe işledim. Hep seccadeydi. Bir de seccade bohça takımı yaptım. Kermeslerde satmaya da baya yaptım.” (K.K.32)

“Hayır, yapmadım. Ama hediye amaçlı yaptım.” (K.K.37)

“Yaptım. Kaydırma, kazak ördüm. Namazla işledim.” (K.K.52)

“Bilmediğim için ben satmak için hiç çeyiz ürünü yapmadım.” (K.K.57)

“Zamanında yaptım da sattım da. Piyasaya koyup satma yoktu da sen bana diyordun, ben yapıyordum.” (K.K.59)

“Ben satmak için yapmadım kızım. Kendi çocuklarıma, kendi işimi ancak yaptım.” (K.K.63)

“Kendime zor ettim, yok. O da annemin zoruyla.” (K.K.71)

“Eskiden oya örerdim satardım kızıkân, gençken. Parmak sakat, mekik edemiyorum. Eskiden sattım, çok sattım. Ellere parayla örüverdim. Dey 20-30 sene evvel. Oya yaptım. Mekik örerdim. Çift mekik örerdim.” (K.K.72)

“Yelek yaptım, çorap yaptım. Patik çok yapıyorum. Oya yaptım. Yeleği, kurtlu yeleği çok ördüm.” (K.K.77)

Çeyiz ürünlerinin satışını yapan Kaynak Kişilere “ürünleri hangi yollarla”, “nerelere” sattıkları ve “müşterilerin kendilerine nasıl ulaştıkları” sorulmuştur. Çeyiz ürününü yapan kişinin çevresindekiler tarafından görülüp beğenilmesi sonucu başta eş, dost, akrabalar olmak üzere çevredekiiler tarafından siparişler verilmiş ya da hâlihazırda olan ürünler satın alınmıştır. Zamanla bu alanda ustalaşan kadınların adı geniş çevreye yayılmış, hiç tanımadığı kişilerden de sipariş almaya başlamıştır. Birinci ve ikinci kuşakta satış yapanlar; akraba ve arkadaş ortamlarında, oturmalarında, günlerde, kermeslerde, sergilerde, pazarlarda, dükkân ve atölyelerde bu ürünlerin tanıtımını ve satışını yapmakla birlikte üçüncü kuşakta bu ortamların arasına internet ve sosyal medya da dâhil edilmektedir (K.K.1; K.K.25; K.K.29; K.K.31; K.K.33; K.K.42; K.K.54). Sipariş vermek isteyenler satış yapacak kişileri bu ortamlardan bulup ihtiyaçlarına ve beğenilerine uygun ürünü istemektedir. Çoğu sipariş

Beypazarı ilçesinden ve çevre köylerden gelirken Ankara il merkezi (K.K.25), İstanbul (K.K.30), Bolu (K.K.30), Kütahya (K.K.31), Eskişehir (K.K.31), Çankırı (K.K.33), Erzurum (K.K.33) gibi farklı illere ve yurt dışına (K.K.60) satışların yapıldığı da kaynak kişi bilgileriyle görülmüştür.



saracceyzevi
Beypazarı



Fotoğraf 89. K.K.29'un Almanya'dan gelen sipariş üzerine hazırladığı Maraş işiyle işlenmiş elbise (URL-16)

Kaynak Kişilerin “Yaptığımız çeyiz ürünlerini hangi yollarla satıyorsunuz?”, “Yaptığımız çeyiz ürünlerini almak isteyen müşteriler size nasıl ulaşıyor?” ve “Çeyiz ürünü için siparişte bulunanlar Beypazarı ilçesinden mi?” sorularına verdikleri cevaplardan bazıları aşağıdadır:

“Kanaviçe olarak seccade, bohça takımları, el ve yüz havluları, salon ve oda takımları yapıyorum. Eş dost aracılığıyla tanıdıklar ya da akrabalar yaptırıyor. Sipariş üzere çalışıyorum. Eş dost aracılığıyla. Elimde işi yaparken görüyor, bana da yapar mısın diyor ya da iş yaptırmak için arayanlara beni bilenler söylüyor. Özellikle Beypazarı. Geçen yıl Ankara'ya da yaptım.” (K.K.4)

“Beni tanıyanlar artık. Halk Eğitim Merkezinde çalıştığım için Songül Hoca diye hep tanıyorlar zaten. Bir daireye iş yaparsam o apartman öylece bana geliyor. Yaptığım işi, dikişimi, süslemesini çok beğeniyorlar. Beypazarı dışından da çoğunluk var. Ankara, Polatlı, İstanbul, o kadar çok yerden var ki. Çok değişik yerden gelenler var. Burada akrabaları olan var, yaptığım işi görenler var. Burada memur olanlar var, gittikleri yerde tavsiye ediyorlar. Mesela polis eşi oluyor, gittiği yerlerde tavsiye ediyor.” (K.K.38)

“Sipariş yoluyla. Namımızı duyup geliyorlar. Akraba, eş, dost yoluyla. Komşular yoluyla. İşini görüyorlar. Beğeniyorlarsa yaptırıyorlar. Dışarıdan da var. Şu an Polatlı’ya da yapıyoruz. Akraba yoluyla, akrabaların komşuları. Ankara. Cumhurbaşkanının eşi.” (K.K.43)

“Birisi tavsiye ediyordu. Onlar da arıyordu. Yumak karşılığında örüyordum. Arkadaş, komşu yoluyla. Gün oturumlarıyla. Kulaktan kulağa duyarak. Yumağı veren, almak isteyen kişi bu örnekten olacak diye örneği kendisi getiriyordu.” (K.K.48)

“Arkadaş yoluyla satıyordum. Falancaya şu lazımmış yapabiliyor musun diyorlardı. Yapıyorum der, satardım. Günlerde elimde görürlerdi beğenirlerse alırlardı yanımda varsa. Hem ziyaret hem ticaret yapardım. Öyle öyle duyuldu sattım. Genelde mekik yapıp satardım. Arkadaş yoluyla. Beypazarlı da vardı yabancı da vardı. Birbirlerinden duyup alırlardı. Benimkiler en çok Ankara’ya giderdi.” (K.K.59)

“Almanya’ya gönderdim annemlerle mekikleri. Kanaviçe işletmek için adam ararlardı. Bilen duyan bana getirirdi. Ben de işlerdim, dantel örerdim. Arkadaş yoluyla. Genelde Beypazarı’ndan. Almanya’dan da annem yoluyla.” (K.K.60)

“Tanıdık vasıtasıyla sattım. Birbirlerinden. Biz öyle Instagram telefonlar yoktu ki. Beypazarı içinden. Ankaralara da çok gönderdim. Arkadaşlarım sayesinde. Ankara’da yaşayan arkadaşlarım akrabalarım vardı. Genellikle mekik oyası yaptım.” (K.K.68)

“Çoğunlukla akrabalara, tanıdıklara. Akrabalar, komşular, arkadaşlar sayesinde. Beypazarı dışından da alan oldu. Köylerden alanlar da oldu. Köyün işi çok olduğu için oradan da yaptıranlar oldu.” (K.K.74)

“Genelde Instagram adresim. Genelde hep tanıdık, eş dost, akraba. Onlardan gören insanlar. O şekilde. İlla bir satım diye bir uğraşım yok. Telefonla, eve geliyorlar,

Instagram'dan. Genelde Beypazarı'ndan çünkü buradakiler görüyor biliyor genelde. Çok nadir dışarıdan isteyen oluyor.” (K.K.75)

“Benimkine baktılar, görünce aldılar. Sipariş verdiler. Elimde yaparken gördüler. Ben satış yapmaya turist pazarına oturdum. Orada görenler aldı. Telefon numaramı aldılar. Telefonla ulaştılar. Turist pazarına da oturdum bir buçuk iki sene. Orada da satış yaptım. Beline yünden kuşak eğirdim, ördüm. Çorapları Beypazarı dışından folklor ekibi istedi, Ankara'dan telefon gelir.” (K.K.77)

Kendisi, çocuğu, torunu ya da bir yakını için çeyiz hazırlamak isteyen fakat hazırlayacak el becerisi ve zamana sahip olmayıp alım gücü bulunan kişiler; yaparken gördükleri, adını duydukları, işini beğendikleri ve güvendikleri kişilere sipariş vermiştir. Siparişlerde renk, desen, motif ve kumaş gibi detaylar hem bu işin ehli olan satıcıların bilgisine güvenilerek onlara danışılmış hem de sipariş verecek kişilerin estetik beğenisiyle kararlaştırılmıştır. Çeyiz ürünü yapıp satan Kaynak Kişilere “desen ve motiflerin neye göre belirlendiği” ile “ne tür çeyiz ürünleri yaptıkları” sorulmuştur. Verilen cevaplardan bazıları şöyledir:

“Genelde isteyen kişilerle birlikte belirliyoruz. Güncel desenler tercih ediliyor. Eski desenleri daha çok işin içinde olanlar tercih ediyor. İşleme, pullu, tel sarma, kanaviçe.” (K.K.11)

“Alacak kişiler, desenleri onlar belirler. İsterlerse onların isteğine göre uygulama da yaparız. Bana cepken ve çevre, salon takımı da var. Pike takımı da yapmıştım tel sarmadan. Salta işi de yapmıştım.” (K.K.12)

“İş sahibi verdiği zaman örneği görür, onu yaptırır. Müşterinin beğendiğine göre yaparız. Seccade, masa, bohça, havlu gibi etamin işi, hep kanaviçe yaptım.” (K.K.32)

“Çoğunlukla bana bırakıyorlar, senin işçiliğini, fikrini beğeniyoruz diye. Ortak karar alıyoruz. Pike, çarşaf, nevresim, seccade takımları, hurç takımları, çocuk takımları yapıyoruz.” (K.K.38)

“Almak isteyen desenleri görüyor. Şundan bundan yap diyor. Biz de kumaşa olup olmayacağını söylüyoruz. Salta” (K.K.43)

“Yumağı veren, almak isteyen kişi bu örnekten olacak diye örneği kendisi getiriyordu. Dantelle masa, salon takımı, fiskoslar.” (K.K.48)

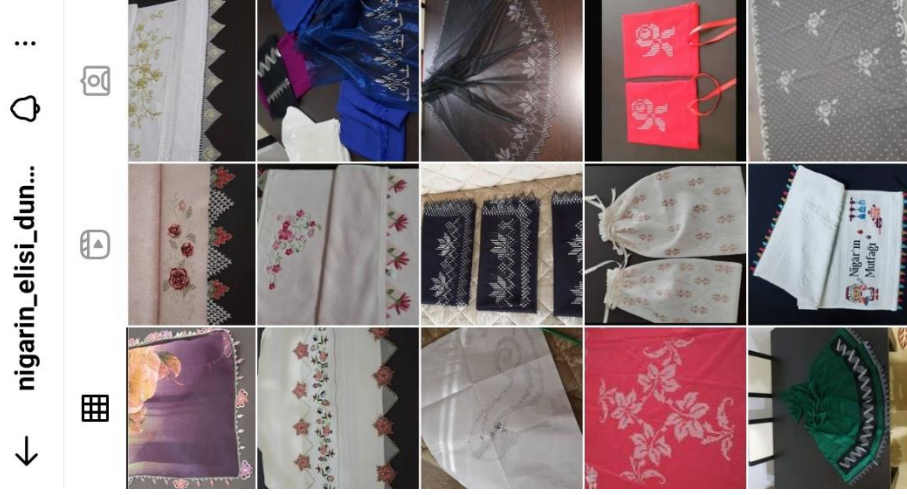
“Alacak adam diyordu, elinde var mı diyordu. Dikeceği şeye göre belirliyorduk. Namaz örtüsü beyazdan olurdu. Onlar bana iplik verirdi yapacakları şeye göre örerdim. En çok namaz örtüsü sattım. Diyen olursa bir iki kanaviçe işledim.” (K.K.59)

“O kendisi bildiği örnekleri bana getirip bana bundan yap diyordu bazen de benimkilerini beğenip yaptıklarından yap diyordu. İsteğe bağlıydı. Kanaviçe ve tığ. Dantel ve oya. Mekik oyası.” (K.K.68)

“İpliğini getirirdi ben örerdim. Ben ipliği köyde nereden bulayım. Kaça ören, şu kadara örerim. Kendi isteği. Şemsiye teli vardı, bal peteği var, madeniz yaprağı, karanfil oyaların adı. Daha çok da akıl edemiyorum.” (K.K.72)

“Desenleri genelde hep bana bırakıyorlar ama ben genelde müşterinin ne istediğini sorguluyorum. Çünkü sonra beğenmeyebilir. Ama onlar genelde bana bırakıyor. Müşterinin istediğine göre de yapıyorum. Tel kırmalar genelde müşteri isteğine göre. İğne oyasının desenini de yazmaya göre yapıyorum, bana bırakırlar genelde. Tel kırma, namaz örtüleri, iğne oyası, yazma havlu. En çok bunlar gidiyor, isteniyor. Bohçaya koyulacak şeyler.” (K.K.75)

“Başkasında gördüğüm örneklerden yaptım. Kafamdan koydum en çok. Benim yaptığımı bakıp bana bundan yap diyor. Ben desenleri gösteriyorum, ondan bundan yap diye sipariş verdiler. Yelek yaptım, çorap yaptım. Patik çok yapıyorum. Oya yaptım. Yeleği, kurtlu yeleği çok ördüm.” (K.K.77)



Fotoğraf 90. K.K.75'in satış yaptığı Instagram hesabı ve iğne oyasıyla, tel kırmayla ve etaminle yaptığı çeyizlik ürünler (URL-17)



Fotoğraf 91. K.K.29'un işlettiği Saraç Çeyizevi'nin Instagram sayfası ve Maraş işiyle yaptıkları çeyizlik ürünler (URL-16)



Fotoğraf 92. K.K.33'ün örgü işlerini satmak için kullandığı Instagram hesabı ve satmak için yaptığı örgü çeyizlik yeleklerle lifler (URL-18)

Siparişler her ne kadar hem yapan hem de yaptıranın ortak kararıyla hazırlanıyor olsa da kimi zaman ürünler beğenilmemiş kimi zaman da işin parası ödenmemiştir. Kaynak Kişilere “Sipariş konusunda sorun yaşıyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde büyük bir çoğunluk sorun yaşamadığını, hatta alan müşterilerinin büyük bir beğeni ve güzel dileklerle kendilerine teşekkür ettiklerini belirtmiştir (K.K.2; K.K.11; K.K.12; K.K.68). Sorun yaşayanlar da para kaynaklı sorun yaşadıklarını hatta bazı müşterilerin daha az para vermek ya da hiç para vermeden ürünü almak için olmayan kusurlar bulup ürünü kötülediği ya da yapılan desenleri beğenmedikleri de ifade edilmiştir (K.K.1; K.K.33; K.K.38; K.K.43). Kaynak Kişilerin cevaplarından bazıları şöyledir:

“Evet. Parayı vermeyen oldu. Deseni beğenmeyenler olunca geri söktüm. Ben boyuta göre yaptım. Boyut küçük olunca desen değişti. Simetri bozuldu. Alıcı böyle istedi. Doğruyu kabul etmedi.” (K.K.1)

“Hiç yaşamadım. Daha çok teşekkürler ve iyi dilekler alıyorum. Müşteriler memnun kalıyor.” (K.K.4)

“Paramı vermeyen oldu biraz. Şey çok ucuz kapatmak istediler. Oyayı aldılar, parayı vermeyverdiler. İstanbul’da yaşadım. Parayı vermemek için beğenmeyen oldu, iplik bırakmışsın dedi parayı vermemek için.” (K.K.25)

“Fiyatları az söylediğim için kendim sıkıntı çektim.” (K.K.42)

“Olmazsa olmaz o zaten. Yapıyoruz ama parasal konuda oldu sorun. İşi veriyoruz, parasını vermiyorlar.” (K.K.43)

“Yaşadım. Parasını vermeyen oldu. Hâlâ var. Mesela birisi yazmalarımı götürdü altı yedi yüz liralık yazmaların parasını hâlâ verecek, altı yedi sene oldu. Öteye koydum. Ben satıvereyim diye aldı. Parasını vermedi.” (K.K.56)

“Hiç öyle olmadı. Hep tanıdık vasıtasıyla gördükleri için istiyorlardı. Hiç sıkıntı çekmedim. Daha bi de ileri verirlerdi, parasını önceden verirlerdi.” (K.K.68)

“Çok şükür şimdiye kadar hiç sorun yaşamadım. Çünkü iyice netleştirdikten sonra yapıyorum. İnşallah yaşamam da çok zor bir durum. Genelde tanıdığım insanlar olduğu için onların ne istediğini biliyorum. Altıncı hissim kuvvetlidir, karşımdaki insanın ne istediğini biliyorum.” (K.K.75)

“Sorun yaşamadım. Herkes beğendi. Beğendikçe sipariş verdiler.” (K.K.77)

Çeyiz geleneğinin ve el sanatlarının yaşatılıp aktarılmasında yapılanların “ticari ürün” hâline gelmesi, yöre kadınları için kazanç sağlamıştır. Kaynak Kişilere “satmak için yapılan çeyiz ürünlerinin Beypazarı’na nasıl bir katkı sağladığı” sorulmuş; Kaynak Kişilerin bir kısmı herhangi bir katkının olmadığını (K.K.47; K.K.49); bir kısmı da genelde katkının Beypazarı’ndan ziyade yapan kişinin kendisine ve ailesine olduğunu ifade etmiştir (K.K.56; K.K.60; K.K.70). Büyük bir çoğunluk yapıp satılan ürünlerin Beypazarı turizmine, kültürüne ve ekonomisine katkısı olduğunu belirtmiştir. Kaynak Kişilerin bazı cevapları aşağıda yer almaktadır:

“Geçmişten günümüze bir köprü oluyor. Geçmişten günümüze aktarılıyor. Çeyiz gerek örgü olsun, gerek el işleri olsun çocuklarımıza bırakacağımız bir şeyler oluyor. Çocuklarımıza hatıra oluyor. Kadınlar bu işle ciddi ölçüde kazanç sağlıyor hem aile hem de ilçe ekonomisine. Tüm Türkiye’ye buradan kültürümüzü tanıtıyorlar.” (K.K.4)

“Var tabii. Şu an müzelerde bizim yöresel kıyafetlerimiz, yöresel işlerimiz hep sergileniyor. Bilmeyen insanların ilgisini çekebiliyor.” (K.K.11)

“Tabii ki, tabii ki. Şöyle bir katkı yani biz yöresellerimizi kendi çeyizimize döndürüyoruz. Dışarıya da salon takımı olarak, çeyiz işi olarak da satabiliyoruz. Ama genelde yöresellerimizi kendi içimize döndürüyoruz. Kültür de tanıtılıyor diyebiliriz. Yani

şimdi dışarıdan Beypazarı deyince onlar da öğrendi yöresellerimizin bu kadar kıymetli olduğunu. Bir bindallımızın olduğunu, bir cepkenimizin olduğunu dışarıdan gelen bir insan bile öğrendi. Yöresele düşkünlüğümüzü, sadece kıyafetlerimizi değil ki yiyeceklerimizi de.” (K.K.12)

“Evet var. Geleneksel kıyafetlerin daha çok giyilmesinde ve yörenin tanıtılmasında rolü var.” (K.K.11)

“Var. Çok açık söylemek gerekirse yapacak olanları masrafa sokuyor ama bir yandan hem ülkede şehrin tanıtımını sağlıyor hem de kullanıldıkları yerde kına gecesinde farklı bir ambiyans oluşturuyor. O giyilen parçalar, kınayı düğünden ayıran şey oluyor ve tabii ki birçok kadına da evden iş imkânı sunuyor aslında.” (K.K.21)

“Tabii ki var. Dışarıdan mesela bize müşteriler geliyor. Bize geldiği zaman bir başka yere de uğruyor. Oradan da bir şey alıyor. O şekilde katkısı oluyor. Hem de Beypazarı’nı tanıtıyor.” (K.K.31)

“Evet var. Dışarıdan gelenler Beypazarı’nın bayanları çok çalışkan diyor.” (K.K.33)

“Beypazarı kültürüne, turizmine bir katkısı var. Bizim festivallerimiz oluyor mesela. Burada çok dikkat çekiyor bence. Daha sonra kültürümüzü de tanıtıyor. Beypazarı ekonomisinden ziyade kendi aile ekonomilerine katkısı oluyor, Beypazarı ekonomisine de katkısı oluyor. Fabrikada çok sayıda üretilen bir ürün yerine bir kadın girişimciden alınması bence çok da önemli bir şey. Önemli bir davranış.” (K.K.34)

“Çok var. Genelde insanlara çok değişik geliyor buradaki ürünler ve insanlar artık yöreye özgü bir şey almak istiyor ve genelde çeyiz ürünü alıyor. Örnek olarak Beypazarı’nın sofra bezini verebiliriz.” (K.K.44)

“Tabii ki var. Bence hepsi de. Çünkü yapılan ürünler, desenler motifler Beypazarı’nın bir simgesi hâline gelmiş şeyler. Beypazarı’nı tanıtıyor, anlatıyor. Ekonomik olarak katkısına bakarsak belki sigortası yok ama yapan kişiler el emeği ile kendisine kazanç sağlayabiliyor. Bir de şöyle çeyiz yapmak isteyip yapamayan kişiler bunları satın alarak kendi çeyizlerini yapıyorlar.” (K.K.64)

“Ekonomik olarak düşünürsek yoktur. Kùltürler arası geçiş ya da kùltür taşıma olarak, diyelim ki buradan başka yere giden insan çeyizini başka yerde gösterebilir ama maddi turizm olarak değer teşkil ettiğini düşünüyorum ben.” (K.K.67)

“Evet var. Yani şehir dışından ya da ÷lke dışından gelen insanlar muhtemel şehir dışındakiler o tarz ürünleri görmüştür ama ÷lke dışından gelenler yeni gördükleri için mutlaka almıştır. Hem maddi olarak hem de kùltürel açıdan satanlara bir katkı sağlamıştır diye düşünüyorum.” (K.K.79)

Geleneğin yaşatıcısı ve aktarıcısı olan kadın, çeyiz ürünleriyle çeyiz ve el sanatları geleneğini yaşatmakta (K.K.15; K.K.71; K.K.74; K.K.76), ev gelirine katkı sağlayıp (K.K.3; K.K.76) yeri geldiğinde bu yolla elde ettiği kazançla kendi ayakları üzerinde durabilmektedir (K.K.2). Çeyiz ve el sanatları geleneğinin tanıtımıyla beraber yörenin tanıtımı da yapılmakta (K.K.15; K.K.22; K.K.74), yerli ve yabancı turistlerin bu ürünleri alması sağlanıp turizmin gelişmesine katkı sağlanmaktadır (K.K.2). Kadınların kişisel gelişimine yardım edip motivasyonlarını artıran bu uğraş (K.K.29), hatıra niteliğinde anıları ve yöreselliği yaşatırken (K.K.4) bu uğraşı yapan kişiler hem kazanç sağlamaları hem de kùltürlerine sahip çıkmalarıyla tebrik edilip toplum tarafından önemli gör÷len bir statüye yerleştirilmektedir (K.K.33). Başta imece usul÷ ve yardımlaşmayla ortaklaşa çeyiz hazırlama usul÷ zamanla ticarete dönerek çeyiz ürünlerinin pazarlanması ve satın alınması bu gelenekle beraber kùltür turizmi ve kùltür ticaretinin varlığını da göstermektedir.

5.3. Kùltür Ekonomisi: Sandıktan Mağaza Rafına

“Dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi” (TDK, 2009: 2009) olarak tanımlanan turizmde insanlar, belli şartları gözeterek yer değiştirmektedir. Bu şartlar arasında mekân ve nesnelerin ilgi çekici olması, yaşam tarzının, üretim ve tüketicinin diğer bölgelerden farklılığı, bazı geleneksel ve kùltürel değerleriyle tanınmışlığı, tarihsel dokusu, maddi ve manevi değerleri yaşatması gibi özellikler yer almaktadır. Farklı değer ve davranışların bir arada sergilendiği bu turizm eyleminde turizm yerine özg÷ olan unsurların sergilenip tüketildiği gör÷lmektedir (Öztürk, 1994b: 367). Nebi Özdemir (2019: 21), kent ekonomisini canlandıran, kùltürel tanıtım işlevini üslenen ve turizmin temeli kabul edilen kùltür turizmini şöyle ifade etmektedir:

“Kùltür turizmi, turizm sektörünün temelini oluşturmaktadır. (...) Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra İstanbul’dan Anadolu’ya doğru yayılarak gelişen turizm sektörü,

öncelikle tarihî ve kültürel miras yerlerinin ziyaretini içeren güzergâhlarda gerçekleştirilmiştir. Yatırımların belirli noktalardan çok tüm ülkeye yaygınlığı, gelirin belirli aktörlerin yerine daha geniş halk kitlelerine dağıtılması, daha çok harcama yapan, eğitilmiş, kaliteli ve sadık turistler tarafından gerçekleştirilmesi, elde edilen gelirle halkın yaşam standartlarının ve refahının yükseltilmesi, çevreye uyumlu yatırımların teşvik edilmesi, tarihsel ve kültürel mirasın korunmasının sağlanması gibi olumlu yanlar, kültür turizminin çekiciliğini meydana getirmektedir.”

Ankara’nın Beypazarı ilçesi de tarihi dokusu, geçmiş dönemlerde bu topraklarda âlim ve evliyaların yaşamış olması, doğal güzellikleri, Suluhan’ın bulunması, mimari yapısı ve el sanatları geleneğini yaşatması gibi birçok sebeple kültür turizminin önemli alanlarından olmuştur (Demirtaş, 2017)²³. Turizm bölgesine özgü olan değerler kültür kavramı içinde de yer almakta, bu unsurların pazarlanması da “kültür ticareti”, “kültür endüstrisi” ve “kültür ekonomisi” kavramlarını ortaya çıkartmaktadır. Kültürel unsurların bir kazanç elde etmek amacıyla alınıp satılması kültür ticaretini; bu ürünlerin geleneksel yollardan ayrılarak makinelerle üretimi ve ürünlerin standartlaşması kültür endüstrisini; üretimden pazarlamaya kadar olan süreci ve bu süreçteki parasal kaynakların durumunun ele alınıp “kentlerin kültürel ekonomik yapılarının çözümlenmesi” (Özdemir, 2012: 9) kültür ekonomisini oluşturmaktadır. Bütün bu kavramlar, gerçekliğe döndüğü andan itibaren “ülkelerin sürdürülebilir ekonomik kalkınmalarına” önemli bir boyutta destek çıkmaktadır (Özdemir, 2019: 19).

Kültür turizmi ve bu turizm faaliyetine bağlı bir şekilde gelişen ticaret, endüstri ve ekonomi alanlarının bir kısmı; toplumun kültür seviyesini gösterip kültürel kimlikleri hakkında bilgiler sunan el sanatları geleneğinin hem sanatsal değerleriyle hem de ekonomik değerleriyle büyük bir ticari potansiyele ulaşmaktadır. Devlet birimleri de bu doğrultuda kalkınma planları yapmakta, özellikle evde duran iş gücü kullanılarak istihdam alanları oluşturulup hem işsizlik sorununa çözüm bulunmakta hem de ekonominin canlandırılmasına katkı sağlanmaktadır (Doğanöz, 1994: 127).

Ev hanımı olduğu için ücretli çalışma hayatında bulunmayan kadınlar arasında bir uğraş olarak başlayıp ardından bir meslek hâline gelen el sanatlarıyla çeyiz hazırlama işi de kültür ticareti kapsamında değerlendirilmektedir. Kadınların yapmış olduğu alım satım işi ekonomik geliri, sanatsal değeri, turizme katkısı, iç tüketimi karşılaması ve milli geliri artırması yönündeki katkılarıyla önemli görülmektedir (Özdemir ve Yetim, 1997: 192-193).

²³ Beypazarı’ndaki kültürel turizm hakkında detaylı bilgi edinmek için bakınız: Demirtaş N. (2017). Kültürel turizm konusunda bir araştırma: Beypazarı örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kültür ticareti; bireylere gelir sağlaması, yabancı turistler aracılığıyla döviz girdisi sağlaması, boş zamanların değerlendirilmesi ve işsizliğin önüne geçecek politikaların uygulanması, milli geliri artırması ve dışa bağımlılığı aza indirmesi sebepleriyle ekonomik katkısı ön plana çıkarılmakla birlikte el sanatlarının yaşatılmasıyla ata mirasına ve hatıralara sahip çıkıldığı ifade edilmektedir (Doğanöz, 1994: 127-129).

Kişinin bilgi ve becerisine bağlı olarak bir atölyeye ihtiyaç duyulmaksızın evde üretilen, her yaştan ve farkı eğitim seviyelerindeki bireylerin, yılın her gününde, günün her saatinde, vakit buldukları müddetçe yapabildikleri (Bilgin, 1990: 2) el sanatları ürünleri çeyiz geleneğinin büyük bir kısmında yer tutmaktadır.

Çeyiz geleneği kendine ve yöre kültürüne has ritüelleri, yapım aşamaları, anlamsal değerleri, bireyler ve kuşaklar arası aktarımı, ürünlerin elde edilmesindeki yöntem ve teknikleri, sözlü kültüre kazandırdığı katkılarıyla dönemin şartlarına göre değişim ve dönüşüm göstermesine rağmen güçlü bir gelenek olarak kalmıştır. Geleneksel şekilde üretilip geleneksel ortamlarda kullanılan bu çeyiz ürünleri, sanayileşme ve teknolojinin ilerlemesi sonucunda yeni üretim şekilleriyle farklı kullanım alanlarında yer almaya başlamıştır. Yeni ve farklı kullanım alanlarıyla satış politikaları, çeyizlik ürünlerin kültür endüstrisi kapsamında değerlendirilmesini gerekli kılmıştır.

Kültür endüstrisi, “geleneksel olanı farklı bağlamlara taşıyarak” (Fidan, 2017: 17) yeni ihtiyaçlara cevap verip üretimi devam ettirdiği gibi gelenekleri de yaşatmaktadır. Çeyiz ürünlerinin üretimindeki teknikler, şekiller, desenler, motifler, renkler, ürünlerin boyutları, kumaş ve ip türleri gibi malzemeye ve estetik zevke bağlı unsurlar hem bireyin hem de toplumun biyolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde değişip dönüşmektedir. Görülen değişim ve dönüşüm geleneğin bozulması ya da yozlaşması olmayıp aksine geleneğin çeşitlenmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.

Kırsal kesimden kente göç etmekle başlayan mekânsal değişim ve dönüşüm; kentleşme ve küreselleşmeyle beraber kültür endüstrisinin etkinliğine sebep olmaktadır. Kırsal kesimden sonra kente uyum sağlama çabası, geleneksel unsurların kent yaşamına uygun şekilde dönüştürmeye çalışmakta aynı zamanda bu unsurların başka alanlara, özellikle de ticarî alanlara hizmet etmesine neden olmaktadır (Derdiçok, 2023: 59). Çeyiz geleneği de ticarileşen bu gelenekler arasında yer almaktadır. Başlangıçta bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik el sanatlarını uygulayarak hazırladıkları çeyiz ürünleri zamanla

satılmak maksadıyla hazırlanmıştır. Sanayileşme ve teknolojik gelişmelerle beraber hazır çeyiz paketleri üretilip halka sunulmakta, ya şekil itibarıyla geleneksel olan taklit edilmekte ya da tamamıyla farklı ve modern ürünler yapılmakta, bunun sonucu tek tipleşmeler görülmektedir.

Kültür endüstrisinin yönünü tüketici konumunda bulunan kitle belirlemektedir. Gelenekselleşmiş ve eskiyle birleşmiş kültürel ürünler, yeni özellikler kazandırılıp kitle iletişim araçları ve reklamlarla piyasaya sürülmektedir (Adorno, 2003: 76). Kültürel nesne olarak kabul edilen bu ürünler; “kültürel kodların özgül ağırlığını yansıtmaktan öte kâr sağlamak ve sermayeyi daha hızlı döndürmek amaçlı” (Nas ve Kandemir, 2021: 1097) kitleler tarafından özellikle “hediyelik eşya” adı altında tüketilmektedir.

Çeyize yönelik yapılan ürünlerin sandık dışına çıkması, özel günler haricinde gündelik hayata da dâhil edilmesi, gelenekselliğiyle beraber modernliğe de uyum sağlaması ve farklı tekniklerle yeni ürünlerin yapılıp çeyizlik ürünlere yeni kullanım alanlarının kazandırılmasıyla çeyiz ürünlerine rağbet artmış, kullanım alanları genişlemiş ve alıcı kitlesi oluşturulmuştur. Tel kırmayla yapılan tepsiler, iğne oyasıyla yapılan tesbih imameleri, bürgülerle dikilen elbiseler, kanaviçe ve etamin işiyle işlenen takı uçları, iğne oyasıyla yapılan çeşitli takılar, geleneksel işlemelerle oluşturulan modern giysiler başta olmak üzere hem özel günlerdeki kullanıma hem de gündelik hayattaki kullanıma hizmet edecek her türlü üründe “yenilik” ve “yaratıcılık” birleştirilerek geleneksel el sanatları yaşatılmakta aynı zamanda da bu ürünlerin dijital ortamlarda paylaşılması ve kullanılmasıyla da yeni alıcı kitleleri oluşturulmaktadır. Bu durum gelenekselin dönüşmesi kadar kültürel endüstriye hizmet ederek metalaşmasına da örnek olmaktadır.



Fotoğraf 93. Tel kırma işiyle yapılmış cüzdan

Kadının geçmiş yıllara oranla eğitim ve iş hayatında daha fazla yer almasıyla ve sorumluluklarındaki değişimlerle beraber çeyiz hazırlığı için yeteri kadar vakit ayıramadığı için hem bireyler hem çeyiz evleri hem de çeşitli firmalar; gelenekselleştiği kabul edilip “olmazsa olmaz” olarak ifade edilen çeyiz parçalarını bir araya getirerek halkın tüketimine sunmaktadır. Bireysel satıcılar ve çeyiz evlerinde el emeği varlığını gösterirken birçok firmada endüstriyel üretim dikkat çekmektedir. Fabrikalardaki seri üretim, ucuza mal etme ve ucuz fiyatla halkın karşısına çıkılıyor olması birey ve çeyiz evlerinin “zor satış” yapıp zor kazanmalarına karşı “kolay satış” yapmalarına imkân vermektedir. Geleneğin ve el sanatlarının farkında olanlar bireysel satış yapan satıcıları ya da çeyiz evlerini tercih etmektedir. Atölye hâline gelmiş, içinde çeşitli makinelerle beraber hem çalışanların hem de çırak konumundaki öğrencilerin bulunduğu bu atölyelerde de makineler aracılığıyla hızlı üretim yapılmakta, bazı durumlarda el emeği arka plana düşebilmektedir. Bu durum da kültürel endüstrinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Seri üretimle ya da el emeğiyle üretilmiş çeyize yönelik ürünlerle çeyiz ürünlerinden hareketle hediyelik eşya maksadıyla üretilen ürünler; boyut ve taşınabilir olmalarıyla hem işlevsel görülmekte hem de yöre kültürünün tanıtılmasında etkin rol almaktadır. Buna rağmen seri üretimlerde el emeği, estetik değer ve kültürel zenginliğe dair uygun desen, motif, renk ve malzeme seçimlerinde zayıflık gözlemlenmektedir.

Tüketim alışkanlıklarına yön veren moda, birey ve toplumu kültür endüstrisine dâhil etmektedir. Arz-talep ilişkisi ve kitlelerin yoğun hareketi sonucu “kolay, hızlı ve sürekli üretim”, tüketimi artırarak tek tipleşmeye neden olmakta, tüketim de bir paradoks hâline gelerek üretimi gerekli kılmaktadır. Kitlenin tüketim arzusu; kitle iletişim araçları, sosyal medya, alışveriş merkezleri, çeşitli mağazalar, geniş kitlelerce bilinen markalar ve diğer pazar alanlarındaki sunum ve gösterişler arttırılarak ihtiyaç algısında, değer yargılarında, yaşam tarzında ve bireylerin kişiliklerinde “tüketim odaklı” değişim ve dönüşüme sebep olmaktadır.

Kültür endüstrisi kapsamında üretilen ürünler ekonomik amaca yönelik olduğu gibi kitleye ulaşılabilmesi, hâkim kültürü yayıp tanıtmak ve standartlaşmayı sağlamak için de kitle iletişim araçlarının kullanılmasını gerekli kılmaktadır (Adıgüzel, 1998: 2). Beypazarı’nda satmak amaçlı çeyiz ürünü yapan kadınlar da geniş kitlelere ulaşip hem kendilerinin hem de ürünlerinin reklamını yapmak için başta internet ortamları ve sanal

pazar alanları olmak üzere çeyiz evlerini, atölyeleri, festivalleri, kermesleri ve kadınların bulunduğu diğer ortamları etkin şekilde kullanmaktadır.

Çeyizde yer alan her türlü ürünün yapısal ve işlevsel değişikliklerinin, eklenen yeniliklerin ve yeni uygulamaların tamamı kültür endüstrisi adı altında incelenirken el emeği ile oluşturulup sanatsal değer taşıyan ürünlerin para kazanmak amacıyla pazar alanlarına sunulması ve geniş kitlelere ulaşarak tüketilmesi; başta satışı yapan birey olmak üzere yöre kültürünün tanıtılıp reklamı yapılmasından bölgesel kalkınmaya, el sanatlarının görünür kılınmasından bu alana ilgi duyanların yetiştirilerek geleneğin sürdürülebilmesine kadar birçok alana katkı sağlamaktadır.

Başlangıçta kadına özgü mekân olarak kabul edilen evde üretilen daha sonraları kurs ve atölyelerde de üretimi yapılan ve satılan bu ürünler günlerde, oturmalarda, pazarda, tanıdıkların dükkânlarında, kermeslerde, festivallerde, şenliklerde, sergilerde, “çeyiz evi” adını taşıyan atölyelerde ve internet ortamlarında yer alıp müşterilere sunulmaktadır. Müşteriler de çeyiz ihtiyacını karşılamak, birilerine hediye etmek, hatıra olarak saklamak, süslemek ve süslenmek amaçlarıyla bu ürünleri yaptırmakta ya da hâlihazırda olan ürünlerden beğendiklerini almaktadır. Bu alım-satım süreci çeyiz geleneği etrafında kültür ticaretinin, kültür endüstrisinin ve kültür ekonomisinin varlığını göstermektedir.

Sandıkta beklemek yerine mağaza raflarında ve ekranlarda yer alan el sanatı ürünler, ekonomik kazanç sağladığı (K.K.14; K.K.43; K.K.73) gibi çeyiz geleneğinin yaşatılıp aktarılmasına (K.K.24; K.K.25), yörenin tanıtılmasına (K.K.37; K.K.61), yeni iş imkânlarının oluşmasına (K.K.45) katkıda bulunmaktadır.

El emeğiyle yapılmış çeşitli çeyiz ürünleri ya sipariş üzerine kişiye özel yapılmış ya da yörenin gelenek ve göreneklerine en uygun olup en çok tercih edilen ürünler yapıp paketlenerek çeyiz hazırlığında bulunan müşterilere sunulmuştur. El sanatı ürünlerinin tüketime uygun şekilde üretilip pazarlanması kültür endüstrisi içindeki metalaşmayı göstermektedir. Başlangıçta kadınların kendi çeyiz ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olup kendi güçleri yettiği kadar çeşitli el sanatlarını kullanarak hazırladıkları çeyiz ürünleri; günümüzde imkânlar nispetince standartlaşmış tekniklerle, seri üretimle, çeyiz ihtiyacını karşılama amacının yanı sıra turistik amaçla yöreyi ziyaret edenlerin hatıra ve hediye ihtiyaçlarına cevap vermeye başlamıştır (Özdemir, 2019: 11). Biricik olan ve bu yönüyle fabrika ürünlerinden ayrılan el sanatı ürünler, işin içine makinelerin de dâhil edilmesiyle,

taklit ürünlerin daha uygun fiyatlarla orijinallerin yerine konulması, alım gücüne göre taklitlerin tercih edilip el emeği çeyiz ürünlerinin bir köşede bırakılması kültür endüstrisinin olumsuz sonuçları olarak görülmüştür.

Tek tipleştirme ve taklidin getirdiği olumsuzluğa karşı çeşitlemeler, taklit ile orijinalin kıyası, kurslara yönelim, ürünlerin internet ortamlarında yer alması, yörenin ve yöresel ürünlerin tanıtılması, turizm sektörüyle gelişen “hatıra-hediye” ihtiyacını karşılaması, satmak için çeyiz yapan kişilerin ad yapmaları ya da sırf bu amaçla oluşturulan “çeyiz evlerinin” markalaşmasıyla hem kültürün yaşatıldığı hem de ekonomik bir değer kazanıldığı yönünde olumlu sonuçlar da görülmüştür.

5.4. Desen ve Motiflerin Saklanması: Yeminli Örnekler

Değişim ve dönüşümün görüldüğü bir diğer alan da çeyiz ürünlerinde kullanılan desen ve motiflerdir. Günümüzde bu desen ve motiflerin elde edilmesi için internet ortamları (K.K.19; K.K.37; K.K.45), kitap ve dergiler (K.K.23; K.K.38; K.K.71) sıklıkla kullanılırken geçmişte basılı ve elektronik materyallerin daha az olması sebebiyle çeyiz ürünlerinin kendisi örnek olarak kullanılmıştır.

Beğenilme duygusunu besleyen el emeği ürünlerinin kişiye özel olması (K.K.11; K.K.64; K.K.65; K.K.78), en güzellerinin o kişide olması (K.K.25; K.K.70), en gösterişli çeyize sahip olma arzusu (K.K.72), el emeği göz nuru ürünleri koruma isteği (K.K.16), örneklerin zaten az olması sebebiyle paylaşmama isteği (K.K.3; K.K.4) gibi etkenler eldeki desen ve motiflerin saklanmasına, isteyen kişilere verilmemesi için birtakım bahanelerin ve gerekçelerin söylenmesine sebep olmuştur. Kaynak Kişilere “Gelenek içerisinde desen ve motif alışverişinde nasıl değişiklikler oldu, değişikliklerin sebepleri neler?” sorusu sorulduğunda desen ve motif saklayan kişilerin örneğin olduğu eşyanın olmadığını veya kaybedildiğini (K.K.60), örneği başkasından alırken bir başkasına vermeyeceği için yemin edildiği ve o örneğin yeminli olduğu (K.K.13), örneğin sandık içinde olduğu ve sandığın üstünün dolu olduğu (K.K.13; K.K.64; K.K.68), örnek çıkartması için başka birine verildiği (K.K.76), kayınvalidesinin örnek vermesine kızdığı (K.K.68), örneğin daha önce alındığında kirlendiği (K.K.1) şeklinde bahane ve yalanların ardında örneklerin saklandığı ifade edilmiştir. Kaynak Kişilerin cevaplarından bazıları şöyledir:

“Yeminli, örneğimiz kirlenir, benim elimde yapabiliyorsan yap derlerdi. Herkes örnek saklardı. ‘Örnek gitti, evde yok.’ derlerdi, yalan. Örneği başkası alınca örnek kirlendi derlerdi. Çok ele gittiği için demodemize olduğu için, yaygınlaştığı için böyle derlerdi. Modernleştik. Zaten örnekler her yerde. Televizyon, bilgisayar, telefon her şeyi olduğu gibi göstermekte. Eskiden örneği saklardı.” (K.K.1)

“Aynen, aynen. Evet, eski ya ama bu yine var. Deseni çiziyoruz öğrenciler saklıyormuş. Neymiş, bir desen onda olacaktı, başkasında olmayacaktı. O eskiden daha çok vardı. Şimdi telefonlar çıkalı o kadar olmuyor. Çünkü telefonla çekip biz uygulayabiliyoruz onu. Öğrenciler arasında bile yaşıyorum ben bunu biliyon mu? O bugün gelmedi. Bana çizdirdi ettirdi de sergiye bile vermedi, o derecede düşünsene, içler acısı. Kimsede olmayacaktı, sadece onlarda görünecekti.” (K.K.12)

“Eskiden oturmaya falan gidildiğinde saklanırmış. Vermek istemediğin şeyler götürülmezmiş, herkeste olan örnekler götürülürmüş. Sorunca yok denirmiş. Şu an öyle bir sorun yok. Verilmese bile internette bir sürü fotoğraf, video var. Genelde yakınlarından istiyorsun, onlar da veriyor. Benim etrafımda saklayan pek olmadı. Ama hâlâ saklayan var.” (K.K.15)

“Eskiden saklanırdı örnekler. Gizli gizli verilirdi. Hor kullanan insana vermekten çekinirdik. Kirlenmesin diye, dikkat etmiyor diye vermek istemezdik. Şimdi de saklanıyor tabii.” (K.K.16)

“Ben saklamadım. Genelde ablamın örneklerinden yaptım. Köyde arkadaşlardan alıyorduk. İsteyenler, birbirimize veriyorduk köyde. Birinin üstünde görünce verir misin diyince veriyordu. Biz pek sıkıntı yaşamadık” (K.K.48)

“Ben hiç saklamadım, örnek değil mi hepsi, nesini saklayacağım. Şimdi arada öyle vermeyen var. Kıskanıyorlar. ‘Başkasının sırtında olmasın, bu yeni model, ben onu kendime yaptım, başkasında görünce giymek istemiyorum. Hevesim kırılıyor.’ diyorlar. Vermeyenler de var daha.” (K.K.50)

“Günümüzde hâlâ var. Mesela şef olsun tarifini kimseyle paylaşıp önüne geçilmesini istemez. Bir satıcı da bunu yapmaz. Tanınmak ve bu işten kâr gütmek için de yapıyordur. Kıskançlık bir de. Yalnız bende olsun isteği de etkili. Aslında insanların birbirine öğretmesi

ve paylaşması gerek ama saklıyorlar. Satıcı ise kâr elde etmek için öğretmiyor olabilir.” (K.K.57)

“Benim zamanımda vardı. Örnek kıskanlırdı. Vermezlerdi. Ben de birinde gördüm. Örüyordu. Çok güzel olmuş dedim. Ben de yapayım dedim. Yeminli örnek dedi. Ben de elime aldım. Saydım. Yanımda defter kalem olurdu. Lavaboya gidip hepsini yazdım sayılarını yazdım. Eve gidince hemen örneği çıkarttım. Yeminli örnekleri öyle öyle çok çıkarttım.” (K.K.59)

“Ben hiç ona rastlamadım. Örnek isteyince aldım. Benden isteyenlere de verdim. Ben hiç öyle yeminli örnek görmedim. Mahallede birbirimizden gördükçe aldık da verdik de.” (K.K.63)

“Herkes birbirinden saklarmıştı. Günümüzde internet var, kimse kimseden bir şey saklamıyor. Hatta birbirlerine öğretiyorlar. Eskiden bende olsun başkasında olmasın düşüncesi varmıştı. Ben saklamadım.” (K.K.67)

“Benim zamanımda da vardı. Yok. Sandığa kaldırdım. Sandığın üstü dolu derlerdi. Açamayız, derlerdi. Kayınvalidemim gönlü olmuyor, o yüzden vermiyorum, derlerdi. Başkasına verdik, gelmedi derlerdi. Öyle bahaneler uydururlardı vermemek için. Ben saklamadım. Bence kişilikle alakalı ya. Büyük gönüllülükle alakalı. Ben herkese verirdim. Herkesten de kolaylıkla alırdım. Dışarıdaki örneği, bayan kimseye vermiyordu, bana verdi. Bence günümüzde de devam ediyor.” (K.K.68)

“Benden örneği istediler. Ben bayıra gidince almışlar örneği, çıkarmışlar, sonra geri yerine koymuşlar. Nereden buldun örneği dedim, kafadan çıkarttım dedi. Örnek verilmez. Örnek pek kıymatlıydı. O da başkasına verir. Dağılır. Çeyizde görecekler. Aynen. Ben bir Şükran’dan aldım. Gülümser’e verdim. Pek çok satıldı ondan.” (K.K.72)

“Evet, istediğim modeli kendi gözünle bakıp çıkartırsan çıkartırsın yoksa çoğu kişi vermezdi. Kendin çıkartınca da farklı olurdu. Eskiden dantellerde oyalarda göz becerisi çok önemliydi.” (K.K.74)

“Benim zamanımda vardı. Hatta ben çok üzülüp kırıldığım için bunu yapanlara ben hiç kıskanmam. Benden kıskananların gelip benden örnek aldığı oldu. Bence bu biraz kişilikle alakalı. Bencillik ve egoyla alakalı. Kimsede olmasın bende olsun diye. Bence insanlıkla alakalı. Şimdi artık her şey ortada sosyal medyada. Her şeyin ortada olması da

güzel bir şey. Her şeye ulaşılabilmesi. Şimdi saklanmıyor. Şimdi bulmak istedikten sonra örneğin ismini bilince çıkıyor sosyal medyadan. Tel kırma tepsi yazarsın, her şey çıkar. Çiçekli desen yazarsın, çiçekli desenler çıkar.” (K.K.75)

Desen ve motiflerin saklanması başkasından farklı olma, en güzele sahip olma ve çeyizlik ürünlerini koruma arzusunun yanında kıskançlık ve cimrilik gibi kişilik özelliklerinin de etkili olduğu görülmüştür (K.K.23). Teknolojik gelişmeler, dijitalleşme ve çeyiz ürünlerinin satışa sunulması örnek saklama geleneğini azaltsa da (K.K.77) kişilerin en özel ve en güzel olma duyguları sebebiyle desen ve motiflerin saklanması ve sipariş ile yaptırılıyorsa aynı örneğin başkasına yapılmaması arzuları (K.K.32) devam etmiştir.

Değişen ihtiyaçlara cevap verebilmek için kullanılan malzemenin, rengin, desen ve motiflerin değişmesi gibi kullanılacak ürünler de değişip çeşitlenmiş; kadın günleri ve oturmalarında satışı yapılan ürünler önce atölye ve dükkânlarda satılmış daha sonrasında sosyal medyada ve internet sitelerinde yer almasıyla çeyiz ürünlerinin sergilenip satıldığı ortamlarda da değişimin varlığı görülmüştür.

SONUÇ

Evlenecek bireylerin kuracakları ev için ön hazırlıklarını kapsayan, evin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapılan işler “çeyiz hazırlama” sürecini oluşturmaktadır. Yüzyıllar içinde kültürel bellekte yer eden çeyiz geleneği sayesinde yeni çiftlere maddi ve manevi destek verilmekte, aileler arasında bağlar güçlendirilmekte, bir yandan da gelin adayının hem ailesi hem de toplum tarafından kabulü sağlanmaktadır. Yaptığımız alan araştırmasında evlilik merkezinde gerçekleşen örneklerle birlikte bebek çeyizi, sünnet çeyizi, asker çeyizi gibi farklı uygulama ve törenler için de çeyiz hazırlandığı görülmüştür.

Tez çalışmamızda Ankara’nın ilçesi olan Beypazarı örnek alan olarak seçilmiş, kadın folklorunun bir ürünü olan el sanatları geleneğinin yaşatılıp aktarılmasında kadınların rolü incelenmiştir. El sanatları geleneğinin çok geniş bir alanı kaplaması nedeniyle çeyiz geleneğinde yer alan el sanatlarıyla konu sınırlandırılmıştır. Çeyiz geleneğine bağlı gelişen el sanatlarının yapılmasında ve aktarılmasında kadınların rolünün tespit edilmesi için farklı yaş gruplarından, özellikle en az ikisi arasında anne-kız, abla-kardeş, kayınvalide-gelin gibi aile ilişkileri veya komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri bulunan, Beypazarlı ya da Beypazarı’nda yaşayan 80 kadınla görüşme yapılarak; çeyiz geleneği ve ne anlama geldiği, çeyizin ne zaman hazırlandığı, çeyize nelerin konulduğu, çeyizin nasıl elde edildiği, çeyizde hangi el sanatlarının yapıldığı, bu el sanatlarının kimden öğrenilip kime öğretildiği, yapılan el sanatlarında kullanılan “desen, motif ve renklerin” anlamlarının neler olduğu ve özel kullanım alanları, çeyiz ürünlerinin pazarlanması ve tüketimi, çeyiz geleneğindeki değişim ve dönüşümlerin neler olduğu sorulmuştur. Kaynak Kişilerin verdiği cevaplar ve örnek olarak gösterilen çeyiz eşyalarıyla hem çeyiz ürünlerinin hem de çeyiz üreticisi olan kadının kültür taşıyıcılığı ve aktarıcılığı değerlendirilmiştir.

Beypazarı’nda “evlilik çeyizi” hazırlanırken kadınların el kabiliyetleri, beğenileri ve ellerindeki imkânlarla göre Maraş/dival işi, kordon yürütme/tutturma, tel kırma, tel sarma, aplike, Antep işi, kanaviçe, etamin, Türk işi, kum iğnesi, kurdele işi, boncuk işi, para ve pul işlerini işleyerek; tığ oyası, iğne oyası, mekik oyası, firkete oyası, dantel, tığ ve şiş örgüleri, makrome örgüsü gibi örgüleri örerek; çeyizlik kumaşları dokuyarak ve çeşitli kumaşları boyayarak ya da birkaç el sanatını bir arada kullanarak çeyiz ürünlerini oluşturdıkları tespit edilmiştir. Bu el sanatlarıyla çarşaf takımı, oda takımı, vitrin takımı, yatak ve yorgan, yastık ve yastık kılıfı, nevresim takımı, seccade, bohça, havlu ve havlu kenarı, paspas, lif, halı,

perde, yolluk, kırlent, kayınpeder minderi ve hurç gibi ev ihtiyaçları; patik, çorap, yelek, hırka, süveter, örgü kazak, başörtüsü, namaz örtüsü, iğne ve tığ oyası gibi gündelik giyime yönelik eşyalar; bindallı, ağaçalık, kuyruklu, haşlama, salta, cepken, çevre, ayakkabı gibi özel gün giyim eşyaları yapıldığı görülmüştür.

Derleme yaptığımız Kaynak Kişilerin verdiği bilgiye göre çeyiz hazırlığı kuşaklar arasında fark göstermiş, birinci ve ikinci kuşak çok erken yaşta çeyiz hazırlığına başlarken üçüncü kuşak ya evlilik yaklaştığında bu hazırlığa başlamış ya da hazır ürünler alarak çeyizini tamamlamaya çalışmıştır. Kadınların eğitim hayatı, iş hayatı, teknolojik gelişmeler, hazır ürünlerin kolay elde edilebilirliği, hızla değişen beğeni algısı ve kimi zaman çeyizin gereksizliği yönündeki düşünceler çeyizlerin eskiye nazaran daha geç hazırlanmasına neden olan hususlar arasındadır.

Çeyiz hazırlığına önce anne, anneanne ve babaanne başlarken evlenecek kız da yeterli el becerisini geliştirdiğinde ve imkân bulduğunda hazırlık sürecine dâhil olmaktadır. Sadece akrabalar arasında kalmayan bu hazırlık süreci arkadaş ortamlarında, kadın günlerinde ve oturmalarda da devam etmektedir. Birey; anne, anneanne, babaanne, abla gibi aynı evi paylaştığı kadınlar başta olmak üzere çevresindeki kadınları gözlemleyerek ve yapılan işleri taklit ederek öğrenme sürecinde yer alıp çeyiz hazırlığına başlamaktadır. Gözlem ve taklitte başlayan öğrenme süreci, bireyin kendi başına bir şeyleri yapıp üretmesiyle, yeni tasarımlar oluşturabilmesi ve edindiği bilgiyi kendisinden sonrakilere gösterip öğretmesiyle gelenek aktarımındaki döngü gerçekleşmektedir.

Çeyiz hazırlığının uzun bir zamana yayılıp fazlaca vakit alması, giyimden ev dekoruna kadar evlenecek bireylerin ve evin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik geniş bir ürün yelpazesine sahip olması çeyiz hazırlığında rol alan kadınlar arasındaki dayanışmayı ve iş birliğini gerekli kılmaktadır. Kadınlar da bu süreçte birbirlerine destek olmakta, eksikleri beraber tamamlamaktadır. Ailedeki ve çevredeki kadınlardan görülüp öğrenilen bilgiler; el sanatlarının yapımında, el sanatları ve çeyiz hakkındaki konuşma ortamlarında, çeyiz etrafında şekillenen törenlerde kadınların birbirlerinin bilgilerine başvurmaları, birbirlerine danışmaları ve birbirlerine geleneği gösterip öğretmeleriyle süreklilik kazanmaktadır. Kadınlar arasındaki bu dayanışma ve iş birliği sonucunda çeyiz ve el sanatları geleneğinin öğretimi ve aktarımı gerçekleştirilmektedir.

Beypazarı'nda el sanatları resmî ve özel eğitim kurumlarında öğretilse de daha çok kadının sorumluluğu olan evde ve yine kadının bulunduğu mekânlarda belli bir müfredata bağlı kalınmadan, kasıtsız bir şekilde, doğaçlama yoluyla aktarılmaktadır. Gözlem ve denemenin, yöre kültüründe geleneğin aktarılmasındaki iki temel alan olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynak Kişilerden aldığımız bilgilere göre birinci kuşakta kadınlar arasındaki yüz yüze iletişimin yapıldığı ve etkileşimin sağlandığı ortamlar geleneğin aktarıldığı birincil sözlü kültür ortamları teşkil ederken ikinci kuşakta yazılı ve basılı materyallerin yaygınlaşıp etkin kullanımıyla yazılı kültür ortamları da geleneğin aktarım ortamlarına dâhil edilmiştir. Üçüncü kuşakta hem sözlü hem de yazılı kültür ortamlarındaki aktarımlar varlığını devam ettirmekle beraber teknolojinin gelişmesi ve internet ağının kapsam alanı artırılarak çok daha fazla kullanıcıya ulaşması, internet alt yapılı uygulama ve programların geliştirilmesiyle elektronik kültür ortamı da denilen ikincil sözlü kültür ortamları da geleneğin aktarım ortamlarından olmuştur. Gelenek, toplumun ihtiyaçlarına göre şekillendiği gibi toplumla temas sağlayacak alanlarda yer alarak, yeni aktarım ortamlarına dâhil olarak yeni gelişmelere uyum sağlayıp sürdürülebilirlik göstermiş, özellikle sosyal medya platformlarında yapılan paylaşımlar sonucu gençlerin birbirlerine özenerek geleneğe karşı ilgilerinin artmasına neden olmuştur.

Çeyiz geleneğini ve el sanatlarını bilenlerin öğretmesinde süreç yaş bakımından büyükten küçüğe doğru olduğu gibi akranlar arasında da gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte bilgisayar ve cep telefonu gibi elektronik ortamlardan yararlanmak isteyen büyüklerin, gençlerden yardım alması sonucu “küçüklerden büyüğe” doğru aktarım da gerçekleştirilmiştir. Böylelikle birinci kuşaktan üçüncü kuşağa, üçüncü kuşaktan birinci kuşağa doğru ve kuşakların kendi arasında olmak üzere aktarımın çok yönlü gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Çeyiz ürünlerinde seçilen desenler, motifler ve renkler; ürünü kullanan kişiye, kullanılan zamana, kullanılacağı mekân ve duruma göre çeşitlilik göstermektedir. Bebek için hazırlanan çeyizlerde hem çocuklarla ilgili olup onların dikkatini çekecek hem de nazardan koruyup uğur getirecek desen ve motifler kullanılmıştır. Sünnet ve askerlik için hazırlanan ürünlerde vatan, bayrak ve millet kavramları “erkeklikle” ilişkilendirilen desen ve motifler tercih edilmiştir. Evlilik hazırlığında bulunan genç kıza ve onun evine yapılan çeyizlerde

daha çok bitkisel bezemelerden oluşan, kadınla ilişkilendirilen desen ve motifler kullanılmıştır.

Çeyizlerde yer alan el sanatları ürünlerinde bitkisel, hayvansal, geometrik ve sembolik bezemeler yoğun olarak yer almaktadır. Bu desen ve motifler bazen gerçek anlamlarıyla bazen de sembolik anlamlarıyla el sanatları ürünlerine yerleştirilmiştir. Kullanılan desen ve motifler, Beypazarı ve çevresiyle ilgili olduğu gibi yöre halkının, aile yaşamının, gelenekselliğin de izlerini taşımıştır.

Çeyiz ürünlerinin renklendirilmesinde toplumsal beğeni ve kişinin kendi tercihi etkili olmuş; çeyiz ürününe, kullanım alanına, kullanacak kişiye ve yapılacak el sanatına göre renk çeşitliliği görülmüştür. Yöresel kıyafetlerde bordo, lacivert, mor ve koyu yeşil; çevre adı verilen başörtüsünde krem; duvak ve pullularda kırmızı, bordo, siyah, lacivert, mor; oda takımlarında ve bohça setlerinde krem ve beyaz; dantel takımlarında beyaz; seccadelerde krem, siyah, bordo, gül kurusu gibi renkler çeyiz ürünlerinde zemin renk olarak seçilmiştir. Bu zemin renkler üzerine zemin rengin karşıtı, bir alt ve bir üst tonu ya da yapılacak deseni gösterecek renkler kullanılmıştır.

Birinci kuşak diyebileceğimiz anneanneler, babaanneler ve yaşı büyük olan Kaynak Kişiler daha klasik desen ve motiflerin adını söyleyip belli başlı renklerin kullanıldığını aktarmışlardır. Üçüncü kuşağa doğru desen, motif ve renklerin seçiminde güncel desen, motif ve renkler tercih edilmiştir.

Birinci ve ikinci kuşağın çeyiz geleneğinin her aşamasında aktif olmasına karşın üçüncü kuşak olarak adlandırdığımız genç kuşağın ev ortamındaki el sanatı ürünlerinin yapımında diğer kuşaklar kadar aktif rol almadığı anlaşılmıştır.

Çeyiz ürünleri günlerde, oturmalarda, pazarda, tanıdıkların dükkânlarında, kermeslerde, festivallerde, şenliklerde, sergilerde, atölyelerde pazarlanmıştır. Süreç içinde internet siteleri de bu pazarlamada yerini almıştır.

Sandıklardan çıkarılarak tezgâhlarda sergilenmeye ve alıcısını beklemeye başlayan, odalar yerine sosyal platformlarda sergilenen ve sadece “evlilik ihtiyacına” yönelik olmayıp hemen hemen her tür alana dâhil olan çeyiz ve el sanatları geleneği ticarî alanlara açılarak kültür endüstrisinin inceleme alanına girmiştir. Kültür endüstrisi sonucu el işliğiyle üretilen ürünlerde şekil, ürün türü, renk, teknik farklılıklarıyla beraber var olan ürünlerin

dönüştürülerek pazarlandığı görülmüştür. Bürgülerden yapılan şalvar ve elbiseler, tel kırma ve dantellerle yapılan tepsiler, yöresel kıyafet parçalarının modern kıyafetler üzerine uygulanması, geleneksel el sanatlarının modern ürünlere uygulanması gibi çeşitli uygulamalar sonucunda sanatsal alanın pazar alanına dönüştüğü görülmüştür.

Daha çok kadınlar, özellikle de anne kız arasında ortak zaman geçirmek ve ortak paylaşımlar sonucu kuşaklar arasındaki tecrübe ve birikim aktarılmış, çeyiz geleneği ve el sanatları da bunların arasında yer almıştır. Son yıllarda Beypazarı'nın turizm yönüyle ön plana çıkmasında, kadınlar tarafından yapılan el sanatlarının da önemli katkısının olduğu tespit edilmiştir.

Görüşme yaptığımız katılımcıların bir kısmı çeyiz ürünlerini “döküntü” olarak görse de geneli çeyiz ürünlerinin geçmişin mirası olduğunu ve yaşatılması gerektiğini düşünmektedir. Yapmayı bilenler ve ilgi duyup öğrenenlerle birlikte, fiili olarak bu üretime katılamayanlar da var olanları hak ettiği değeri vererek satın almakta, bu şekilde hem çeyiz geleneğinin hem de el sanatları geleneğinin korunmasına destek vermektedirler.

Çeyiz ve el sanatları geleneğinin yaşatılıp aktarılmasında resmî ve özel kurumlarla birlikte özellikle sivil toplum kuruluşları, Millî Eğitim Bakanlığı, Halk Eğitim Merkezleri ve üniversitelerin katkı sunması, çeyiz geleneği kapsamında el sanatı ürünleri yapan kadınlar için destek sağlanıp kültürün korunarak sürdürülebilirliğine katkı sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Abalı İ. (2019). *Koçarlı (Aydın) Halk Kültürü*. İstanbul, Hiperlink Eğitim Limited Şirketi.
- Acar S, ŞahinCinoğlu D, Karagöz T, Kaygısız G, Meydan MC, Işık M. (2022). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması Sege-2022*. Ankara, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını Sayı: 35.
- Aça M. (2017). Türkiye’deki Kadın Folkloru Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. İçinde: *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*. Konya, Kömen Yayınları, 17-32.
- Aça M vd. (2019). *Kadın Folkloru: Statü ve Famaj*. İstanbul, Paradigma Akademi.
- Adıgüzel Y. (1998). *Kültür Endüstrisi ve Kitle Toplumunun Paradoksları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Adorno TW. (2003). “Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken”. (Çev.: Bülent O. Doğan). *Cogito*, 36 (Adorno: Kitle, Melankoli Felsefe), 76-83.
- AkerAlpaslan S. (2003). *Tasarım Mesleki Resim*. İstanbul, YA-PA Yayınları.
- Akkaş İ. (2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, 23(77), 97-118.
- Aklanoğlu F. (2010). Geleneksel yerleşmelerde kültür turizmi: Beypazarı örneği. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 10(2), 125-136.
- Akpınarlı F. (1997). Geleneksel el örgüsü çoraplardan çağdaş yaklaşımlar. *Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri*. Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 157-162.
- Akpınarlı F, Özdemir A. (2016). Konya-Lâdik halılarındaki motiflerin incelenmesi. *İdil*, 5(23), 955-982.
- Akyol A. (1977). *Kültür ve Sanat Üzerine*. Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- Akyüz H. (2014). Hz. Peygamber’in hadislerinde renklerin dili. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 373-397.
- Al H. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul, Sakarya Yayıncılık.

- Alemdar MY, Köseoğlu Ö. (2013). Ağızdan ağıza iletişim ve satın alma karar sürecindeki rolü açısından kabul günlerine yönelik bir durum çalışması. *Journal of Academic Studies*. 15(58). 45-76.
- Alp KÖ. (1998). *Konya ve Yöresi Kilimlerinde Semboller*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- AlpanÖzdemir ED. (2018). Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının çocuk oyunlarına yansımaları. *Atatürk Üniversitesi GSF Sanat Dergisi*, 80-89.
- Altun G. (2004). Konya meram ilçesi karadığın kasabası'nda kanaviçe işlemleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 55-66.
- AltunözSürücü Ö, Kargiglioğlu Ş, Ak S. (2017). Kırsal turizmde geleneksel kültürün yansıtılması ve kadın istihdamı: Beypazarı örneği. *1. Uluslararası sürdürülebilir turizm kongresi*, 550-565.
- Altuntaş Y. (1994). "El sanatlarının dünü bugünü ve sorunları". *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Arat N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul, Say Yayınları.
- Arlı M. (1984). *Beypazarı'nda Dövme Bakırcılık*. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Arlı M. (1990). *Köy el sanatları*. Ankara, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi.
- Arlı M. (1993). *Türk el sanatları üzerine yöntem ve öneriler*. Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Arlı M. (1994). "El Sanatlarında Yozlaşma Örnekleri". *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Kasım, 1992)*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arslan A. (2001), Türk medya elitleri: bir durum tespiti. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (Journal of Sociological Research)*, 8, s. 135-164.
- Arslan A. (2007). İlkçağ Felsefe Tarihi: Aristoteles (C. 3). İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Artun E. (2011). *Türk Halkbilimi*. Adana, Karahan Kitabevi.
- Atalayer G. (1994). Anadolu'da Yaşayan Mekikli El dokumacılık Tekstil Tasarım ve El Sanatı İlişkisi. *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El*

- Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Kasım, 1992).*
Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atar F. (2007). Nikâh, *İslâm Ansiklopedisi*, 33, 112-117.
- Atasoy F. (2020). *Algılanan Otantiklik, Destinasyon İmajı, Algılanan Değer ve Davranışsal Niyetler Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi: Bir Kültürel Miras Alanı Olarak Beypazarı Örneği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Aydın O. (1954). Yabancı memleketlerde ve bizde folklor anlayışı. *Türk Folklor Araştırmaları*, 3, 865-868.
- Bahar T. (2013). Beypazarı'nda geleneksel kadın giyim kuşamında işlemleri başörtüleri. *Art-e Sanat Dergisi*, 6(12), 139-152.
- Balkanal Z. (2016). Ankara İli Polatlı Yöresi El Örgüsü Çoraplar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 9 (17), 149-166.
- Balsoy G. (TY). “Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Tarihi”. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları Sosyoloji Lisans Programı* (Ed.: Feryal Saygılıgil). İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi (http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/toplumsal_cinsiyet_tartismalari.pdf E.T.: 09.01.2023)
- Bapaeva A. (2021). Göç Nedeniyle Van Kırgızlarının Doğumla İlgili Gelenek-Göreneklerinde ve Çocukluk Dönemindeki Geçiş Törenlerinde Oluşan Değişimler. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 4(8), 347-361.
- Barışta HÖ. (1984). Türk İşleme Sanatı Tarihi. Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Barışta HÖ. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler*. Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı.
- Barthes R. (2014). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev.: Mehmet Rifat-Sema Rifat). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Bascom WR. (2010). Folklorun Dört İşlevi. (Çev.: Ferya Çalış). İçinde: *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. Ankara, Geleneksel Yayıncılık, s. 71-86.
- Başbuğ S. (1964). *Türk İşlemleri*. İstanbul, Ceylan Yayınları Matbaası.
- Başçetinçelik A. (1998), Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

- Başgöz İ. (1996). Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu). İçinde: *Folkloristik: Prof. Dr. Umay Güney Armağanı*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Bayer A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (8), 101-129.
- Ben-Amos D. (2003). Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru. (Çev.: Metin Ekici). İçinde: *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara, Millî Folklor Yayınları, 31-55.
- Benet S. (1993). Abhazlar: Kafkasların Uzun Ömürlü İnsanları, Ankara, Kafkas Derneği Yayınları.
- Benveniste E. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*. (Çev.: Erdim Öztokat). İstanbul, Yapı Kredi Yayınlar.
- Berktaş F. (2014). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul, Metis Yayınları.
- Berktaş F. (2015). “Feminist Teoride Beden ve Cinselliğin Toplumsal İnşası”. Kadın Bedeni ve İstismarı (Ed.: Fatma Zehra Fidan ve Duygu Alptekin). İstanbul, Opsiyon.
- Beşoğlu İ. (1982). *Türk Motifleri ve İşlemeleri*. İstanbul, Gonca Yayınevi.
- Beypazarı Belediyesi. (2006). *İşte Beypazarı*. Ankara, Beypazarı Belediyesi Yayınları.
- Beypazarı Belediyesi. (2011). *Beypazarı Kültür Rehberi*. Ankara, Beypazarı Belediyesi Yayınları.
- Beypazarı Kaymakamlığı. (1994). *Beypazarı*. Ankara, Beypazarı Kaymakamlığı.
- Beypazarı Kaymakamlığı. (2005). *El Sanatları Ürünleri*. Ankara, Beypazarı Kaymakamlığı Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı.
- Bhasin K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet ‘Bize Yüklenen Roller’* (Çev.: Kader Ay). İstanbul, Kadav Yayınları.
- Bilgiç B. (2016). Ankara İli Beypazarı İlçesinde Bulunan Hesap İşli İşlemeli Ürünlerin Özellikleri, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Bilgin N. (1990). *İktisadi Sosyal ve Kültürel Gelişmeler Açısından Türk Ailesi Paneli*. Ankara: GÜMEF Yay. No: 35, 1-16.
- BiretTavman M. (2006). Tekstil ve Tekstil Sanatı’nın Hikâyesi, İmren Çalışkan Tüzün ile Söyleşisi. *Körfez Gazetesi*, 14 Temmuz 2006, Antalya.

- Bora A. (2015). Kamusal Alan Sahiden “Kamusal” mı?. (Ed.: Meral Özbek). İçinde: *Kamusal Alan*. İstanbul, Hil Yayınları, 685-694.
- Boratav PN. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru* (2. Bask). İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Boratav PN. (2019). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara, Bilgesu Yayınları.
- Bourdieu P. (2015). *Eril Tahakküm*. (Çev.: Bediz Yılmaz). İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Bozkurt N. (2001). Kandil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24, 300-301.
- Bozkurt T. (2004). *Beypazarı ’ndaki Eski Türk Devri Yapıları*. Ankara, Kültür ve turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bozkurt T. (2012). Seyahatnamelerde Beypazarı. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 8, 258-291.
- Buğdaycı N. (2013). Her Düğümünde Bir Anlam Gizli İğne Oyası. *El sanatları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İSMEK) El Sanatları Dergisi*, (16), İstanbul, 54-59.
- Buluç A. (2021). *Genel Hatlarıyla Beypazarı ’nda Zanaatlar ve Günümüzdeki Durumu*. İstanbul, Kutlu Yayınevi.
- BülbülOğuz B. (2021). Örgü model adlandırmaları üzerine bir inceleme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(2), 489-510.
- BüyükokutanTöret A. (2012). Geleneksel altın günlerine halkbilimsel bir yaklaşım: “Muğla örneği”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (14), 117-133.
- Can M. (2017). Anadolu Türk Kültüründe Kanaviçe. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 10(20), 319-334.
- Cantek FŞ vd. (2017). Evin İçindeki Sokak, Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile Özel “Ara”sında Kalanlar. İçinde: *Kenarın Kitabı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 121-159.
- Cihan A. (2006). Diyarbakır’da evlilik kültürü: Dünden bugüne kadın çeyizleri ve takılar. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 37-73.
- Cornell RW. (1987). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (Çev.: Cem Soydemir). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Cündioğlu D. (2017). *Ölümün Dört Rengi*. İstanbul, Kapı Yayınları.
- Çal H. (2004). Beypazarı Şehrinde Kapı Halkaları ve Tokmakları. *Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara*, 213-226.

- Çalık A. Ö. (2014). *Turistik Merkezlerin Sosyal Taşıma Kapasitesi: Beypazarı Örneği*, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Çalışkan S. (2009). *Tarihî Konut İşletmeciliği ve Kültür Turizmi İlişkisi Beypazarı Örneği*, Eğitim bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Çakı M. (1994). *Geleneksel Çini Sanatının Değişen Çağ Koşullarında Yeniden Üretimi ve Bu Konuda Eğitim Kurumlarının Rolü. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Kasım, 1992)*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Cankara M. (2009). *İpek Yolunda Bir Kültür Otağı: Beypazarı*. Ankara, Beypazarı Dayanışma Derneği.
- Çavuş N. (2009). *Ankara İli Beypazarı İlçesi Geleneksel Hamam Kültüründe Kullanılan İşlemeli Ürünler*, Eğitim Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Çelebi N. (1990), *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*, Konya, Sebat Ofset.
- Çelik D. (2016). *Kilim motiflerinin ve heybe dokumaların modern giysilere yansımaları. Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi*, 1(1), 28-38.
- Çelik E. (2017). *Türk Halk Kültüründe Renk ve İşaret Sembolleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Çıkman Z. (1977). *Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz*. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çıvgın H. (2021). *Otantikliğin Tavsiye Etme Niyeti ve Destinasyon Tatmini Üzerindeki Etkisinde Algılanan Destinasyon İmajının Aracılık Rolü*, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Çoban İ. (2015). *Türk İkonografisinde Kartal Motifi ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları. İdil*, 4(16), 57-80.
- Çobanoğlu Ö. (1996). *Âşık Tarzı Şiir Geleneği İçinde Destan Türü Monografisi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Çobanoğlu Ö. (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (Vol.3). Ankara, Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu Y. (2000). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- Dalkıran Ö. (2013). Kitabın tarihi. *Türk Kütüphaneciliği*, 27(1), 201-213.
- Demir S. (2020). Kültür Turizmi Bağlamında Mekânın Ötekileştirilmesi ve Yeniden Üretimi Örneği: Beypazarı Evleri. *Folklor/Edebiyat*, 26(101), 23-40.
- Demir ZS. (2003). *Beypazarı Evleri (Sosyo-Kültürel Değişim Bağlamında Bir Bakış)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Demirbağ İ. (2016). Geleneksel türk kadın giyiminde dival işi ve örnekleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 9(18), 291-296.
- Demirtaş N. (2017). *Kültürel Turizm Konusunda Bir Araştırma: Beypazarı Örneği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Derdiçok NS. (2023). Paketleşen bir gelenek: kent ortamında evlenme ile ilgili uygulamalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 57-81.
- Doğanöz G. (1994). Geleneksel El Sanatlarının Piyasa Etüdü. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Kasım, 1992). Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Dorson RM. (2020). *Günümüz Folklor Kuramları*. (Çev.: Selcan Gürçayır Teke ve Yeliz Özey). Ankara, Geleneksel Yayıncılık.
- Dökmen ZY. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Dundes A. (2003). Halk kimdir?. (Çev.: Metin Ekici.) İçinde: *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara, Millî Folklor Yayınları, 1-30.
- Düzgün D. (2022). Üretim, icra ve aktarım ortamları bakımından sözlü ve yazılı kültür. *Culture And Civilization*, 1(3), 1-5.
- Eceral TÖ, Özmen CA. (2009). Beypazarı'nda turizm gelişimi ve yerel ekonomik kalkınma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 46-74.
- Eliade M. (1992). *İmgeler Simgeler* (Çev.: M. Ali Kılıçbay). Ankara, Gece Yayınları.

- Emiroğlu K, Aydın S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Enninger W. (1998). *Giyim*. (Çev.: Nebi Özdemir). *Millî Folklor*, 39, 92-96.
- Erbek G. (1995). *Anatolian Kilims*. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun AB. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (Cilt I). Ankara: Kültür Bakanlığı. (https://turuz.com/storage/users/bey-1395/0162-1-Qarshilashtirmali_turk_lehceleri_sozlugu.pdf)
- Erinç MS. (1995). *Kültür Sanat Sanat Kültür*. İstanbul, Çınar Yayıncılık.
- Eronç YP. (1984). *Giyim Süsleme Teknikleri*. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.
- Ersoy TM. (1994). Beypazarı'nda Tel Kırma İşî. *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Kasım, 1992)*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Eşberk T. (1939). Türkiye'de Köylü El Sanatlarının Mahiyeti ve Ehemmiyeti. Ankara, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, (44).
- Evliyaoğlu S, Baykurt Ş. (1988). *Türk Halkbilimi*. Ankara, Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık.
- Fichter J. (2019). *Sosyoloji Nedir?* (Çev.: Nilgün Çelebi). Ankara, Anı Yayıncılık.
- Fidan S. (2017). *Âşıklık Geleneği ve Medya Endüstrisi-Geleneksel Müziğin Medyadaki Serüveni*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Fietze B. (2006). "Generation". *Encyclopedia of Social Theory*. (Ed.: Harrington, A., Marshall, B. I., Müller, H. P.). New York: Routledge, s.223-225. ([https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=ujnSwy09DcIC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Fietze,+B.+\(2006\).+%E2%80%9CGeneration%E2%80%9D.+Austin+Harrington,+Barbara+l.+Marshall,+Hans-Peter++M%C3%BCller+\(Edit%C3%B6rler\).+Encyclopedia+of+Social+Theory.+Routledge,+s.223-225.+&ots=IUdQNM5Y2u&sig=XozEEDA1W_aqmKfdp4ejVin7o_k&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=ujnSwy09DcIC&oi=fnd&pg=PR5&dq=Fietze,+B.+(2006).+%E2%80%9CGeneration%E2%80%9D.+Austin+Harrington,+Barbara+l.+Marshall,+Hans-Peter++M%C3%BCller+(Edit%C3%B6rler).+Encyclopedia+of+Social+Theory.+Routledge,+s.223-225.+&ots=IUdQNM5Y2u&sig=XozEEDA1W_aqmKfdp4ejVin7o_k&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- Ganderton L. (2009). *Stitch Sampler*. England, Dorling Kindersley Publishers Ltd.
- Gaynutdinova A. (2018). "Kırk Kız" Destanı ve Kahramanca Savaşan Türk Kadınları. *İstem*, (31), 147-160.
- Giddens A. (2012). *Sosyoloji* (Çev.: Cemal Güzel). İstanbul, Kırmızı Yayınları.

- Gögebakan Y. (2011). Ülkemizde kültür ve kültür varlıklarının korunmasının mimari ve kent ölçeğinde yansımaları. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(2), 199-210.
- Gökalp Z. (1970). *Türkçülüğün esasları*. Ankara, Devlet Kitapları.
- Gökalp Z. (2013). *Türk Töresi*. İstanbul, BilgeOğuz Yayınları.
- Gökcesu Z, Güngör M, Atabek G. (2008). Beypazarı ilçesi geleneksel özel gün kıyafetleri. *ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Qahsmalan Kongresi*, 581-593.
- Gönül M. (1971). Türk Nakış ve İşlemeleri. *Türk Folklor Araştırmaları*, (268), 6140-6143.
- Gören S. (2021). Bartın İşi Tel Kırma Geleneksel El Sanatının Halk Bilimsel Açından İncelenmesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın: Bartın Üniversitesi.
- Guiraud P. (1994). *Göstergebilim*. (Çev.: Mehmet Yalçın). Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- Gülensoy T. (2011). Türk Tarihinde “Kağan”, “Katun” Ve “Sultan”lar ile Onların Devlet İdaresindeki Rollerini. *Kültür Evreni. Universe of Culture: Quarterly Social Education Journal Subject to International Peer Review*, 3 (9), 155-165.
- Gültekin T. (2021). *İğneden ipliğe Beypazarı*. Ankara, Beypazarı Belediyesi Yayınları.
- Gümüşçü O. (2018). Tarihî coğrafya ve kültürel miras. *Erdem*, 0 (75), 99-120. DOI: 10.32704/erdem.496740.
- Günay U. (1987). Folklor Nedir?. *Türk Folklor Araştırmaları*, Ankara, 23-31.
- Güngör M, Özdemir MF, Akça F. (2015). Beypazarı İlçesi Geleneksel Erkek Giyim Kültürü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 226-235.
- Güvenç B. (1979). İnsan ve Kültür. İstanbul, Remzi Kitap Kitapevi.
- Güzel E, Oskay N. (2017). Tunceli Yöresine Ait Örme ve Tığ İşi Örnekleri. *Folklor/Edebiyat*, 23(90), 197-213.
- Harman ÖF. (2001). Kadın. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22, 82-86.
- Hausmann A. (2007). Cultural Tourism: Marketing Challenges and Opportunities for German Cultural Heritage. *International Journal of Heritage Studies*, Vol. 13, No: 2, 170 – 284.
(<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13527250601121351?journalCode=rjhs20> E.T.: 06.12.2022)

- Hobsbawm E, Ranger T. (2006). *Gelenegin İcadı*. (Çev.: Mehmet Murat Şahin). İstanbul, Agora.
- Hooks B. (2016). *Feminizm Herkes İçindir* (Çev.: Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım). İstanbul, BGST Yayınları.
- İlker C. (1992). *Konya Evlerinde ve Müzelerinde Bulunan Kanaviçe İşlemeleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi.
- İnan RA. (2010). *Türk Halk İnanışlarında Kadın Algılamaları*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Jordan RA, Caro de FA. (2017). Kadınlar ve Folklor Çalışanları. (Çev.: M. Ali Yolcu, Serkan Köse). İçinde: *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*. (Ed.: Mehmet Ali Yolcu). Konya, Kömen Yayınları, 139-174.
- Kagan SM. (2008). *Estetik ve Sanat Notları*. (Çev.: Aziz Çalışlar). İzmir, Karakalem Kitabevi.
- Kahveci ZN. (2018). Beypazarı'nda Gündelik Hayatın Dönüşümü: Kadınların Deneyimleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kalafat Ş. (2017). Bir toplumsal cinsiyet dili incelemesi: yün örme motiflerinde kültürel bellek metaforları. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu Bildirileri. Bildiriler Kitabı*, 2-6 Mayıs 2017, Ankara, 555-573.
- Kaplan M. (1951). Dede korkut kitabında kadın. *Türkiyat Mecmuası*, 9, 99-112.
- Kaplan M. (2001). *Kültür ve Dil*. İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Kaplan M. (2008). *Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın, Ankara Kent Örneğinde Kuşaklar Arası Çalışma*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kara Ç. (2011). Turistik ticari halkbilimsel ürünler ve Beypazarı. *Millî Folklor*, 23(89), 54-65.
- Karaalioglu SK. (1975). *Edebiyat terimleri kılavuzu*. İstanbul, İnkılap ve Aka Basımevi.
- Karaduman BK, Özdemir G. (2022). Türk Sanatında Kuş İmgesi. *Socrates Journal Of Interdisciplinary Social Studies*, 8(24), 219-236.
- Karaoğlu H. (2019). Maraş işi Tekniğinin Ev Tekstilinde Kullanılması (Örtü Örneği). *Kalemişi-Türk Sanatları Dergisi*, 7(15), 203-213.

- Karasar N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi (16. Baskı)*. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Kayıpmaz N, Kayıpmaz F. (1997). Halı ve kilimlerimizin geleneksel tasarım birikimlerinin çağdaş yorum aşamasında yapısal değişim ve tasarım kriterleriyle değerlendirilmesi. *Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri*. Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 52-56.
- Kervankıran İ. (2014). Beypazarı/Ankara örneğinde turizmin ekonomik, toplumsal ve çevresel etkilerine yerel halkın yaklaşımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 133-153.
- KılıçKarataş S. (2021). Aksaray yöresi halı, kilim, çorap ve patik örneklerinde kullanılan geleneksel motifler. *Sanat ve İkonografi Dergisi*, 0 (1), 7-18.
- Kırtepe S. (2014). Sosyo-kültürel değişim ve kitle iletişim araçları. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 237 – 256.
- Kirman MA. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul, Rağbet Yayınları.
- Koca SK. (2012). *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi
- KoçBaşaran Y. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 47, Haziran 2017, s. 480-495.
- Koçak E. (2021). Çağdaş sanatlarda kanaviçenin evrimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 238-259.
- Koçu R. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. İstanbul, Sümerbank Kültür Yayınları.
- Kousaleos N. (2017). Feminist teori ve folklor. (Çev.: Aslı Büyükokutan Töret). İçinde: *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*. (Ed.: M. Ali Yolcu). Konya, Kömen Yayınları, 115-138.
- Köklü H. (2002). *El İşlemeleri*. İstanbul, Turan Ofset. YA-PA Yayın Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.
- Köse Z. (2014). *Turizmde Kadın İstihdamı ve Kadın Girişimciliği Beypazarı Örneği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- LeUttley F. (2010). Folklorun tanımı. (Çev.: Tuba Saltık Özkan). İçinde: *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 111-115.

- Malkki H. (1997). National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialisation of National Identity Among Scholars and Refugees. *Akhil Gupta, James Ferguson (der.) Culture, Power, Place, Explorations in Critical Anthropology, Durham and London: Duke Universty Press, 1-51.*
- Mannheim K. (1952). “The Problem of Generations”. *Essays on the Sociology of Knowledge*. (Ed.: Kecskemeti, P.). New York: Routledge, 276-322 (<https://marcuse.faculty.history.ucsb.edu/classes/201/articles/27MannheimGenerations.pdf> Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- Mannheim K. (2018). *Bilgi Sosyolojisi*. (Çev.: Mustafa Yalçınkaya). İstanbul, Pinhan Yayınları.
- Marshall G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Ankara, Bilim ve Sanat.
- Mazlum, Ö. (2011). Rengin kültürel çağrışımları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 125-138.
- MEB. (2007a). *El Sanatları Teknolojisi: Tel Kırma*. Ankara, MEB Yayınları. (https://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Tel%20K%C4%B1rma.pdf E.T.: 15.05.2023).
- MEB. (2007b). *El Sanatları Teknolojisi: Elde Çin iğnesi*. Ankara, MEB Yayınları. (http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Elde%20C3%87in%20%C4%B0%C4%9Fnesi.pdf Erişim Tarihi: 20.05.2023).
- MEB. (2008). *El Sanatları Teknolojisi: Elde Antep İşi*. Ankara, MEB Yayınları. (http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Elde%20Antep%20%C4%B0%C5%9Fi.pdf Erişim Tarihi: 20.05.2023).
- MEB. (2009). *El Sanatları Teknolojisi: Kurdela İşi*. Ankara, MEB Yayınları. (http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Kurdela%20%C4%B0%C5%9Fi.pdf Erişim Tarihi: 20.05.2023).
- MEB. (2010). *El Sanatları Teknolojisi: Kum İşi*. Ankara, MEB Yayınları. (http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Kum%20%C4%B0%C5%9Fi.pdf Erişim Tarihi: 20.05.2023).
- MEB. (2011a). *El Sanatları Teknolojisi: Sanayi Makinesinde Kanava*. Ankara, MEB Yayınları.

- (http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Sanayi%20Makinesinde%20Kanava.pdf Erişim Tarihi: 19.05.2023).
- MEB. (2011b). *El Sanatları Teknolojisi: Pul ve Boncuk Dikişleri*. Ankara, MEB Yayınları. (Erişim Tarihi: 21.05.2023).
- MEB. (2011c). *El Sanatları Teknolojisi: Tığ Örucülüğünde Temel Teknikler*. Ankara, MEB Yayınları.
- MEB. (2011ç). *El Sanatları Teknolojisi: Makrome Temel Düğüm Teknikleri-1*. Ankara, MEB Yayınları.
- MEB. (2011d). *El sanatları Teknolojisi Motif Çizim Temel Teknikleri*. Ankara, MEB Yayınları.
- MEB. (2014). *El Sanatları Teknolojisi: Türk İşi*. Ankara, MEB Yayınları. (http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Elde%20T%C3%BCrk%20%C4%B0%C5%9Fi.pdf Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- MEB. (2015a). *El Sanatları Teknolojisi: Beyaz İşi*. Ankara, MEB Yayınları. (http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Beyaz%20%C4%B0%C5%9F.pdf Erişim Tarihi: 19.05.2023).
- MEB. (2015b). *El Sanatları Teknolojisi: Elde Aplike*. Ankara, MEB Yayınları. (http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Elde%20Aplike.pdf Erişim Tarihi: 21.05.2023).
- Michel A. (1995). *Feminizm*. (Çev.: şirin Tekeli) İstanbul, İletişim Yayınları.
- Mills M. (2017). Feminist Teori ve Folklor İncelemesi: Teoriye Doğru Giden Yirmi Yıllık Bir Yörünge. İçinde: (Ed. ve Çev.: Mehmet Ali Yolcu). *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*. Konya, Kömen Yayınları, 53-84.
- Nas E. (2012). Konya Yöresi El Sanatlarında Anlam Yüklü Motiflerin Halk Diline Yansıması. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 1619-1633.
- Nas E. (2018). Türk çeyiz kültürü çevresinde sözsüz iletişim dili olarak gelişen milli söz hazinesi. *Turkish Studies*, 13(18), 991-1005.
- Nas E, Kandemir M. (2021). Hediyelik eşyaların bir kültür objesi olarak değeriendirilmesi: Konya örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(35), 1092-1103.
- Naskali EG. (2007). *Kültür Tarihinde Çeyiz* (Ed.: Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç). İstanbul, Picus Yayıncılık.

- Nenola A. (2017). Toplumsal Cinsiyet, Kültür ve Folklor. (Çev.: Mehmet Çeribaş). İçinde: (Ed.: Mehmet Ali Yolcu). *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*. Konya, Kömen Yayınları, 85-114.
- Nirun N, Özönder MC. (1988). Türk sosyo-kültür yapısı içindeki normlar ve fonksiyonları. *Erdem*, 5(11), 339-354.
- Nora P. (2006). *Hafıza Mekânları*. (Çev.: Mehmet Emin Özcan). Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- Ocak AY. (1985). *İslâm Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*. Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ong WJ. (2020). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü Teknolojileşmesi*. (Çev.: Sema Postacıoğlu Banon). İstanbul, Metis Yayınları.
- Ortaç HS. (1994). “Beypazarı İlçesi İpekli El Dokumacılığı”. *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Owen MT. (2010). Folklor ve Popüler Kültür. (Çev.: Selcan Gürçayır). İçinde: *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 111-115.
- Oyman NR. (2008). Burdur müzesindeki yöresel kadın giysileri, süsleme ve işlemleri. Ankara, 38. ICANAS - *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı. 1 (1)*, 989-1010.
- Ozankaya Ö. (1975). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş, VI*. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖğütEker G. (1998). *Karakeçili Türk düğünü*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖlçerÖzünel E. (2006). *Masal Mekânında Kadın Olmak Masallarda Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi*. Ankara, Geleneksel Yayıncılık.
- Önder O. (2007). *Sivas İli Merkezindeki Türk Devri Hamamları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Öner M. (2017). Türk el sanatlarının kültürel belleği: el emeği göz nuru antep işi. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 233-272.
- Örnek SV. (1971a). “Âdet”. *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara, DTCF Yayınları.

- Örnek SV. (1971b). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Örnek SV. (2000). *Türk Halkbilimi* (2. Baskı). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öter Z, Ünal E. (2017). Somut olmayan kültürel mirasın beypazarı turizm destinasyonunda yerel ekonomiye katkıları. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, (1), 26-37.
- Özbağı T. (1992). Emirdağı ve Çevre Köylerinden Derlenen Bazı Oyalar ve Bu Oyalardan Çağdaş Tasarımlar. *Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri*. Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 120-137.
- Özbağı T vd. (2007). *Anadolu Üniversitesi Halkbilim Araştırmaları Merkezi Koleksiyonundan El Sanatları Örnekleri I İşlemeler*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun S. (2003). “Gelenek”. *Antropoloji Sözlüğü*. (Ed.: Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın). Ankara, Bilim ve Sanat.
- Özbudun S. (2005). Küreselleşme ve Geleneği Yeniden Düşünmek. (Hazırlayanlar: Belkis Kümbetoğlu ve Hande Birkalan Gedik). İçinde: *Gelenekten Geleceğe Antropoloji* (s. 53-56), İstanbul, Epsilon.
- Özdemir M, Yetim F. (1997). “Günümüz ekonomisinde geleneksel el sanatlarının yeri ve önemi”. *Türkiye’de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri*. Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 191-194.
- Özdemir N. (2001). Bilim ve teknolojideki gelişmelerin köy seyirlik oyunlarına etkisi. *Millî Folklor* 51 (Güz): 119-129.
- Özdemir N. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Özdemir N. (2008). Türk hediyeleşme geleneği ve medya. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(4), 467-480.
- Özdemir N. (2018). Geleneksel bilgi ve kültür ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18 (1), 1-28.
- Özdemir N. (2019). Kültür ekonomisi ve endüstrileri ile kültürel miras yönetimi ilişkisi. *Kültürel Miras Yönetimi*. (Ed.: Nebi Özdemir ve Adem Öger). Ankara, Grafiker Yayınları, 9-30.
- Özdemir N. (2012). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Ankara, Hacettepe Yayınları.
- Özder L. (1999). *İç Anadolu Bölgesi Geleneksel Kadın Başlıkları*. Ankara, Kültür Bakanlığı.

- Özer D. (2012). Toplumsal düzenin oluşmasında renk ve iletişim. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3 (6), 268-281.
- Özkarslı ŞY. (2008). Beypazarı'nda aza savma ve aza verme geleneği. *Türkbilig*, (15), 155-165.
- Özkendirci B. (2014). Tekstil Sanatında Çok Yüzeylilik ve Heykel İlişkisi. Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- ÖzonurÇöloğlu D. (2006). Sinemada bir anlam yaratma süreci olarak renk ve krzystof kieslowski'nin "üç renk: mavi, beyaz, kırmızı" üçlemesi. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi, (KİLAD)*, (8), 155-172.
- Özpulat F. (1994). Kaybolmakta olan geleneksel giyim kuşamımızda doğal objelerin süs amaçlı kullanımı. *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Kasım, 1992)*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 359-365.
- Öztuna HY. (2007). Temel tasarım öğeleri-renk. *Grafik Tasarım- Görsel İletişim Kültürü Dergisi*, 8: 88-91.
- Öztürk İ. (1994a). *Geleneksel Türk el sanatlarına giriş (No. 1)*. Özdemir Basım, Yayım ve Dağıtım.
- Öztürk İ. (1994b). El sanatlarının turizm açısından önemi ve kalite sorunu. *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Kasım, 1992)*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 367-374.
- Öztürk Y. (2012). *Turizmde Destinasyon Markalaşması Üzerine Bir Araştırma: Beypazarı Örneği*, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Öztürk ZK, Şimşek A. (2019). Tarih öncesi dönemdeki ilk barınma alanları ile Anadolu'daki Körtik Tepe, Hallan Çemi, Nevali Çori ve Aşıklı Höyük yerleşimlerinde, inanç ve kültürün etkisinin incelenmesi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 14-22.
- ÖztürkTozun H. (1997). Gördes halılarının grafiksel açıdan incelenmesi ve motiflerin morfolojik özellikleri. *Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri*. Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 33-43.

- Parsa AF, Olgundeniz SS. (2014). İletişimde Göstergebilim ve Anlamlandırma Sürecini Örneklerle Değerlendirme. (İçinde: *İletişim Araştırmalarında Göstergebilim-Yazınsaldan Görsele Anlam Arayışı*). (Ed.: Ahmet Güneş). Konya, Literatürk Academia.
- Parsons T. (1965). *Essays in Sociological Theory*. New York: Free Press. (https://books.google.com.tr/books?id=78ZeUXptaXEC&pg=PA3&hl=tr&source=gbv_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false E.T.: 21.01.2023).
- Raglan L. (2005). Tarih ve Mit. (Çev.: Levent Soysal). İçinde: *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. (Ed.: M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır). Ankara, Geleneksel, 305-317.
- Sabuncuoğlu A. (2015). Sosyal Medyanın Bir Gösteriş Tüketimi Mecrası Olarak Kullanımı. İletişim Çalışmaları, (Ed.: Aydın Z. Özgür ve Aytekin İşman). Sakarya, Burak Ofset.
- Sağır A. (2013). Gün algısı ve sosyalleşme: safranbolu örneğinde gün sosyolojisi denemesi. *International Journal of Social Science*. 5(5). 477-496.
- Saintyves P. (1951). *Folklor El Kitabı* (Çev.: Bilal Aziz Yanıkoğlu). İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları AŞ Basımevi.
- Salman Ö. (1994). “El Sanatları Örneklerini Çeşitlendirme Yöntemleri”. *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Ortaöğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Kasım 1992, İzmir)*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Samovar LA., Porter RE., Stefani LA. (1998). *Communication Between Cultures*. Belmont et al.: Wadsworth Publishing Company.
- Sarı İ. (2018). *Türk Gelenekleri: Türklerin Yaşam Tarzı*. (Vol. 45). Nokta e-kitap.
- Sarioğlu H. (2005). El sanatlarını millî değer olarak algılamak. *Millî Folklor*, (66), 72-74.
- Saussure F. (1985). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev.: Berke Vardar). Ankara, Birey ve Toplum Yayınları.
- Sayın Ö. (2014). *Göstergebilim ve Sosyoloji*. Ankara, Anı Yayıncılık.
- Seçkin Y. (1993). Yavuz Seçkin atölyesinde tasarımda uygulanan düşünsel sistem. *Ege Mimarlık*, 10. sayı, 3/1993.
- Sert AN. (2013). *Kırsal Turizm Bölgelerinde Festivallerin Yerel Halk Üzerindeki Sosyal Etkileri: Beypazarı Festivaline Yönelik Bir Araştırma*, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Sever M. (2010). “Âşık tarzı kültür geleneğinde günümüz kadın âşıkları”. *ZfWT Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks* 2/3: 81-89.

Shils E. (2002) *Gelenek. İnsan Bilimlerine Prologomena* (Çev.: Hüsamettin Arslan). İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 145-180.

Sivashoğlu Z. (2014). *Ankara İli Beypazarı İlçesinde Bulunan Dival İşi Ürünler*, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, Nakış Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Sümer H, Uzunoğlu N. (2011). *Yaşayan Tarih Beypazarı*. Ankara, Beypazarı Belediyesi Yayınları.

Sümer H. (2013). *Kent Pazarlaması: Beypazarı Örnek Olayı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Sürür A. (1976). *Türk İşleme Sanatı*. İstanbul, AK Yayınları.

Sürür A, Sürür A. (1994). “21. Yüzyılda geleneksel el sanatları için öneri ve önlemler”. *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Kasım, 1992)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 431-434.

Şahin M. (2019). Kültür aktarımında toplumsal cinsiyetin rolü. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 233-249.

Şen S. (2008). Eski Türklerde maden işçiliğine bir bakış. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5(3) 162-172.

Şen TC. (2004). *Güzel Sanatlar*. Konya, Kervan Kitabevi Yayınları.

Şener Y. (1970). *Beypazarı Tarihte ve Bugün*. Ankara, TÖYKO Matbaası.

Şenesen İ. (2022). Adana’da çocukluk çağı uygulamaları üzerine bir inceleme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(40), 1254-1274.

Şengül ZM. (1990). *100 Türk Motifi*. İstanbul, Geçit Kitabevi.

Şenol D. (2018). Toplumsal bütünleşmede göz ardı edilen gerçek: kadın. *Türk Yurdu Dergisi*, 107(374), 23-25.

- Şişman B. (2017). *Türk Kültüründe Evlilik (Geleceğin Son Yüzyılı – Samsun Örneği)*. Ankara, Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Tan N. (2003). *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler (6. Baskı)*. İstanbul, Kitap Matbaacılık.
- Tanrıbuyurdu G. (2012). Erkeğin penceresinden kadının sisli dünyasına bakış: meddah hikâyelerinde kadın. *Folklor/Edebiyat*, 18(69), 131-144.
- Tansuğ S. (2010). “Anadolu el sanatlarında resim”. (İçinde: *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*). (Ed.: Ali Yakıcı, Mustafa Yücel, Mehmet Doğan, Savaş Yelok). Ankara, Gazi Kitabevi, 28-30.
- Taşlıova MM. (2011). Televizyon folkloru: alan araştırmasında televizyon tekniği ve elektronik turist rehberliği. *Türkbilig*, (22), 121-136.
- Tayanç DA. (2010). Modernizm ve postmodernizmin kadın kimliği üzerindeki etkisi. *Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi*, (110), 1-10.
- TDK. (2009). *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu.
- Temren B. (1995). *Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi*. Ankara, Kültür Bakanlığı.
- Tezcan M. (1984). *Sosyal ve Kültürel Değişme*. Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tezcan M. (1985). Kabul günleri. *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*. C:1. (Hazırlayan: Fevzi Halıcı). Ankara: Güven Matbaası. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/43264/19935.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi: 03.07.2023)
- Tezcan M. (1998). *Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği (Kültürel Antropolojik Yaklaşım)*. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tezcan M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*. Ankara, İmge Kitabevi.
- Torun A, Torun E. (2011). *Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı*. Ankara, Öncü Basımevi.
- Turhan T. (1969). *Kültür Değişmeleri*. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.
- Türkan O. (2012). *Beypazarı İlçesinde Arazi Varlığının Tespiti ve Arazi Kullanım Planlamasına Yönelik Öneriler*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Türkan O. (2013). Beypazarı ilçesinin turizm potansiyeli ve turizm faaliyetlerine yönelik öneriler. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 12-25.

- Türkmen F. (1977). Erzurum’da düğün âdetleri ve düğün türküleri. *Türk Kültürü*, 15(177), 565-572.
- Türkoğlu S. (2002). *Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam*. İstanbul, Garanti Bankası Yayınları.
- Türköne M. (1995). *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*. Ankara, Ark Yayınevi.
- Tylor EB. (1871). *Primitive Culture: Researches Into The Development Of Mithology, Philosophy, Religion, Language, Art And Custom*. Londra, J. Murray.
- UğuzmanEr T. (2002). *Beypazarı’nda Sosyal-Kültürel Yapı ve Değişme*. Ankara, Beypazarı Belediyesi Kültür Yayını.
- Uslu A, Kiper T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 305-314.
- Uysal H. (2016). *Beypazarı Halk Bilgisi Ürünleri Hakkında Bir İnceleme*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Ülken HZ. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları.
- Üsküdar Ş. (2021). *Kültürel Miras Alanlarında Algılanan Otantikliğin Destinasyon Sadakatine Etkisinde Seyahat Motivasyonunun Rolü*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, Doktora Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Vardar B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Vatandaş C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (35), 29-56.
- Wells C. (1972). *Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası* (Çev.: Erzen Onur). İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Wiesner-Hanks ME. (2020). *Tarihte Toplumsal Cinsiyet* (Çev.: Meral Çiyan Şenerdi). İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wilkinson K. (2014). *Kökenleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler* (Çev.: Seda Toksoy). İstanbul, Alfa Yayınları.
- Williams R. (2005). *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı* (Çev.: Savaş Kılıç). İstanbul, İletişim Yayınları.

- Winston S. (1933). *Culture and Human Behavior*. New York, The Ronalds Press Company.
- YatmanBalaban İ. (2019). *Destinasyon Markalaşmasında Halkla İlişkiler Üzerine Bir Araştırma: Beypazarı Örneği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi.
- Yavuz AT. (2000). *Tarih İçinde Ankara*. Ankara, ODTÜ Ankaralılar Vakfı.
- Yavuz Ş. (2008). *Süsleme Sanatlarında Rumi Motifi ve Tarihsel Gelişimi*, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yayan GH, Tanoğlu Ş. (2020). Sanat-zanaat ilişkisi ile “misafirler: sanatçılar ve zanaatkarlar” sergisi üzerine bir inceleme. *Journal Of Academic Social Resources*, vol.5, no.14, 259-267.
- Yazar A. (2005). *El Sanatları*. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayın Dairesi Başkanlığı.
- Yetim F. (2014). Beypazarı ilçesinde tel kırma işlemeli hamam beyazı tülbentler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 1-8.
- Yetim F. (2017). Beypazarı yöresi geleneksel kadın giyiminde işlemeli çevre hırka örnekleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(29), 401-422.
- Yeşilyurt E. (2008). Baş bağlamanın iletişimdeki dili. *Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (Ed.: M. Tekin Koçkar). Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım A, Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı). Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım D. (1985). Türk folklor araştırmalarının problemleri. *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C.1, S.2, 545-557. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/697062> E.T.: 27.12.2022)
- Yıldırım D. (1998a). Sözlü kültür ve folklor kavramları üzerine düşünceler. *Millî Folklor*, 16-17.
- Yıldırım D. (1998b). *Türk Bitiği*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Yıldırım E. (2012). *Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yıldız G. (2019). *Dantel Teknikleri ve Tek Renkli Dantel Efektlerinin Dijital Baskı Tekniği ile Uygulanması*, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Yolcu MA. (2017). Giriş: kadın folkloru üzerine. İçinde: (Ed.: Mehmet Ali Yolcu). *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*. Konya, Kömen Yayınları, 1-16.
- Yörükcan T. (2005). Toplumumuzda çeyiz geleneği ve çeyiz sandığı. *Uluslararası Atatürk ve Güzel Sanatlar Sempozyumu Bildirileri (26-27 Ekim 2001/Ankara)*. Ankara, Cumhuriyet Kültür ve Tanıtım Vakfı, 167-177.
- Yurdakul, M., Uzunoğlu, N., Başaran, S. (2012). *Gelenekten Geleceğe Beypazarı*. Ankara, Beypazarı Ticaret Odası.
- Yuval Davis N. (2016). *Cinsiyet ve Millet* (Çev.: Ayşin Bektaş). İstanbul İletişim.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- URL-1: <http://www.beypazarı.gov.tr/nufus> (Erişim Tarihi: 25.11.2022).
- URL-2: <http://www.beypazarı.gov.tr/beypazarı-ekonomisi> (Erişim Tarihi: 27.11.2022).
- URL-3: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- URL-4: https://www.instagram.com/p/CZ_bdlFArDv/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRlODBiNWFlZA== (Erişim Tarihi: 16.08.2023).
- URL-5: <https://bartinyoresel.com/product/bartin-isi-tel-sarma/> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).
- URL-6: <http://www.bartin.gov.tr/bartin-isi-tel-sarma-cografi-isaret-tescil-belgesi-almaya-hak-kazandi> (Erişim Tarihi: 17.05.2023).
- URL-7: <https://www.goblenci.com/elisi-nakis/antika.html#:~:text=Antika%20i%C5%9Fleme%20ipi%20ile%20kuma%C5%9F,yap%C4%B1ld%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20zaman%20boy%20iplikleri%20%C3%A7ekilir> (Erişim Tarihi: 21.05.2023).
- URL-8: <https://www.forumdenizi.com/orgu-dantel-elisi/21900-brezilya-nakisi-nedir-nasil-yapilir.html> (Erişim Tarihi: 24.05.2023).
- URL-9: <http://www.unutulmussanatlar.com/2015/09/kumas-boyama.html> (Erişim Tarihi: 24.05.2023).
- URL-10: <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12702/milli-bayramlar.html> (Erişim Tarihi: 09.07.2023).
- URL-11: <https://twitter.com/AntolojiAnkara/status/960833113206161408/photo/1> (Erişim Tarihi: 16.08.2023).

- URL-12: https://scontent.fesb9-1.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/324930679_1599101740514323_128586215901975948_n.jpg?nc_cat=100&ccb=1-7&nc_sid=5cd70e&nc_ohc=JkWnVUXAl6AAX9E4trs&nc_ht=scontent.fesb9-1.fna&oh=00_AfDlozNo6fA73xnUVgKlzMRvknHClPza3lrUyxAyboZwZQ&oe=64E63DD6 (Erişim Tarihi: 16.08.2023).
- URL-13: <https://www.instagram.com/p/CPh2-L3H9oD/?igshid=MzRlODBiNWFlZA%3D%3D> (Erişim Tarihi: 16.08.2023).
- URL-14: <http://www.beypazari.gov.tr/beypazari-halk-egitim-merkezinde-yil-sonu-sergisi-acildi> (Erişim Tarihi: 16.08.2023).
- URL-15: https://www.instagram.com/p/CeD9OgVKGpW/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRlODBiNWFlZA== (Erişim Tarihi: 16.08.2023).
- URL-16: <https://www.instagram.com/saracceyizevi/> (Erişim Tarihi: 19.08.2023).
- URL-17: https://www.instagram.com/nigarin_elisi_dunyasi1/ (Erişim Tarihi: 19.08.2023).
- URL-18: https://www.instagram.com/gulumser_orguleri/ (Erişim Tarihi: 19.08.2023).

KAYNAK KİşİLER

- K.K.1: Havva Yıldırım, Beypazarı, 1963, Beypazarı, lise (giyim branşı), evli, ev hanımı, 31.03.2022.
- K.K.2: Emine İndere, Beypazarı, 1957, Beypazarı, okula gitmedi, evli, ev hanımı, 31.03.2022.
- K.K.3: Çiğdem Sivashoğlu, Beypazarı, 1972, Beypazarı, lise, evli, ev hanımı, 31.03.2022.
- K.K.4: Zehra Açıkgöz, Beypazarı, 1990, Beypazarı, lise, evli, ev hanımı, 03.04.2022.
- K.K.5: Hanife Koçer, Haydarlar/Beypazarı, 1960, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 14.04.2022.
- K.K.6: Asiye Üstüner, Kıbrısık/Bolu, 1944, Beypazarı, okula gitmedi, bekar, ev hanımı, 03.05.2022.
- K.K.7: Nezire Üstüner, Beypazarı, 1964, Beypazarı, lise, evli, emekli, 03.05.2022.
- K.K.8: Büşra Oflaz, Beypazarı, 1992, Batman, evli, ev hanımı, 03.05.2022.

- K.K.9: Mediha Yeşilbaş, Beypazarı/Haydarlar, 1992, Ankara, lise, evli, ev hanımı, 04.05.2022.
- K.K.10: Sümeyye Üstüner, Beypazarı, 2000, Beypazarı, lise, nişanlı, memur, 06.05.2022.
- K.K.11: Aslıhan Sunel, Yenimahalle, 1997, Beypazarı, lise, bekar, muhasebeci, 27.05.2022.
- K.K.12: Nurten Çelik, Beypazarı, 1969, Beypazarı, kız meslek lisesi, evli, usta öğretici, 27.05.2022.
- K.K.13: Nurhan Gürkan, Beypazarı, 1966, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 30.05.2022.
- K.K.14: Emine Özel, Ankara, 1957, Beypazarı, ilkokul, bekar, emekli, 30.05.2022.
- K.K.15: Naciye Bağatır, Beypazarı, 1993, Beypazarı, lisans, evli, ev hanımı, 03.06.2022.
- K.K.16: Hanife Bağatır, Bolu/Kıbrısık, 1965, Beypazarı, ilkokul, bekar, işçi, 03.06.2022.
- K.K.17: Arife Güngör, Kıbrısık/Bolu, 1973, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 03.06.2022.
- K.K.18: Şeyma Nur Güngör, Beypazarı, 2001, Beypazarı, lise, bekar, öğrenci ve girişimci, 03.06.2022.
- K.K.19: Fatma Buluç, Beypazarı, 1981, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 08.06.2022.
- K.K.20: Güler Eraslan, Kabalar/Beypazarı, 1962, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 11.06.2022.
- K.K.21: Ayşe Yücel, Beypazarı, 1998, Beypazarı, lisans, bekar, iş arıyor, 12.06.2022.
- K.K.22: Mine Sarıkaya, Beypazarı, 1983, Beypazarı, ilkokul, evli, aşçı, 15.06.2022.
- K.K.23: Hayrunnisa Açıkgöz, Kız, Beypazarı, 2009, Beypazarı, ortaokul, bekar, öğrenci, 15.06.2022.
- K.K.24: Hayriye Türkdoğan, Tacettin/Beypazarı, 1968, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 17.06.2022.
- K.K.25: Fatma Türkdoğan, Beypazarı/Tacettin, 1965, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 17.06.2022.
- K.K.26: Elif Sandal Eraslan, Doğanşehir/Malatya, 1985, Beypazarı, lise, evli, ev hanımı, 18.06.2022.
- K.K.27: Nilgün Gürkan, Bartın, 1987, Beypazarı, lise, evli, ev hanımı, 18.06.2022.
- K.K.28: Fatma Akdoğan, Kabalar/Beypazarı, 1960, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 18.06.2022.

- K.K.29: Hatice Saraç, Beypazarı, 1967, Beypazarı, lise, evli, terzi, 18.06.2022.
- K.K.30: Berna Saraç, Beypazarı, 1988, Beypazarı, üniversite, bekar, tekstil mühendisi, 27.06.2022.
- K.K.31: Sevda Saraç, Beypazarı, 1986, Beypazarı, üniversite, lisans, boşanmış, hemşire, 27.06.2022.
- K.K.32: Sevgi Ertürk, Beypazarı, 1957, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 28.06.2022.
- K.K.33: Gülümser Buluç, Kabalar/Beypazarı, 1974, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 29.06.2022.
- K.K.34: Esra Buluç, Beypazarı, 1998, Beypazarı, ön lisans, evli, ev hanımı, 01.07.2022.
- K.K.35: Nevin Gökçe, Ankara, 1981, Beypazarı, ön lisans, bekar, MEB’de şef, 01.07.2022.
- K.K.36: Lütfiye Gökçe, Mençeler/Beypazarı, 1953, Beypazarı, kız sanat (lise), evli, ev hanımı, 01.07.2022.
- K.K.37: Nuray Alaçakır, Beypazarı, 1982, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 01.07.2022.
- K.K.38: Songül Gülen, Uruş, 1964, Beypazarı, kız meslek lisesi, evli, usta öğretici ve esnaf, 02.07.2022.
- K.K.39: Emine Gürkan, Beypazarı, Beypazarı, 1976, ilkokul, evli, ev hanımı, 02.07.2022.
- K.K.40: Meryem Gül Demirel, Kadın, Beypazarı, 1958, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 03.07.2022.
- K.K.41: Fatma Betül Sarıkaya, Çubuk, 2005, Beypazarı, lise, bekar, öğrenci, 03.07.2022.
- K.K.42: Meryem Sarıkaya, Çorum, 1985, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 03.07.2022.
- K.K.43: Kısmet Arslan, Kıbrısık/Bolu, 1984, Beypazarı, lise, evli, muhasebe elemanı, 05.07.2022
- K.K.44: Havva Yılmaz, Beypazarı, 2000, Beypazarı, üniversite, bekar, öğretmen, 05.07.2022.
- K.K.45: Tuğba Yılmaz, Beypazarı, 1983, Beypazarı, ortaokul, evli, ev hanımı, 05.07.2022.
- K.K.46: Havva Gümüş, Beypazarı, 1978, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 05.07.2022.
- K.K.47: Melike Gümüş, Beypazarı, 2000, Beypazarı, lisans, bekar, öğretmen, 05.07.2022.
- K.K.48: Nuray Emci, Beypazarı, 1970, Beypazarı, ilkokul, evli, kaymakamlık çalışanı, 06.07.2022.
- K.K.49: Yeşim Kamur, Iğdır, 1969, Beypazarı, lisans, evli, ev hanımı, 06.07.2022.
- K.K.50: Hatice Güngör, Beypazarı, 1973, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 06.07.2022.

- K.K.51: Fatmanur Güngör, Yenimahalle, 1998, Beypazarı, lise, bekâr, öğrenci, 06.07.2022.
- K.K.52: Nurhan Çevik, Kıbrıscık, 1962, Beypazarı, İlkokul, evli, serbest meslek, 06.07.2022.
- K.K.53: İlknur Biçer, Güdül, 1982, Beypazarı, İlkokul, evli, ev hanımı, 06.07.2022.
- K.K.54: Emine Doğan, Tahirler/Beypazarı, 1976, Beypazarı, ilkokul, evli, serbest meslek, 07.07.2022.
- K.K.55: Öznur Yiğit, Beypazarı, 1978, Beypazarı, lise, ev hanımı, 07.07.2022.
- K.K.56: Ayşe Türkoğlu, Oymağaç/Beypazarı, 19??, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 08.07.2022.
- K.K.57: Safiye Azime Türkdogan, Beypazarı, 2001, Beypazarı, lisans öğrenci, bekar, öğrenci, 17.07.2022.
- K.K.58: Havva Tekin, Beypazarı/ Tacettin Köyü, 1968, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 21.07.2022.
- K.K.59: Fatma Demir, Beypazarı, 1940, Beypazarı, ilkokul, bekar, ev hanımı, 01.09.2022.
- K.K. 60: Ülviye Taş, Beypazarı, 1956, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 01.09.2022.
- K.K.61: İlknur Geredelioğlu, Ankara, 1972, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 01.09.2022.
- K.K.62: Müzeyyen Çalışkan, Beypazarı, 1959, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 01.09.2022.
- K.K.63: Naciye Aladağ, Kıbrıscık Bolu, 1960, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 24.11.2022.
- K.K.64: Huri Başak Aladağ, Beypazarı, 1998, Beypazarı, lisans, bekar, elektrik elektronik mühendisliği, 24.11.2022.
- K.K.65: Fatma Bayındır, Beypazarı Haydarlar Köyü, 1957, Beypazarı, ilkokul üçe kadar, bekar, çiftçi, 19.12.2022.
- K.K.66: Kübra Koçer, Beypazarı, 1993, Beypazarı, ortaöğretim, evli, ev hanımı, 20.12.2022.
- K.K.67: Saniye Atak, Beypazarı, 1985, Beypazarı, üniversite terk, evli, fırıncı, 20.12.2022.
- K.K.68: Ayşe Üstüner, Oymağaç/Beypazarı, 1971, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 26.12.2022.

- K.K.69: Fatma Üstüner, Kabalar/Beypazarı, 1953, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 28.12.2022.
- K.K.70: Hacer Yılmaz, Kadın, Haydarlar/Beypazarı, 1962, Beypazarı, üçten terk ilkokul, evli, ev hanımı, 28.12.2022.
- K.K.71: Fatma İpekçi, Kadın, Beypazarı, 1986, Beypazarı, lise, evli, ev hanımı, 29.12.2022.
- K.K.72: Havva Yılmaz, Kabalar/Beypazarı, 1956, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 30.12.2022.
- K.K.73: Ayfer Ünlü, Kırbaşı, 1955, Yeşilağaç/Beypazarı, birinci sınıf terk, evli, ev hanımı, 30.12.2022.
- K.K.74: Fatma Ünlü, Beypazarı Üreğli, 1978, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 30.12.2022.
- K.K.75: Nigâr Kadak, Kadın, Beypazarı, 1986, Beypazarı, ortaokul, evli, ev hanımı, 30.12.2022.
- K.K.76: Mukaddes Uygun, Beypazarı, 1979, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 30.12.2022.
- K.K.77: Assiye Gülay Uygun, Beypazarı, 1952, Beypazarı, ilkokul, bekar, ev hanımı, 30.12.2022.
- K.K.78: Ayşe Yılmaz, Ulus/Bartın, 1967, Beypazarı, ilkokul, evli, kurucu, 30.12.2022.
- K.K.79: Zeynep Buluç, Beypazarı, 2001, Beypazarı, lisans, bekar, öğrenci, 31.12.2022.
- K.K.80: Ayşe Keleşoğlu, Kıbrısık/Bolu, 1961, Beypazarı, ilkokul, evli, ev hanımı, 31.12.2022.

EK-1: ETİK KURUL ONAY BELGESİ



ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (AYBÜ) SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU PROJE ONAY BELGESİ

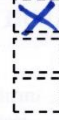


Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerinden Ayşe Buluç'un, "Beypazarı'nda Kadın Folkloru: El Sanatları Geleneği" adlı araştırması değerlendirilmiştir.

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

Proje etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.



AYBÜ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU KARARI (Etik Kurul tarafından doldurulacaktır)	
Araştırma kodu (Yıl – Araştırma sıra no)	2022-636
Başvuru formunun Etik Kurula ulaştığı tarih	2002-2022
Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve karar no	08.02.2022-02
Yer	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Esenboğa Külliyesi
Katılımcılar	Formda imzası bulunan üyelerimiz toplantıya katılmıştır.

KURUL BAŞKANI VE ÜYELER:

Prof. Dr. Hakkı ODABAŞ

Prof. Dr. Mehmet Ali ZENGİN

Doç. Dr. Behlül TOKUR

Doç. Dr. Özge GÖKBULUT ÖZDEMİR

Doç. Dr. Ali POLAT

Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK

Doç. Dr. Ömer ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi Recep YORULMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Semih CEYHAN

Dr. Öğr. Üyesi Keziban Büşra KAYNAK EKİCİ

Dr. Öğr. Üyesi Gülay YAZICI

EK-2: BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Ayşe Buluç tarafından yürütülen “Beypazarı’nda Kadın Folkloru: El Sanatları Geleneği” başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı: Beypazarı’nda çeyiz kültürü etrafında şekillenen ve kadınların yapmış olduğu el sanatlarını inceleyerek, el sanatları geleneğinin oluşumunda, aktarımında ve sürdürülebilirliğinde kadının rolünü irdeleyerek Beypazarı kadın folkloru hakkında bir inceleme yapıp gelenek ve kültür aktarımında kadının rolüne dikkat çekip literatüre katkıda bulunmak.
- Araştırmanın İçeriği: Beypazarı’nda çeyiz kültürü, el sanatları, el sanatları geleneği ve bu geleneğin anneden kıza, kadınlardan diğer kadınlara aktarımı.
- Araştırmanın Nedeni: ☐ Bilimsel araştırma ☒ Tez çalışması
- Araştırmanın Öngörülen Süresi: 8 ay
- Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 80
- Araştırmanın Yapılacağı Yer: Beypazarı

2. Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkânı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

(Varsa) Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin (kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

EK-3: MÜLAKAT SORULARI

A. Kaynak Kişi Bilgileri

- a. Adı-Soyadı:
- b. Cinsiyeti:
- c. Doğum Yeri:
- d. Doğum Tarihi:
- e. Yaşadığı Yer:
- f. Eğitim Durumu:
- g. Medeni Durumu:
- h. Mesleği:
- i. İletişim Adresi:

B. Sorular

- 1. Çeyiz ve çeyiz geleneği nedir?
- 2. Beypazarı'nda çeyiz nasıl hazırlanır?
- 3. Çeyiz hazırlamayı kimden öğrendiniz?
- 4. Çeyiz hazırlamayı çocuk ya da torunlarınıza öğrettiniz mi?

Evet ☐ (Evet ise neden? Açıklayınız.)

Hayır ☐

5. Çeyiz konusunda çocuk ve torunlarınızdan başka bilgi aktarımında bulunduğunuz kişiler oldu mu?

Evet ☐ (Evet ise neden ve kime? Açıklayınız.)

Hayır ☐

- 6. Çeyize neler konur?
- 7. Kızlar için hazırlanan çeyizde neler olur?
- 8. Erkekler için hazırlanan çeyizde neler olur?
- 9. Çeyiz neyin simgesidir?
- 10. Çeyiz ne zaman hazırlanmaya başlanır?

11. Siz kendi çeyizinizi ne zaman hazırlamaya başladınız?
12. Çocuklarınızın ya da torunlarınızın çeyizini ne zaman hazırlamaya başladınız?
13. Çocuklarınız ya da torunlarınız, kendi çeyizlerini ne zaman hazırlamaya başladı?
14. Çeyiz ürünlerini nasıl elde ediyorsunuz?
- Dokuyarak ☐ İşleyerek ☐ Örerek ☐ Diğer ☐ (Belirtiniz)
15. Çeyize konulan el sanatları ve el işlemleri neler?
16. Çeyizlere konulan el işlemlerini sizler mi yaptınız yoksa yaptırdınız mı?
- Evet ☐ (Evet ise neden ve kimden? Açıklayınız.)
- Hayır ☐
17. Çeyize hazırladığınız el işlemeciliğini kimden öğrendiniz?
18. El işlemeciliğini çocuk ya da torunlarınıza öğrettiniz mi?
- Evet ☐ (Evet ise neden? Açıklayınız.)
- Hayır ☐
19. El işlemeciliği konusunda çocuk ve torunlarınızdan başka bilgi aktarımında bulunduğunuz kişiler oldu mu, neden?
- Evet ☐ (Evet ise kime ve neden? Açıklayınız.)
- Hayır ☐
20. Çeyizlerde daha çok hangi el sanatını yapıyorsunuz, Beypazarı'nda daha çok hangisi tercih ediliyor?
21. Çeyizlerde işleme türü ne sıklıkta kullanılıyor?
- Çok fazla ☐ Sık sık ☐ Nadir ☐ Asla ☐
22. Çeyizlerdeki işlemler hangi kumaşlar üzerine yapılıyor ve en çok tercih edilen kumaş hangisi, o kumaşın sık tercih edilmesinin sebebi nedir?
23. Hangi renk kumaşlar kullanılıyor, en çok kullanılan kumaş hangi renk, sebebi nedir?
24. Çeyizlerde daha çok hangi iğne tekniği kullanıyorsunuz?
25. Çeyizlerde hangi iplikler kullanılıyor, en sık kullanılan hangisi, o ipliğin sık tercih edilme sebebi nedir?
26. Çeyizlerin işlenmesinde hangi desen ve motifler kullanılıyor, en çok kullanılan desen ve motifler neler, bu desen ve motiflerin sık tercih edilmesinin sebebi nedir?

27. Adını söylediğiniz desen ve motiflerin anlamları neler, özel kullanım alanları var mı?

Evet ☐ (Evet ise anlamları neler, özel kullanım alanları nereler? Açıklayınız.)

Hayır ☐

28. Çeyiz işlemelerinde hangi renkler kullanılıyor, en çok kullanılan renkler hangileri, sebebi nedir?

29. Çeyizlerde örgü kullanıyor musunuz, kullanıyorsanız ne sıklıkla kullanıyorsunuz?

Çok fazla ☐ Sık sık ☐ Nadir ☐ Asla ☐

30. Çeyiz için örgü örmeyi kimden öğrendiniz? Çeyiz örgülerini çocuk ya da torunlarınıza öğrettiniz mi?

Evet ☐ (Evet ise neden? Açıklayınız.)

Hayır ☐

31. Çeyiz örgüleri konusunda çocuk ve torunlarınızdan başka bilgi aktarımında bulunduğunuz kişiler oldu mu, neden?

Evet ☐ (Evet ise kime ve neden? Açıklayınız.)

Hayır ☐

32. Örgü çeyiz ürünleri neler?

33. Örgü çeyiz ürünlerinde hangi desen ve motifler kullanılıyor?

34. Adını söylediğiniz desen ve motiflerin anlamları neler, özel kullanım alanları var mı?

Evet ☐ (Evet ise anlamları neler, özel kullanım alanları nereler? Açıklayınız.)

Hayır ☐

35. Çeyizlerde dokuma kullanıyor musunuz, kullanıyorsanız ne sıklıkla kullanıyorsunuz?

Çok fazla ☐ Sık sık ☐ Nadir ☐ Asla ☐

36. Çeyiz için dokuma işini kimden öğrendiniz? Çeyiz dokumalarını çocuk ya da torunlarınıza öğrettiniz mi?

Evet ☐ (Evet ise neden? Açıklayınız.)

Hayır ☐

37. Çeyiz dokumaları konusunda çocuk ve torunlarınızdan başka bilgi aktarımında bulunduğunuz kişiler oldu mu?

Evet ☐ (Evet ise kime ve neden? Açıklayınız.)

Hayır ☐

38. Dokuma çeyiz ürünleri neler?

39. Dokuma çeyiz ürünlerinde hangi desen ve motifler kullanılıyor?

40. Adını söylediğiniz desen ve motiflerin anlamları neler, özel kullanım alanları var mı?

Evet ☐ (Evet ise anlamları neler, özel kullanım alanları nereler? Açıklayınız.)

Hayır ☐

41. Beypazarı'nda satmak için çeyiz ürünleri yapıyor mu?

Evet ☐ (Hangi ürünler, niçin yapılıyor? Açıklayınız.)

Hayır ☐

42. Siz satmak için çeyiz ürünleri yapıyor musunuz?

Evet ☐ (Evet ise 43, 44, 45, 46, 47 ve 48. soruları cevaplayınız.)

Hayır ☐ (Hayır ise 49. sorudan devam ediniz.)

43. Yaptığınız çeyiz ürünlerini hangi yollarla satıyorsunuz?

44. Yaptığınız çeyiz ürünlerini almak isteyen müşteriler size nasıl ulaşıyor?

45. Yapacağınız çeyiz ürünlerindeki desenler nelere göre belirleniyor?

46. Daha çok hangi tür çeyiz ürünlerini sipariş alıyorsunuz, daha çok hangi tür ürünleri yaparak satıyorsunuz?

47. Çeyiz ürünü için siparişte bulunanlar Beypazarı ilçesinden mi?

Evet ☐

Hayır ☐ (Hayır ise bu kişiler nereli, sizi nereden buluyor, bu yörenin ürünlerini neden talep ediyorlar? Açıklayınız.)

48. Sipariş konusunda sorun yaşıyor musunuz?

Evet ☐ (Evet ise bu sorunlar neler? Açıklayınız.)

Hayır ☐

49. Gelenek içerisinde desen ve motif alışverişinde nasıl değişiklikler oldu, değişikliklerin sebepleri neler?

50. Hatırladığınız kadarıyla annenizin, sizin ve çocuklarınızın çeyizleri arasında nasıl bir fark var?

51. Günümüzdeki çeyiz anlayışını değiştiren etkenler neler?

52. Kadınların ürettiği çeyiz ürünlerinin Beypazarı turizmine, kültürüne ve ekonomisine bir katkısı var mı?

Evet ☐ (Evet ise açıklayınız.)

Hayır ☐

53. Çeyiz geleneğinin kaybolmaması için neler yapılmalı?

